

Методологія та організація наукових досліджень

(у структурно-логічних схемах та таблицях)

Навчальний посібник

Медвідь В. Ю., Галич О. А., Лесюк В. С.

**Медвідь В. Ю.
Галич О. А.
Лесюк В. С.**

**Методологія
та організація
наукових досліджень
(у структурно-логічних
схемах та таблицях)**

Навчальний посібник

**Полтава
2026**

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Полтавського державного аграрного університету
(Протокол № 10 від 26.05.2026 р.)*

Рецензенти:

Гудзь Тетяна Павлівна, д-р екон. наук, професор, директор Навчально-наукового центру підготовки кадрів вищої кваліфікації Полтавського університету економіки і торгівлі.
Вольська Олена Михайлівна, д-р наук з держ. упр, професор, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

Авторський колектив:

Медвідь Вікторія Юріївна, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки та публічного управління Полтавського державного аграрного університету.
Галич Олександр Анатолійович, канд. екон. наук, професор, професор кафедри економіки та публічного управління Полтавського державного аграрного університету.
Лесюк Владислав Станіславович, доктор філософії з економіки, асистент кафедри економіки та публічного управління Полтавського державного аграрного університету.

Медвідь В. Ю., Галич О. А., Лесюк В. С. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах та таблицях) : навч. посіб. Полтава : ПП «Астрія», 2026. 336 с.

Навчальний посібник підготовлено відповідно до змісту освітнього компонента «Методологія та організація наукових досліджень». У виданні систематизовано теоретичні, методичні та прикладні засади науково-дослідної діяльності, розкрито сутність науки, наукового пізнання, методології, методів і логіки проведення наукового дослідження. Матеріал подано у структурно-логічних схемах та таблицях, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, розвитку аналітичного мислення та формуванню дослідницьких компетентностей здобувачів вищої освіти. У посібнику розглянуто організацію наукової діяльності в Україні, особливості підготовки й презентації результатів наукової роботи, правила академічної доброчесності, використання цифрових інструментів, можливості та ризики застосування штучного інтелекту. Видання містить питання для самоконтролю, тестові завдання, тематику рефератів, індивідуальні завдання, словник термінів і список рекомендованих джерел.

Навчальний посібник призначений для здобувачів закладів вищої освіти економічного профілю, молодих учених, науково-педагогічних працівників, а також усіх, хто опановує основи методології та організації наукових досліджень.

ISBN 978-617-8466-43-5

© Колектив авторів, 2026

Зміст

Вступ.	6
Розділ 1. Фундаментальні основи наукового дослідження.	8
<i>Тема 1. Наукове пізнання та система наукового знання.</i>	8
1. Знання і пізнання: сутність, рівні та основні види.	8
2. Наука як особлива форма пізнавальної діяльності.	16
3. Класифікація наук як спосіб систематизації наукового знання.	20
4. Економічна наука в системі наукового знання.	24
<i>Тема 2. Організація наукової діяльності та підготовка наукових кадрів в Україні.</i>	32
1. Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів.	32
2. Освітні ступені, наукові ступені, вчені звання та академічні звання. ...	36
3. Діяльність наукових установ та закладів вищої освіти.	46
4. Види, форми та механізми організації наукової діяльності в Україні. ...	54
5. Сучасний стан науково-технічного потенціалу України.	58
<i>Тема 3. Засади підготовки та проведення наукового дослідження.</i>	64
1. Наукове дослідження: поняття, ознаки та призначення.	64
2. Основні етапи підготовки та проведення наукового дослідження. ...	76
3. Визначення теми, мети та завдань наукового дослідження.	79
4. Структурні елементи наукового дослідження.	85
<i>Тема 4. Методологія, логіка та технологія наукового дослідження.</i>	91
1. Методологія наукового дослідження: сутність та призначення.	91
2. Науковий пошук: логіка побудови та загальнонаукові принципи.	97
3. Логічні закони, правила доказовості та обґрунтування.	101
4. Технологія наукового дослідження та основи наукової аргументації. ...	103
<i>Тема 5. Інформаційне забезпечення та опрацювання наукових джерел. ...</i>	112
1. Наукова інформація: сутність, види та роль у дослідженні.	112
2. Джерела наукової інформації та їхні документальні форми.	116
3. Організація та методика інформаційного пошуку.	120
4. Бібліотечний пошук та первинне опрацювання джерел.	122
5. Форми фіксації наукової інформації.	128

Розділ 2. Методологія та управління науковою роботою. 133

Тема 6. Методичний інструментарій наукового дослідження. 133

1. Рівні наукового дослідження: емпіричний і теоретичний. 133
2. Загальнонаукові та конкретнонаукові методи дослідження та умови їх застосування. 136
3. Комплексні та спеціальні методи наукового дослідження. 142
4. Методичні особливості досліджень у галузі знань С «Соціальні науки, журналістика та інформація». 145
5. Методичні особливості досліджень у галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право». 149

Тема 7. Результативність та ефективність науково-дослідної роботи. . . 158

1. Результати науково-дослідної роботи. 158
2. Ефективність науково-дослідної роботи. 160
3. Оцінювання результативності роботи науковця. 163

Тема 8. Грантова діяльність та проєктне управління у сучасних наукових дослідженнях. 169

1. Особливості грантової підтримки наукових досліджень. 169
2. Життєвий цикл грантового проєкту. 171
3. Структура грантової заявки. 172
4. Основи проєктного управління в науковій діяльності. 173
5. Управління реалізацією грантового проєкту. 175

Тема 9. Організація науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти. . . . 181

1. Науково-дослідна робота магістрантів: етапи підготовки та вимоги до кваліфікаційної роботи. 181
2. Науково-дослідна робота аспірантів: етапи підготовки та вимоги до дисертаційної роботи. 184
3. Рецензування та експертне оцінювання робіт. 188

Тема 10. Підготовка та представлення наукових результатів. 194

1. Форми оприлюднення та апробації наукових результатів. 194
2. Підготовка усної доповіді та письмових матеріалів. 196
3. Візуалізація та мультимедійна презентація. 199

Розділ 3. Сучасні інструменти та етика наукової діяльності.	205
<i>Тема 11. Академічна доброчесність і етика наукового дослідження.</i>	205
1. Загальні положення академічної доброчесності.	205
2. Основні правила академічної доброчесності.	208
3. Забезпечення академічної доброчесності.	211
4. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.	213
5. Реагування на порушення академічної доброчесності.	216
<i>Тема 12. Цифрові інструменти наукового дослідження.</i>	222
1. Пошук наукової інформації в електронних базах даних.	222
2. Роль наукових баз і пошукових систем у дослідженні.	225
3. Цифрові ідентифікатори науковця.	228
4. Особливості роботи з менеджерами бібліографії.	232
5. Організація джерел, нотаток і дослідницьких матеріалів.	234
<i>Тема 13. Штучний інтелект у науковій та освітній діяльності.</i>	240
1. Можливості штучного інтелекту для науковця.	240
2. Штучний інтелект у підготовці літературного огляду.	243
3. Застосування штучного інтелекту під час роботи з текстом.	246
4. Ризики використання штучного інтелекту.	249
5. Принципи відповідального використання штучного інтелекту.	252
<i>Тема 14. Підготовка наукової публікації та вибір журналу.</i>	259
1. Структура наукової статті.	259
2. Написання анотації та визначення ключових слів.	263
3. Вимоги до складання списку використаних джерел.	266
4. Вибір журналу для публікації.	269
5. Особливості застосування DOI.	272
<i>Тема 15. Відкрита наука та управління дослідницькими даними.</i>	278
1. Відкрита наука: сутність і принципи.	278
2. Відкритий доступ до наукових публікацій.	282
3. Репозиторії академічних текстів.	285
4. Дослідницькі дані та принципи FAIR.	288
5. Ліцензії Creative Commons.	291
Індивідуальне завдання.	297
Словник термінів.	305
Список рекомендованих джерел.	333

Вступ

Сучасний розвиток науки, освіти й економіки потребує від здобувачів вищої освіти не лише засвоєння теоретичних знань, а й формування здатності самостійно здійснювати науковий пошук, критично опрацьовувати інформацію, обґрунтовувати дослідницькі рішення та представляти результати наукової роботи відповідно до академічних стандартів. У цих умовах методологічна підготовка майбутніх фахівців набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує розуміння логіки наукового пізнання, правил організації дослідження, вибору методів, формулювання проблеми, мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження.

Навчальний посібник «Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах та таблицях)» підготовлено з метою систематизації теоретичних, методичних і практичних положень, необхідних для опанування основ науково-дослідної діяльності. Його зміст спрямований на формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про науку як особливу сферу людської діяльності, закономірності наукового пізнання, методологію досліджень, організацію наукової роботи, академічну доброчесність, цифрові інструменти науковця та сучасні підходи до представлення результатів дослідження.

Особливістю посібника є подання навчального матеріалу у вигляді структурно-логічних схем, таблиць та узагальнень. Такий формат сприяє кращому засвоєнню складних теоретичних положень, допомагає встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між основними категоріями, етапами й процедурами наукового дослідження, а також полегшує самостійну підготовку здобувачів до практичних занять, поточного та підсумкового контролю знань.

У посібнику послідовно розкрито концептуальні основи наукового пізнання, сутність науки, класифікацію наук, особливості економічної науки як динамічної системи, організацію наукової діяльності в Україні, рівні та методи наукового дослідження, підходи до оцінювання ефективності науково-дослідних робіт. Значну увагу приділено організації науково-дослідної роботи магістрів та аспірантів, підготовці й презентації результатів досліджень, написанню наукових публікацій, вибору журналу, оформленню джерел, застосуванню DOI, відкритій науці та управлінню дослідницькими даними.

Окремий акцент зроблено на питаннях академічної доброчесності, етики наукового дослідження та відповідального використання цифрових технологій і штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності. Це зумовлено сучасними трансформаціями наукової комунікації, розширенням доступу до електронних баз даних, розвитком відкритої науки, поширенням цифрових ідентифікаторів науковця та необхідністю дотримання високих стандартів якості, прозорості й доброчесності дослідницької роботи.

Навчальний посібник призначений для здобувачів закладів вищої освіти економічного профілю, а також може бути корисним для молодих учених, науково-педагогічних працівників і всіх, хто прагне поглибити знання з сучасної методології та організації наукових досліджень. Його використання сприятиме розвитку дослідницької культури, аналітичного мислення, навичок роботи з науковою інформацією, уміння аргументовано формулювати висновки та представляти результати власних наукових пошуків.

Засвоєння матеріалів посібника дасть змогу здобувачам вищої освіти краще орієнтуватися в логіці наукового дослідження, обґрунтовано добирати методи наукового аналізу, дотримуватися вимог академічної доброчесності та ефективно використовувати сучасні інструменти для підготовки, оформлення й презентації результатів наукової роботи.

Розділ 1

Фундаментальні основи наукового дослідження

Тема 1. Наукове пізнання та система наукового знання

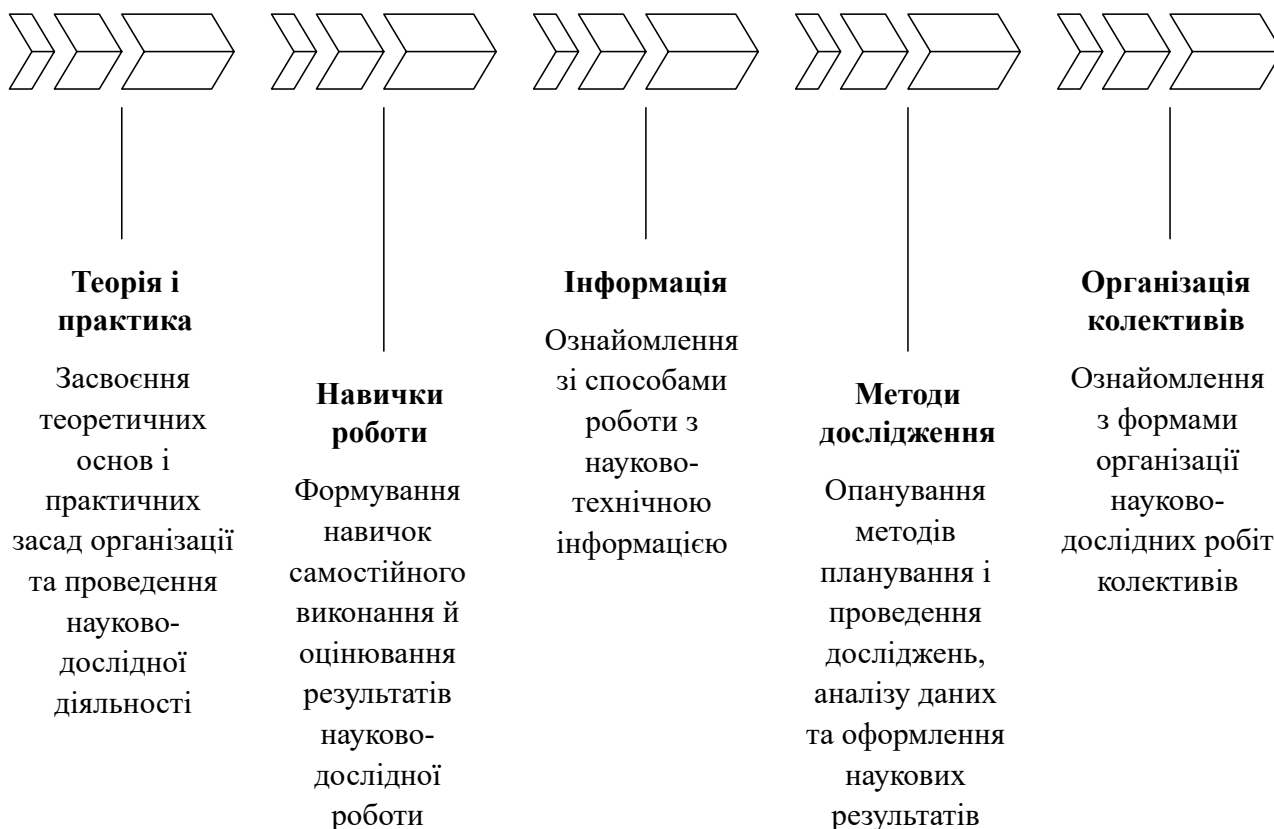
1. Знання і пізнання: сутність, рівні та основні види.
2. Наука як особлива форма пізнавальної діяльності.
3. Класифікація наук як спосіб систематизації наукового знання.
4. Економічна наука в системі наукового знання.

Основні терміни і поняття: динамічна система, економічна категорія, економічна наука, економічна система, економічне пізнання, економічний закон, емпіричне пізнання, завдання науки, закономірність, знання, класифікація наук, мета науки, методологія науки, міждисциплінарність, наука, наукова ідея, наукова концепція, наукова парадигма, наукова проблема, наукове пізнання, науковий закон, науковий факт, об'єкт пізнання, пізнання, предмет пізнання, роль науки, суб'єкт пізнання, суспільні науки, теоретичне пізнання, теорія, філософське пізнання.

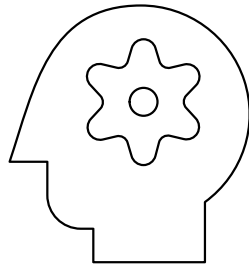

1. Знання і пізнання: сутність, рівні та основні види.

Завдання вивчення дисципліни

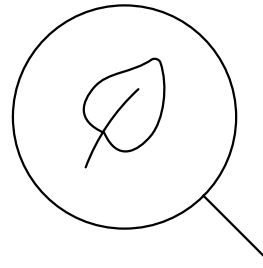

Компоненти пізнання

Суб'єкт пізнання

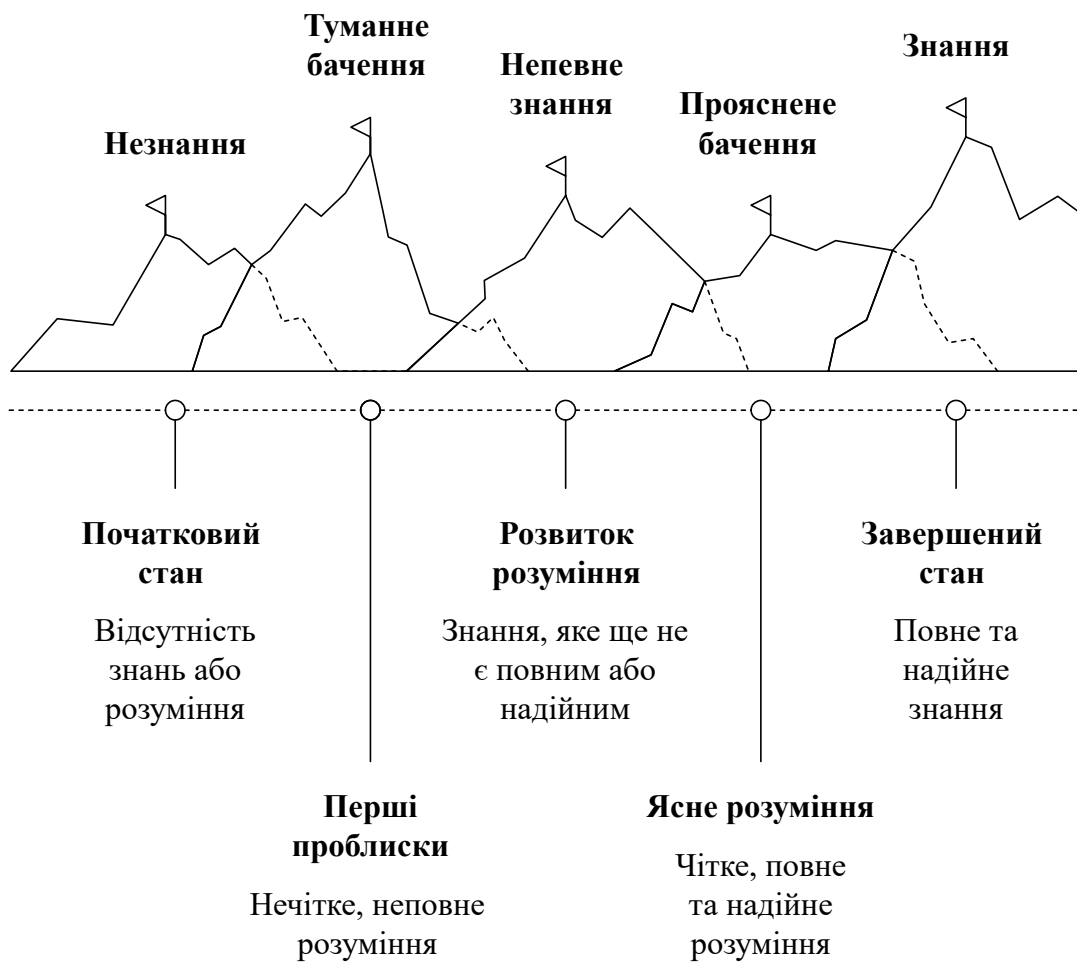
Людина або наукова
спільнота, які здійснюють
пізнавальну діяльність,
вивчають дійсність і
формулюють нові знання

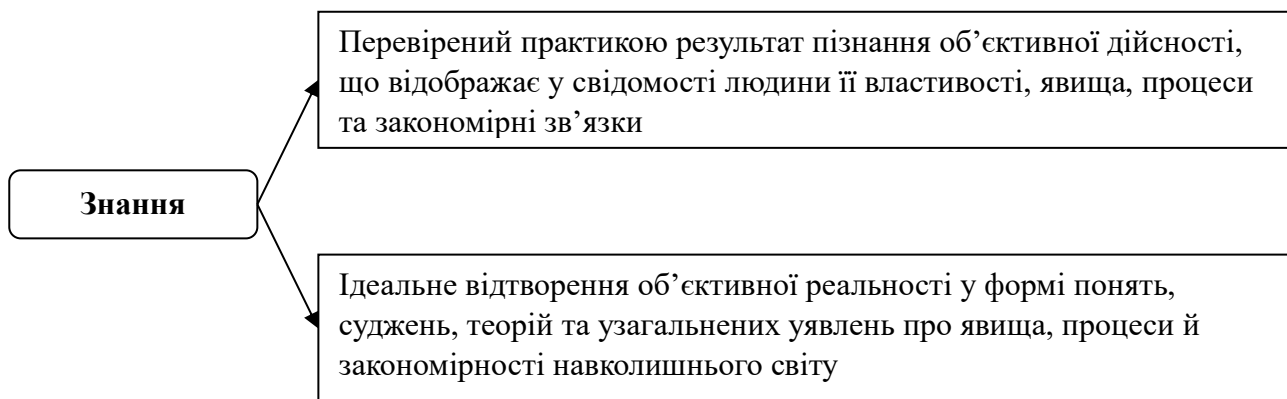
Об'єкт пізнання

Предмет, явище, процес або
фрагмент об'єктивної
реальності, на вивчення якого
спрямована пізнавальна
діяльність суб'єкта

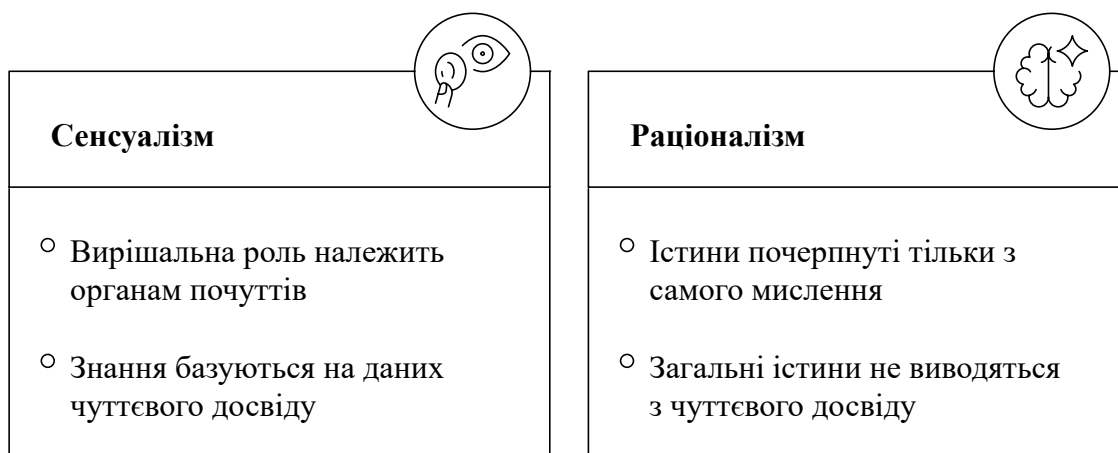
Етапи пізнання

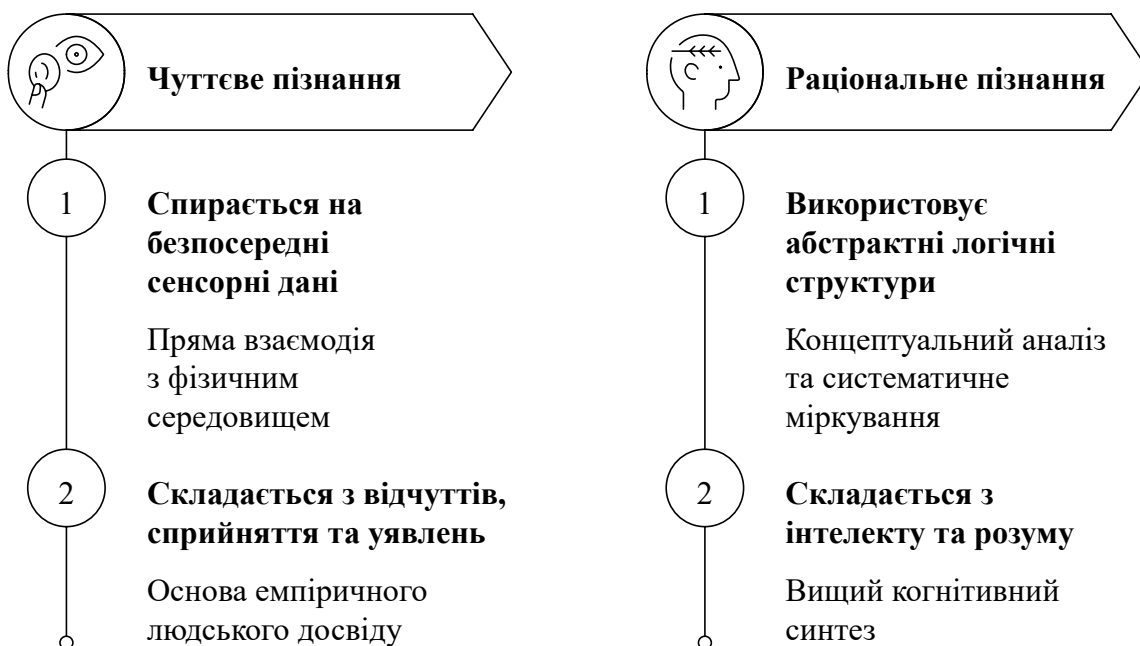
Сутність та зміст поняття «знання»

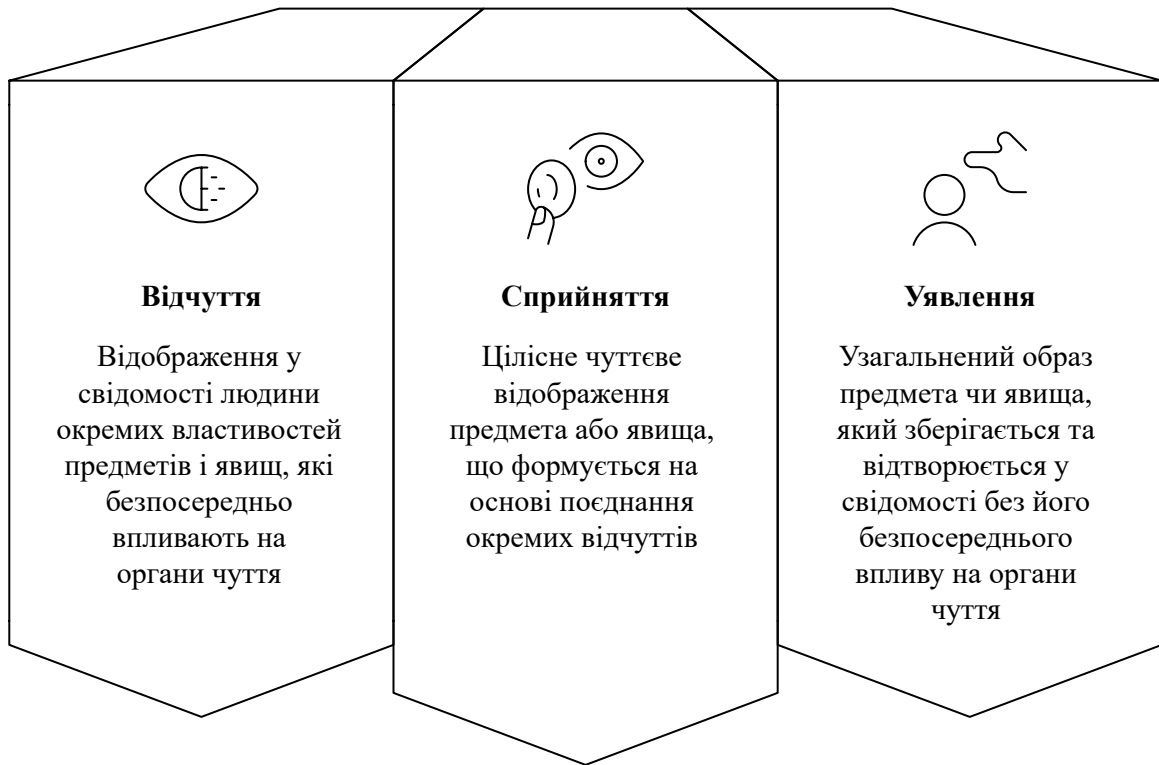
Філософські проблеми наукового пізнання

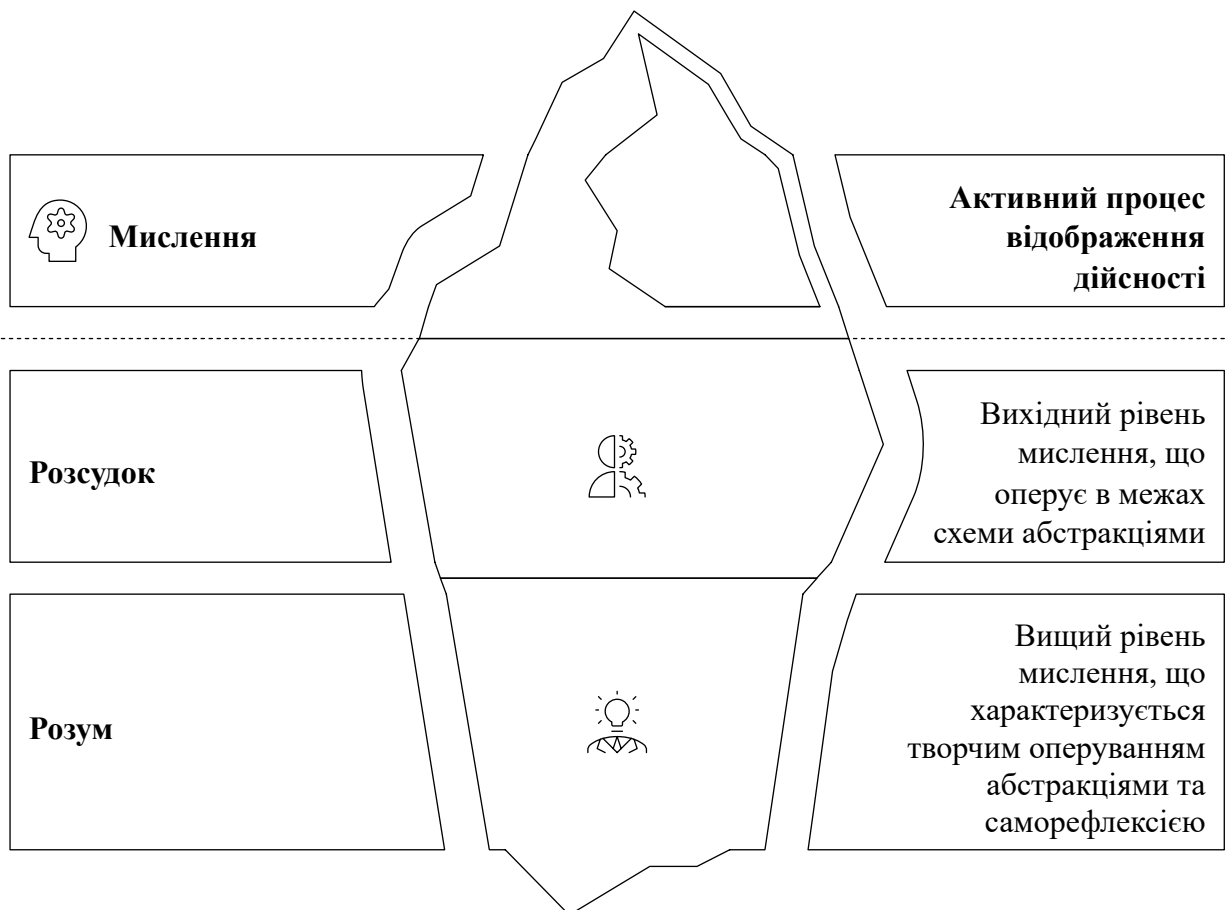
Чуттєве та раціональне пізнання

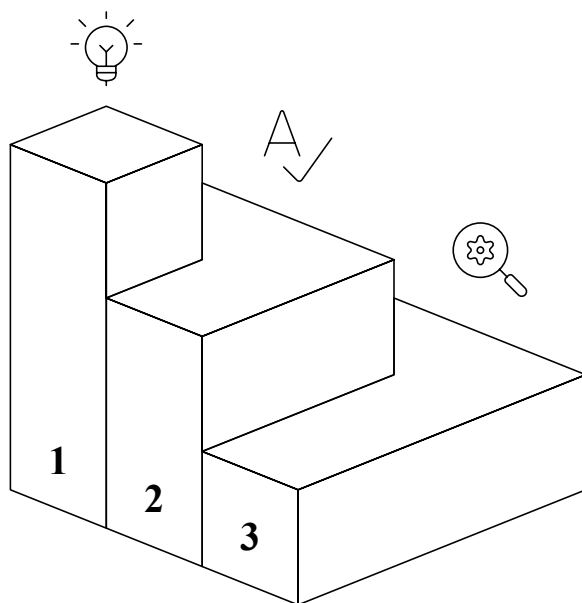
Основні форми чуттєвого пізнання

Рациональне пізнання та його рівні

Поняття, судження і висновок як форми мислення

Поняття

Формування загальних уявлень про об'єкти та явища

Судження

Вираження властивостей та зв'язків об'єктів

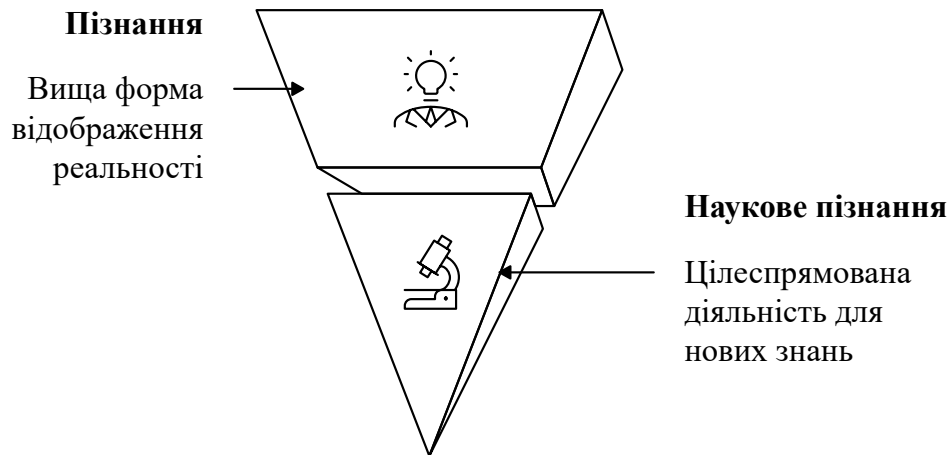
Висновок

Отримання нового знання з існуючих суджень

Види пізнання

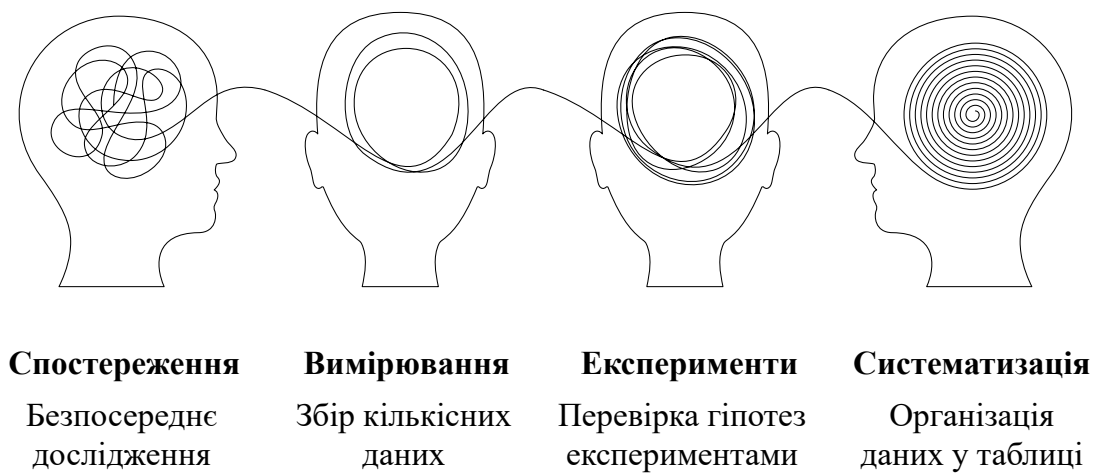
Змістова характеристика пізнання та наукового пізнання

Рівні наукового пізнання

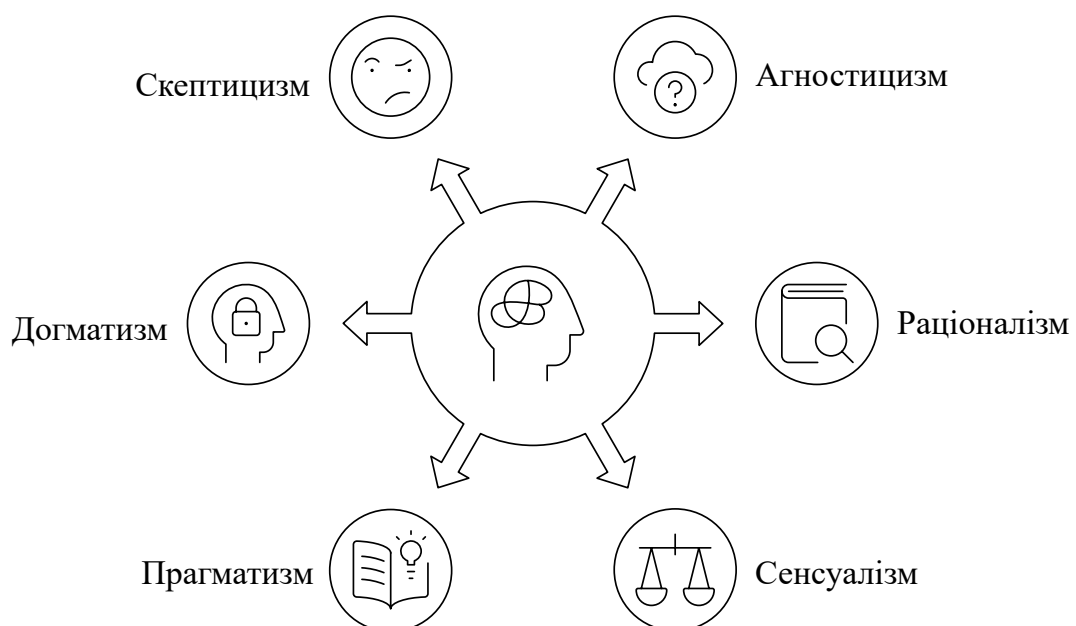
Емпіричний рівень наукового пізнання

Теоретичний рівень наукового пізнання

Філософські теорії пізнання

Характеристика філософських теорій пізнання

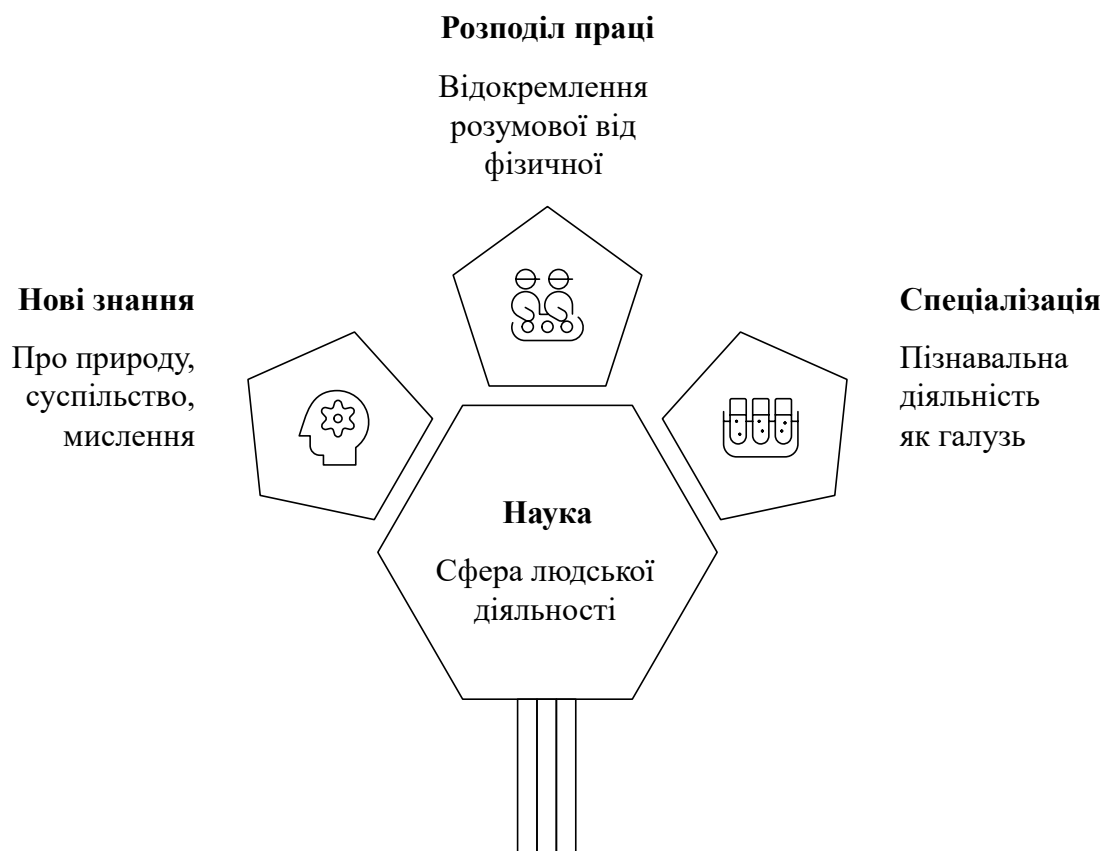
Теорія пізнання	Характеристика
Агностицизм	Напрямок у теорії пізнання, який заперечує можливість повного й достовірного пізнання сутності світу. Представники агностицизму вважають, що людина може мати певні уявлення про явища, але не здатна остаточно встановити їхню об'єктивну істинність
Раціоналізм	Напрямок, який визнає розум головним джерелом достовірного знання. Раціоналізм наголошує на ролі логічного мислення, понять, суджень, умовиводів і теоретичного обґрунтування у процесі пізнання
Сенсуалізм	Напрямок, відповідно до якого знання виникає насамперед на основі відчуттів. Сенсуалізм розглядає чуттєве сприйняття як вихідну форму пізнання, з якої формуються уявлення, поняття та судження
Прагматизм	Напрямок, згідно з яким істинність знання визначається його практичною корисністю, результативністю та здатністю розв'язувати реальні проблеми. У межах прагматизму знання оцінюються не лише за відповідністю дійсності, а й за його практичними наслідками
Догматизм	Підхід у пізнанні, за якого певні положення визнаються незмінними, безумовно істинними й такими, що не потребують критичного осмислення. Догматизм обмежує розвиток пізнання, оскільки ігнорує зміну умов, нові факти та суперечності в знанні
Скептицизм	Напрямок, що ґрунтується на сумніві щодо можливості досягнення абсолютно достовірного знання. Скептицизм не завжди заперечує пізнання, але наголошує на необхідності критичної перевірки знань, доказовості суджень і обережності у формулюванні висновків

Основні стадії пізнання

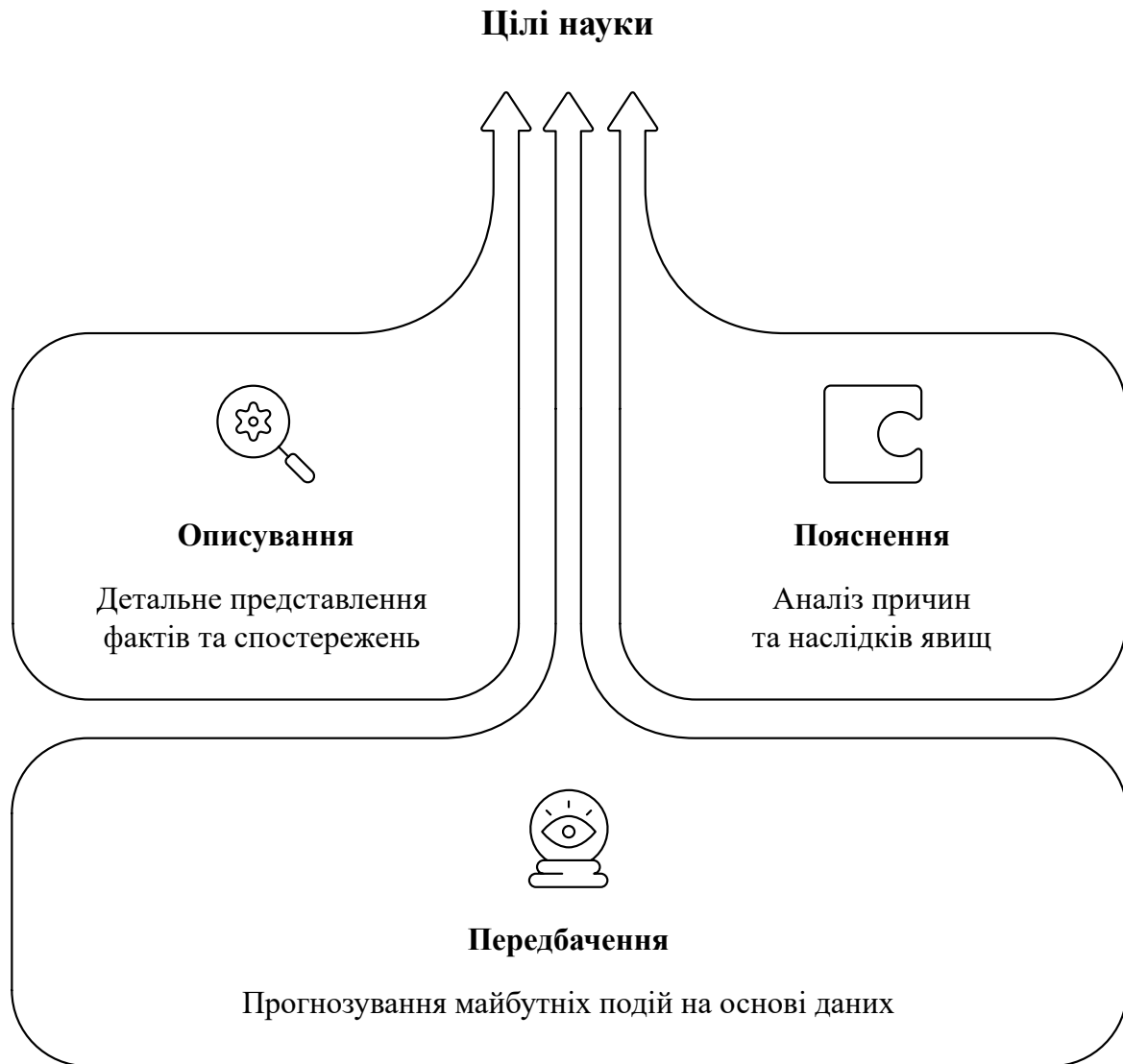
2. Наука як особлива форма пізнавальної діяльності.

Сутність поняття «наука»

Характеристика моделей вивчення науки

Модель вивчення науки	Характеристика
Інформаційна	Наука розглядається як система створення, накопичення й передавання знань
Логічна	Наука вивчається як послідовний розвиток понять, ідей, гіпотез і теорій
Гносеологічна	Досліджує форми, методи й закономірності наукового пізнання
Економічна	Розкриває зв'язок науки з економічним розвитком, ресурсами та ефективністю досліджень
Політична	Вивчає взаємозв'язок науки з політикою, ідеологією та державним управлінням
Соціологічна	Розглядає науку як соціальний інститут
Демографічна	Аналізує кадровий потенціал науки та склад науковців
Евристична	Досліджує наукову творчість, відкриття та пошук нових ідей
Організаційно-управлінська	Розглядає науку як систему, що потребує організації, планування, координації, управління

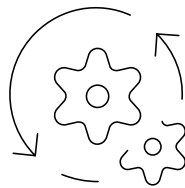

Перехід від наукового знання до практичної дії

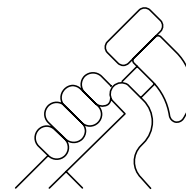
Наука

Що? Скільки?
Чому? Яке? Як?
Навіщо? Що
відомо? Що
невідомо? Яка
закономірність?

Методика

Як зробити?
Якими методами?
У якій послідовності?
За допомогою чого?
Як перевірити?

Практика

Що зробити?
Де застосувати?
Який результат?
Яка користь? Як
упровадити?

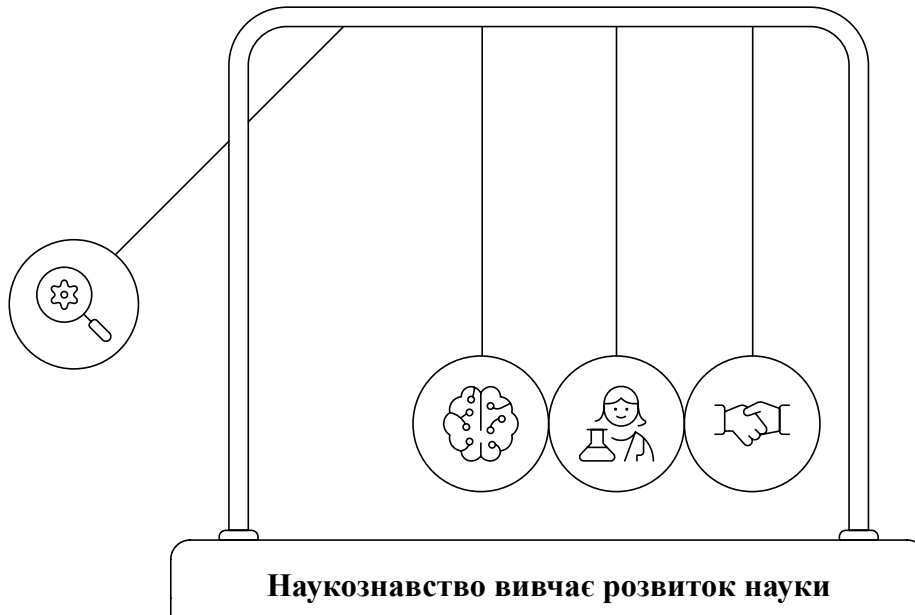
Ознаки науки

Функції науки

Предметне поле наукознавства

Вивчає
закономірності
розвитку науки

Досліджує
структуру та
динаміку

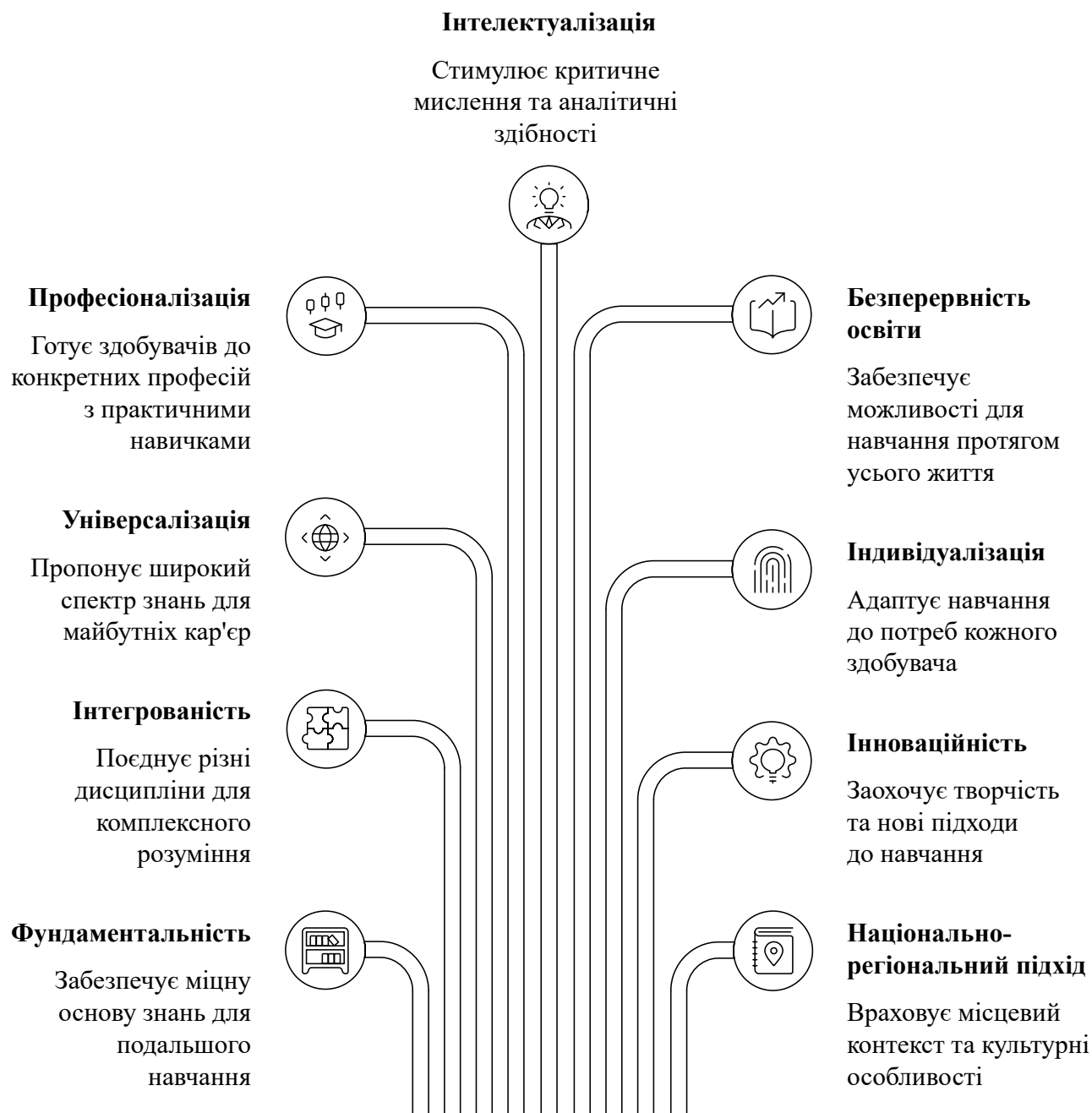
Аналізує
наукову
діяльність

Вивчає
взаємодію з
суспільством

Характеристика розділів наукознавства

Розділ наукознавства	Характеристика
Загальна теорія науки	Розроблення концепції і теорії науки
Історія науки	Дослідження процесу накопичення наукових знань і встановлення закономірностей розвитку науки
Соціологія науки	Аналіз взаємодії науки і суспільства, соціальних функцій науки
Економіка науки	Вивчення економічних умов розвитку науки
Наукова політика	Визначення напрямів розвитку науки з урахуванням потреб суспільства, економіки та держави
Управління науковою діяльністю	Розроблення стратегій розвитку науки, планування, організація та координація наукових досліджень
Методологія науки	Дослідження системи методів наукового пізнання, побудови моделей і організації наукової діяльності
Наукова організація праці	Розроблення засад організації праці вчених
Наука і право	Дослідження правового забезпечення наукової діяльності
Мова науки	Розроблення системи наукових понять, термінології та стилістичних особливостей викладу результатів досліджень
Класифікація наук	Розроблення міжнародних і національних систем класифікації наук, визначення їх галузей, напрямів і взаємозв'язків

Роль науки у формуванні принципів підготовки фахівців

3. Класифікація наук як спосіб систематизації наукового знання.

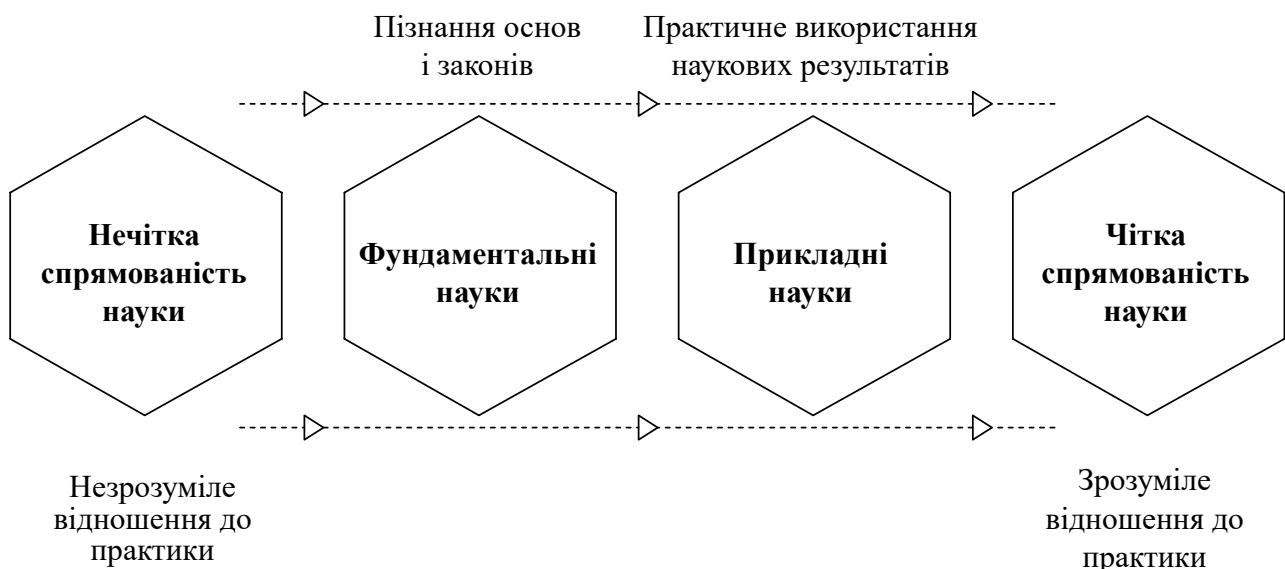
Взаємозв'язки між науками як основа їх класифікації

Класифікації наук

Мислитель	Класифікаційні групи
Аль-Фарабі А. Н.	Науки про мову; логіка; математичні науки; фізика; метафізика; громадянська наука; юриспруденція; калам
Аристотель	Теоретичні науки: фізика, математика, філософія; практичні науки: етика, політика; творчі науки: поезика, риторика, мистецтво
Бекон Р.	Граматика, логіка, математика, натурфілософія, метафізика, етика
Бекон Ф.	Історія, поезія, філософія як основні форми знання, що відповідають пам'яті, уяві та розуму
Варрон М. Т.	Граматика, діалектика, риторика, геометрія, арифметика, астрологія, музика, медицина, архітектура
Вернадський В. І.	Науки про загальні явища реальності та науки про явища, характерні для Землі
Віндельбанд В.	Номотетичні науки, що встановлюють загальні закони; ідіографічні науки, що описують індивідуальні явища
Гегель Г. В. Ф.	Логіка, філософія природи, філософія духу
Дільтей В.	Науки про природу та науки про дух
Енгельс Ф.	Механіка, фізика, хімія, біологія
Ібн Сіна А. А.	Логіка; теоретичні науки: фізика, математика, метафізика; практичні науки: етика, економіка, політика
Конт О.	Математика, астрономія, фізика, хімія, біологія, соціологія
Ріккерт Г.	Природничі науки та науки про культуру
Сен-Вікторський Г.	Теоретичні, практичні, механічні та логічні науки

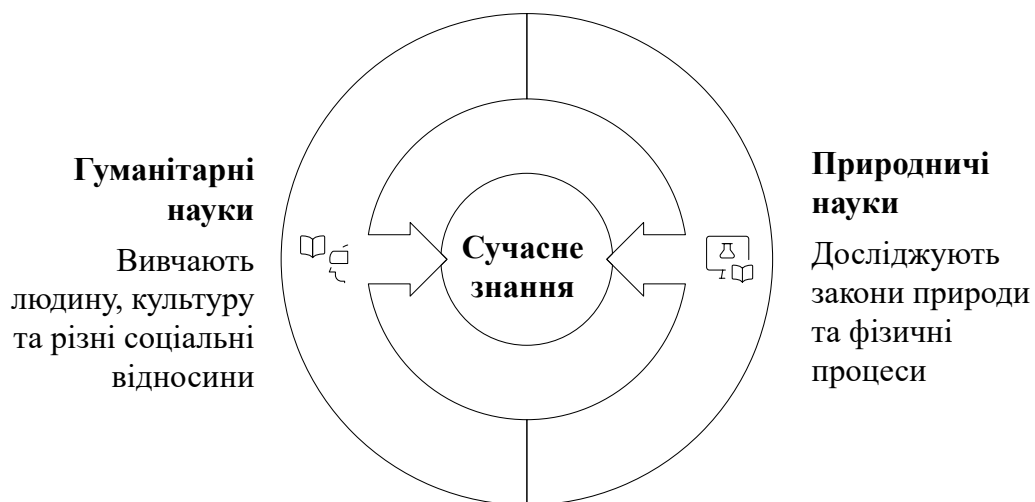
Поділ наук за спрямованістю та відношенням до суспільної практики

Поділ наук на фундаментальні та прикладні

Основні напрями наук у сучасному наукознавстві

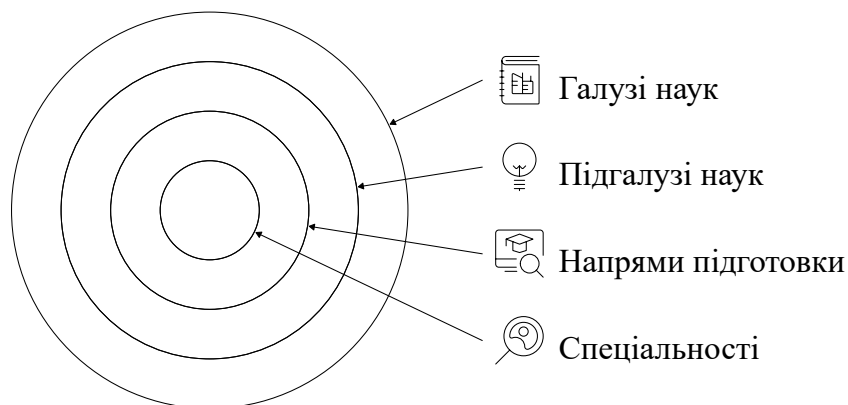
Критерії відмінності між природничими та гуманітарними науками

Критерій розрізнення	Гуманітарні науки	Природничі науки
Об'єкт дослідження	Людина, суспільство, культура, соціальні явища	Природа, природні явища й процеси
Провідна функція	Розуміння, інтерпретація та пояснення соціальних і культурних процесів	Пояснення явищ, виявлення закономірностей і причинно-наслідкових зв'язків
Характер методології	Переважно інтерпретативний, орієнтований на розуміння смислів і контекстів	Переважно узагальнювальний, орієнтований на встановлення конкретних законів
Вплив цінностей	Значущий; враховуються цінності, норми, світогляд і культурний контекст	Обмежений; домінує прагнення до об'єктивності та нейтральності
Антропоцентризм	Є важливим, в центрі людина	Переважно не є визначальним
Ідеологічне навантаження	Може бути помітним, залежить від контексту	Переважно мінімальне або не є визначальним
Взаємозв'язок суб'єкта та об'єкта пізнання	Суб'єкт і об'єкт дослідження частково взаємопов'язані	Суб'єкт і об'єкт дослідження максимально розмежовані
Кількісно-якісні характеристики	Переважають якісні оцінки, інтерпретація, аналіз текстів, подій і соціальних практик	Переважають кількісні вимірювання, експериментальні дані, математичне моделювання
Застосування експерименту	Обмежено, використовуються спостереження, аналіз	Експеримент є важливим методом дослідження
Характер об'єкта дослідження	Часто символічний, ціннісний, історично змінний	Переважно матеріальний, відносно стійкий і вимірюваний

Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти економічного напрямку

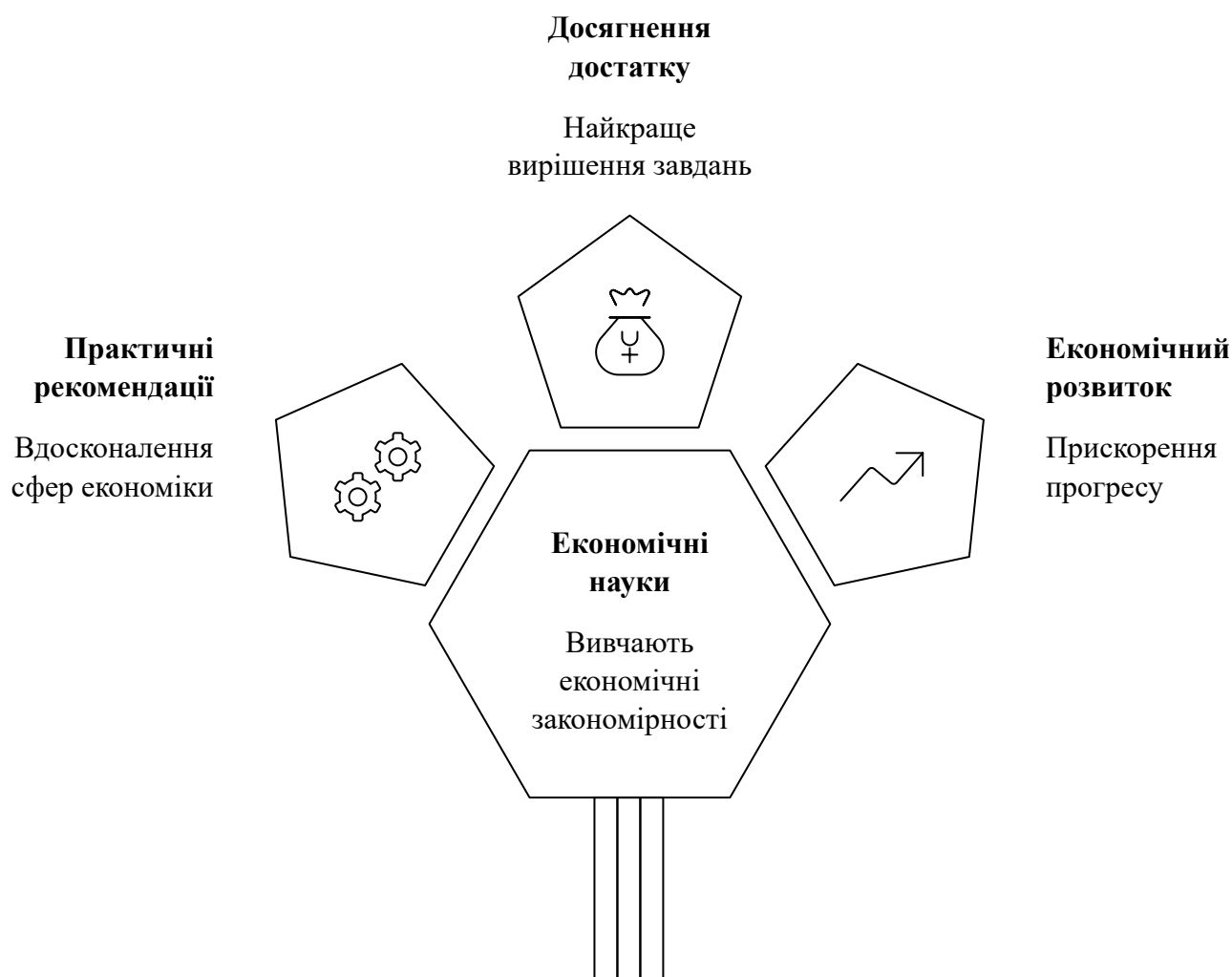
Шифр	Найменування галузі знань	Код	Найменування спеціальності
С	Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини	С1	Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)
D	Бізнес, адміністрування та право	D1	Облік і оподаткування
		D2	Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
		D3	Менеджмент
		D4	Публічне управління та адміністрування
		D5	Маркетинг
		D7	Торгівля

Ієрархія класифікації наук

4. Економічна наука в системі наукового знання.

Значення економічних наук у розвитку сучасного суспільства

Принципи економічних наук

1	Досягнення економічного росту Виробництво більшої кількості і кращої якості товарів і послуг
2	Забезпечення економічної ефективності Максимальна віддача від мінімуму затрат ресурсів
3	Економічна свобода Вільний вибір сфери та роду діяльності
4	Соціально-економічна забезпеченість Повна зайнятість і соціальний захист
5	Справедливий розподіл доходів Рівномірний розподіл доходів серед населення
6	Створення належних умов для держави Забезпечення ефективного функціонування держави
7	Сприяння раціональному торговому балансу Підтримка позитивного торговельного балансу
8	Раціональне використання ресурсів Ефективне використання обмежених ресурсів для досягнення найкращого результату

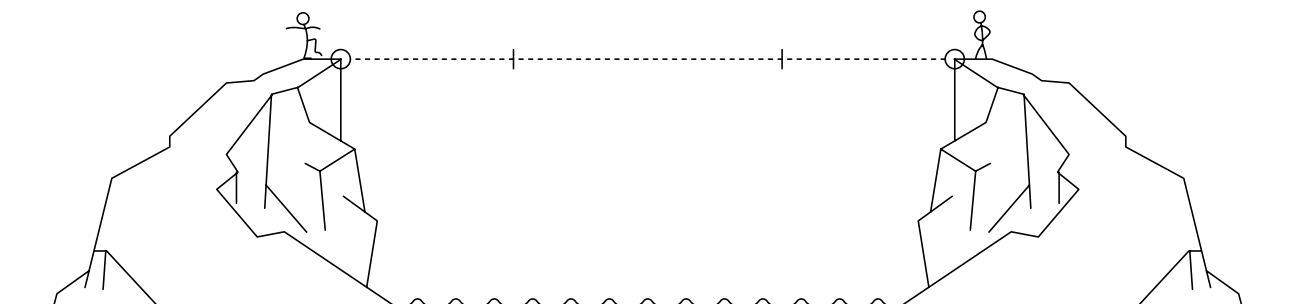
Основні складові сучасної економічної науки

Розробка загальних
економічних
принципів

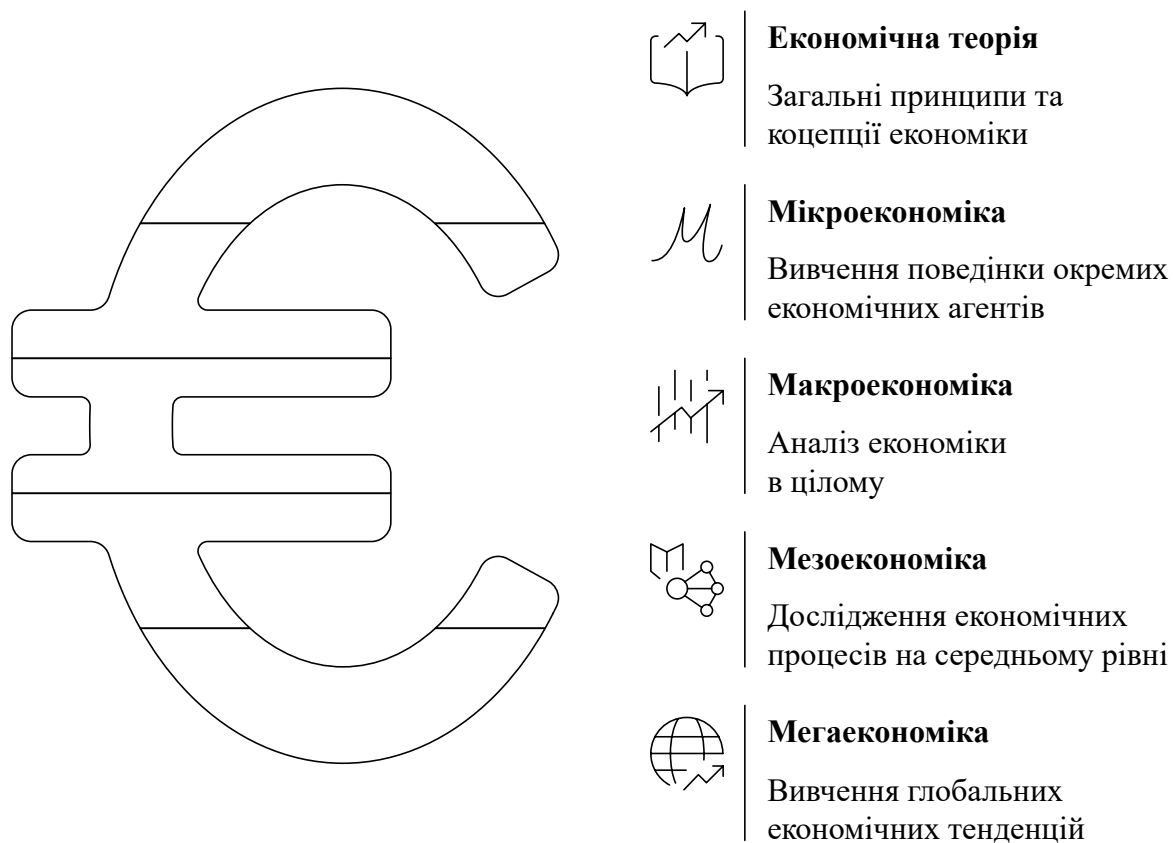
**Теоретична
економіка**

**Прикладна
економіка**

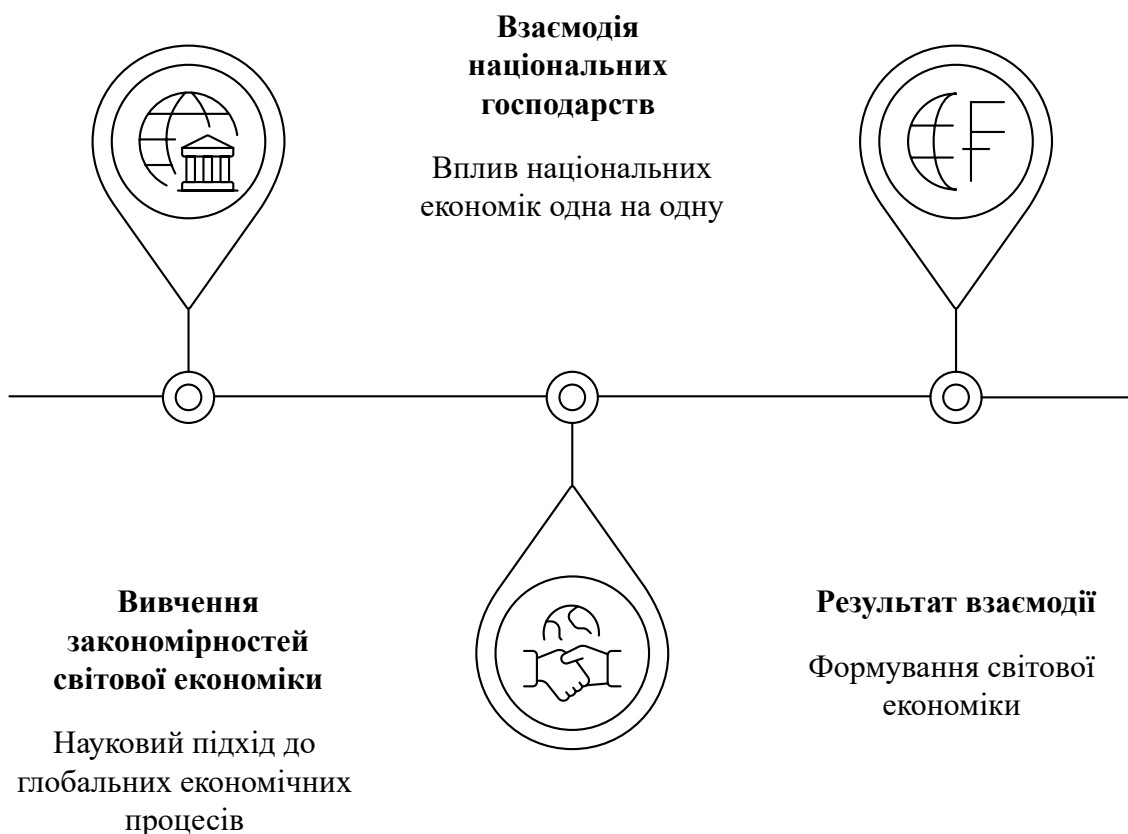
Застосування теорій
для вирішення
проблем

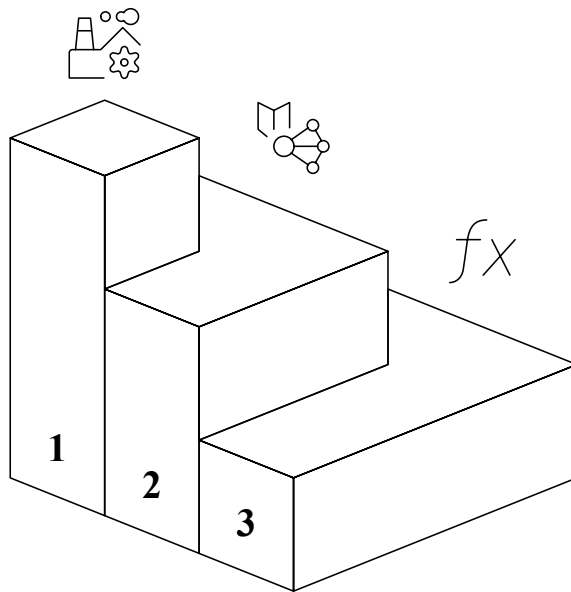
Структура економічної науки за рівнями дослідження

Сутність міжнародної економіки

Класифікація конкретних економічних наук

Галузеві науки

Зосереджуються на конкретних галузях, таких як промисловість або туризм

Міжгалузеві науки

Досліджують зв'язки між різними галузями, наприклад, економічну географію

Функціональні науки

Вивчають основні функції, такі як фінанси або менеджмент

Функції економічної теорії

Функції	Характеристика
Пізнавальна	Економічна теорія дає змогу аналізувати явища і процеси економічного життя, встановлювати взаємозв'язки між ними, визначати роль економічних суб'єктів у господарській системі. Вона забезпечує формування наукового розуміння економічної реальності, виявлення закономірностей її розвитку та пояснення причин економічних змін
Методологічна	Економічна теорія формує понятійний апарат, принципи й методи дослідження економічних явищ. На її основі розвиваються прикладні економічні науки, розробляються методики аналізу, оцінювання та практичного використання економічних знань
Практично-прикладна	Теоретико-економічні знання використовуються для обґрунтування господарських рішень, розроблення економічної політики, удосконалення управління та раціонального використання ресурсів. Ця функція забезпечує зв'язок економічної теорії з практикою суспільного й господарського розвитку
Прогностична	Економічна теорія дає змогу передбачати можливі тенденції розвитку економіки, оцінювати наслідки економічних рішень і визначати перспективи соціально-економічного розвитку. Вона сприяє прогнозуванню змін у господарському житті та підготовці до них
Освітньо-виховна	Економічна теорія сприяє формуванню економічного мислення, фінансової грамотності та культури раціональної поведінки. Вона допомагає людині краще орієнтуватися в економічних процесах, приймати обґрунтовані рішення щодо праці, споживання, заощаджень, інвестування та професійного розвитку

Структура знань в економічних науках

Питання для самоконтролю

1. Що таке знання? Наведіть визначення та поясніть його сутність.
2. Які основні компоненти та етапи процесу пізнання?
3. Порівняйте чуттєве та раціональне пізнання. Назвіть основні форми кожного з них.
4. Які рівні наукового пізнання ви знаєте? Охарактеризуйте емпіричний та теоретичний рівні.
5. Назвіть основні філософські теорії (напрями) пізнання та дайте їх коротку характеристику.
6. Що таке наука? Сформулюйте її мету, основні завдання та роль у суспільстві.
7. Які моделі вивчення науки існують? Охарактеризуйте хоча б три з них.

8. Наведіть приклади класифікацій наук різних мислителів (Аристотель, Конт, Вернадський тощо).

9. У чому полягають ключові відмінності між природничими та гуманітарними (суспільними) науками?

10. Охарактеризуйте економічну науку як динамічну систему. Назвіть її основні функції та складові.

Тестові завдання

1. Знання – це:

- а) лише результат чуттєвого сприйняття;
- б) перевірений практикою результат пізнання дійсності, адекватне її відбиття у свідомості людини;
- в) тільки теоретичні конструкції;
- г) сукупність гіпотез.

2. Який напрям теорії пізнання заперечує можливість повного пізнання сутності світу?

- а) раціоналізм;
- б) сенсуалізм;
- в) агностицизм;
- г) прагматизм.

3. Мета науки полягає у:

- а) лише накопиченні фактів;
- б) отриманні нового знання про об'єктивну реальність та закономірності її розвитку;
- в) виключно практичному застосуванні;
- г) побудові теоретичних конструкцій.

4. Яка модель вивчення науки розглядає її як соціальний інститут?

- а) інформаційна;
- б) логічна;
- в) соціологічна;
- г) евристична.

5. До фундаментальних наук зазвичай відносять:

- а) тільки прикладні розробки;
- б) науки, що вивчають загальні закони та принципи;
- в) лише технічні дисципліни;
- г) виключно економічні.

6. Економічна теорія виконує пізнавальну функцію, яка полягає у:

- а) тільки прогнозуванні;
- б) аналізі явищ, встановленні взаємозв'язків та закономірностей;
- в) лише вихованні;
- г) управлінні персоналом.

7. Який мислитель запропонував класифікацію: математика, астрономія, фізика, хімія, біологія, соціологія?

- а) Аристотель;
- б) Конт;
- в) Гегель;
- г) Вернадський.

8. Предметом пізнання є:

- а) тільки суб'єкт пізнання;
- б) сторона, аспект об'єкта, яка вивчається конкретною наукою;
- в) весь світ одразу;
- г) лише чуттєві дані.

9. Прогностична функція економічної теорії – це:

- а) опис минулого;
- б) передбачення тенденцій розвитку економіки;
- в) лише збір статистики;
- г) виключно освіта.

10. Головною відмінністю гуманітарних наук від природничих є:

- а) обов'язкове використання експерименту;
- б) переважання якісних оцінок, інтерпретації та врахування цінностей;
- в) повна відсутність методології;
- г) виключно кількісні вимірювання.

Тематика рефератів

1. Філософські теорії пізнання: порівняльний аналіз агностицизму, раціоналізму та прагматизму.

2. Класифікація наук у творчості видатних мислителів (на прикладі Аристотеля, Конта та Вернадського).

3. Економічна наука як динамічна система: структура, функції та роль у сучасному суспільстві.

4. Відмінності між емпіричним та теоретичним рівнями наукового пізнання на прикладі економічних досліджень.

5. Міждисциплінарність сучасної економічної науки та її взаємозв'язок з іншими галузями знань.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) агностицизм повністю заперечує можливість будь-якого пізнання;
- 2) раціоналізм вважає розум головним джерелом достовірного знання;
- 3) економічна наука не виконує прогностичної функції;

- 4) природничі науки переважно використовують інтерпретативну методологію;
- 5) наукова парадигма – це загальноприйнята система знань і методів у певний період.

2. Заповніть пропущені слова

Знання – це _____ практикою результат пізнання дійсності.

Наукове пізнання має два основні рівні: _____ та _____.

_____ – напрям, який визнає практичну корисність головним критерієм істини.

До _____ наук відносять ті, що вивчають загальні закони природи.

Економічна теорія виконує _____ функцію, пов'язану з передбаченням тенденцій.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Порівняння чуттєвого та раціонального пізнання»:

Критерій	Чуттєве пізнання	Раціональне пізнання
Основні форми		
Рівень пізнання		
Приклади		

4. Кейс-завдання

Кейс: Підприємство стикається з падінням продажів. Менеджер пропонує рішення на основі інтуїції, а економіст – на основі аналізу статистики, закономірностей ринку та прогнозних моделей.

Питання:

1. Який підхід більше відповідає науковому пізнанню? Чому?
2. Які рівні наукового пізнання використовує економіст?
3. Які функції економічної науки реалізуються в цьому випадку?

5. Вставити відповідні терміни в речення

Використовуйте терміни: суб'єкт пізнання, об'єкт пізнання, предмет пізнання, наукова парадигма, економічний закон.

1. Людина, яка здійснює пізнання – це _____.
2. Те, що вивчається – _____.
3. Конкретний аспект об'єкта, який досліджує наука – _____.
4. Загальноприйнята система поглядів у певній галузі – _____.
5. Об'єктивний, стійкий зв'язок явищ – _____.

Тема 2. Організація наукової діяльності та підготовка наукових кадрів в Україні

1. Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів.
2. Освітні ступені, наукові ступені, вчені звання та академічні звання.
3. Діяльність наукових установ та закладів вищої освіти.
4. Види, форми та механізми організації наукової діяльності в Україні.
5. Сучасний стан науково-технічного потенціалу України.

Основні терміни і поняття: академік, аспірантура, бакалавр, вчене звання, грант, доктор наук, доктор філософії, докторант, докторантура, доцент, експериментальні розробки, заклад вищої освіти, здобувач вищої освіти, інноваційна діяльність, інтелектуальна власність, кадровий потенціал науки, магістр, наукова діяльність, наукова інфраструктура, наукова лабораторія, наукова програма, наукова робота, наукова установа, наукове дослідження, науковий працівник, науковий проєкт, науковий результат, науковий ступінь, науковий центр, науково-дослідний інститут, науково-педагогічний працівник, науково-технічна діяльність, науково-технічний потенціал, Національна академія наук України, організація науки, прикладні дослідження, професор, старший дослідник, управління наукою, форми наукової діяльності, фундаментальні дослідження, член-кореспондент.

1. Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів.

Суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності

Види наукових установ

Ознаки наукового працівника

Основи громадських наукових організацій

Координація досліджень

Взаємна координація
науково-дослідної
роботи

Розвиток науки

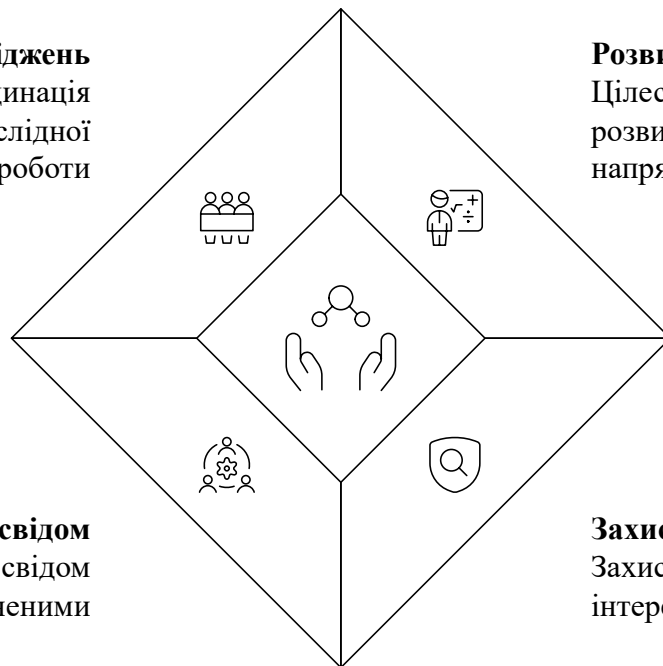
Цілеспрямований
розвиток відповідних
напрямів науки

Обмін досвідом

Обмін досвідом
між вченими

Захист інтересів

Захист фахових
інтересів вчених

Особливості підвищення кваліфікації науковців

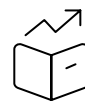
Удосконалення компетенцій

Розвиток
професійних
навичок та знань

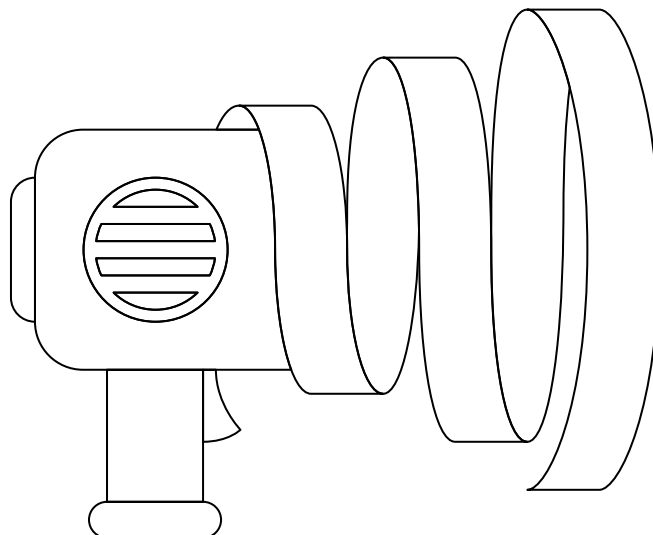
Підвищення майстерності

Покращення
педагогічних та
управлінських
навичок

Покращення діяльності

Застосування
нових навичок
для підвищення
якості роботи

Забезпечення державою розвитку кадрового потенціалу сфери наукової і науково-технічної діяльності

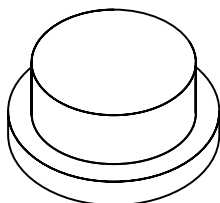
№	Напрям
1.	Забезпечує підвищення престижності наукової та науково-технічної діяльності
2.	Організує підготовку та підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних кадрів у державних наукових установах і закладах вищої освіти
3.	Забезпечує пошук і добір талановитої молоді, сприяє її науковому стажуванню
4.	Сприяє підготовці та перепідготовці кадрів за межами України
5.	Запроваджує систему атестації наукових кадрів, сприяє визнанню документів про вищу освіту, наукових ступенів та вчених звань на міжнародному рівні
6.	Визначає в освітніх програмах обов'язковий мінімум наукових та науково-технічних знань

Основні форми підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації

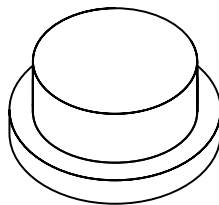
Ад'юнктура

Аспірантура

Для тих, хто прагне отримати ступінь доктора філософії

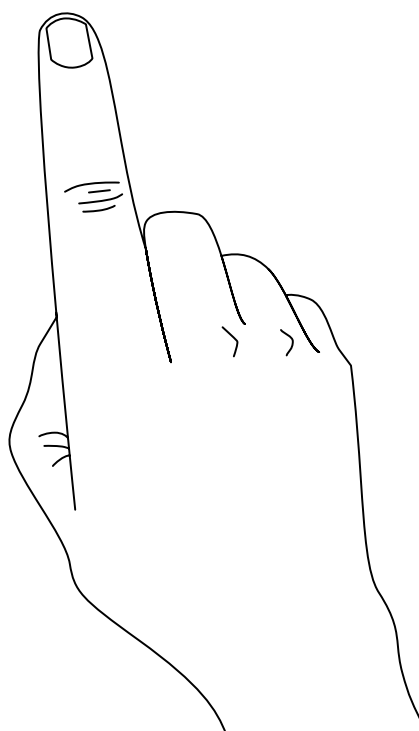
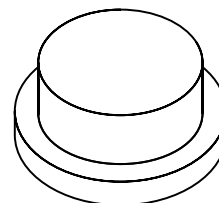

Для військовослужбовців, які прагнуть отримати ступінь доктора філософії

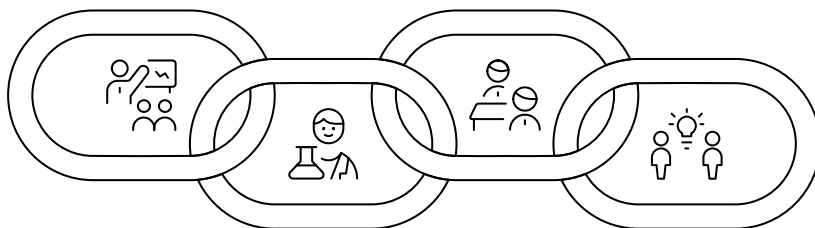
Докторантура

Для тих, хто прагне отримати ступінь доктора наук

Напрями роботи кафедри

Викладання	Менторство
Забезпечує	Надає
високоякісне	індивідуальне
викладання, яке	менторство, яке
надихає та навчає	підтримує та
майбутніх науковців	направляє здобувачів

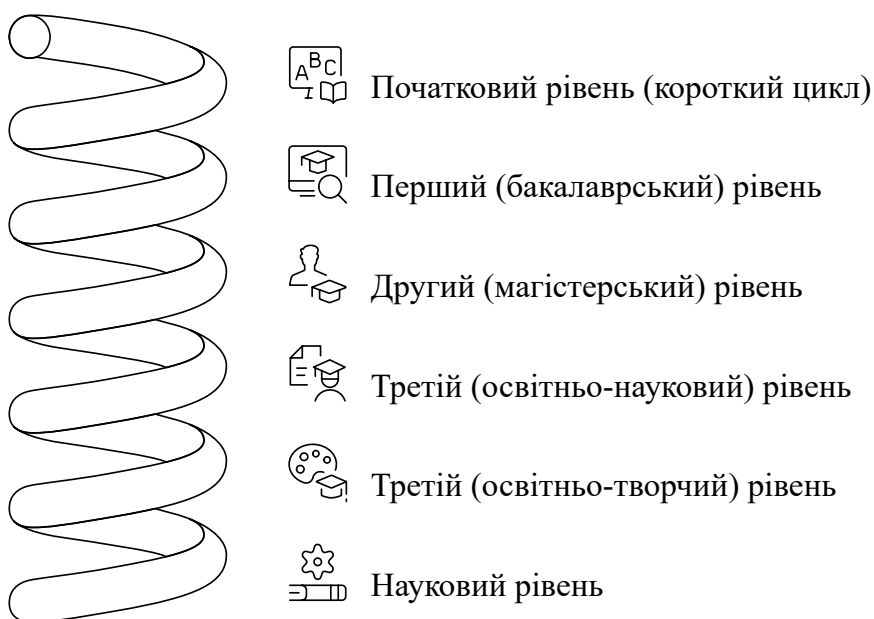

Дослідження
Сприяє передовим
дослідженням, які
розширюють
межі знань

Співпраця
Сприяє співпраці
між здобувачами
та викладачами,
створюючи якісне та
динамічне навчальне
середовище

2. Освітні ступені, наукові ступені, вчені звання та академічні звання.

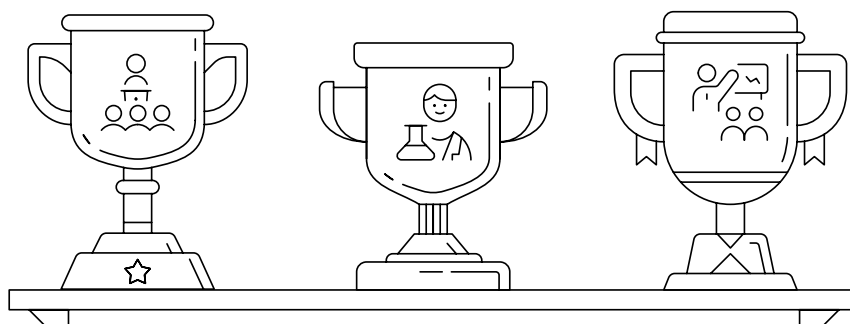
Рівні вищої освіти

Види документів про вищу освіту за відповідними ступенями

Вчені звання в Україні

Професор
Найвище
вчене звання

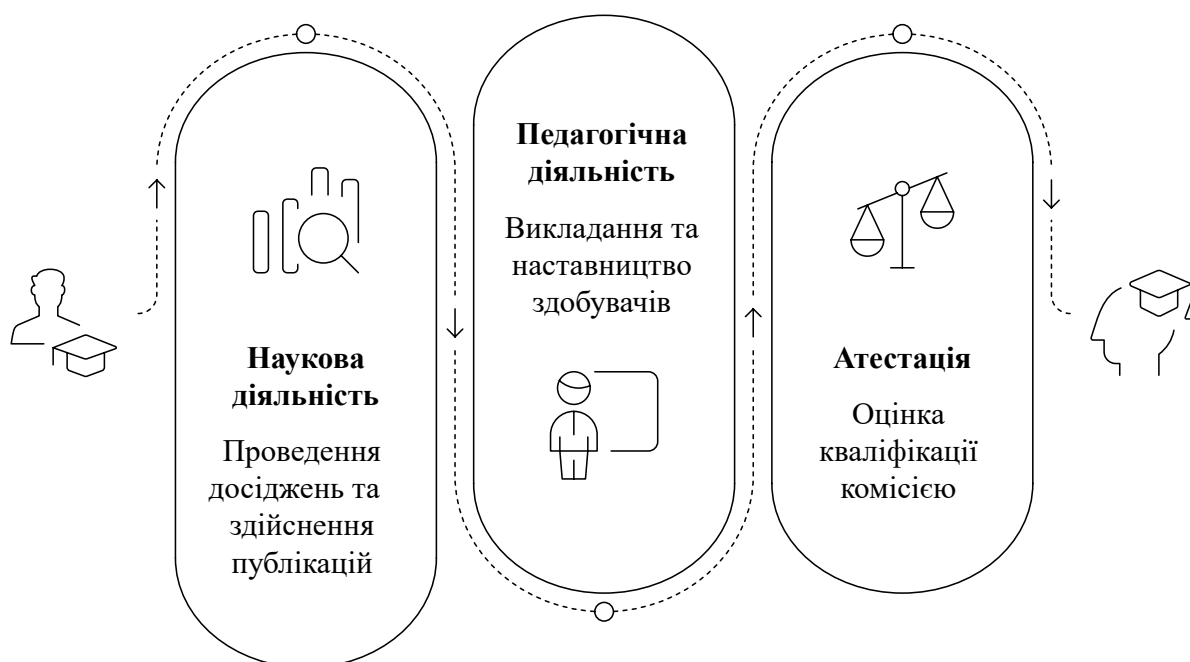
Доцент
Передує
професору

**Старший
дослідник**
Для науковців

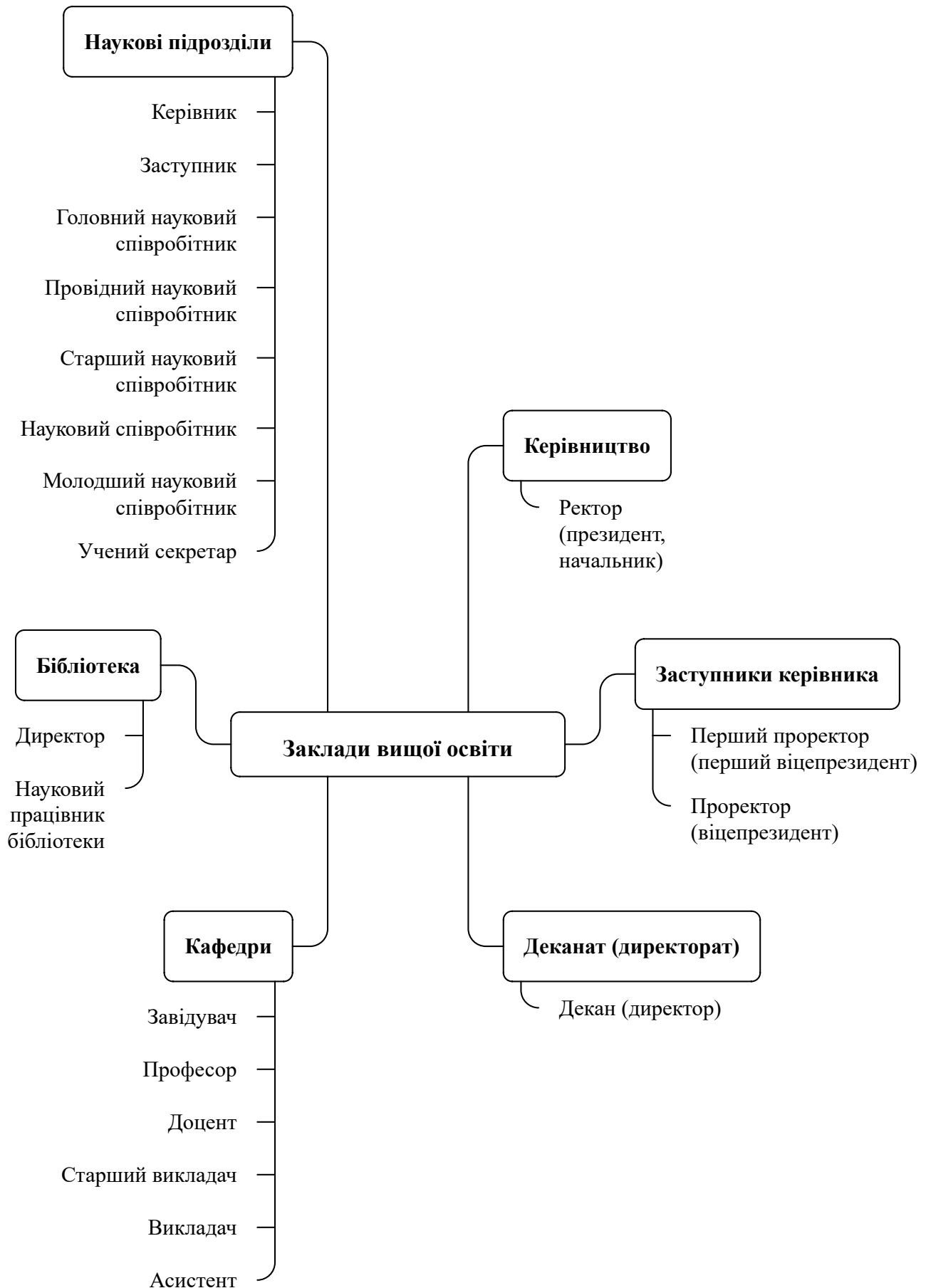
Процедура присудження наукового ступеня

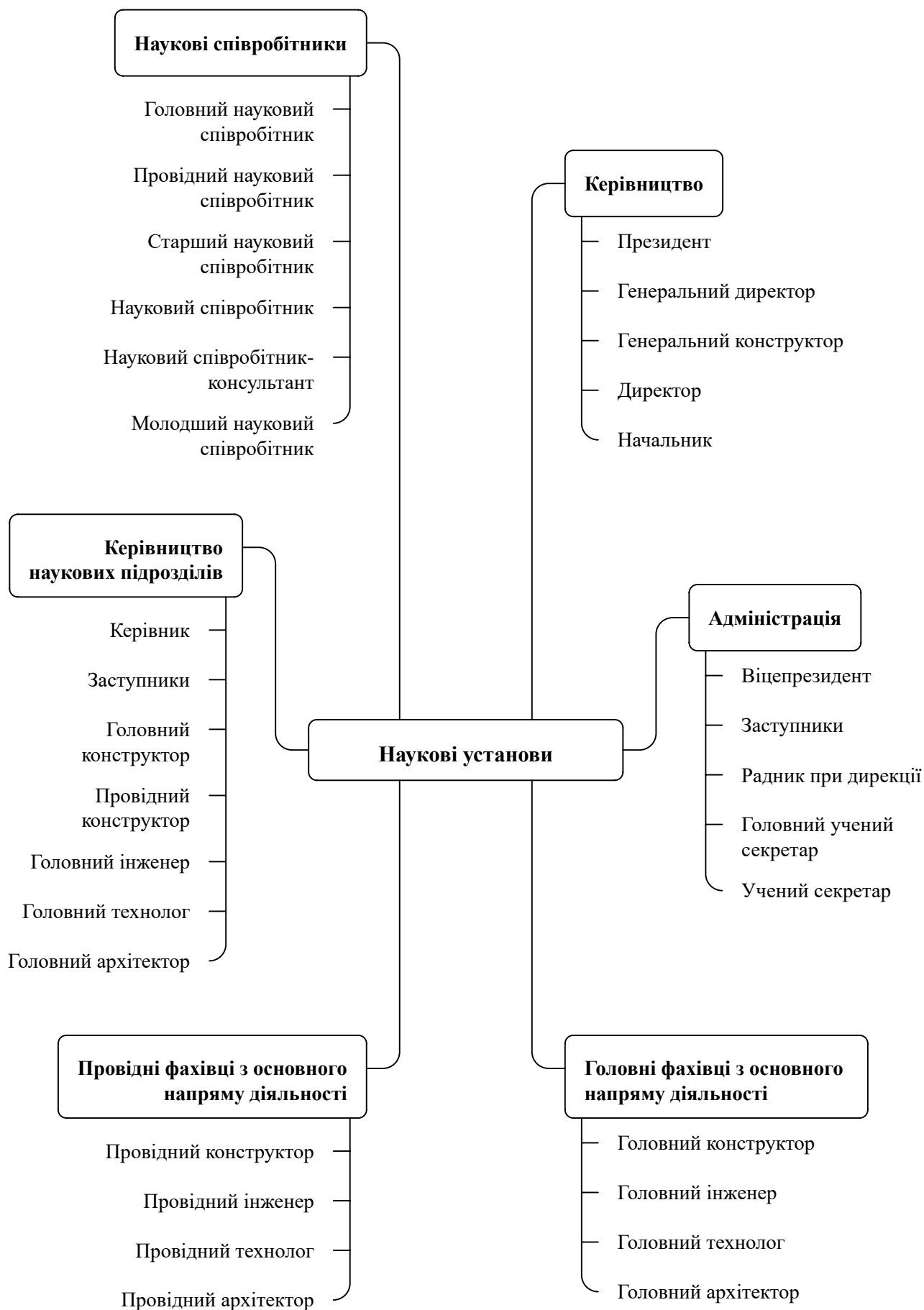
Шлях до отримання вченого звання

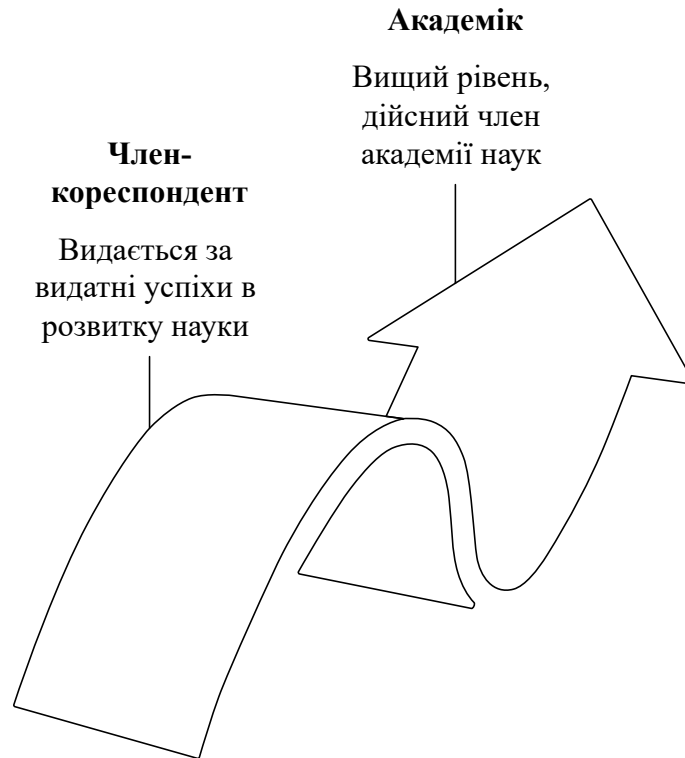
Перелік наукових (науково-педагогічних) посад закладів вищої освіти

Перелік наукових (науково-педагогічних) посад наукових установ

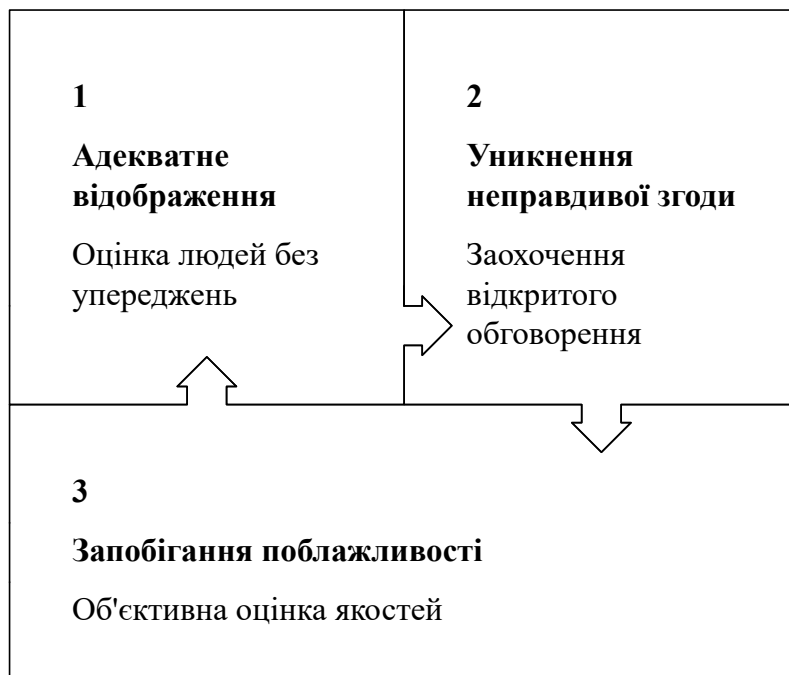
Вищі академічні звання в Україні

Принципи створення наукового колективу

Принцип	Характеристика
Гетерогенності	Склад наукового колективу має бути різноманітним. До нього доцільно залучати фахівців із різними професійними, науковими та особистісними якостями для комплексного розв'язання наукових проблем
Комплексності	Для дослідження складних наукових об'єктів необхідна інтеграція знань представників різних наукових напрямів і застосування міждисциплінарного підходу
Сумісності	Члени колективу мають бути здатними до спільної творчої праці з урахуванням психологічних, моральних, інтелектуальних та індивідуальних особливостей кожного учасника
Відповідності	Формальна структура наукового колективу має відповідати фактичним взаємозв'язкам, ролям і завданням його членів
Перманентності	Склад наукового колективу може змінюватися залежно від розвитку дослідження, появи нових завдань, наукової проблематики
Командності та стабільності	Попри можливі зміни у складі наукового колективу, у ньому має зберігатися стабільне ядро дослідників, яке забезпечує спадкоємність наукових ідей, узгодженість дослідницьких дій, збереження напрацьованого досвіду та безперервність виконання наукової роботи
Оптимальності кількісного і якісного складу	Кількість учасників і рівень їхньої кваліфікації мають відповідати меті, завданням і складності дослідження. Первинний науковий колектив не повинен бути надмірно великим

Правила формування та згуртування наукового колективу

Умови ефективної роботи наукового колективу

Принципи організації роботи

Принцип	Характеристика
Принцип інформованості про сутність проблеми	Члени наукового колективу мають чітко розуміти сутність досліджуваної проблеми, її актуальність, мету, завдання та очікувані результати. Це сприяє зацікавленості, відповідальності й активній участі у розв'язанні наукової проблеми
Принцип тотальності	Усі учасники, залучені до виконання дослідження, повинні бути поінформовані про основні аспекти проблеми, можливі труднощі, напрями роботи та способи досягнення результату
Принцип ініціативи знизу	Інформація про завдання дослідження має сприйматися виконавцями не як формальне доручення, а як важлива і корисна справа для всього наукового колективу. Це стимулює самостійність, активність і відповідальність дослідників
Принцип превентивної оцінки роботи	Керівник має завчасно інформувати колектив про можливі труднощі, ризики й проблемні моменти виконання поточного завдання, щоб запобігти помилкам, непорозумінням і ототожненню труднощів із невдачами
Принцип перманентної інформації	Керівник повинен систематично інформувати науковий колектив про стан виконання завдань, досягнуті результати, наявні труднощі та подальші етапи роботи
Принцип безперервної діяльності	Завершення одного етапу або завдання має логічно поєднуватися з початком наступного, що забезпечує послідовність, ритмічність і безперервність наукової роботи
Принцип індивідуального підходу	Під час організації роботи керівникові потрібно враховувати професійні можливості, досвід, інтереси, ціннісні орієнтації та особистісні потреби кожного члена колективу
Принцип наукової рівності	Ідеї, пропозиції та результати, висунуті будь-яким членом колективу, мають оцінюватися не за посадою чи статусом автора, а за їх змістом, обґрунтованістю та науковою цінністю
Принцип забезпечення «права на помилку»	У процесі наукового пошуку кожен учасник колективу може помилятися, оскільки помилка є природною складовою дослідницької діяльності та джерелом подальшого вдосконалення
Принцип забезпечення «права на критику»	Будь-яка ідея або пропозиція може бути піддана конструктивній критиці. Критика має бути спрямована не на особу, а на вдосконалення наукового результату

Права та обов'язки наукового працівника

Права та обов'язки	Зміст
Права наукового працівника	Бути членом і брати участь у діяльності професійних спілок, громадських об'єднань і політичних партій
	Приймати вмотивоване рішення про відмову від участі в науковій або науково-технічній діяльності, результати якої можуть порушити права наукового працівника чи іншої людини, завдати шкоди суспільству, навколишньому природному середовищу або порушити етичні норми наукового співтовариства
	Отримувати матеріальну підтримку виконуваних досліджень за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел фінансування відповідно до законодавства України
	Отримувати іменні та інші стипендії, а також премії, що встановлюються державою, юридичними та фізичними особами
	Мати право на об'єктивну оцінку своєї діяльності та матеріальну винагороду відповідно до кваліфікації, наукових результатів, якості й складності виконуваної роботи, а також на одержання доходу чи іншої винагороди від реалізації наукового або науково-технічного результату своєї діяльності
	Проводити науково-педагогічну діяльність, надавати консультативну допомогу та бути експертом відповідно до законодавства України
	Працювати за сумісництвом, зокрема на керівних наукових і науково-педагогічних посадах, за умови уникнення конфлікту інтересів
	Проводити підприємницьку діяльність відповідно до законодавства України
	Підвищувати свою кваліфікацію
Обов'язки наукового працівника	Проводити наукові дослідження та/або науково-технічні, експериментальні розробки відповідно до укладених договорів або контрактів
	Представляти результати наукової і науково-технічної діяльності шляхом наукових доповідей, публікацій тощо
	Проходити в установленому порядку атестацію на відповідність займаній посаді
	Постійно підвищувати свою кваліфікацію
	Додержуватися етичних норм наукового співтовариства

Основні якості, що відповідають статусу науковця

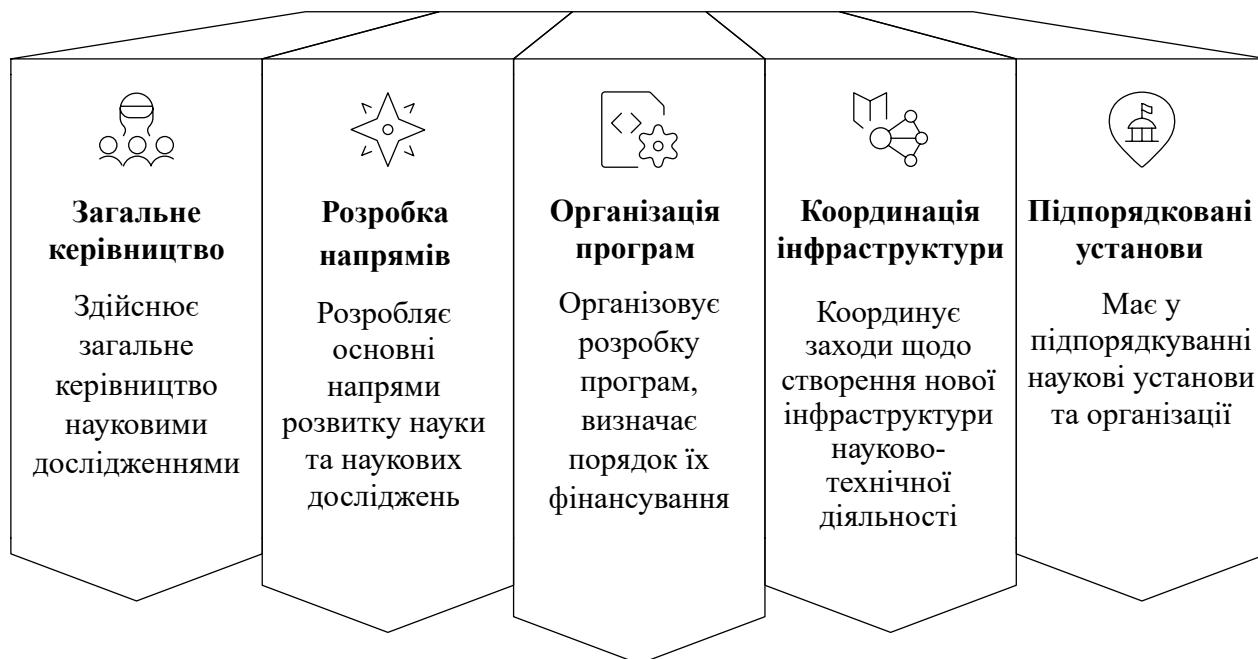
Якість	Характеристика
Професійні знання	Наявність ґрунтовних знань у відповідній галузі, володіння методами наукового дослідження, уміння працювати з інформаційними ресурсами, знання рідної та іноземної мов
Допитливість	Внутрішнє прагнення до пізнання, інтерес до нового, бажання з'ясувати причини явищ і шукати відповіді на складні наукові питання
Спостережливість	Здатність уважно сприймати й аналізувати властивості, ознаки, зміни та взаємозв'язки досліджуваних явищ, процесів і об'єктів
Ініціативність	Здатність самостійно пропонувати ідеї, приймати рішення, розпочинати нові напрями роботи та брати активну участь у науковій діяльності
Відкритість до нового	Готовність сприймати й критично осмислювати нові ідеї, методи та технології, оновлювати власні знання, уникати догматизму й застосовувати інноваційні підходи в науковій діяльності
Зацікавленість у справі	Наявність внутрішньої мотивації, відповідального ставлення до дослідження та усвідомлення його наукової і практичної значущості
Пунктуальність і ретельність	Своєчасне, уважне й якісне виконання наукових завдань, дотримання строків і вимог, точність у роботі з даними, джерелами та текстами, уважність до деталей і відповідальне ставлення до результатів дослідження, яке проводиться
Відповідальність і надійність	Сумлінне виконання всіх наукових завдань, дотримання зобов'язань, відповідальність за якість і достовірність результатів, послідовність у діях, академічна доброчесність і здатність працювати без постійного контролю
Комунікабельність	Уміння налагоджувати професійну взаємодію, підтримувати наукову комунікацію, працювати в колективі та конструктивно обмінюватися думками
Доброзичливість	Повага до колег, готовність до співпраці, підтримки, взаємодопомоги та створення сприятливого психологічного клімату в колективі
Амбітність	Прагнення до професійного зростання, наукового визнання, підвищення результативності праці та досягнення вагомих наукових результатів
Професійна самопрезентація	Охайність, культура поведінки, дотримання норм ділового спілкування та вміння гідно представляти себе, науковий колектив і установу

3. Діяльність наукових установ та закладів вищої освіти.

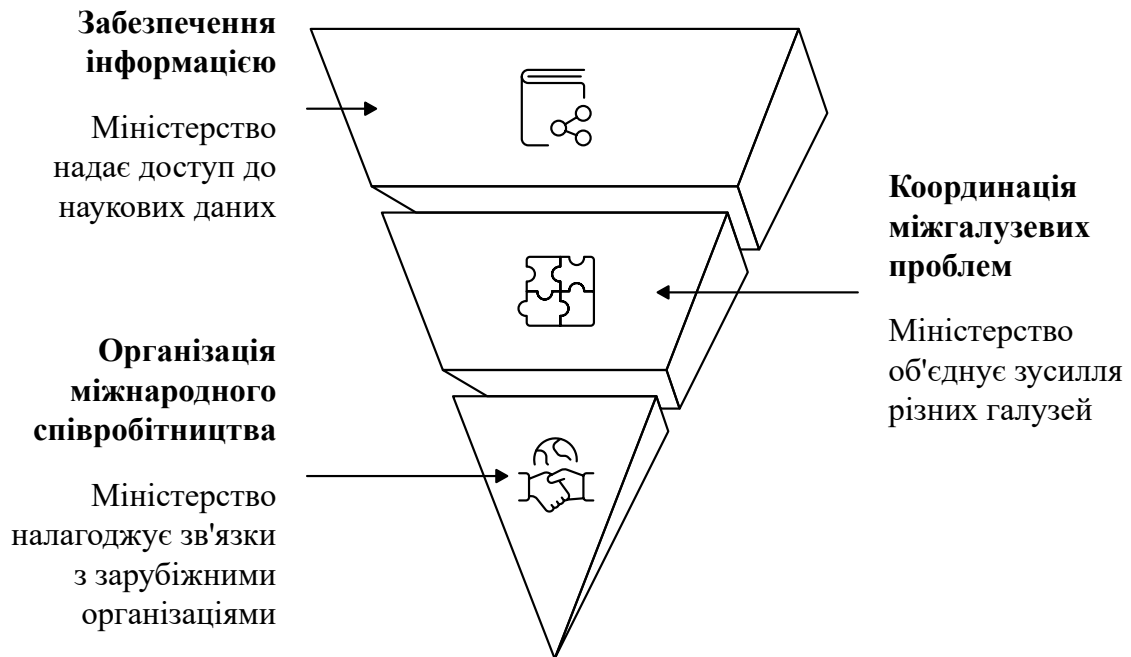
Роль Верховної Ради України в організації та управлінні науковими дослідженнями

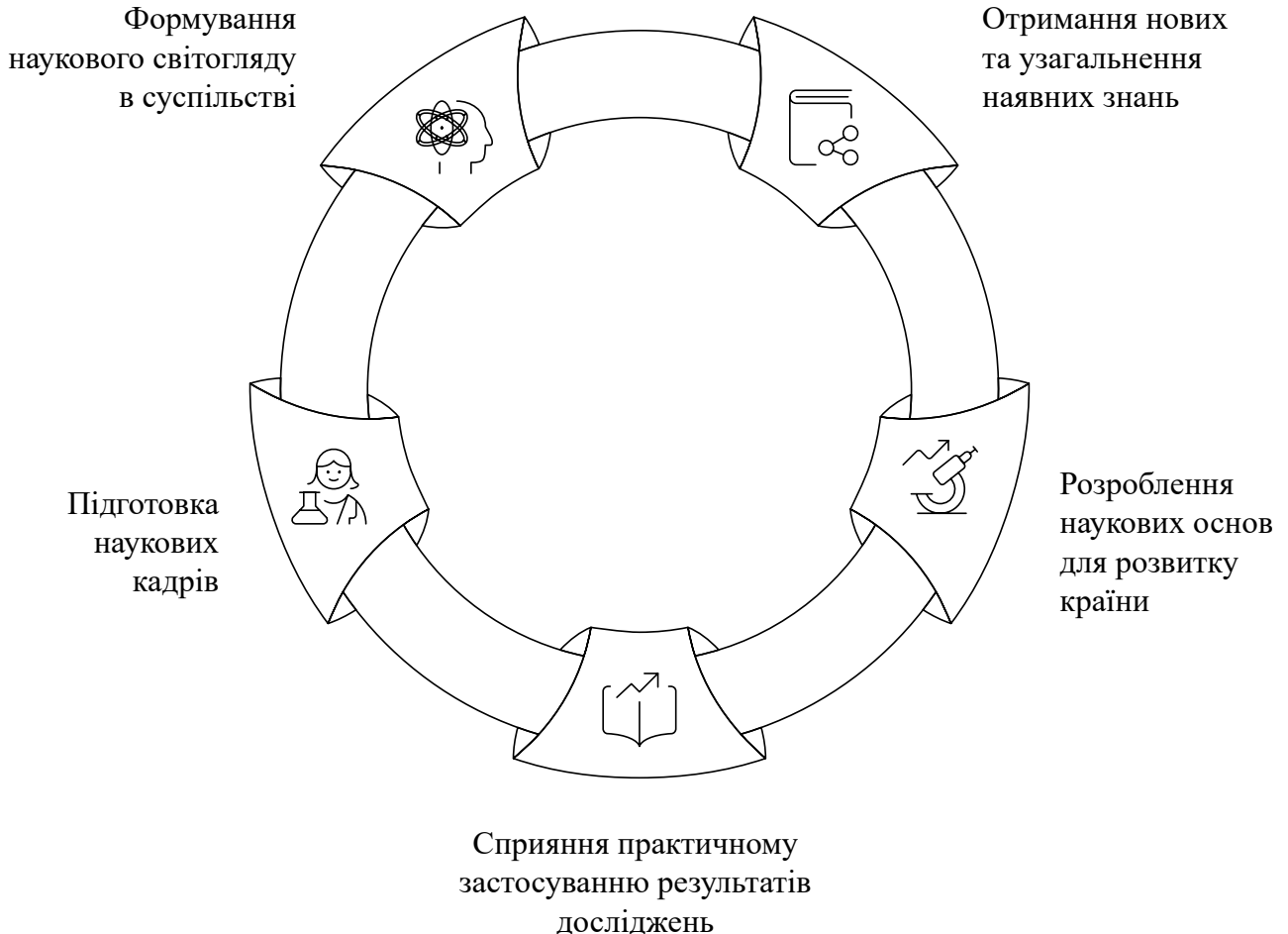
Роль Кабінету Міністрів України в організації та управлінні науковими дослідженнями

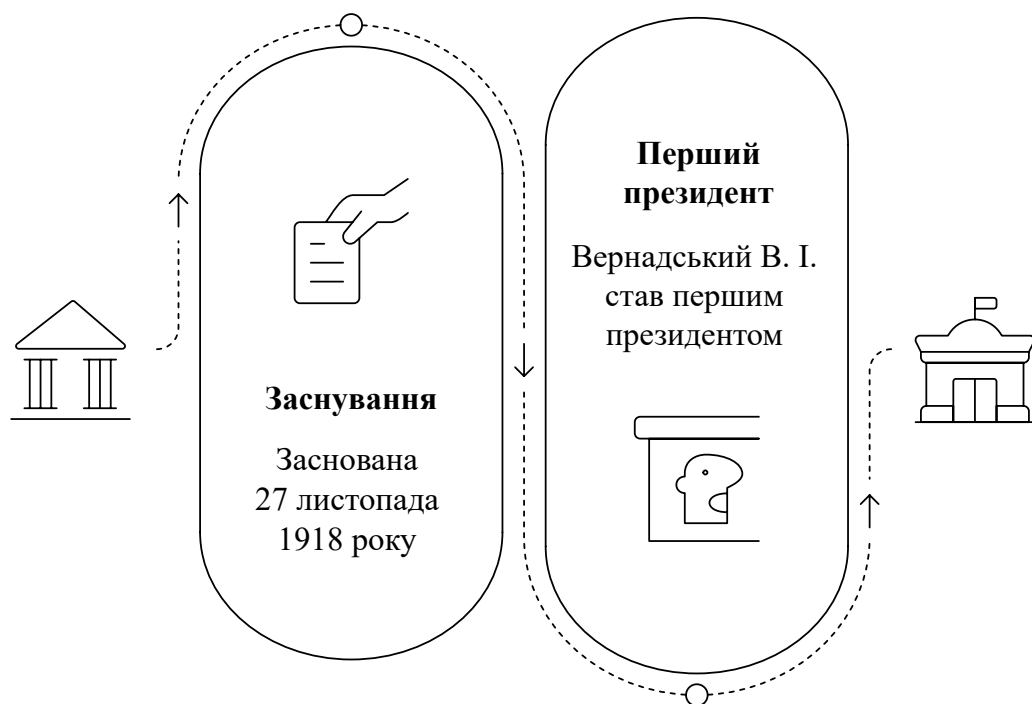
Роль Міністерства освіти і науки України в організації та управлінні науковими дослідженнями

Мета діяльності Національної академії наук України

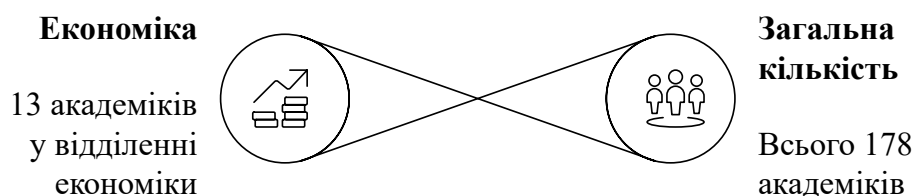
Заснування Національної академії наук України

Перелік президентів Національної академії наук України

№	Президент	Термін
1.	Вернадський Володимир Іванович	27 листопада 1918 – 9 травня 1921
2.	Василенко Микола Прокопович	18 липня 1921 – 27 лютого 1922
3.	Левицький Орест Іванович	27 березня 1922 – 9 травня 1922
4.	Липський Володимир Іполитович	12 червня 1922 – 3 травня 1928
5.	Заболотний Данило Кирилович	3 травня 1928 – 15 грудня 1929
6.	Богомолець Олександр Олександрович	17 липня 1930 – 19 липня 1946
7.	Палладін Олександр Володимирович	21 листопада 1946 – 27 лютого 1962
8.	Патон Борис Євгенович	27 лютого 1962 – 19 серпня 2020
9.	Загородній Анатолій Глібович	9 жовтня 2020 – дотепер

Склад Національної академії наук України

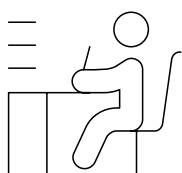
Структура Національної академії наук України

Хронологія змін назви Національної академії наук України

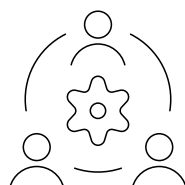
Назва	Період
Українська академія наук	Листопад 1918 – червень 1921
Всеукраїнська академія наук	Червень 1921 – квітень 1935
Українська академія наук	Квітень 1935 – лютий 1936
Академія наук УСРР	Лютий 1936 – січень 1937
Академія наук УРСР	Січень 1937 – серпень 1991
Академія наук України	Серпень 1991 – березень 1994
Національна академія наук України	Березень 1994 – дотепер

Типи грантів Національного фонду досліджень України

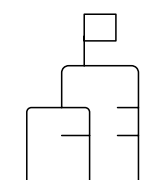
Індивідуальні гранти

Підтримка окремих дослідників

Колективні гранти

Підтримка дослідницьких груп

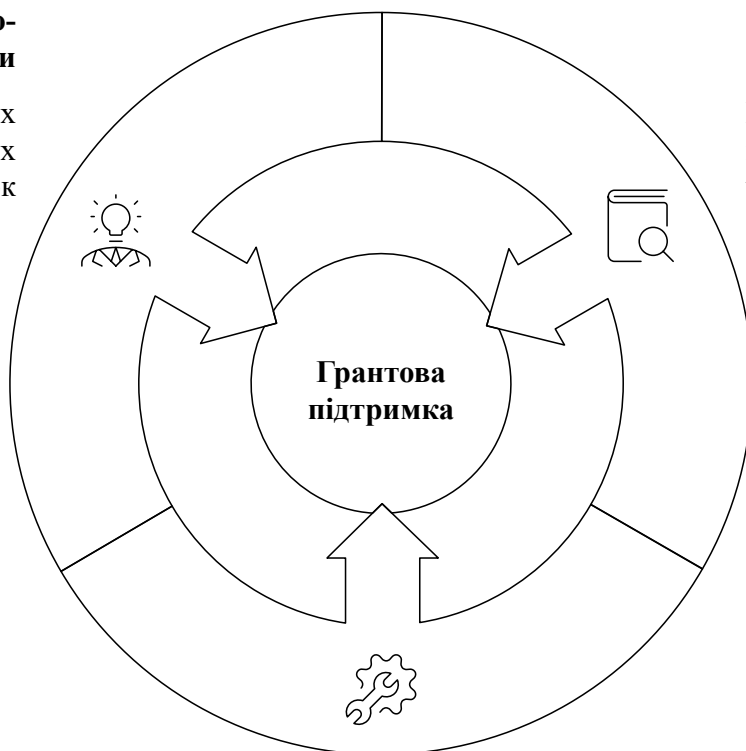
Інституційні гранти

Підтримка наукових установ

Основні завдання Національного фонду досліджень України

Науково-технічні розробки

Підтримка різних експериментальних розробок

Фундаментальні наукові дослідження

Підтримка базових наукових досліджень у різних галузях

Прикладні наукові дослідження

Підтримка досліджень, спрямованих на практичне застосування

Особливості надання грантової підтримки

Конкурсний відбір

Конкурсний відбір проводиться для визначення проектів

Пріоритетні напрями

Пріоритетні напрями визначаються на момент проведення конкурсного відбору

Напрями розвитку

Підтримка надається за напрямками розвитку

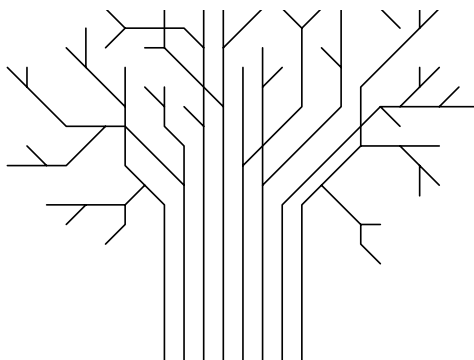
Типи закладів вищої освіти України

Заклад	Характеристика
Університет	Багатогалузовий (класичний, технічний) або галузовий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність
Академія, інститут	Галузовий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню знань
Коледж	Заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність

Основні структурні підрозділи закладів вищої освіти

Підрозділ	Характеристика
Факультет	Структурний підрозділ закладу вищої освіти, що об'єднує не менш як три кафедри та/або лабораторії, які в державних і комунальних закладах вищої освіти в сукупності забезпечують підготовку не менше 200 здобувачів вищої освіти денної та дуальної форм здобуття освіти (крім факультетів вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів вищої освіти фізичного виховання і спорту, закладів вищої освіти культури та мистецтва)
Кафедра	Базовий структурний підрозділ закладу вищої освіти державної (комунальної) форми власності (його філій, інститутів, факультетів), що провадить освітню, методичну та/або наукову діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією) чи міжгалузевою групою спеціальностей, до складу якого входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менш як три з них мають науковий ступінь або вчене (почесне) звання
Бібліотека	Заклад вищої освіти зобов'язаний мати у своєму складі

Ознаки наукової школи

Ознаки

Широта охоплення

Проблемно-тематичні,
географічні, хронологічні
діапазони

Атмосфера творчості

Новаторство та відкритість
для наукових дискусій

Активна педагогічна діяльність

Кількість здобувачів,
аспірантів, докторантів

Спільна наукова ідея

Єдність поглядів і концепцій

Багаторічна продуктивність

Кількісні та якісні показники

Збереження традицій

Спадкоємність у напрямках
досліджень та стилі роботи

Об'єднання вчених

Постійне поновлення
обдарованими вихованцями

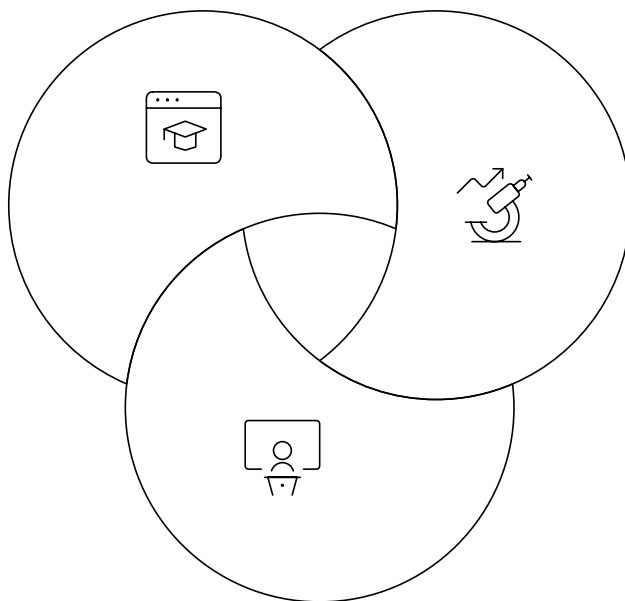
Наявність наукового лідера

Авторитетний учений, який
формує напрям досліджень

Функції наукової школи

**Підготовка
обдарованих
вихованців**

Відтворення
та розвиток

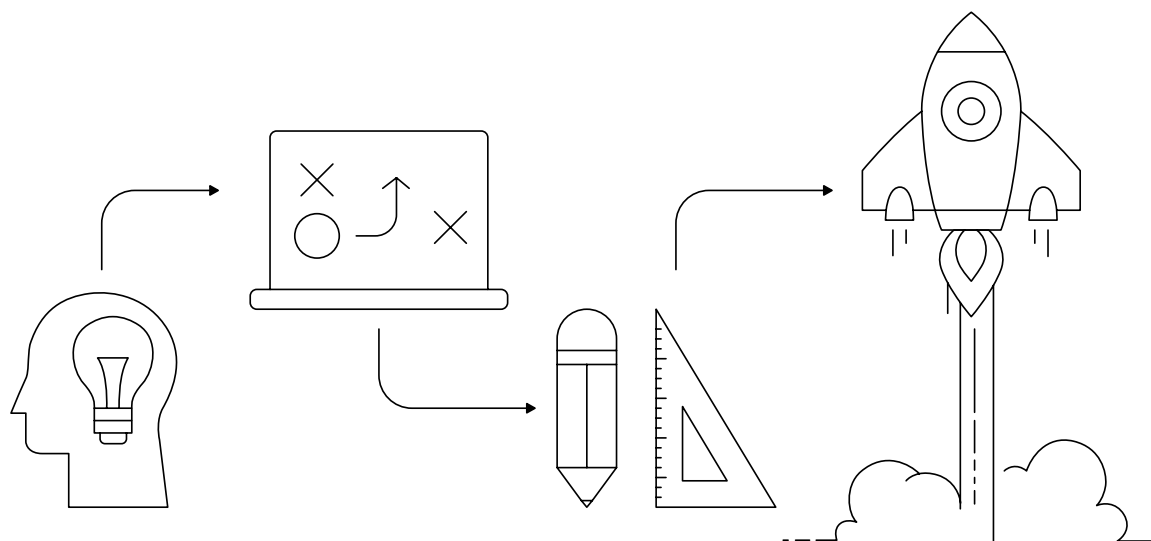
**Виробництво
наукових знань**

Дослідження
та навчання

**Поширення
наукових знань**

Комунікація
та обмін

Формування наукового лідера

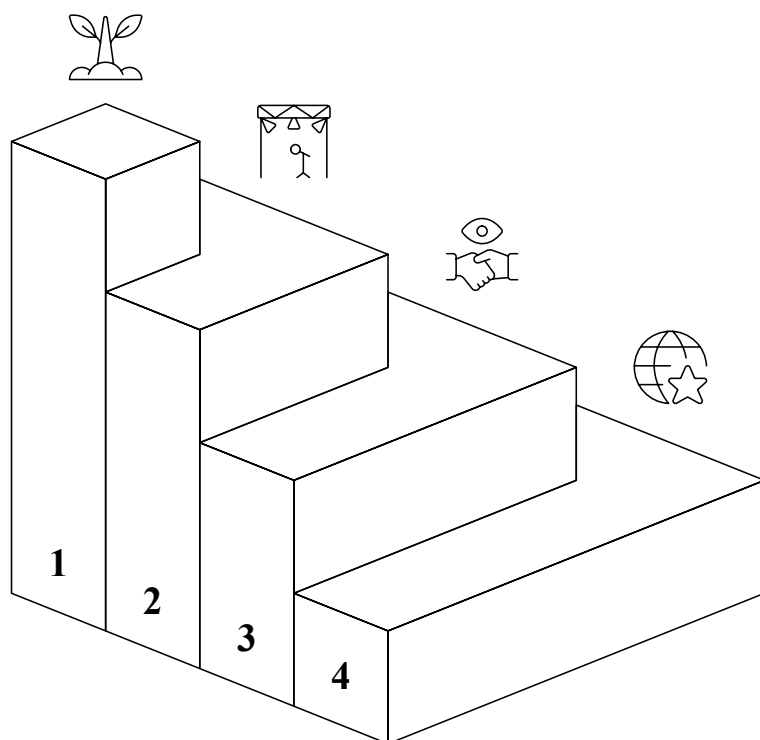
Початківець
Здобуття знань

Дослідження
Проведення
фундаментальних
досліджень

Ідеї
Розробка нових
напрямів досліджень

Лідерство
Об'єднання
однодумців
навколо себе

Еволюція наукової школи

Молода

Початкова стадія розвитку наукової школи

Відома

Школа отримує певне визнання в науковому співтоваристві

Визнана

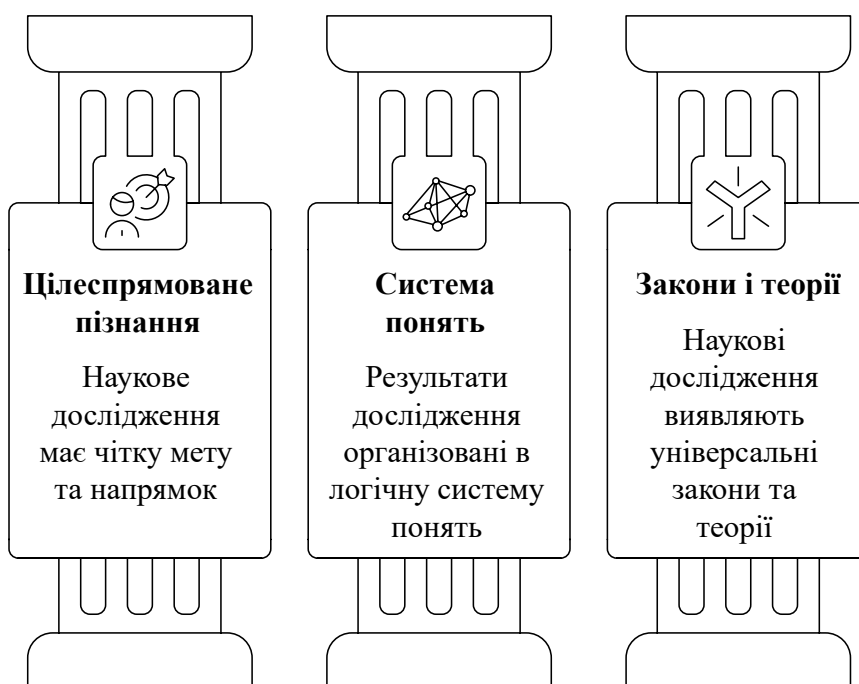
Школа визнається як значний внесок у свою галузь

Загальновизнана

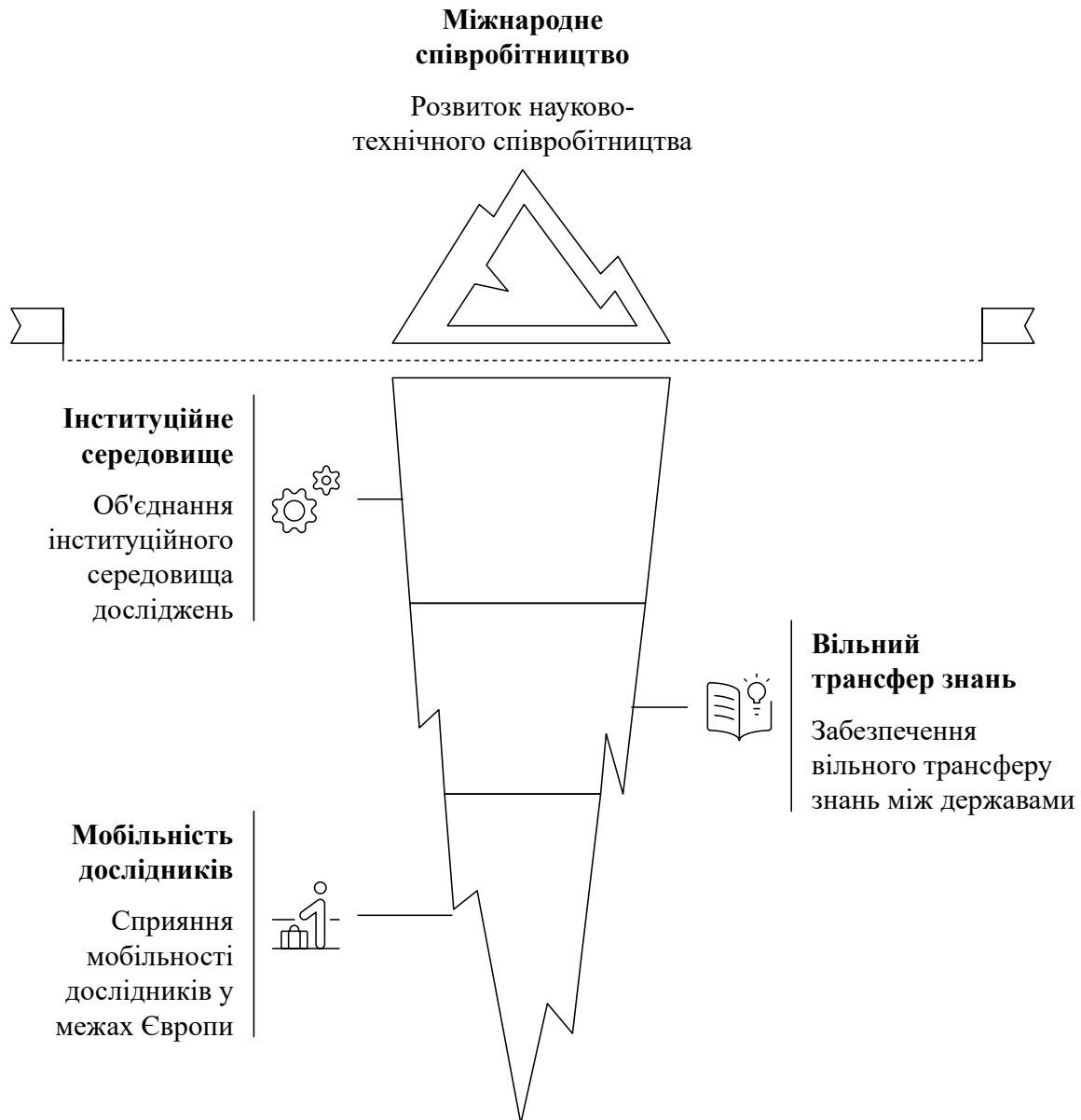
Школа стає провідним центром наукових досліджень

4. Види, форми та механізми організації наукової діяльності в Україні.

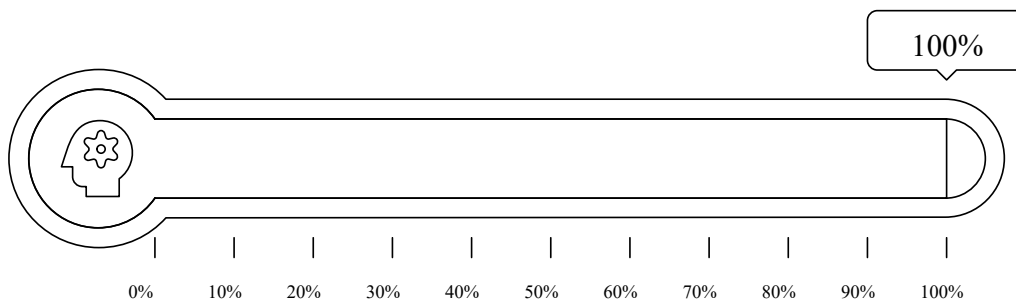
Основи наукового дослідження

Особливості Європейського дослідницького простору

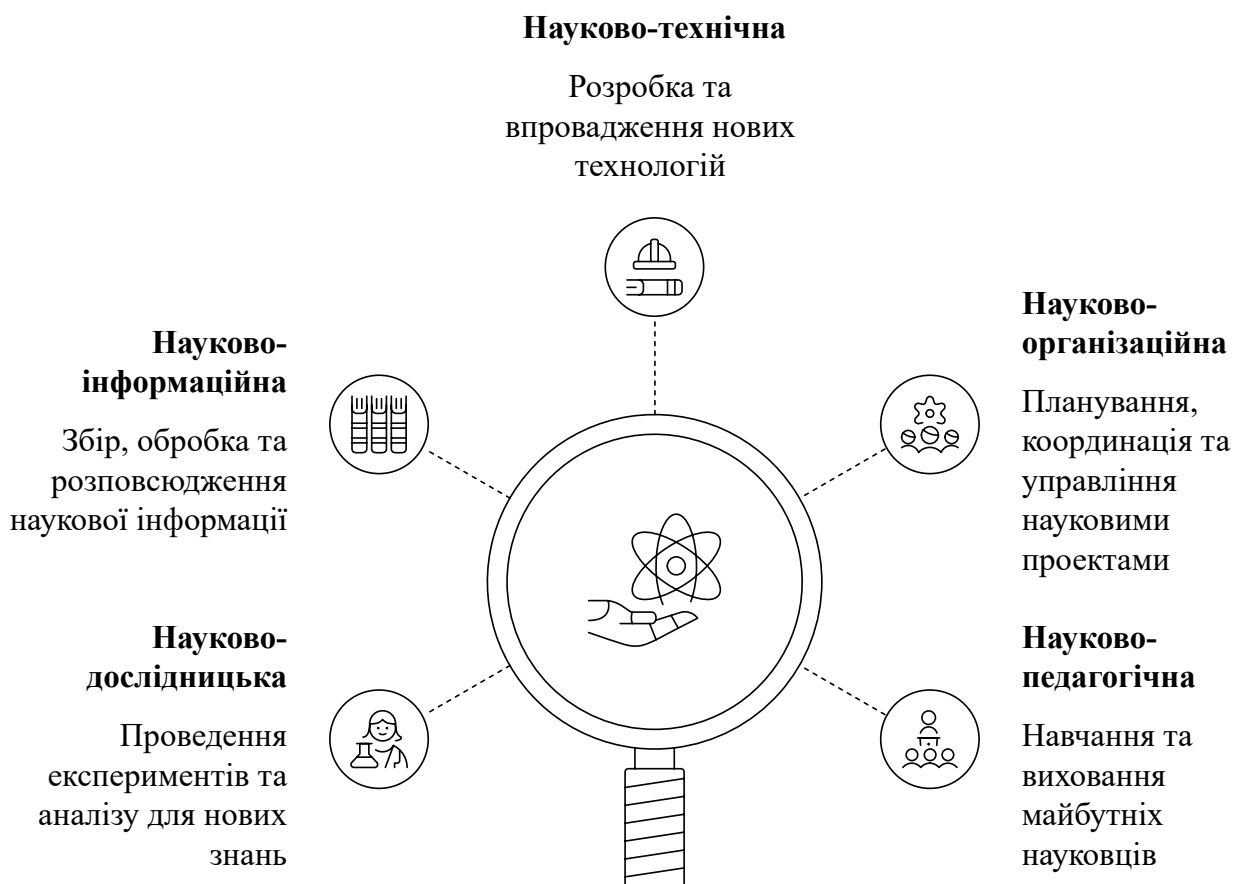
Сутність наукової діяльності

Наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність

Вона спрямована на здобуття і використання нових знань

Види наукової діяльності

Принципи держави у сфері наукової і науково-технічної діяльності

№	Принцип
1.	Єдності науково-технічного, економічного, соціального та духовного розвитку суспільства
2.	Ефективного поєднання централізації та децентралізації управління у науковій та науково-технічній діяльності
3.	Додержання вимог екологічної безпеки
4.	Визнання свободи наукової творчості
5.	Збалансованості розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок
6.	Використання досягнень світової науки, можливостей міжнародного співробітництва
7.	Свободи поширення відкритої науково-технічної інформації
8.	Відкритості для міжнародного науково-технічного співробітництва, забезпечення інтеграції української науки у світовий науковий та Європейський дослідницький простір із забезпеченням захисту інтересів національної безпеки
9.	Визнання певного обґрунтованого ризику отримання негативного результату у провадженні наукової і науково-технічної діяльності

Основні цілі державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності

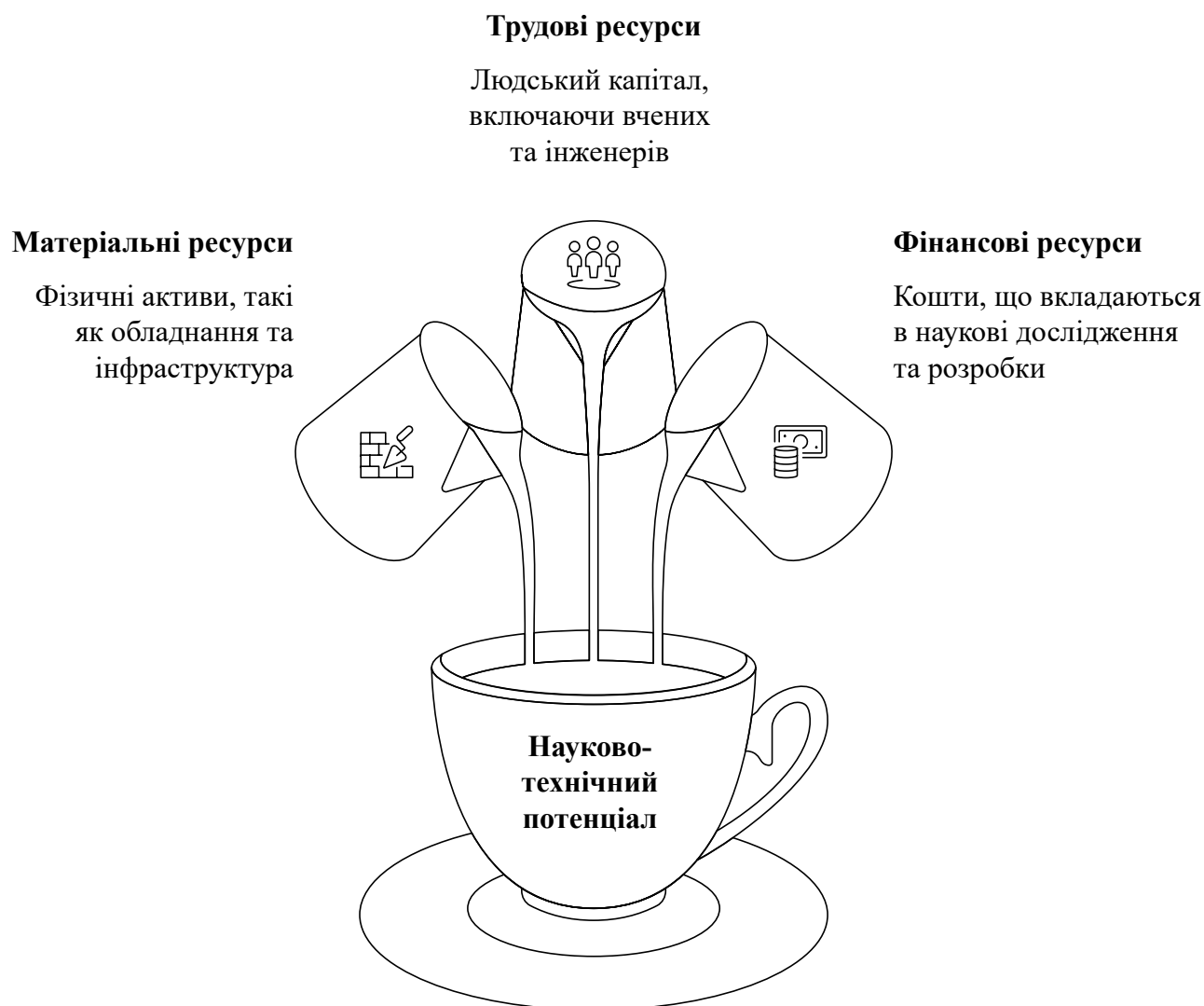
№	Ціль
1.	Забезпечення наукового обґрунтування визначення стратегічних завдань розвитку економіки та суспільства
2.	Досягнення високого рівня розвитку науки і техніки
3.	Примноження національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень
4.	Створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку шляхом використання сучасних досягнень науки і техніки
5.	Зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень
6.	Створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності
7.	Забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості
8.	Сприяння розвитку наукової і науково-технічної діяльності у підприємницькому секторі
9.	Інтеграція вітчизняного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий науковий та Європейський дослідницький простір

Організація науки в Україні

Сектор	Характеристика
Державний сектор	Охоплює наукові установи державної форми власності, зокрема НАН України та інші державні наукові центри. Виконує фундаментальні й прикладні дослідження, забезпечує науково-технічну експертизу та розвиток пріоритетних напрямів науки
Сектор вищої освіти	Охоплює університети, академії, інститути, коледжі та їхні наукові підрозділи. Поєднує освітню, дослідницьку та інноваційну діяльність, забезпечує підготовку дослідників і виконання фундаментальних та прикладних досліджень
Підприємницький сектор	Включає підприємства, компанії, корпоративні R&D-центри, конструкторські, технологічні та інженерні підрозділи, що здійснюють дослідження і розробки для створення нових продуктів, процесів і технологій
Приватний неприбутковий сектор	Об'єднує недержавні неприбуткові організації: фонди, громадські об'єднання, аналітичні центри, приватні дослідницькі установи та професійні асоціації, що фінансують або виконують дослідження в суспільних інтересах

5. Сучасний стан науково-технічного потенціалу України.

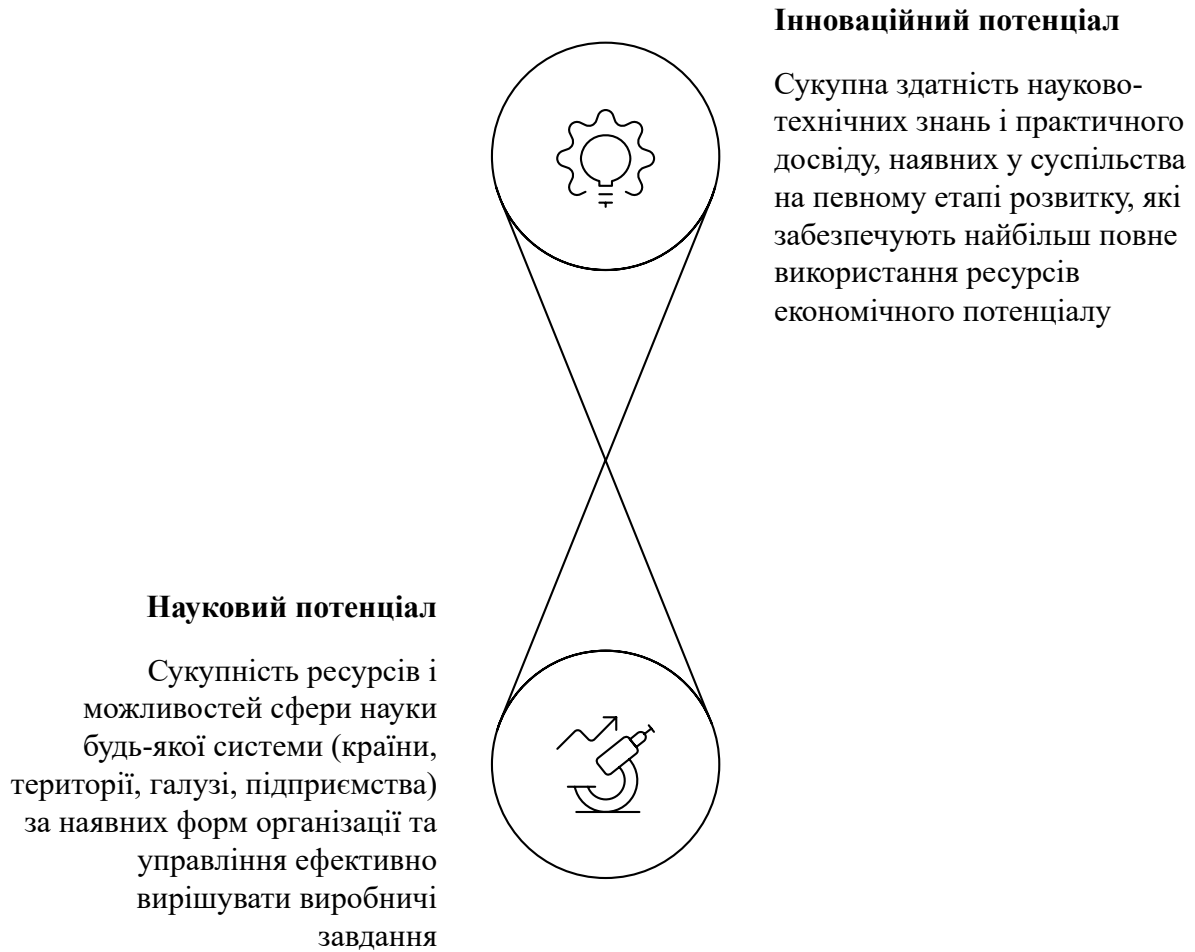
Ресурсне забезпечення науково-технічного потенціалу

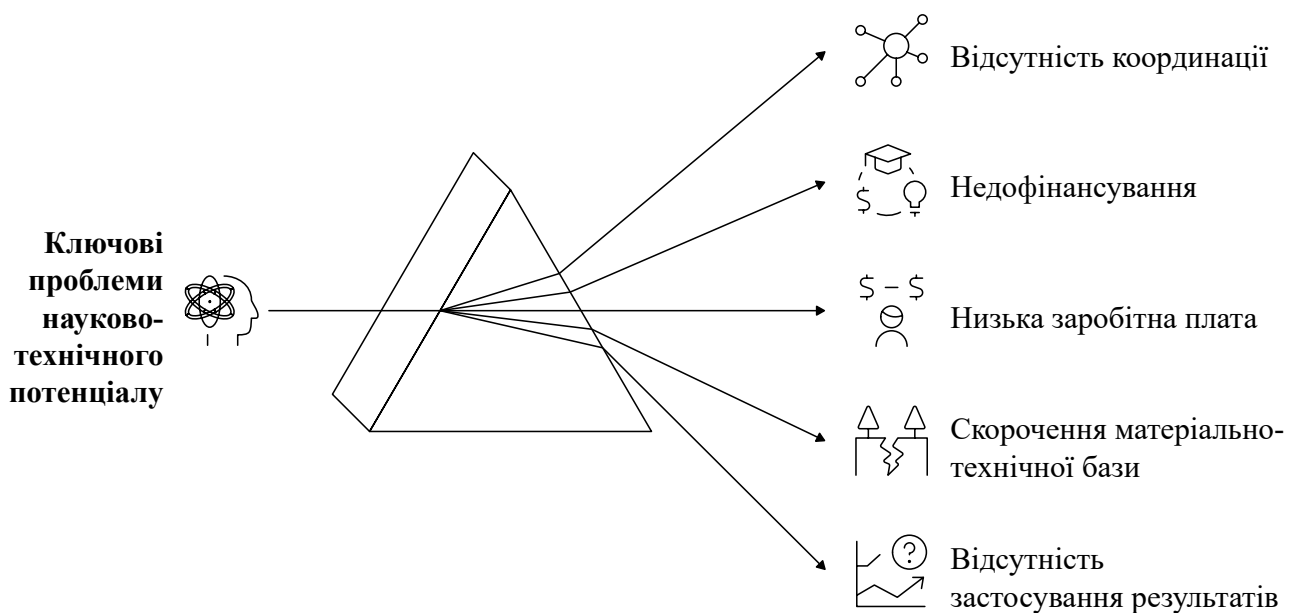
Складові науково-технічного потенціалу

Складова	Характеристика
Матеріально-технічна складова	Охоплює засоби, ресурси та інфраструктурні елементи, необхідні для організації й проведення наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності
Кадрова складова	Включає фахівців, які забезпечують проведення наукових досліджень, розробок і впровадження їх результатів
Інформаційна складова	Забезпечує збирання, зберігання, оброблення, аналіз і поширення наукової, науково-технічної та патентної інформації
Організаційно-управлінська складова	Охоплює організаційні, управлінські та фінансові механізми, спрямовані на забезпечення виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт

Науковий та інноваційний потенціал у системі науково-технічного потенціалу

Ключові проблеми науково-технічного потенціалу в Україні

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності в Україні та форми підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації.
2. Які рівні (ступені) вищої освіти існують в Україні? Які вчені ступені та вчені звання можна отримати?
3. Опишіть процедуру присудження наукового ступеня та присвоєння вченого звання в Україні.
4. Яку роль відіграє Національна академія наук України в науковому житті країни? Назвіть її останніх президентів.
5. Перелічіть основні типи закладів вищої освіти та їхні структурні підрозділи.
6. Які види наукової діяльності ви знаєте? Назвіть фундаментальні, прикладні дослідження та експериментальні розробки.
7. Які принципи державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності діють в Україні?
8. Охарактеризуйте сектори організації науки в Україні (державний, вищої освіти, підприємницький, приватний неприбутковий).
9. Що таке науково-технічний потенціал України? Назвіть його основні складові.
10. Які права та обов'язки має науковий працівник? Назвіть ключові якості сучасного науковця.

Тестові завдання

1. Аспірантура та докторантура – це форми:

- а) підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації;
- б) лише бакалаврської освіти;
- в) підвищення кваліфікації вчителів;
- г) комерційної діяльності.

2. Науковий ступінь «доктор філософії» (PhD) присуджується на рівні:

- а) першого;
- б) другого;
- в) третього (наукового);
- г) післядипломної освіти без захисту.

3. Вчене звання «доцент» присвоюється, як правило, науково-педагогічним працівникам, які:

- а) мають ступінь бакалавра;
- б) мають ступінь кандидата/доктора наук і певний стаж;
- в) є лише членами-кореспондентами;
- г) не займаються викладанням.

4. Національна академія наук України була заснована:

- а) у 1918 році;
- б) у 1936 році;

в) у 1991 році;

г) у 2000 році.

5. Який заклад вищої освіти є багатогалузевим і проводить підготовку на всіх рівнях, включаючи доктора філософії?

а) коледж;

б) університет;

в) академія (лише галузева);

г) технікум.

6. До фундаментальних досліджень належить:

а) розробка нової технології для виробництва;

б) вивчення загальних закономірностей і теорій;

в) тільки впровадження на підприємстві;

г) маркетингові опитування.

7. Який принцип державної політики в науці передбачає поєднання централізації та децентралізації?

а) свободи наукової творчості;

б) ефективного поєднання централізації та децентралізації управління;

в) екологічної безпеки;

г) примноження національного багатства.

8. Головний науковий центр України, що об'єднує інститути фундаментальних досліджень – це:

а) Міністерство освіти і науки;

б) Національна академія наук України;

в) Національний фонд досліджень;

г) Приватний бізнес-центр.

9. Кадрова складова науково-технічного потенціалу – це:

а) лише обладнання лабораторій;

б) фахівці, які проводять дослідження;

в) тільки фінансування;

г) патентна інформація.

10. Науковий працівник має право:

а) відмовитися від участі в дослідженнях, якщо вони порушують етичні норми;

б) не проходити атестацію;

в) ігнорувати підвищення кваліфікації;

г) поширювати закриту інформацію.

Тематика рефератів

1. Система підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: сучасний стан та проблеми.

2. Роль Національної академії наук України в розвитку вітчизняної науки: історія та сучасність.

3. Вчені ступені та звання в Україні: процедура присудження та значення для кар'єри науковця.

4. Форми організації та управління наукою в Україні: державний, освітній та підприємницький сектори.

5. Науково-технічний потенціал України: складові, проблеми та перспективи інтеграції в Європейський дослідницький простір.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) ступінь «доктор наук» є вищим за ступінь «доктор філософії»;
- 2) коледж може проводити підготовку докторів філософії;
- 3) Національна академія наук України займається лише прикладними розробками;
- 4) науковий працівник зобов'язаний постійно підвищувати свою кваліфікацію;
- 5) гранти Національного фонду досліджень України є джерелом фінансування науки.

2. Заповніть пропущені слова

Третій (науковий) рівень вищої освіти – це підготовка _____ (PhD).

Основний структурний підрозділ закладу вищої освіти, який об'єднує кафедри – це _____.

_____ – це вищий науковий колективний орган, що об'єднує інститути НАН України.

Дослідження, спрямовані на створення нових технологій і продуктів, називаються _____.

_____ складова науково-технічного потенціалу включає обладнання, лабораторії та інфраструктуру.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Порівняння рівнів вищої освіти»:

Рівень	Ступінь освіти	Тривалість (орієнтовно)	Науковий ступінь/звання, що можна отримати
Перший			
Другий			
Третій (науковий)			

4. Кейс-завдання

Кейс: Молодий випускник магістратури хоче стати науковцем. Він обирає між вступом до аспірантури в університеті та роботою в науковому інституті НАН України.

Питання:

1. Які переваги та недоліки кожного шляху?
2. Які документи та етапи потрібно пройти для отримання ступеня доктора філософії?
3. Які якості повинен розвивати майбутній науковець?

5. Заповнення таблиці «Принципи формування наукового колективу»

Принцип	Характеристика
Гетерогенності	
Комплексності	
Сумісності	
Командності та стабільності	
Оптимальності	

Тема 3. Засади підготовки та проведення наукового дослідження

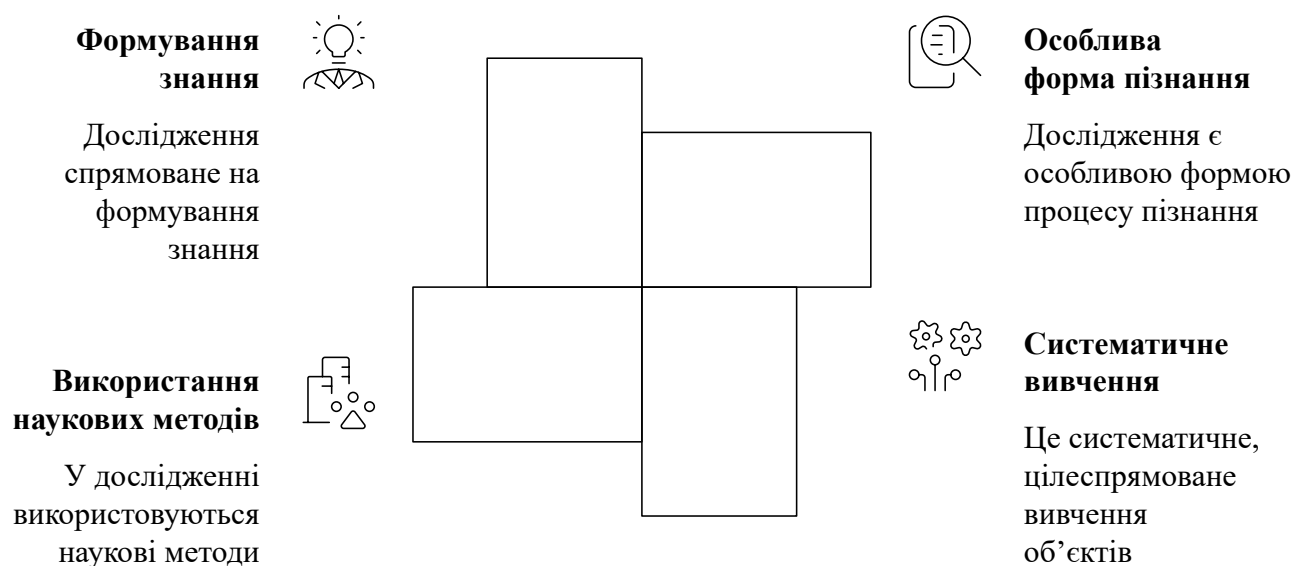
1. Наукове дослідження: поняття, ознаки та призначення.
2. Основні етапи підготовки та проведення наукового дослідження.
3. Визначення теми, мети та завдань наукового дослідження.
4. Структурні елементи наукового дослідження.

Основні терміни і поняття: актуальність теми, взаємозв'язок елементів дослідження, висновки дослідження, гіпотеза дослідження, дослідницьке питання, етапи наукового дослідження, завдання дослідження, інформаційна база дослідження, концепція дослідження, логіка дослідження, межі дослідження, мета дослідження, метод дослідження, методологія дослідження, наукова діяльність, наукова ідея, наукова новизна, наукова проблема, наукове дослідження, науковий апарат дослідження, науковий результат, об'єкт дослідження, обґрунтування теми дослідження, практичне значення дослідження, предмет дослідження, проблемна ситуація, тема дослідження, формулювання завдань дослідження, формулювання мети дослідження.

1. Наукове дослідження: поняття, ознаки та призначення.

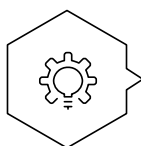
Сутність наукового дослідження

Форми наукових досліджень

Прикладні дослідження

Дослідження, спрямовані на вирішення конкретних практичних проблем

Фундаментальні дослідження

Дослідження, спрямовані на розширення знань про базові принципи та явища

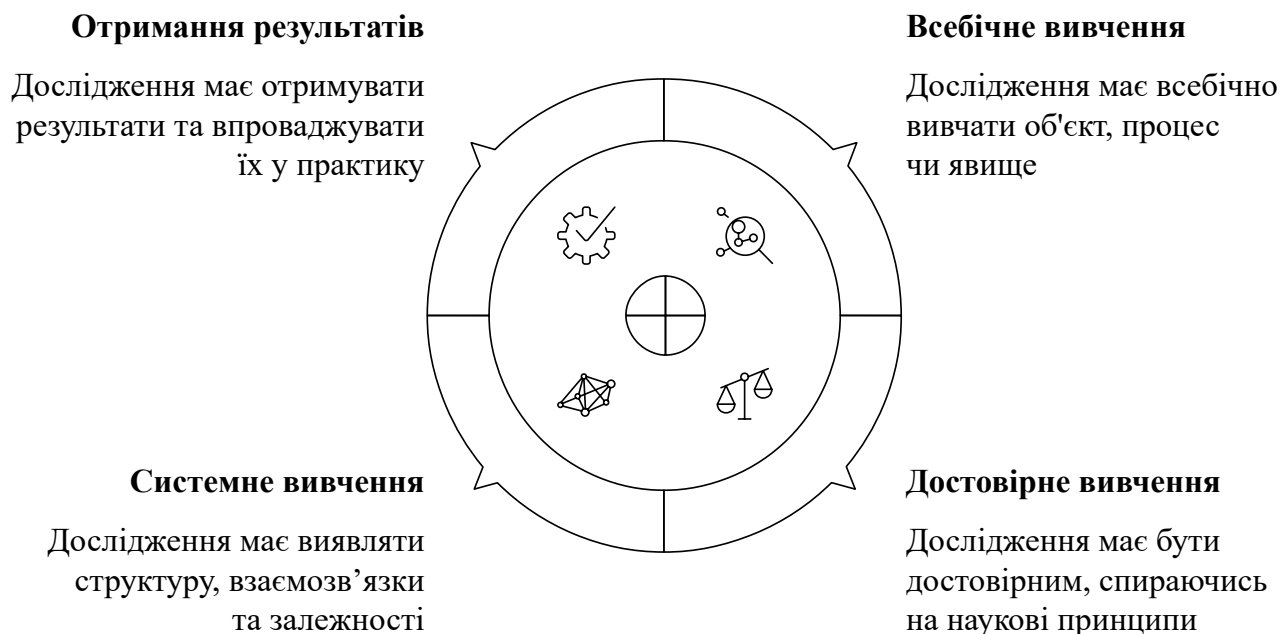
Порівняльна характеристика фундаментальних і прикладних досліджень

Ознака	Фундаментальні дослідження	Прикладні дослідження
Мета	Отримання нових знань про сутність явищ, процесів і закономірностей	Використання наукових знань для розв'язання конкретних практичних проблем
Спрямованість	Теоретична, пізнавальна, методологічна	Практична, виробнича, технологічна, управлінська
Результат	Нові теорії, концепції, гіпотези, моделі, закономірності	Рекомендації, методики, технології, проєкти
Практичне значення	Може бути віддаленим у часі	Має прикладне значення
Основні користувачі	Наукова й освітня спільнота	Підприємства, організації

Класифікація наукових досліджень

Мета наукового дослідження

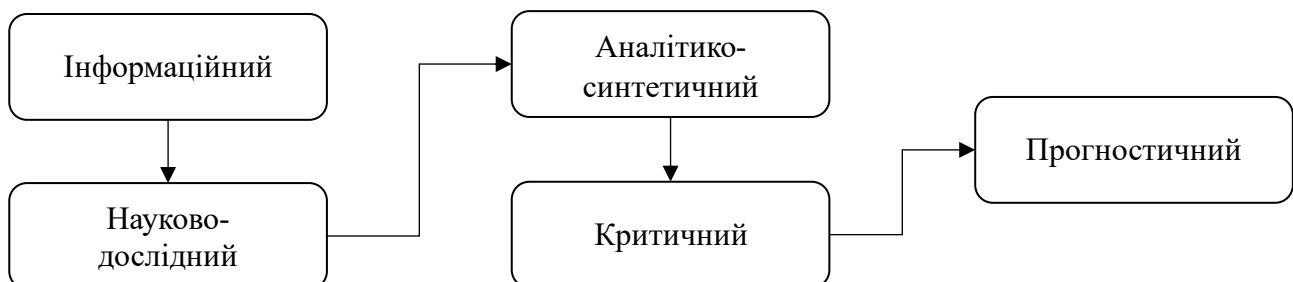
Особливості сучасних наукових досліджень

Особливість	Характеристика
Спадкоємність	Відображає зв'язок між попередніми та новими науковими результатами. Сучасне дослідження спирається на вже накопичені знання, методи, теорії, емпіричні дані та результати раніше виконаних досліджень, розвиваючи або уточнюючи їх
Ймовірнісний характер результатів	Полягає в тому, що результати наукового дослідження не завжди можуть бути повністю передбачені заздалегідь. Дослідження спрямоване на отримання нової інформації, тому його результати можуть підтвердити, уточнити або спростувати початкові припущення
Унікальність дослідження	Зумовлена тим, що кожне наукове дослідження має власну мету, об'єкт, предмет, завдання, методiku та інформаційну базу. На відміну від типових виробничих процесів, дослідницька діяльність часто не може повністю спиратися на стандартні алгоритми, нормативи чи готові рішення
Тривалість і поетапність	Передбачає необхідність чіткого планування дослідницької роботи в часі, визначення її етапів, послідовності виконання завдань, строків отримання результатів і ресурсного забезпечення
Зв'язок із практикою	Виявляється в орієнтації наукових досліджень на розв'язання актуальних теоретичних і практичних проблем. Практична спрямованість науки забезпечує використання її результатів у виробництві, управлінні, освіті, соціальній сфері та інших напрямках суспільного розвитку

Ієрархія елементів наукового дослідження

Елемент	Характеристика
Науковий напрям	Галузь або комплекс галузей науки, у межах яких здійснюються дослідження, спрямовані на розв'язання широкого кола теоретичних і практичних проблем. Наукові напрями можуть бути економічними, технічними, біологічними, соціальними, історичними, педагогічними, медичними тощо. Вони можуть деталізуватися на окремі наукові проблеми, теми та конкретні дослідницькі питання
Комплексна проблема	Сукупність взаємопов'язаних наукових проблем, об'єднаних спільною метою, об'єктом дослідження або загальною логікою наукового пошуку. Комплексна проблема зазвичай потребує міждисциплінарного підходу, використання різних методів дослідження та поетапного розв'язання окремих завдань
Наукова проблема	Складне теоретичне або практичне питання, яке виникає через суперечність між наявним рівнем знань і потребою в новому поясненні явищ, процесів або закономірностей. Наукова проблема відображає невирішене питання, прогалину в знаннях або необхідність удосконалення теорії, методології чи практики. Її розв'язання потребує проведення наукового дослідження, висунення гіпотез, обґрунтування нових положень і отримання достовірних результатів
Тема дослідження	Конкретизований напрям наукової роботи, що визначає межі, зміст і предмет дослідження. Тема охоплює певну частину наукової проблеми та спрямовує дослідника на отримання відповідей щодо окремого аспекту об'єкта дослідження. Сукупність результатів, отриманих у межах кількох взаємопов'язаних тем, може сприяти розв'язанню ширшої наукової проблеми
Наукове питання	Конкретне дослідницьке завдання або окремий аспект теми, що потребує з'ясування, аналізу, обґрунтування чи перевірки. Наукові питання деталізують тему дослідження, допомагають сформулювати його завдання та визначити логіку отримання наукових результатів

Рівні науково-дослідної роботи

Визначення науково обґрунтованої проблеми

Класи проблем

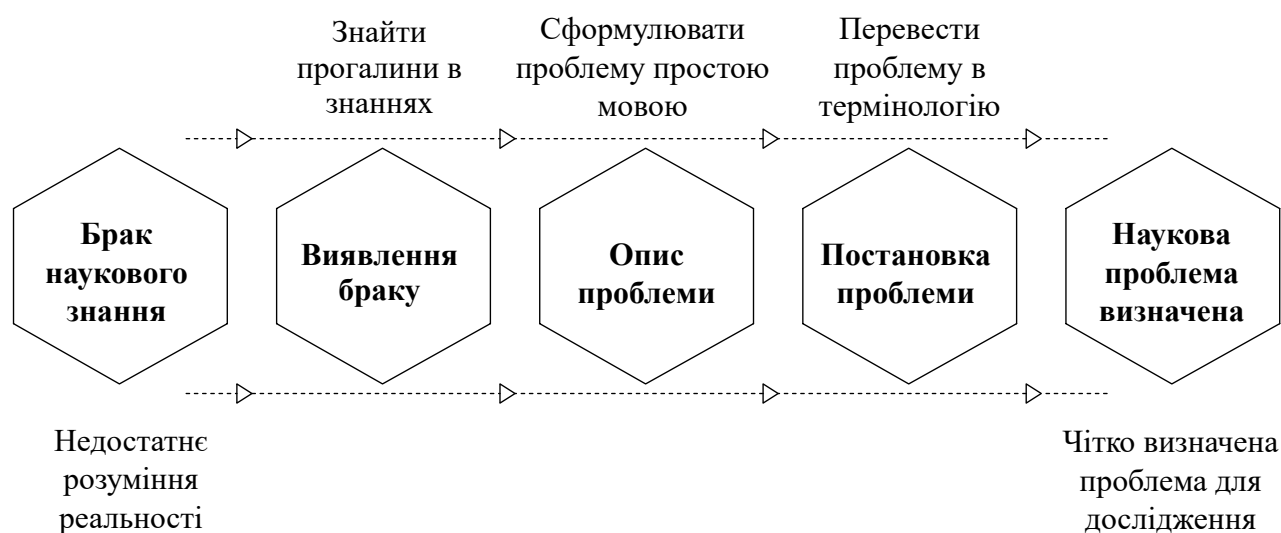
Класифікація проблем за характером виникнення

Вид	Характеристика
Технологічна	Суперечність між потребою у досягненні певного виробничого, технічного, організаційного або практичного результату та наявним рівнем технологій, обладнання, ресурсного забезпечення, кваліфікації персоналу чи організації виробничого процесу. Вона виникає тоді, коли існуючі технологічні рішення, методи, засоби праці або виробничі потужності не забезпечують необхідної якості, продуктивності, економічної ефективності, безпечності чи конкурентоспроможності продукції або послуг
Наукова	Суперечність між наявним рівнем наукових знань і потребою в поясненні нових фактів, явищ, процесів або закономірностей. Вона виникає тоді, коли існуючі теорії, підходи чи методи не дають достатнього пояснення певного явища або не забезпечують розв'язання актуального наукового завдання. Такі проблеми розв'язуються шляхом висунення гіпотез, проведення досліджень, обґрунтування нових положень, розроблення теорій, моделей або практичних рекомендацій

Класифікація проблем за способом вирішення

Вид	Характеристика
Інформаційні	Пов'язані з недостатністю, неповнотою або невпорядкованістю наявної інформації. Їх розв'язання передбачає пошук, добір, аналіз і систематизацію відомостей, що містяться в джерелах
Аналогові	Характерні переважно для практичних ситуацій, у яких спосіб розв'язання визначається на основі подібності з уже відомими випадками. Їх вирішення ґрунтується на використанні типових моделей або способів дії
Гіпотетичні	Розв'язуються шляхом висунення науково обґрунтованих припущень, гіпотез, суджень і умовиводів. Їх вирішення передбачає подальшу перевірку, обґрунтування, уточнення або спростування запропонованих припущень за допомогою наукових методів

Етапи породження проблеми

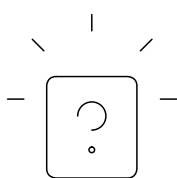

Характерні ознаки наукового дослідження

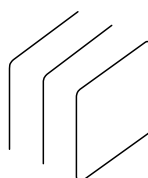
Усвідомлений процес

Є певна поставлена мета, чітко сформульовані завдання

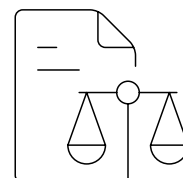
Пошук нового

Направлений на пошук нового, на творчість, на відкриття невідомого

Систематичність

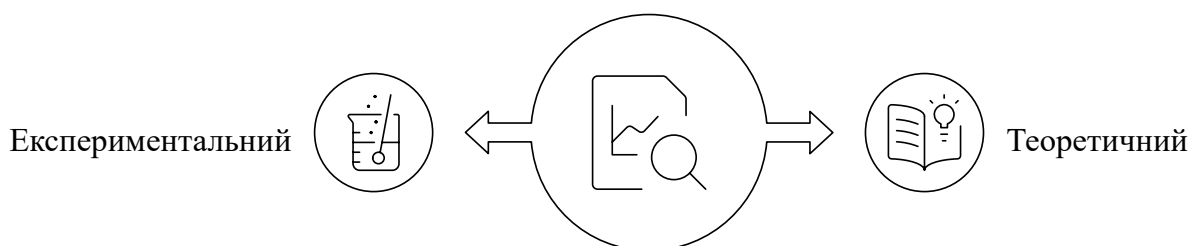
Впорядковані, приведені до системи і сам процес, і його результати

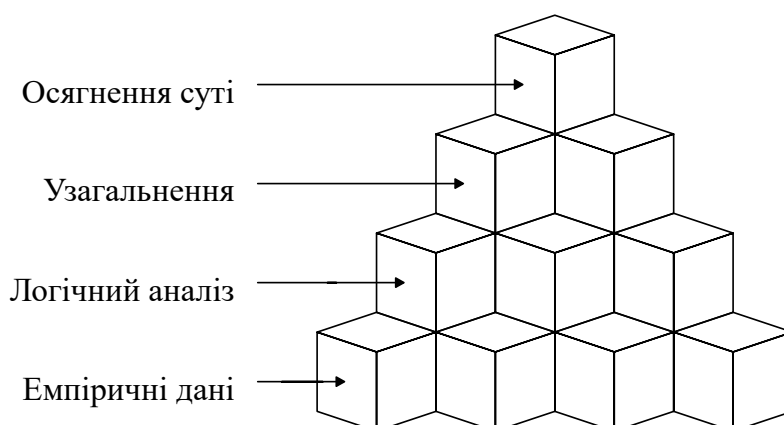
Доказовість

Характеризується обґрунтуванням зроблених узагальнень і висновків

Рівні наукового дослідження з позиції теорії пізнання

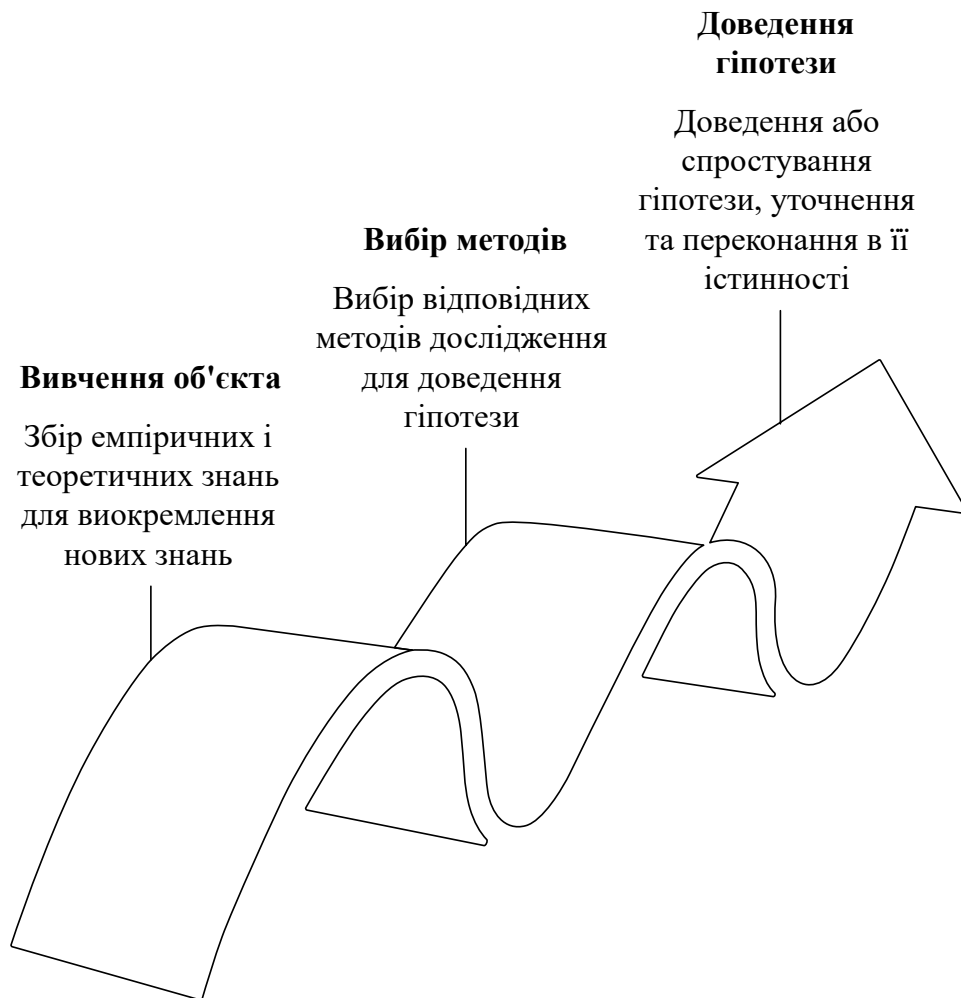
Особливості теоретичного рівня дослідження

Структурні компоненти теоретичного пізнання

Компонент	Характеристика
Проблема	Складне теоретичне або практичне питання, способи розв'язання якого є невідомими або недостатньо з'ясованими на певному етапі розвитку науки. Вона виникає внаслідок виявлення суперечностей, прогалин у знаннях або потреби в поглибленому поясненні певного явища, процесу чи закономірності. Її актуальність визначається необхідністю та своєчасністю наукового пошуку, спрямованого на удосконалення теорії або практики
Гіпотеза	Науково обґрунтоване припущення, яке висувається для пояснення певного явища, процесу, причини, зв'язку або закономірності між ними. Вона формується на основі аналізу наявних фактів і попередніх досліджень, але ще не має остаточного доказового підтвердження. Гіпотеза виконує спрямовувальну роль у дослідженні, оскільки допомагає визначити логіку наукового пошуку, обрати методи дослідження, сформулювати завдання та передбачити результати
Теорія	Логічно впорядкована, цілісна й систематизована сукупність наукових знань, понять, положень, принципів, законів і закономірностей, яка забезпечує пояснення певної сфери дійсності, розкриває сутність досліджуваних явищ, процесів та зв'язків між ними. Вона узагальнює результати наукового пізнання, відображає найбільш істотні й повторювані залежності, дає змогу не лише пояснювати наявні факти, а й передбачати можливі напрями розвитку досліджуваних явищ

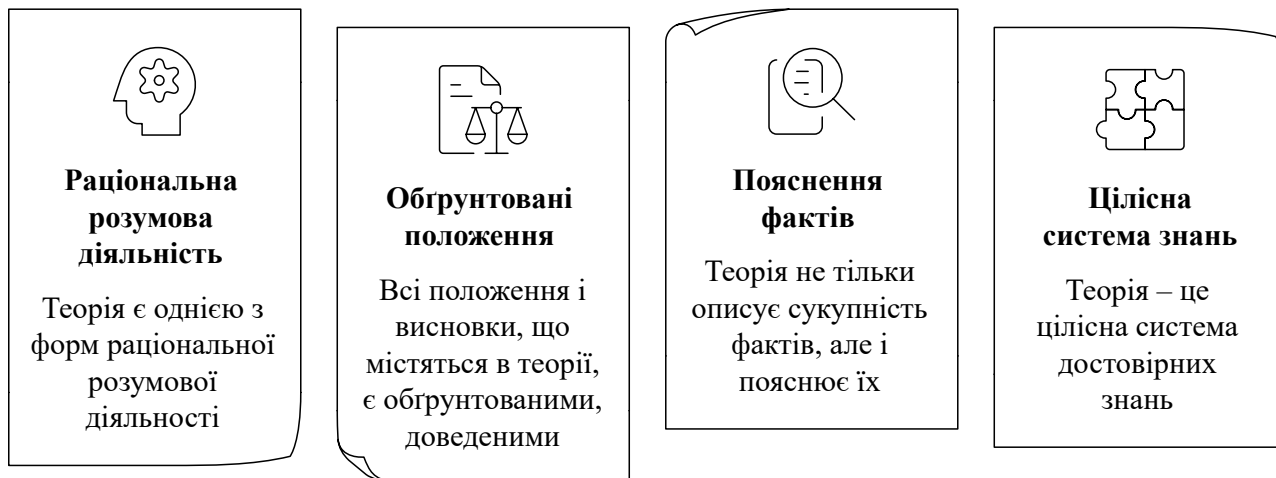
Етапи розвитку гіпотези

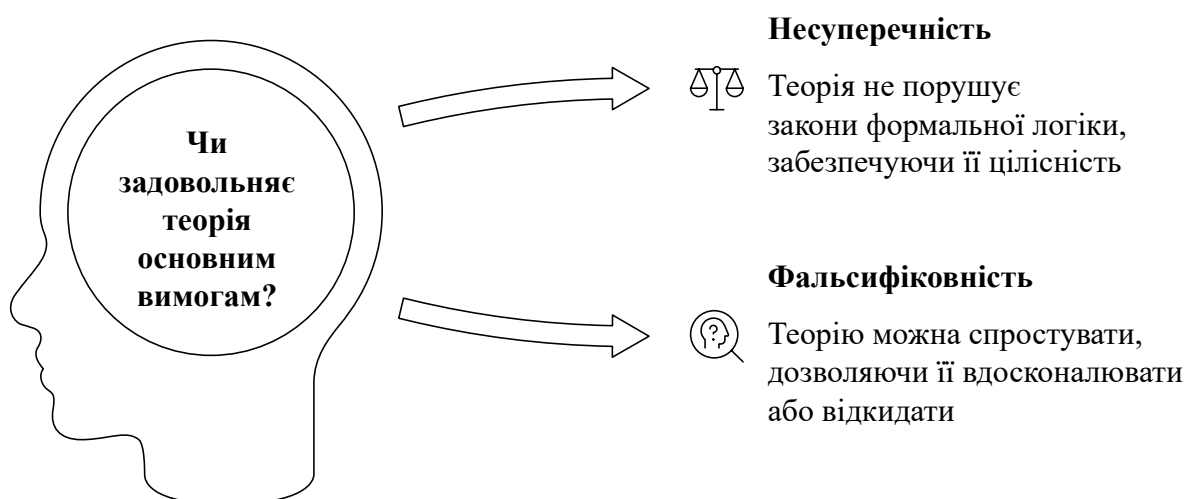
Вимоги до гіпотези

Вимога	Характеристика
Релевантність	Має відповідати фактам, на пояснення яких вона спрямована, а також бути пов'язаною з проблемою, метою та завданнями дослідження
Узгодженість	Не повинна суперечити перевіреним науковим положенням, якщо сама мета не полягає в їх критичному перегляді або уточненні
Перевірюваність	Має бути такою, щоб її можна було перевірити на практиці за допомогою спостереження, експерименту або інших методів
Пояснюваність	Повинна пояснювати факти, явища або процеси. Чим більше фактів вона логічно й доказово пояснює, тим вищою є її наукова цінність
Простота	Має бути сформульована зрозуміло, лаконічно й несуперечливо, без зайвих припущень, подвійних тлумачень і суб'єктивних нашарувань
Спростованість	Має допускати можливість її підтвердження або спростування на основі фактів. Якщо припущення неможливо ні перевірити, ні спростувати, воно не має достатньої наукової обґрунтованості

Властивості теорії

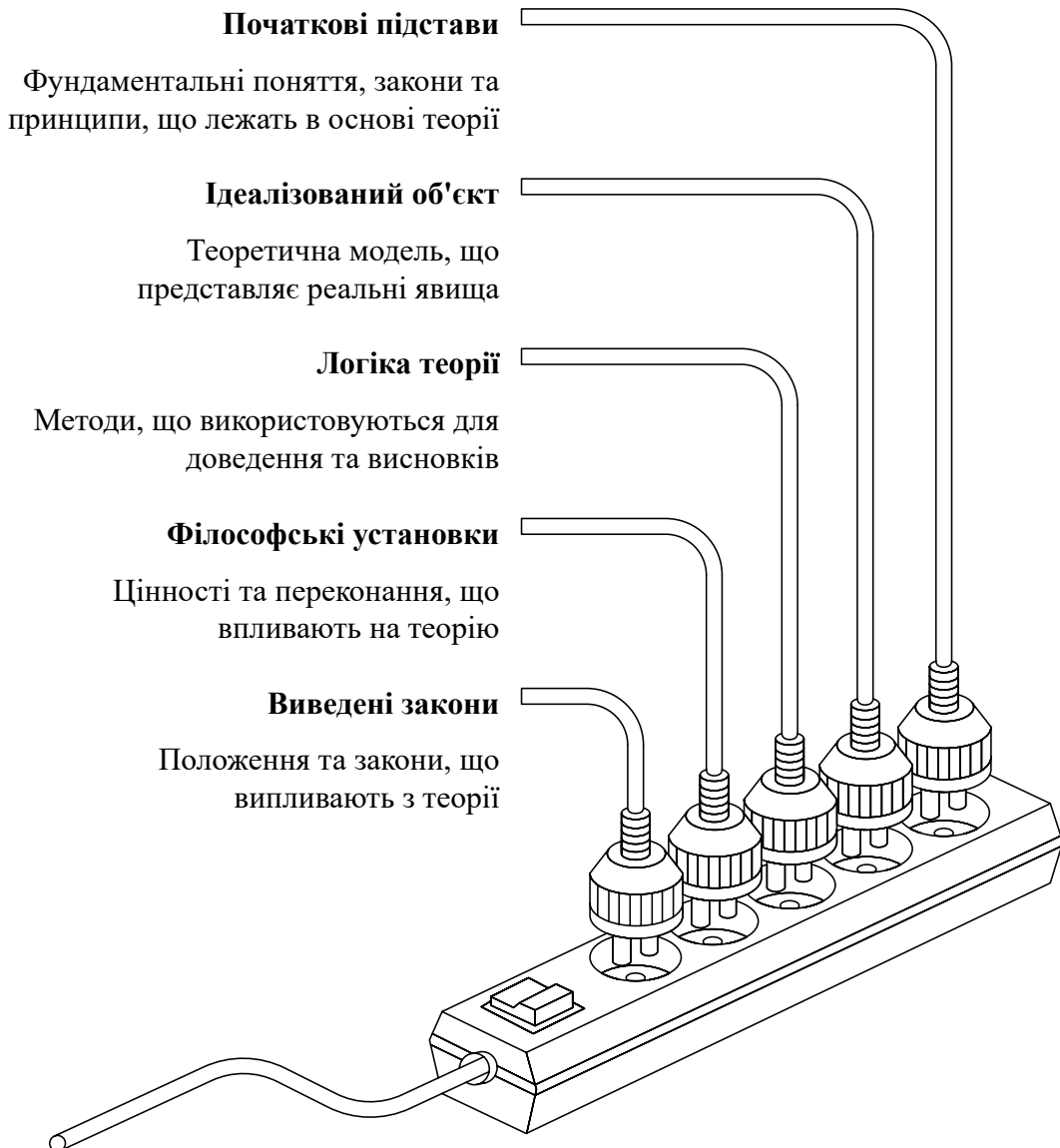
Вимоги до теорії

Функції теорії

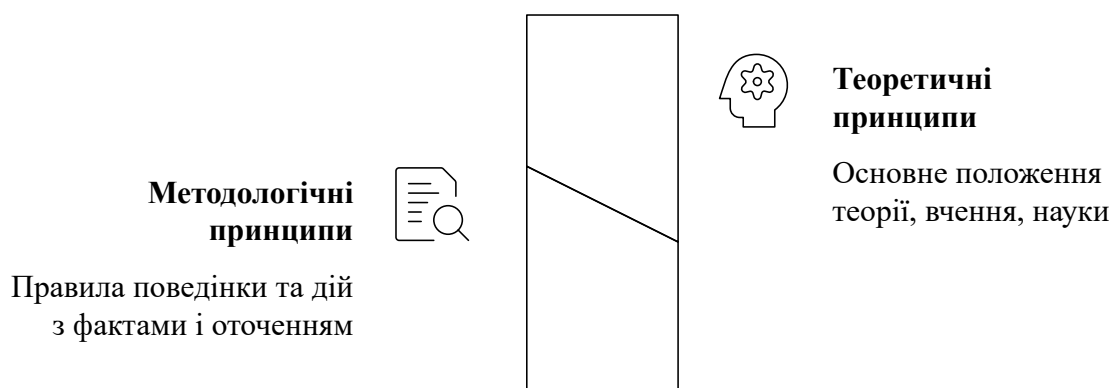
Структурні елементи теорії

Основні елементи понятійного апарату науки

Поняття	Визначення
Поняття	Форма мислення, що відображає істотні, необхідні та узагальнені ознаки певної групи предметів, явищ, процесів або їх властивостей
Категорія	Найбільш загальне й фундаментальне наукове поняття, що відображає суттєві властивості, зв'язки та відношення предметів і явищ. Категорії можуть бути філософськими, загальнонауковими або спеціальними
Науковий термін	Слово або словосполучення, що точно позначає певне наукове поняття та використовується в межах конкретної галузі знань. Сукупність термінів, які застосовуються в певній науці, формує її термінологічний і понятійний апарат
Думка	Судження, у якому стверджується або заперечується певна ознака, властивість чи зв'язок між предметами, явищами або процесами

Типи принципів

Основні принципи наукового дослідження

Принцип	Характеристика
Об'єктивність	Передбачає уникнення однобічності, упередженості та надмірної суб'єктивності в науковому пізнанні. Вимагає використання методів і процедур, що забезпечують достовірність результатів, логічність викладу, аргументованість висновків, доказовість положень і правдиве обґрунтування отриманих фактів
Виділення основних чинників	Полягає у визначенні ключових чинників, які найбільше впливають на кінцевий результат дослідження. Дає змогу відокремити головне від другорядного та зосередити увагу на найбільш суттєвих зв'язках і залежностях
Єдність історичного та логічного	Передбачає врахування історії розвитку досліджуваного об'єкта, його сучасного стану та перспектив подальшого функціонування чи трансформації. Дає змогу поєднати послідовність історичного розвитку з логікою наукового аналізу
Концептуальна єдність дослідження	Означає необхідність дотримання єдиної наукової ідеї, підходу та логіки дослідження на всіх його етапах. Забезпечує цілісність, послідовність і внутрішню узгодженість наукової роботи
Відповідність меті та завданням дослідження	Передбачає узгодженість змісту, методів, рівня аналізу, інформаційної бази та отриманих результатів із визначеною метою і завданнями дослідження
Системність	Полягає у розгляді об'єкта дослідження як цілісної системи, елементи якої перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності. Передбачає також урахування зв'язків досліджуваного об'єкта з іншими явищами, процесами й системами
Дотримання наукової етики	Передбачає коректне використання джерел, належне цитування, посилання на першоджерела, розмежування вже наявних наукових результатів і власних висновків автора, а також недопущення плагіату, фальсифікації чи викривлення наукових даних
Зв'язність і логічна послідовність	Означає, що всі структурні частини дослідження мають бути логічно пов'язаними між собою, послідовно викладеними та підпорядкованими загальній меті дослідження

Основні поняття наукового пізнання та їх визначення

Поняття	Визначення
Аксіома	Вихідне положення певної теоретичної системи, яке приймається без доведення та слугує основою для виведення інших положень за встановленими логічними правилами
Положення	Наукове твердження або сформульована думка, що відображає певний аспект досліджуваного явища, процесу чи об'єкта та може бути використана для побудови теорії, концепції або системи доказів
Концепція	Система взаємопов'язаних теоретичних поглядів, положень та ідей, об'єднаних спільним задумом і спрямованих на пояснення певного явища, процесу або проблеми
Закон	Об'єктивний, істотний, необхідний, внутрішній і стійкий зв'язок між явищами, процесами або їх елементами, що має повторюваний характер. Закони можуть класифікуватися за різними ознаками: за сферою прояву – закони природи, суспільства, мислення й пізнання; за масштабом дії – загальні, спеціальні та часткові
Закономірність	Об'єктивно зумовлена, стійка й повторювана залежність між явищами або процесами. Вона може виявлятися як результат дії сукупності законів або як система істотних і необхідних зв'язків, кожен із яких може становити окремий закон
Парадигма	Сукупність загальновизнаних наукових положень, методологічних підходів, ціннісних орієнтирів і дослідницьких зразків, прийнятих науковою спільнотою як основа для розв'язання наукових проблем
Ідея	Основна думка, задум або провідне положення, що визначає зміст і спрямованість наукового пошуку. Ідея може виступати як нове інтуїтивне пояснення або як стрижневе положення теорії

Співвідношення науки та наукової теорії

2. Основні етапи підготовки та проведення наукового дослідження.

Етапи наукового дослідження

Етап	Зміст
Перший етап	Передбачає вибір наукової проблеми та теми дослідження; обґрунтування її актуальності; визначення об'єкта й предмета дослідження; формулювання мети, основних завдань і дослідницьких питань; висунення гіпотези; окреслення очікуваних наукових результатів
Другий етап	Охоплює вибір методів дослідження та розроблення методики його проведення; збирання, опрацювання й аналіз теоретичних та емпіричних матеріалів; безпосереднє виконання наукового дослідження; перевірку гіпотези; формулювання попередніх висновків, їх апробацію, уточнення та наукове обґрунтування
Третій етап	Передбачає формулювання остаточних висновків і практичних рекомендацій; узагальнення отриманих результатів; визначення їх наукової новизни та практичного значення; оформлення дослідницької роботи відповідно до встановлених вимог; апробацію та впровадження результатів дослідження у практику

Етапи проведення теоретичного дослідження

Етап	Зміст
Перший етап	Передбачає ознайомлення з відомими та апробованими підходами до розв'язання обраної наукової проблеми. На цьому етапі дослідник аналізує літературні джерела, наукові праці, попередні результати досліджень, визначає стан розробленості проблеми, виявляє суперечності, прогалини в знаннях і формулює вихідні положення
Другий етап	Полягає у критичному осмисленні наявних підходів і відборі тих положень, які можуть бути використані для подальшого розв'язання проблеми. Дослідник узагальнює наукові факти, порівнює різні концепції, встановлює причинно-наслідкові зв'язки, формулює припущення, гіпотези або авторське бачення проблеми
Третій етап	Передбачає розроблення нових або вдосконалених варіантів теоретичного розв'язання поставленої проблеми. На основі проведеного аналізу дослідник формулює основні результати, обґрунтовує власні наукові положення, визначає тенденції розвитку, пропонує модель, концепцію, підхід або методику розв'язання проблеми. Завершальним результатом цього етапу є формулювання висновків і визначення перспектив подальших досліджень

Основні етапи виконання наукового дослідження

Логіка формування наукового знання у процесі дослідження

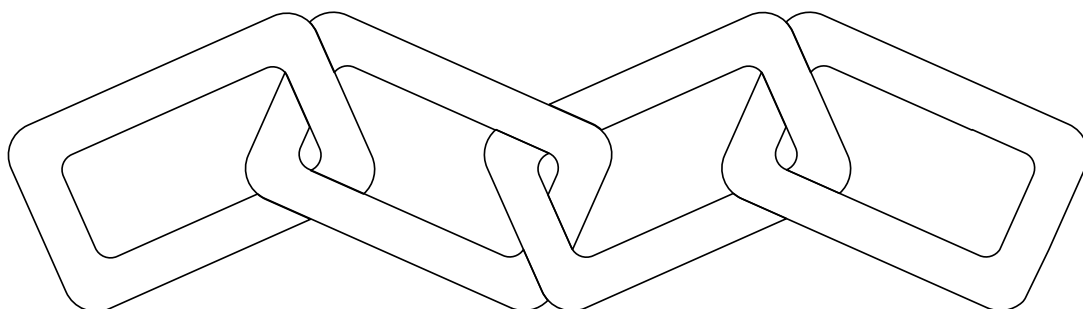

Етапи розроблення гіпотези дослідження

Етап	Зміст етапу
Формування початкової ідеї дослідження	Передбачає осмислення власної наукової ідеї, визначення її зв'язку з обраною проблемою, темою, об'єктом і предметом дослідження
Опрацювання джерел за темою дослідження	Охоплює аналіз наукових джерел, попередніх досліджень, теоретичних підходів, емпіричних результатів і сучасного стану розробленості проблеми
Формування альтернативних припущень	Передбачає висунення однієї або кількох можливих гіпотез, які можуть пояснювати досліджуване явище, процес, причину чи зв'язок між ними
Формулювання власної гіпотези	Полягає у чіткому, логічному й науково коректному викладенні основного припущення дослідження. Гіпотеза має бути зрозумілою, перевірюваною, пов'язаною з метою та завданнями дослідження
Опрацювання суміжних джерел	Передбачає вивчення джерел із близьких або дотичних наукових напрямів, що можуть поглибити розуміння проблеми, уточнити зміст гіпотези та посилити її теоретичне обґрунтування
Консультація з науковим керівником або фахівцями	Дає змогу оцінити наукову доцільність, логічність і перевірюваність запропонованої гіпотези
Вибір основної гіпотези	З кількох альтернативних припущень обирається найбільш обґрунтована, релевантна та перспективна гіпотеза
Уточнення та вдосконалення гіпотези в процесі дослідження	У ході дослідження гіпотеза може доповнюватися, конкретизуватися або коригуватися відповідно до отриманих результатів

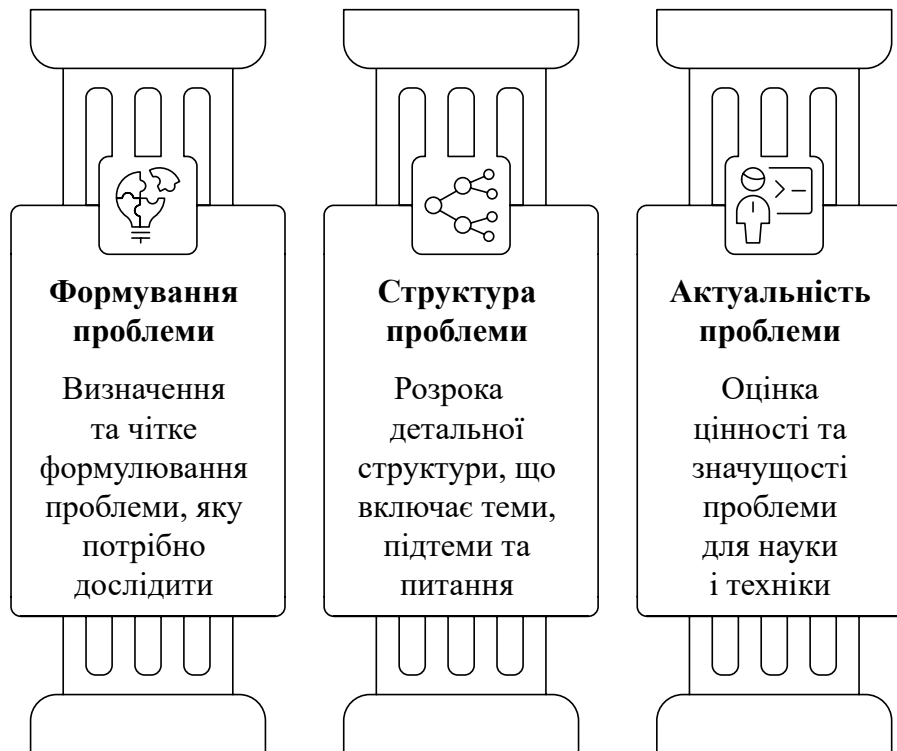
Особливості комплексного наукового підходу

Встановлення факту	Пояснення факту	Значення факту	Передбачення
Виявлення нової інформації	Інтерпретація факту з наукової точки зору	Визначення теоретичної або практичної важливості	Прогнозування майбутніх процесів та явищ

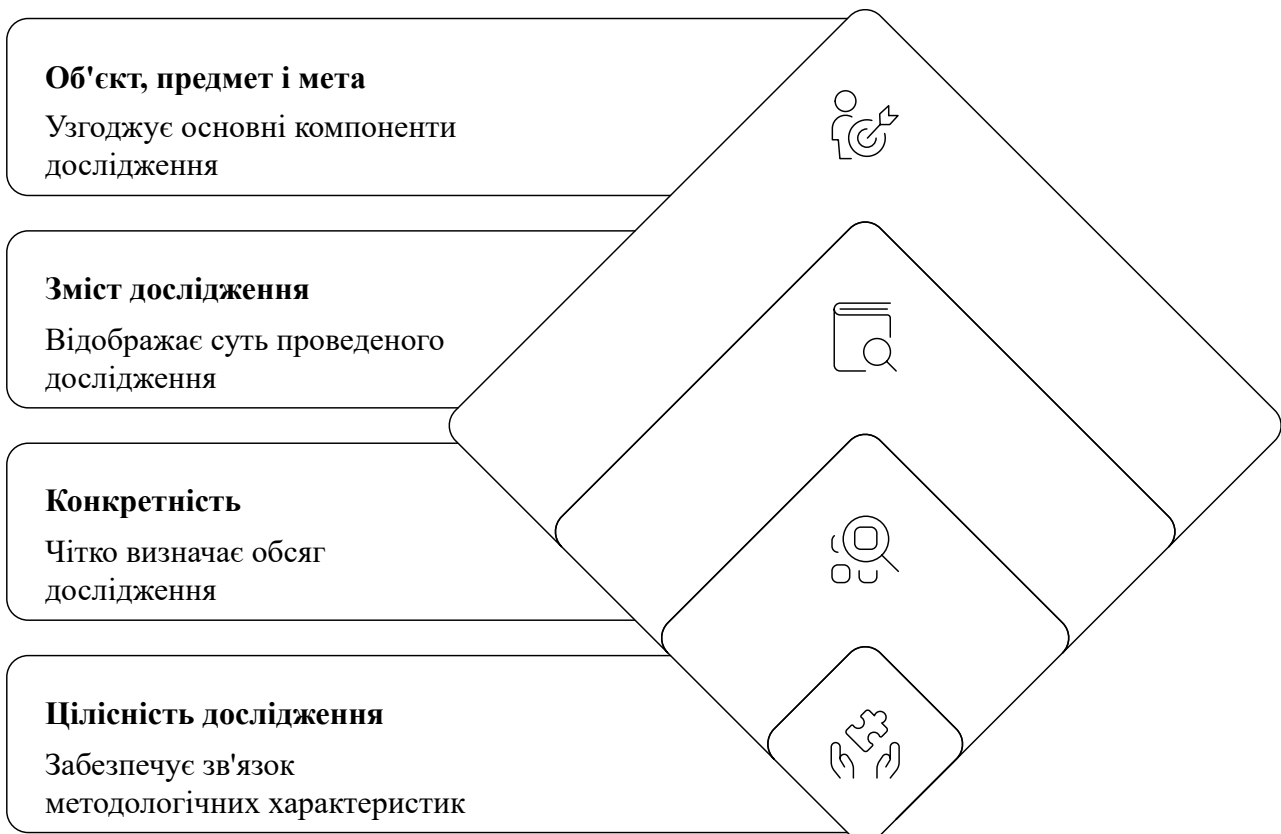

3. Визначення теми, мети та завдань наукового дослідження.

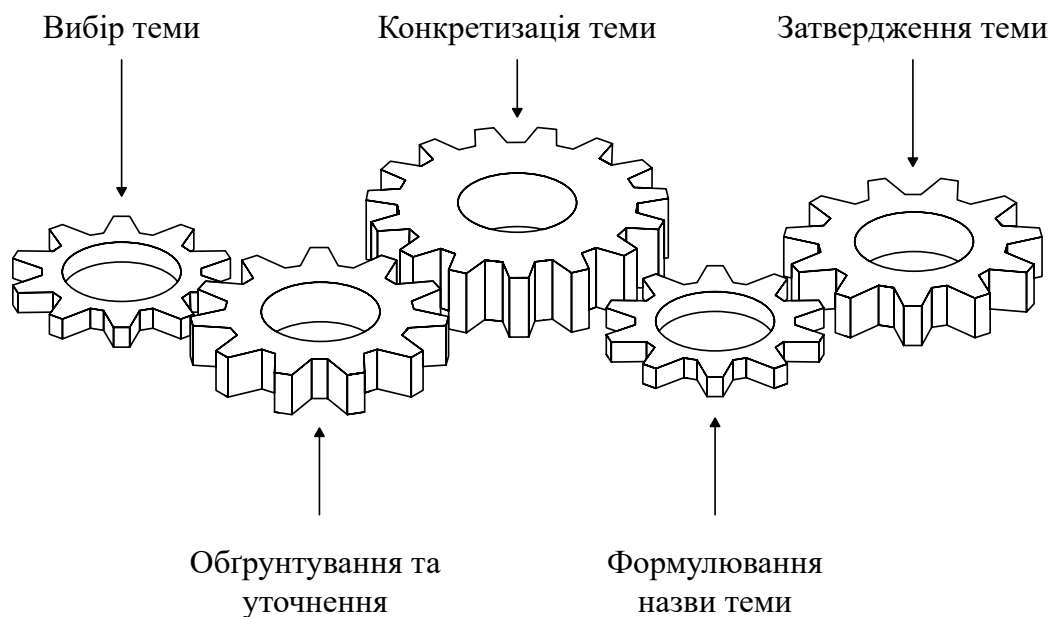
Етапи постановки проблеми

Вимоги до теми дослідження

Процес формування теми дослідження

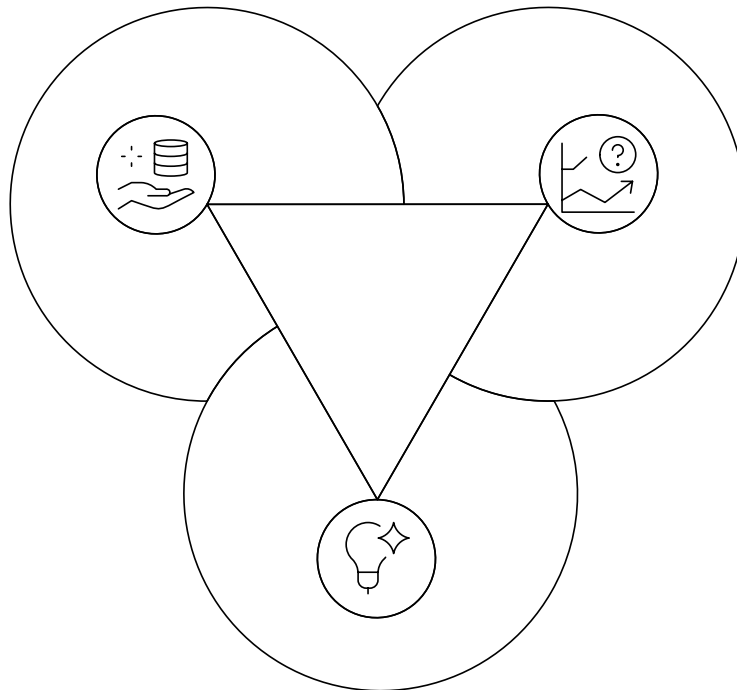
Види тем досліджень

Вид	Характеристика
Теоретичні	Спрямовані на поглиблене вивчення теоретичних основ певної науки або наукового напрямку. Вони передбачають аналіз, уточнення й розвиток понять, категорій, принципів, законів, закономірностей, концепцій і теорій. Теоретичні теми найчастіше пов'язані з формуванням нових наукових положень, узагальненням наявних підходів, систематизацією знань, обґрунтуванням авторського бачення певного явища або процесу. Результатом таких досліджень можуть бути нові або вдосконалені теоретичні положення, класифікації, концептуальні підходи, моделі, визначення, наукові узагальнення
Методологічні	Пов'язані з дослідженням методів, підходів, принципів, інструментів і процедур наукового пізнання, які використовуються для вивчення певних об'єктів, явищ або процесів. Такі теми передбачають аналіз наявних методик, оцінювання їх переваг і недоліків, обґрунтування доцільності використання певного методичного інструментарію. Результатом методологічних тем можуть бути авторські методики, алгоритми, критерії, показники, моделі оцінювання, методичні рекомендації або система дослідницьких процедур
Організаційні	Орієнтовані на вивчення питань організації наукової, освітньої, управлінської, виробничої або практичної діяльності. Вони передбачають аналіз форм, механізмів, умов і способів організації певного процесу, координації діяльності його учасників, розподілу ресурсів, управління результатами та впровадження наукових розробок у практику. Результатом організаційних тем є практичні рекомендації, організаційні моделі, управлінські рішення, схеми взаємодії, програми впровадження або механізми удосконалення діяльності

Критерії вибору теми дослідження

**Економічна
ефективність**

Оптимальне
використання
ресурсів

Актуальність

Важливість
теми для
світу

Новизна

Унікальність та
оригінальність підходу

Підстави для уточнення теми дослідження

**Додаткова
інформація
про тему**

Нові знання
розширюють
розуміння

**Дублювання
досліджень**

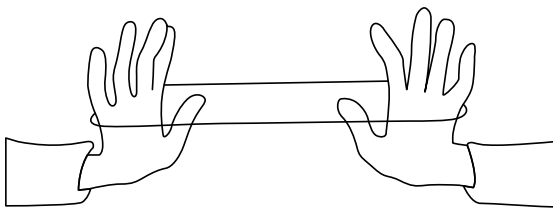
Уникнення
непотрібного
дублювання

**Необхідність
уточнення
теми**

Організаційні зміни

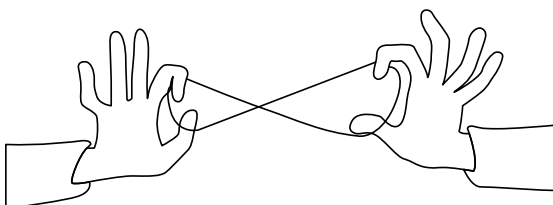
Адаптація до
нових умов

Виявлення елементів новизни

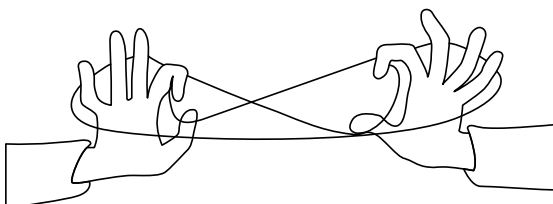
Існуюче знання

Літературний аналіз та існуючі точки зору

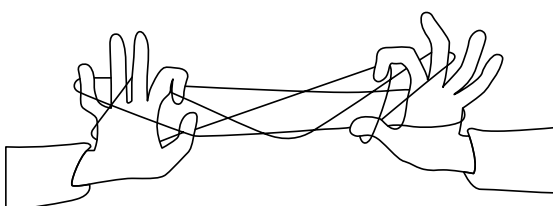
Новий матеріал

Залучення цифрового та фактичного матеріалу

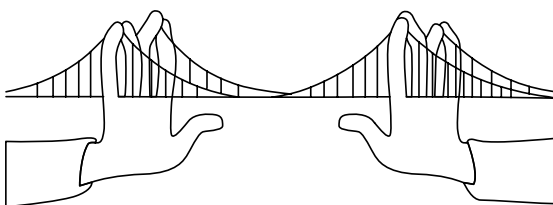
Деталізація

Деталізація відомого процесу чи явища

Аналіз об'єкта

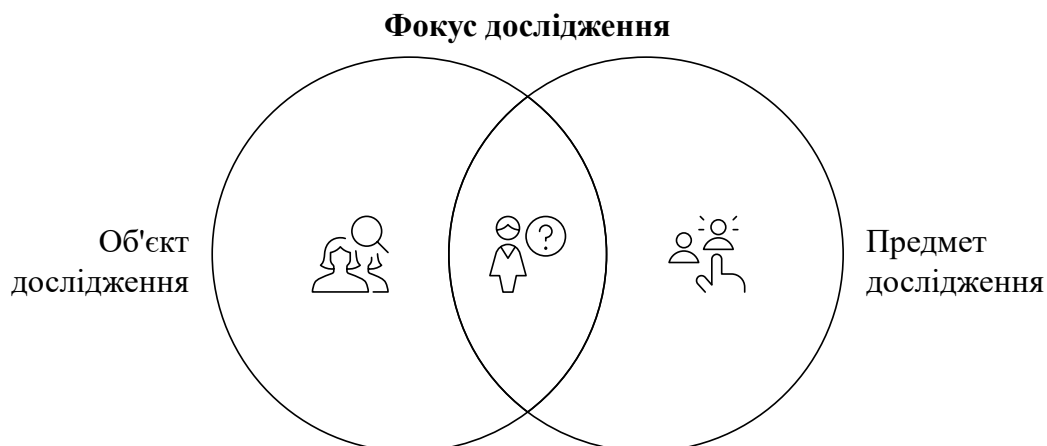
Докладний аналіз науково цікавого об'єкта

Новизна

Нові результати, висновки та узагальнення

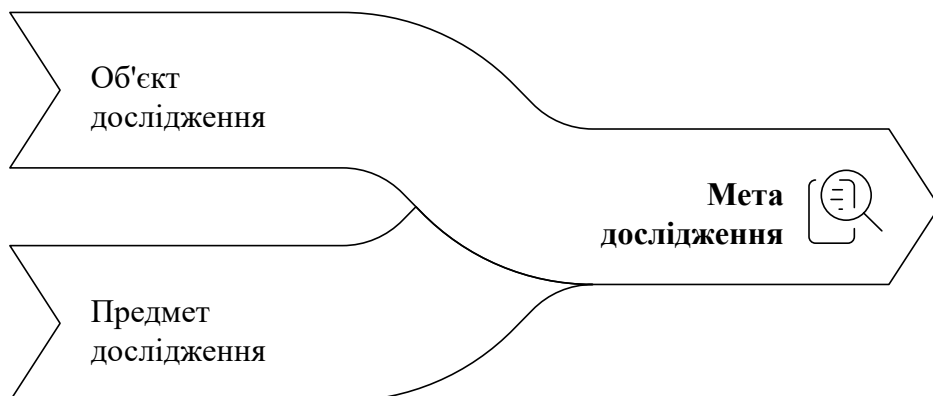
Співвідношення між об'єктом та предметом дослідження

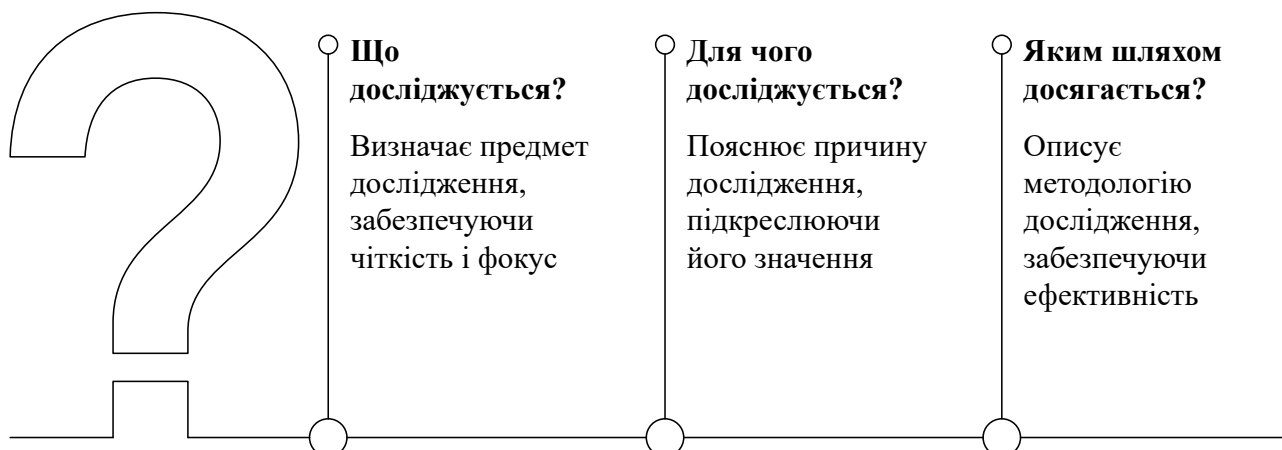
Особливості об'єкта та предмета дослідження

Елемент	Характеристика
Об'єкт	Частина об'єктивної реальності, явище, процес, система або сукупність зв'язків, на які спрямована пізнавальна діяльність дослідника. Об'єкт відображає те, що породжує проблемну ситуацію та потребує наукового вивчення. В економічних дослідженнях об'єктом можуть бути економічні явища, процеси, системи, суб'єкти господарювання, ринки, механізми управління або інші прояви економічного життя суспільства
Предмет	Конкретний аспект, властивість, зв'язок, механізм або закономірність об'єкта, які безпосередньо вивчаються в межах поставленої наукової проблеми. Предмет є вужчим за об'єкт і відображає той дослідницький «зріз», з позиції якого аналізується об'єкт. Саме предмет дослідження визначає зміст, межі, завдання, методи та логіку наукового пошуку

Взаємозв'язок об'єкта, предмета та мети дослідження

Ключові питання формулювання мети дослідження

Типові формулювання завдань дослідження

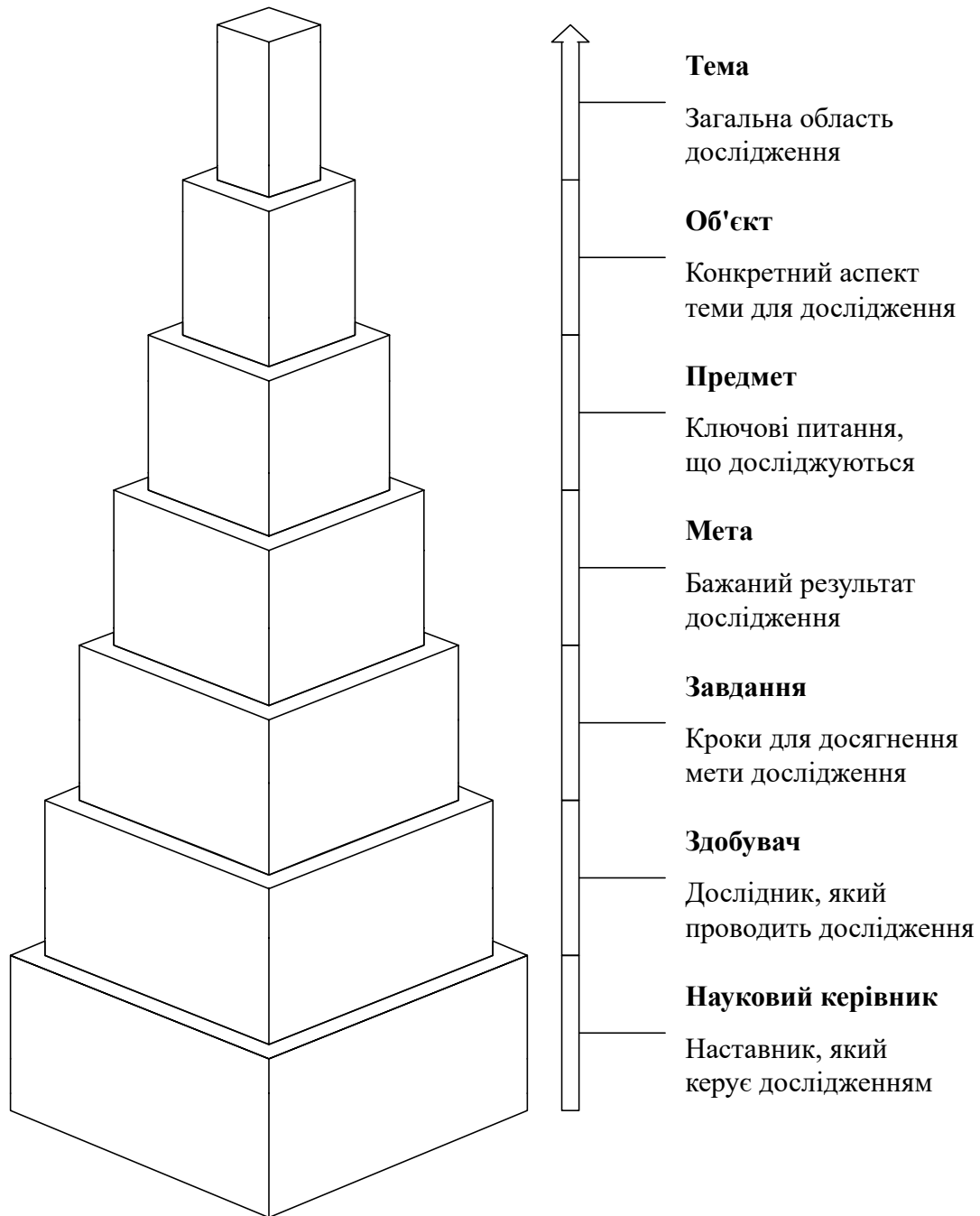
Формулювання	Характеристика
Виявлення...	Установлення наявності певних явищ, процесів, проблем, суперечностей, тенденцій, чинників, закономірностей або зв'язків, які потребують подальшого наукового аналізу
Опис...	Послідовне розкриття сутності, змісту, ознак, властивостей, структури, стану або особливостей функціонування досліджуваного об'єкта
Уточнення...	Конкретизацію змісту понять, положень, підходів, класифікацій, методів або характеристик із метою усунення неточностей, неоднозначності чи недостатньої визначеності
Систематизація...	Упорядкування наукових знань, підходів, поглядів, чинників, ознак, етапів або результатів дослідження за певними критеріями, групами чи логічними зв'язками
Аналіз...	Детальне вивчення об'єкта або явища шляхом виокремлення його складових, властивостей, функцій, причин, наслідків, взаємозв'язків і тенденцій розвитку
Визначення...	Встановлення сутності, змісту, ролі, значення, умов, чинників, критеріїв, показників або особливостей досліджуваного явища чи процесу
Обґрунтування...	Доведення доцільності, достовірності, логічності, наукової новизни або практичної значущості певних положень, підходів, висновків, рекомендацій чи рішень
Доповнення...	Розширення наявних наукових положень, підходів, класифікацій, моделей або методик новими елементами, ознаками, критеріями чи уточненнями
Удосконалення...	Поліпшення вже наявних теоретичних положень, методичних підходів, моделей, механізмів або практичних рекомендацій
Розвиток...	Поглиблення, розширення або подальше опрацювання наукових ідей, положень, підходів, концепцій чи методик

Формулювання елементів наукової новизни результатів дослідження

Формулювання	Характеристика
Вперше одержано...	Формулюється тоді, коли результат є принципово новим і раніше не був представлений у вітчизняних або зарубіжних наукових дослідженнях
Удосконалено...	Використовується для позначення результатів, у яких уточнено, доповнено або розвинено вже наявні наукові підходи, методи, моделі, механізми чи інструменти
Дістало подальший розвиток...	Застосовується тоді, коли наявні наукові положення, підходи або ідеї отримали додаткове обґрунтування, конкретизацію чи розширення

4. Структурні елементи наукового дослідження.

Піраміда наукового дослідження

Співвідношення суб'єкта, об'єкта та предмета дослідження

Елемент	Питання
Суб'єкт	Хто виконує дослідження?
Об'єкт	Де здійснюється дослідження?
Предмет	Що саме досліджується (якості, ознаки, характеристики, процеси, тощо)?

Структура наукової роботи

Приклад узгодження дослідження

Елемент	Приклад
Тема дослідження	Теоретико-методологічні засади економічного регулювання регіонального розвитку
Об'єкт дослідження	Процеси соціально-економічного та екологічного розвитку регіонів
Предмет дослідження	Теоретичні, методологічні та прикладні засади економічного регулювання регіонального розвитку
Проблема дослідження	Обґрунтування доцільності та розроблення дієвих механізмів економічного регулювання регіонального розвитку
Галузь застосування	Регіональна економіка, державне та місцеве управління

Питання для самоконтролю

1. Що таке наукове дослідження? Назвіть його основні форми та порівняйте фундаментальні і прикладні дослідження.
2. Які етапи наукового дослідження ви знаєте? Охарактеризуйте зміст кожного.
3. Яка ієрархія елементів наукового дослідження (науковий напрям – комплексна проблема – наукова проблема – тема – наукове питання)?
4. Що таке наукова проблема, гіпотеза та теорія? Назвіть вимоги до гіпотези та властивості теорії.
5. Які основні принципи наукового дослідження ви знаєте? Поясніть принцип об'єктивності, системності та єдності історичного і логічного.
6. Як формулюється тема наукового дослідження? Назвіть вимоги до теми та критерії її вибору.
7. У чому полягає взаємозв'язок об'єкта і предмета дослідження? Наведіть приклади.
8. Як правильно формулювати мету та завдання наукового дослідження? Наведіть типові формулювання завдань.
9. Що таке наукова новизна? Наведіть типові формулювання елементів новизни.
10. Поясніть логічний взаємозв'язок між проблемою, метою, об'єктом, предметом і назвою теми дослідження.

Тестові завдання

1. Наукове дослідження – це:

- а) лише збір і систематизація інформації;
- б) процес отримання нових знань шляхом постановки проблеми, висунення гіпотези та її перевірки;
- в) тільки практична діяльність на виробництві;
- г) викладання навчального матеріалу.

2. Фундаментальні дослідження спрямовані переважно на:

- а) швидке впровадження технологій;
- б) отримання нових теоретичних знань про сутність явищ і закономірності;
- в) лише маркетингові дослідження;
- г) підготовку звітів для підприємств.

3. Предмет дослідження – це:

- а) весь об'єкт реальності;
- б) конкретний аспект, властивість або зв'язок об'єкта, який безпосередньо вивчається;
- в) лише мета дослідження;
- г) практичні рекомендації.

4. Гіпотеза дослідження повинна бути:

- а) неперевірюваною;
- б) релевантною, перевірюваною, спростовуваною та пояснювальною;
- в) тільки описовою;
- г) не пов'язаною з метою.

5. Перший етап наукового дослідження включає:

- а) тільки оформлення роботи;
- б) вибір теми, обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань і гіпотези;
- в) лише статистичну обробку даних;
- г) впровадження результатів.

6. Наукова новизна може формулюватися як:

- а) «вперше одержано...», «удосконалено...», «дістало подальший розвиток...»;
- б) лише опис фактів;
- в) тільки практичні рекомендації;
- г) повторення існуючих теорій

7. Принцип системності в науковому дослідженні передбачає:

- а) розгляд об'єкта як цілісної системи з урахуванням взаємозв'язків;
- б) ігнорування історичного контексту;
- в) тільки кількісні методи;
- г) суб'єктивні оцінки.

8. Мета дослідження – це:

- а) загальний напрямок, якого потрібно досягти в результаті роботи;
- б) лише назва теми;
- в) перелік літератури;
- г) список таблиць.

9. Об'єкт дослідження – це:

- а) конкретний «зріз» проблеми;
- б) частина об'єктивної реальності (явище, процес, система), на яку спрямоване дослідження;
- в) тільки висновки;
- г) практичне значення.

10. Типове формулювання завдання дослідження «Обґрунтування...» означає:

- а) доведення доцільності, достовірності або значущості певних положень;
- б) лише опис явища;
- в) збір статистики;
- г) оформлення списку літератури.

Тематика рефератів

1. Наукове дослідження як основна форма наукової діяльності: сутність, види та особливості сучасних досліджень.

2. Логіка та етапи наукового дослідження: теоретичний і практичний рівні.

3. Формулювання наукової проблеми, теми, мети та завдань дослідження: методичні вимоги та приклади.

4. Взаємозв'язок об'єкта, предмета, мети та наукової новизни в економічних дослідженнях.

5. Гіпотеза та теорія в структурі наукового пізнання: вимоги, функції та етапи розвитку.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) предмет дослідження є ширшим за об'єкт дослідження;
- 2) гіпотеза повинна бути перевірюваною і спростовуваною;
- 3) фундаментальні дослідження завжди мають швидке практичне значення;
- 4) наукова новизна може полягати в удосконаленні вже існуючих методів;
- 5) тема дослідження повинна чітко відображати проблему, об'єкт і предмет.

2. Заповніть пропущені слова

_____ – це конкретний аспект об'єкта, який безпосередньо вивчається.

Наукове дослідження має три основні етапи: постановка проблеми, _____, узагальнення результатів.

_____ дослідження – це перевірюване наукове припущення.

Основний принцип наукового дослідження, який вимагає уникнення упередженості – _____.

Результат фундаментальних досліджень – нові _____, концепції, закономірності.

3. Заповнення таблиць

Заповніть таблицю «Порівняльна характеристика фундаментальних і прикладних досліджень»:

Ознака	Фундаментальні дослідження	Прикладні дослідження
Мета		
Спрямованість		
Результат		
Практичне значення		

Заповніть таблицю «Взаємозв'язок елементів дослідження»:

Елемент	Питання, на яке відповідає	Приклад
Проблема		
Об'єкт		
Предмет		
Мета		
Тема		

4. Кейс-завдання

Кейс: Здобувач обрав тему «Цифрова трансформація малого бізнесу в Україні». Він визначив об'єкт як «малий бізнес України», предмет – «механізми цифрової трансформації», мету – «розробити рекомендації».

Питання:

1. Чи правильно сформульовано елементи? Що потрібно уточнити?
2. Сформулюйте 4–5 завдань дослідження.

3. Запропонуйте можливу гіпотезу.

4. Які елементи наукової новизни можуть бути в цій роботі?

5. Практичне завдання «Формулювання елементів»

Візьміть умовну тему «Удосконалення системи мотивації персоналу на промислових підприємствах» і сформулюйте:

- актуальність (2–3 речення);
- мету;
- 4 завдання;
- об'єкт і предмет;
- можливу гіпотезу.

Тема 4. Методологія, логіка та технологія наукового дослідження

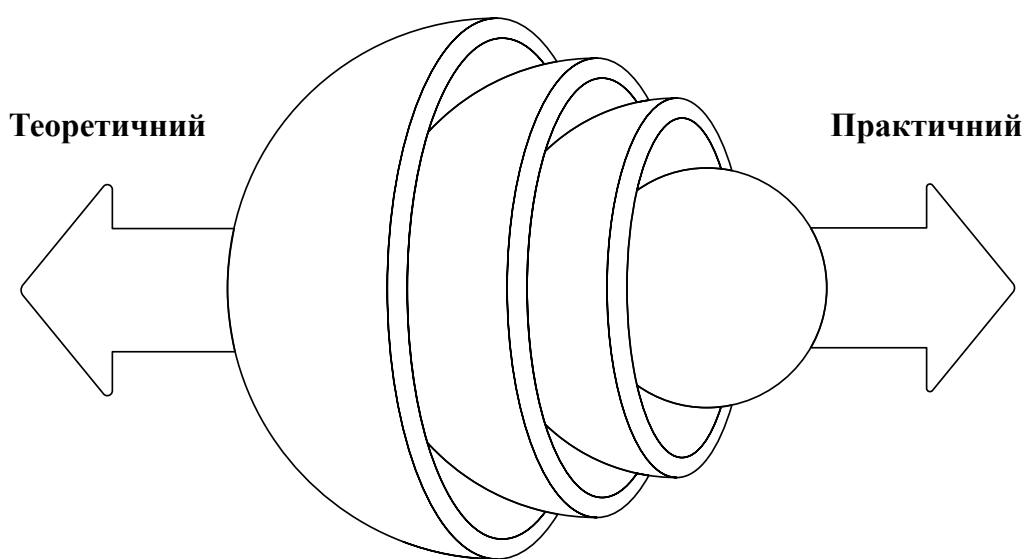
1. Методологія наукового дослідження: сутність та призначення.
2. Науковий пошук: логіка побудови та загальнонаукові принципи.
3. Логічні закони, правила доказовості та обґрунтування.
4. Технологія наукового дослідження та основи наукової аргументації.

Основні терміни і поняття: абстрагування, аналіз, аналогія, аргумент, дедукція, діалектичний підхід, доказ, доведення, загальнонаукові принципи дослідження, закон виключеного третього, закон достатньої підстави, закон несуперечності, закон тотожності, індукція, класифікація, комплексний підхід, логічна помилка, метод дослідження, методика дослідження, методологія наукового дослідження, моделювання, наукова аргументація, наукове дослідження, науковий висновок, науковий підхід, пізнавальний пошук, поняття, порівняння, синтез, системний підхід, спростування, судження, технологія дослідницької роботи, узагальнення, умовивід, факт.

1. Методологія наукового дослідження: сутність та призначення.

Функціональні напрями методології наукового дослідження

Методологія пізнання

Вивчає
принципи
пізнання та
перетворення
дійсності

Методологія практичної діяльності

Відображає
принципи та
методи
діяльності

Методологія оцінки

Відображає
принципи
оцінки та
аксіоми

Варіанти структурного розуміння методології в сучасній науці

Варіант розуміння	Характеристика
Методологія як філософська основа пізнання	Методологія розглядається як сукупність найзагальніших філософських принципів, підходів і методів пізнання, що визначають світоглядні засади наукового дослідження
Методологія як сукупність методів пізнання	Методологія трактується як система методів, прийомів, способів і дослідницьких процедур, за допомогою яких здійснюється наукове пізнання
Методологія як раціонально-рефлексивна діяльність	Методологія розуміється як особливий тип наукового мислення, спрямований на осмислення, оцінювання, удосконалення та конструювання методів дослідження
Методологія як система принципів наукового дослідження	Методологія визначається як система принципів, підходів, правил і вимог, що забезпечують наукову обґрунтованість, логічність, достовірність і послідовність дослідження
Методологія як системно-діяльнісний підхід	Методологія розглядається як спосіб дослідження взаємозв'язку між системою наукових знань і системою практичної діяльності

Види методології та їх характеристика

Вид	Характеристика
Прикладна методологія	Система принципів, підходів, методів і засобів дослідницької діяльності, що використовується для розв'язання конкретних наукових, практичних або прикладних завдань у межах певної галузі знань. Вона орієнтована на практичне застосування наукових результатів і вибір найбільш доцільних способів дослідження конкретної проблеми
Методологія конкретної науки	Сукупність принципів, підходів, методів, форм і способів пізнання, які застосовуються в межах певної науки для дослідження її об'єктів. Вона визначає логіку наукового пошуку, систему понять, методи аналізу та правила отримання достовірних результатів у відповідній галузі знань
Методологія наукового дослідження	Система організації наукової діяльності, що охоплює основні принципи, підходи, етапи, методи, засоби, процедури перевірки достовірності результатів та їх інтерпретації. Вона забезпечує послідовність, обґрунтованість і результативність дослідницького процесу
Методологія системного дослідження	Сукупність системних методів, підходів і засобів, спрямованих на вивчення складних об'єктів як цілісних систем. Передбачає аналіз структури, функцій, взаємозв'язків, елементів і середовища досліджуваного об'єкта, а також використовується для розв'язання комплексних наукових і практичних проблем

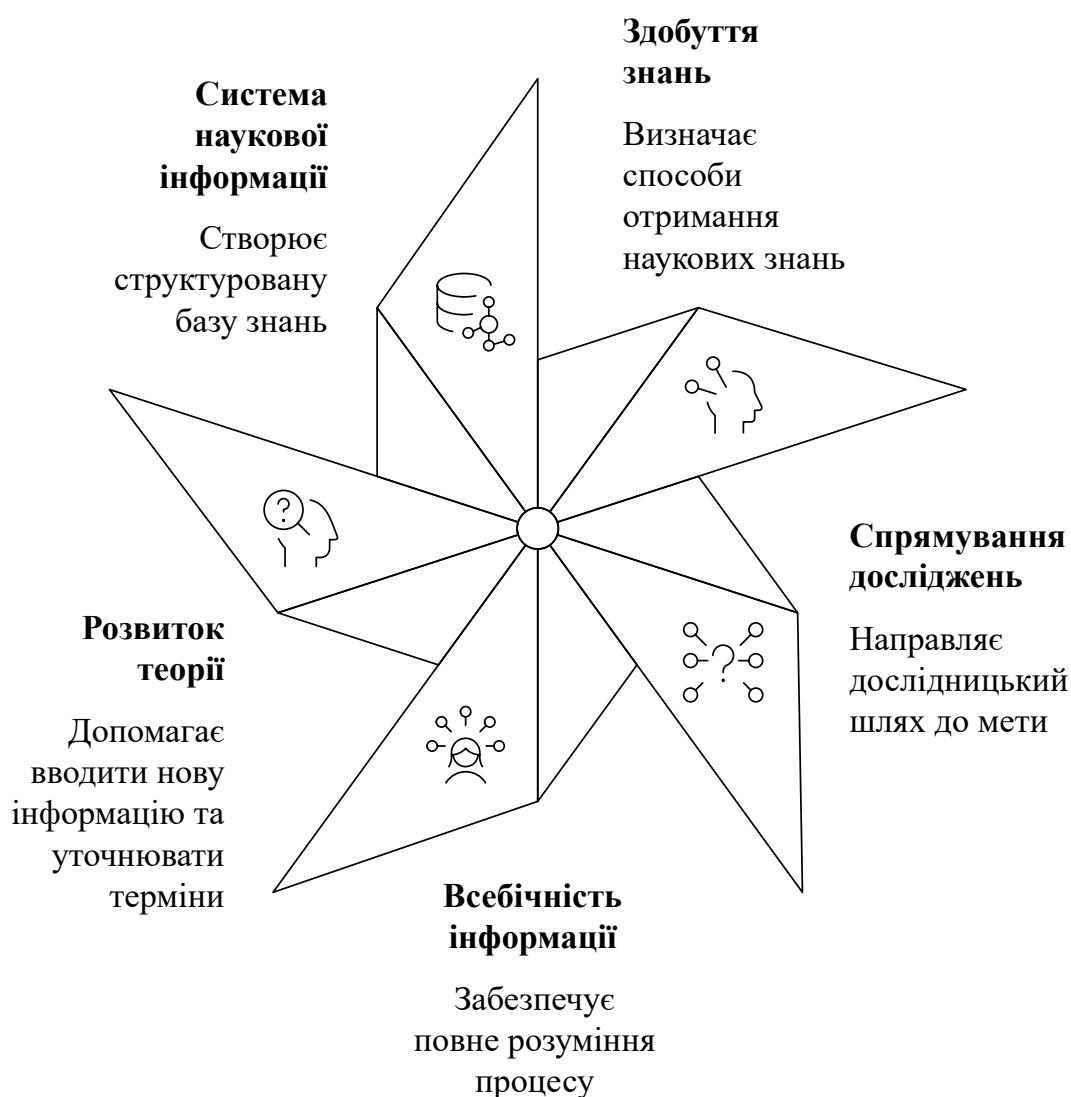
Класифікація діяльності та методології

Підхід до класифікації	Вид діяльності	Вид методології
Філософський підхід	Пізнавальна	Пізнання
	Оцінювальна	Оцінювання
	Практична	Практики
Соціоінженерний підхід	Пізнавальна	Пізнання
	Аналітична	Аналітична
	Прогностична	Прогнозування
	Повчальна	Навчання
	Комунікативна	Комунікації
	Моделювальна	Моделювальна
	Конструювальна	Конструювання
	Діагностична	Діагностики
	Оцінювальна	Оцінювання
	Контрольна	Контролю
	Управлінська	Управління
	Виробнича	Виробництва
	Перетворювальна	Перетворення
	Споживацька	Споживання
Тип взаємодії	Суб'єкт–об'єктна	Суб'єкт–об'єктної взаємодії
	Суб'єкт–суб'єктна	Суб'єкт–суб'єктної взаємодії
Тип об'єкта	Інституційна	Інституційна
	Процесуальна	Процесів
	Інноваційна	Інновацій
	Формування і розвиток відносин	Відносин
	Формування і розвиток спільності	Спільностей
	Формування і розвиток цінності	Цінностей
	Формування і розвиток норми	Норм
	Формування і розвиток системи	Систем
	Формування і розвиток діяльності	Діяльності

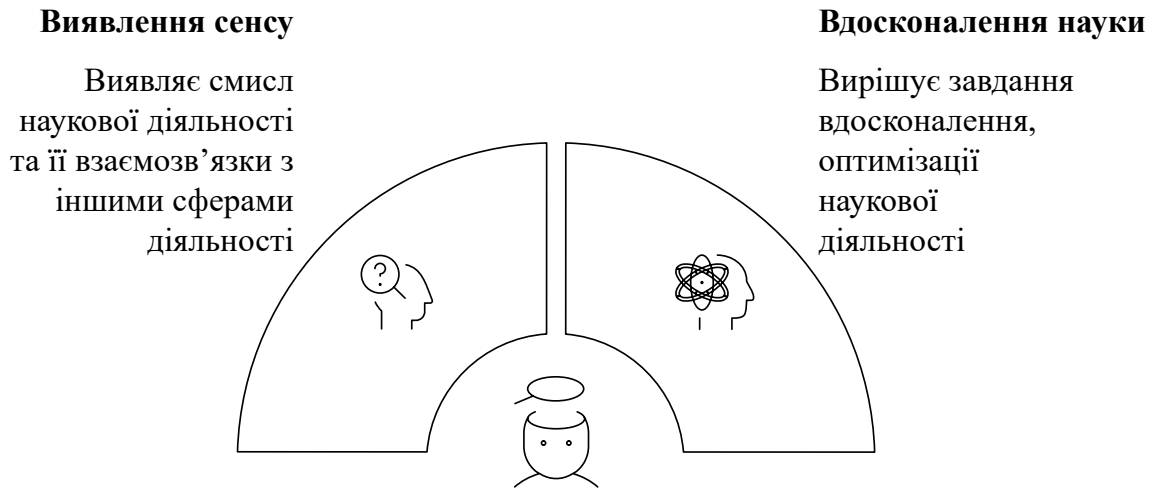
Теоретична та практична складові методології

Складова методології	Характеристика
Теоретична складова	Охоплює систему наукових концепцій, принципів, категорій, підходів і теоретичних положень, які визначають загальну логіку дослідження. Вона пов'язана з осмисленням сутності досліджуваного об'єкта, формуванням понятійного апарату, обґрунтуванням наукової проблеми, побудовою гіпотез і визначенням напрямів наукового пошуку
Практична складова	Передбачає сукупність методів, процедур, алгоритмів і способів організації дослідницької діяльності, спрямованих на досягнення конкретної практичної мети. Вона забезпечує реалізацію теоретичних положень у процесі дослідження, добір інструментів збирання й аналізу інформації, перевірку гіпотез, узагальнення результатів і застосування отриманих знань у практичній діяльності

Функції методології наукових досліджень

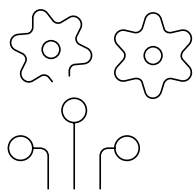
Функції філософської методології

Рівні методології наукового дослідження

Рівень методології	Характеристика
Філософський	Охоплює найзагальніші принципи пізнання, світоглядні орієнтири та категоріальний апарат науки. Він визначає загальне розуміння природи наукового пізнання, співвідношення теорії і практики, об'єкта і суб'єкта дослідження, а також формує методологічну основу для всіх інших рівнів наукового дослідження
Загальнонауковий	Включає теоретичні концепції, підходи, принципи й методи, що використовуються в різних галузях науки. До цього рівня належать системний, структурно-функціональний, історичний, логічний, порівняльний, моделювальний, інформаційний та інші загальнонаукові підходи, які забезпечують цілісність і наукову обґрунтованість дослідження
Конкретно-науковий	Охоплює сукупність принципів, методів, підходів і процедур, що застосовуються в межах певної науки або наукової дисципліни. Він враховує специфіку об'єкта й предмета конкретної галузі знань, її понятійний апарат, методи аналізу, критерії доказовості та способи інтерпретації результатів. Наприклад, в економічних дослідженнях цей рівень може охоплювати методи економічного аналізу, економіко-математичного моделювання, статистичного оцінювання, прогнозування тощо
Технологічний	Пов'язаний із практичною організацією та технікою проведення конкретного дослідження. Він передбачає добір процедур, інструментів, методик, способів збирання, оброблення, аналізу й узагальнення інформації. На цьому рівні визначаються етапи дослідження, алгоритм виконання завдань, послідовність використання методів, форми подання результатів і способи перевірки їх достовірності

Особливості економічної методології

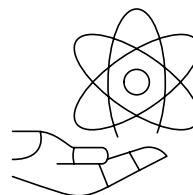
Відсутність практичних способів реалізації

Економічна
методологія не
містить практичних
способів реалізації

Теорії за гранню реальної економіки

Економічні теорії
існують як би за
гранню реальної
економіки

Наука координує, але не впливає

Наука координує
дану сферу
життя, але прямо
не впливає на неї

Співвідношення методології, методики та методу дослідження

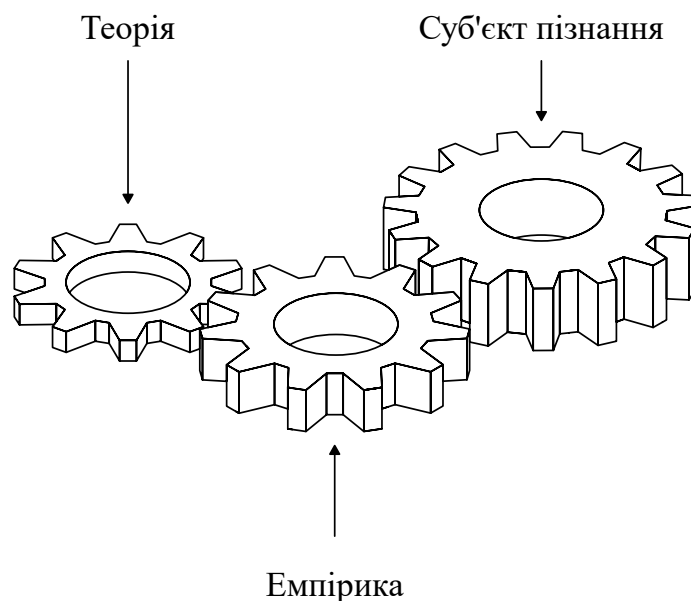
Поняття	Характеристика
Методологія дослідження	Система принципів, підходів, способів, правил і теоретичних засад організації наукового пізнання, що визначає загальну логіку, послідовність і спрямованість дослідження. Методологія окреслює, на яких наукових принципах ґрунтується дослідницький процес, які підходи доцільно застосовувати, як має бути побудована структура дослідження та яким чином забезпечується достовірність отриманих результатів
Методика дослідження	Сукупність конкретних методів, прийомів, процедур, етапів і послідовних дій, які застосовуються для проведення певного наукового дослідження. Методика конкретизує методологічні положення та показує, як саме практично реалізувати дослідження: які дані потрібно зібрати, які джерела використати, які методи застосувати, у якій послідовності виконувати дослідницькі дії та як опрацювати отримані результати
Метод дослідження	Конкретний спосіб, прийом або інструмент наукового пізнання, за допомогою якого дослідник вивчає об'єкт, отримує, аналізує, порівнює, узагальнює та інтерпретує інформацію про нього. Метод використовується для виконання окремого дослідницького завдання або певного етапу дослідження. Він може бути теоретичним, емпіричним, математичним, статистичним, порівняльним, моделювальним, експертним тощо

2. Науковий пошук: логіка побудови та загальнонаукові принципи.

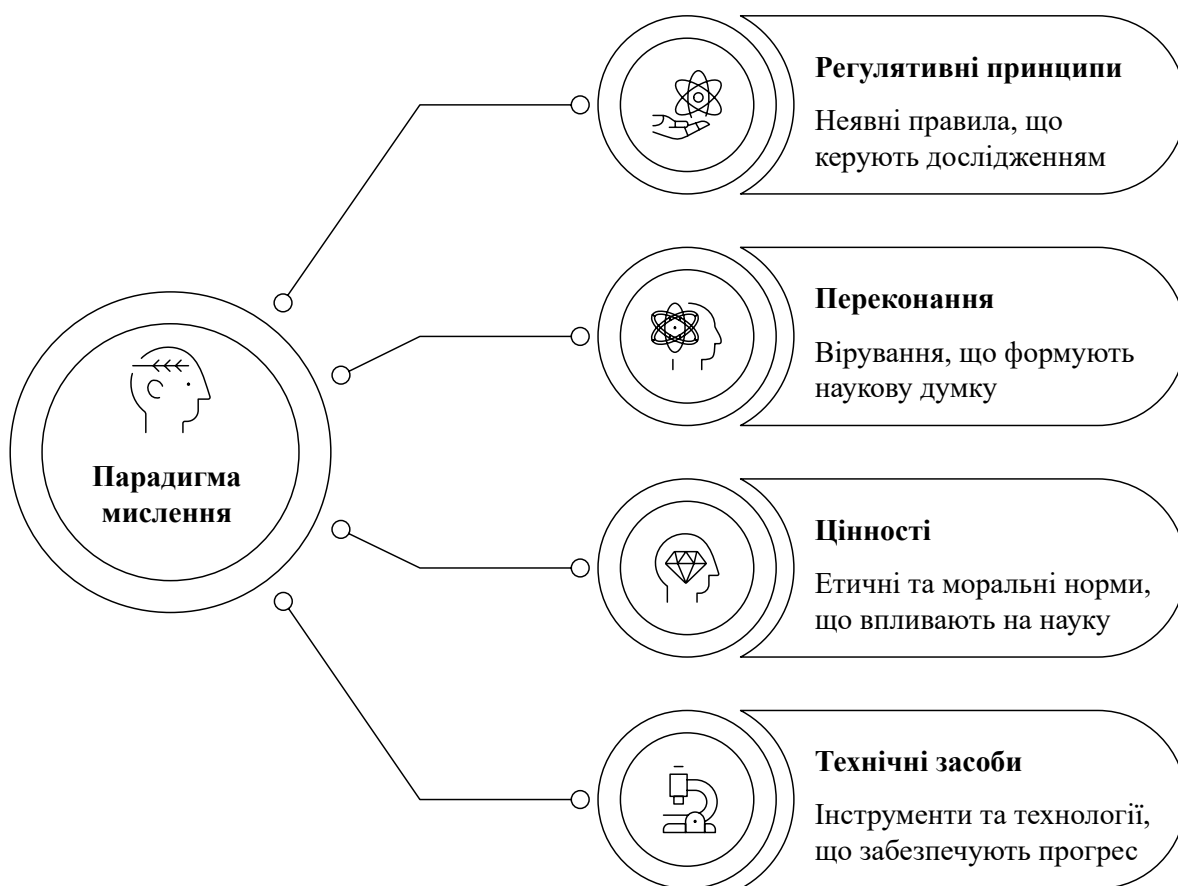
Загальнонаукові принципи дослідження

Принцип	Характеристика
Історичний	Передбачає дослідження виникнення, формування та розвитку явищ, процесів і подій у хронологічній послідовності. Дає змогу простежити етапи їх становлення, виявити зв'язки, закономірності, суперечності та чинники, що впливали на їх зміну в часі
Термінологічний	Полягає у вивченні змісту, походження, розвитку та взаємозв'язку основних термінів і понять, що використовуються в дослідженні. Передбачає уточнення змісту й обсягу понять, визначення їх місця в понятійному апараті науки, встановлення підпорядкованості та логічних зв'язків між ними. Реалізується за допомогою термінологічного аналізу та операціоналізації понять
Системний	Орієнтує дослідника на розгляд об'єкта як цілісної системи, елементи якої перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності. Передбачає комплексне дослідження складних об'єктів, узгоджене вивчення їхніх частин. Дає змогу визначити логіку, стратегію та послідовність наукового дослідження
Когнітивний, або пізнавальний	Пов'язаний із теорією пізнання та розкриває особливості отримання, осмислення, перевірки й використання наукового знання. Є методологічною основою для аналізу пізнавальної діяльності, розвитку науки, формування наукових уявлень і пояснення ролі знання в поведінці людини, суспільному розвитку та науковому пошуку

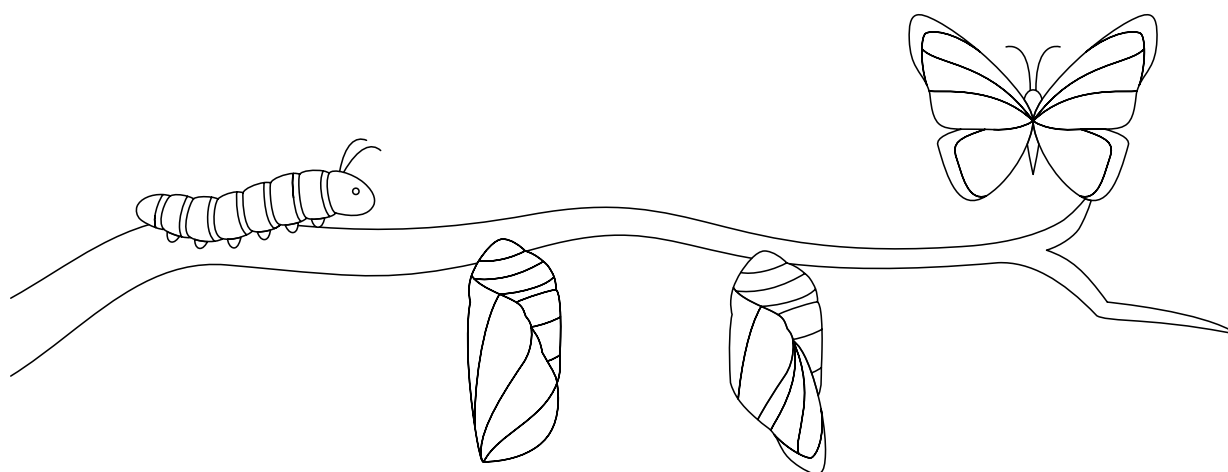
Процес пізнання

Складові парадигми наукового мислення

Трансформація наукової парадигми

Існуюча парадигма

Обмежена, стикається з парадоксами

Каталізатори змін

Парадокси спонукають до пошуку нових підходів

Пошук нових рішень

Розробка нових підходів і рішень

Нова парадигма

Краще відображає реальність, відповідає викликам

Логіка наукового дослідження

Наукове мислення як основа ефективної наукової діяльності

Положення	Характеристика
Наукове мислення	Є основою наукової діяльності, оскільки забезпечує логічність, послідовність, доказовість і обґрунтованість дослідницького процесу
Оригінальність наукового мислення	Виявляється у здатності дослідника по-новому осмислювати об'єктивну реальність, бачити проблему з нестандартної позиції, формувати нові ідеї, підходи, гіпотези

Етапи формування наукового мислення

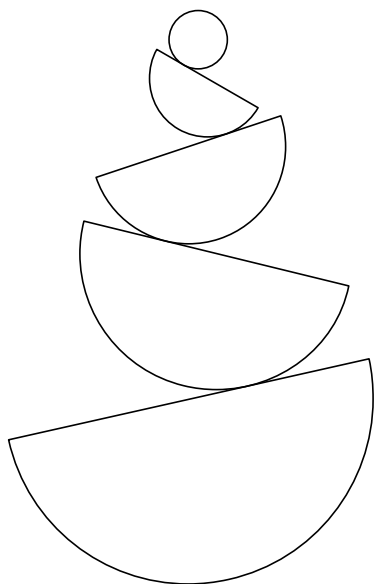
Етап	Характеристика
Перший етап	Передбачає формування вміння аналізувати інформацію, опрацьовувати дані спостережень або експерименту, порівнювати отримані результати, виявляти суттєві ознаки та робити обґрунтовані висновки. На цьому етапі розвивається здатність переходити від окремих фактів до узагальнень
Другий етап	Охоплює формування вміння логічно пояснювати наукові поняття, положення, закономірності й теорії. Важливим є розвиток здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати власну думку та послідовно викладати наукові судження
Третій етап	Передбачає формування вміння висувати гіпотези, припущення й наукові здогади щодо розв'язання певної проблеми. На цьому етапі дослідник навчається обґрунтовувати гіпотези, перевіряти їх, а також використовувати отримані результати для пояснення явищ і процесів
Четвертий етап	Пов'язаний із формуванням здатності розв'язувати комплексні, навчально-пізнавальні, експериментальні, методичні та розрахункові завдання на основі міжпредметних зв'язків. Також передбачає розвиток умінь критично оцінювати виконану роботу

Логіка наукового дослідження

3. Логічні закони, правила доказовості та обґрунтування.

Розуміння суті закону

Об'єктивність

Зв'язок, що не залежить від суб'єктивної думки

Суттєвість

Зв'язок, що має фундаментальне значення

Стійкість

Зв'язок, що залишається незмінним з часом

Необхідність

Зв'язок, що є неминучим

Повторюваність

Зв'язок, що виникає знову і знову

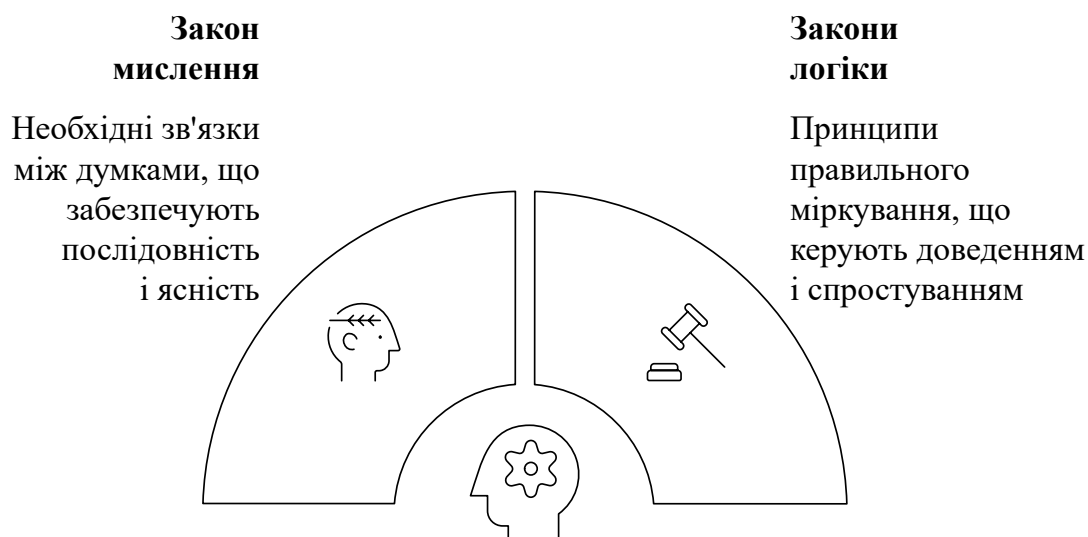
Класифікація законів за сферою дії

Вид	Характеристика
Часткові закони	Відображають істотні, необхідні й повторювані зв'язки між конкретними властивостями, явищами або процесами в межах окремої сфери дійсності. Такі закони діють в обмеженій галузі та вивчаються конкретними науками, наприклад фізикою, хімією, біологією, економікою тощо. Вони пояснюють окремі сторони розвитку певних об'єктів або процесів
Загальні закони	Характеризують зв'язки й закономірності, що проявляються в ширших сферах дійсності та можуть охоплювати значну кількість явищ і процесів. Вони діють не лише в межах одного конкретного об'єкта, а поширюються на певну групу процесів природи, суспільства або мислення. До них можна віднести, наприклад, закон збереження енергії, закон всесвітнього тяжіння, закони логіки, а також окремі суспільні закони
Всезагальні закони	Відображають найбільш універсальні, фундаментальні й загальні зв'язки між явищами, процесами та атрибутами дійсності. Такі закони мають універсальний характер і проявляються в природі, суспільстві та людському мисленні. До них належать закони діалектики: закон єдності й боротьби протилежностей, закон переходу кількісних змін у якісні, закон заперечення. Вони розкривають найзагальніші принципи розвитку, зміни та взаємозв'язку явищ

Формальні логічні закони

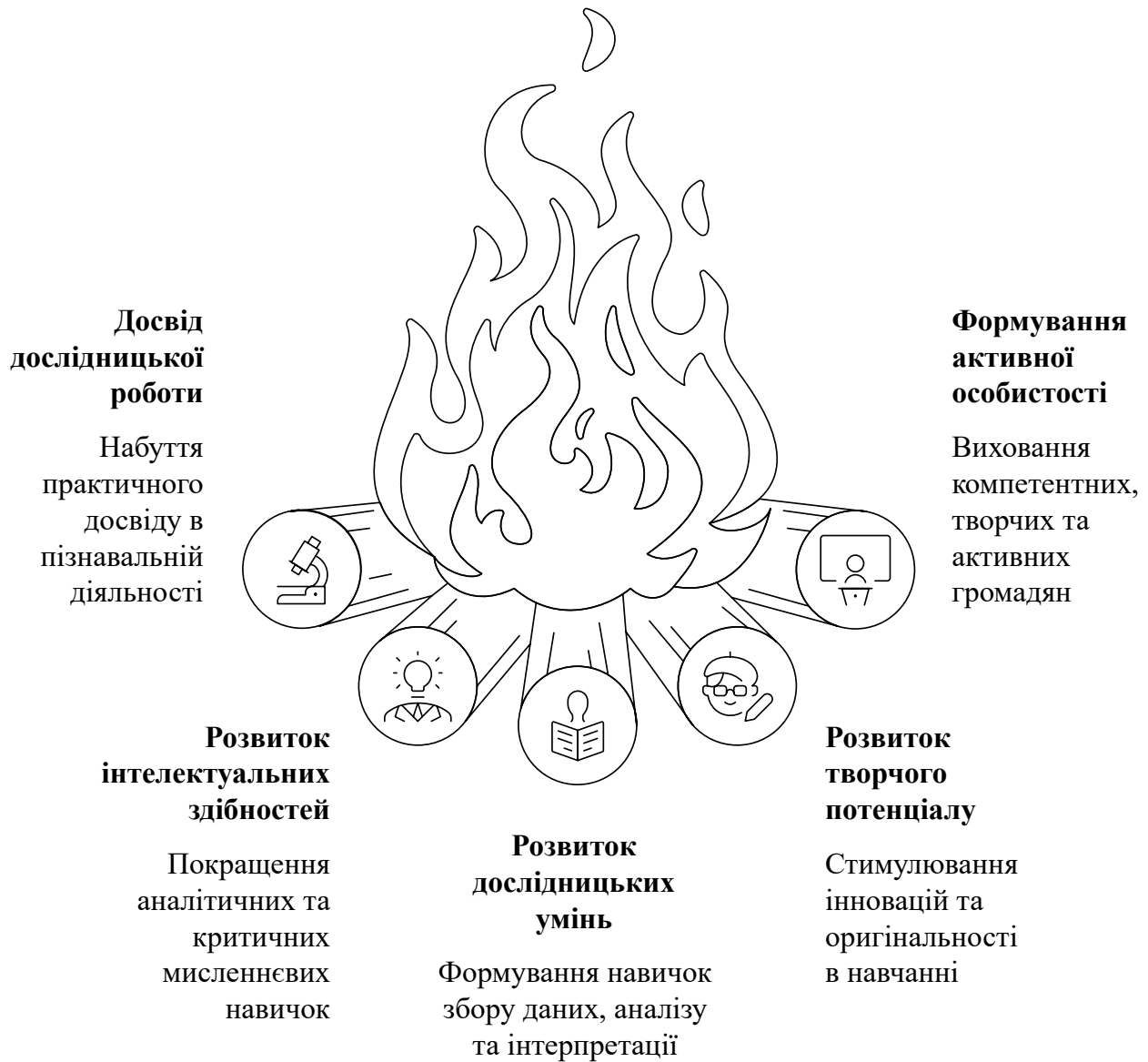
Закон	Характеристика
Закон тотожності	Кожна думка, поняття або судження в процесі міркування мають зберігати один і той самий зміст. Це означає, що предмет розгляду, використані поняття й терміни повинні бути чітко визначеними та не змінювати свого значення в межах одного міркування. Порухення цього закону призводить до підміни понять, двозначності та логічної нечіткості
Закон несуперечності	Два взаємовиключні судження про один і той самий предмет, узятий в один і той самий час та в одному й тому самому відношенні, не можуть бути одночасно істинними. Якщо одне твердження щось стверджує, а інше це саме заперечує, то обидва вони не можуть бути правильними одночасно. Цей закон забезпечує логічну узгодженість і послідовність мислення
Закон виключеного третього	Із двох суперечливих суджень одне обов'язково є істинним, а друге – хибним; третього варіанта між ними не існує. Цей закон застосовується до чітко сформульованих взаємовиключних тверджень, коли одне судження прямо стверджує певну думку, а інше її заперечує. Закон виключеного третього допомагає уникати невизначеності, подвійності тлумачень і логічної непослідовності в доведенні
Закон достатньої підстави	Кожна думка, твердження або висновок мають бути належно обґрунтовані. Для визнання певного положення істинним необхідно навести достатні підстави: факти, докази, аргументи, перевірені дані або логічні міркування. Цей закон вимагає доказовості, аргументованості та наукової обґрунтованості суджень

Основи логічного мислення

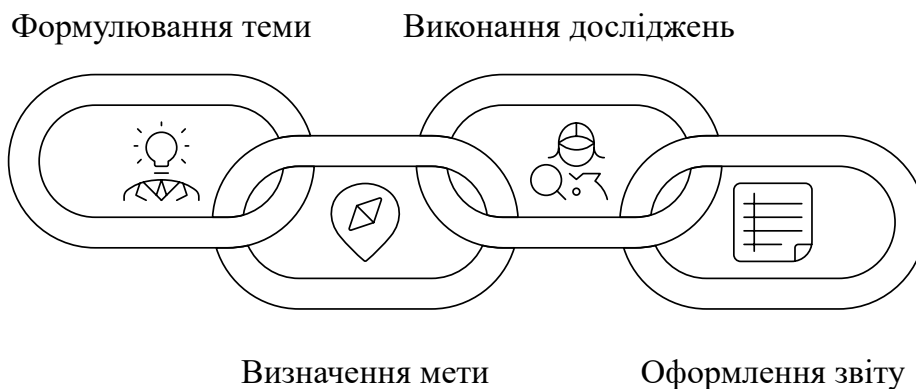

4. Технологія наукового дослідження та основи наукової аргументації.

Мета дослідницької технології

Технологія наукового дослідження

Фази організації інтелектуальної підготовки

Фаза	Характеристика
Дослідницька	Передбачає попереднє осмислення змісту майбутнього дослідження, визначення його інформаційної, нормативної, теоретичної та методичної бази. На цьому етапі аналізують наукові джерела, нормативно-правові документи, статистичні матеріали, аналітичні звіти, програмне забезпечення та інші ресурси, необхідні для якісного й своєчасного виконання дослідницьких завдань. Особлива увага приділяється виявленню стану розробленості проблеми, наявних підходів до її розв'язання, суперечностей, прогалин у знаннях і напрямів подальшого наукового пошуку
Технологічна	Охоплює розроблення логіки, алгоритму та послідовності виконання завдань дослідження. На цій фазі добирають методи й прийоми наукового аналізу, визначають етапи проведення дослідження, джерела отримання інформації, способи її оброблення та узагальнення. Також здійснюється підготовка дослідницького інструментарію, методичних матеріалів, анкет, таблиць, моделей, програмних рішень або інших засобів, потрібних для реалізації поставлених завдань
Організаційна	Передбачає упорядкування процесу проведення дослідження, визначення його структури, етапів, строків, виконавців, інформаційних потоків і форм взаємодії між учасниками науково-дослідного процесу. На цій фазі можуть розроблятися організаційні моделі, схеми, графіки, плани та інші інструменти, які дають змогу наочно відобразити взаємозв'язок між об'єктом дослідження, джерелами інформації, методами дослідження, етапами узагальнення результатів і очікуваними висновками. Організаційна фаза спрямована на забезпечення послідовності, узгодженості, логічності та результативності всієї дослідницької роботи

Основа аргументації

Елементи дослідницької аргументації

Елемент	Характеристика
Теза	Основне твердження, положення або наукова думка, яку необхідно довести, обґрунтувати чи підтвердити в процесі дослідження. Теза відображає головну ідею аргументації, задає її логіку та визначає напрям добору аргументів, фактів і доказів. Вона має бути чітко сформульованою, зрозумілою, несуперечливою та пов'язаною з метою, завданнями й предметом дослідження. У науковій роботі теза може стосуватися пояснення певного явища, обґрунтування авторської позиції, доведення доцільності запропонованого підходу або підтвердження отриманих результатів
Аргумент	Логічний довід, положення або обґрунтування, що використовується для підтвердження тези. Аргумент має бути переконливим, достовірним, логічно пов'язаним із тезою та достатнім для її обґрунтування. Він може спиратися на теоретичні положення, результати попередніх досліджень, емпіричні дані, статистичні матеріали, приклади, розрахунки, порівняння або висновки. Якісна аргументація передбачає не лише наведення окремих доводів, а й пояснення того, як саме вони підтверджують основне твердження дослідження
Факти	Достовірні відомості про об'єкти, явища, процеси, події або результати, підтверджені спостереженням, експериментом, документальними джерелами, статистичними даними, розрахунками чи іншими науково обґрунтованими доказами. Факти є основою для формування аргументів, перевірки наукових положень і підтвердження або спростування висунутих припущень. У дослідженні вони повинні бути точними, перевіреними, релевантними темі та коректно інтерпретованими. Недостатньо просто навести факт – важливо показати його зв'язок із тезою та пояснити його значення

Особливості сучасних наукових досліджень

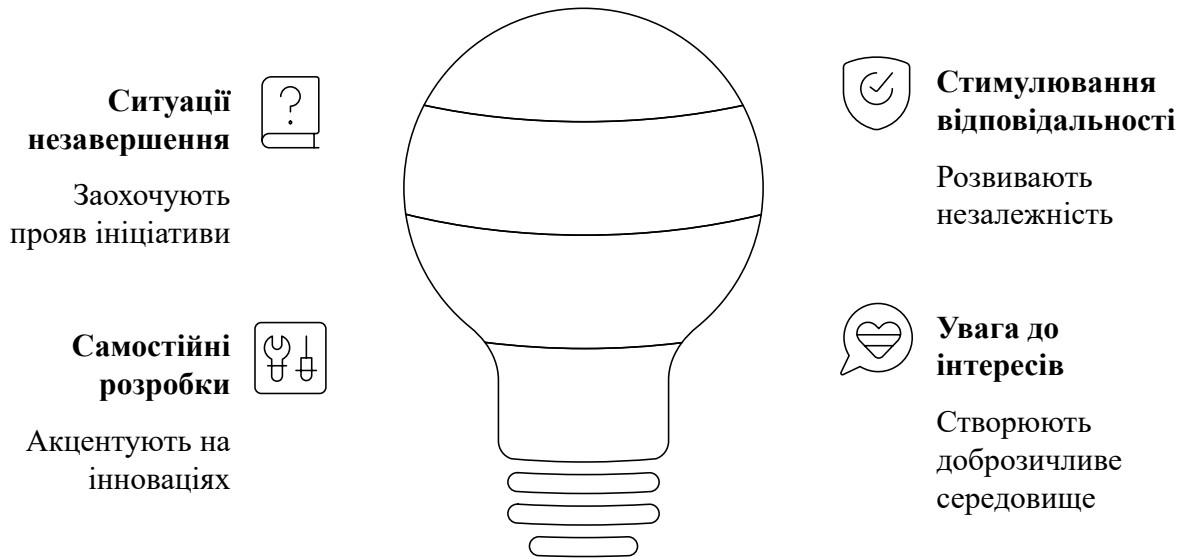
Основні види наукових досліджень за формою організації та характером виконання

Вид	Характеристика
Комплексне	Спрямоване на всебічне, різнобічне та системне вивчення досліджуваного процесу, явища або проблеми в різних аспектах. Таке дослідження передбачає поєднання кількох наукових підходів, методів, джерел інформації та напрямів аналізу, що дає змогу глибше розкрити сутність об'єкта дослідження. Комплексне дослідження зазвичай охоплює теоретичний, методологічний, аналітичний, практичний та прикладний рівні вивчення проблеми. Воно може виконуватися фахівцями різного профілю або науковими установами, які досліджують окремі сторони спільної проблематики
Колективне	Виконується групою дослідників, які спільно працюють над розв'язанням певної наукової проблеми або її окремих складових. Таке дослідження передбачає розподіл завдань між учасниками, узгодження методів роботи, координацію дій, обмін результатами та спільне формулювання висновків. Колективне дослідження може здійснюватися у формі кооперації, коли кожен учасник або група дослідників опрацьовує власний аспект теми, а отримані результати надалі об'єднуються для досягнення загальної мети. Іншою формою є інтеграція, коли всі учасники працюють над спільною темою в межах єдиної програми, виконуючи різні аналітичні, експериментальні, методичні або прикладні завдання

Вимоги до проведення комплексного дослідження

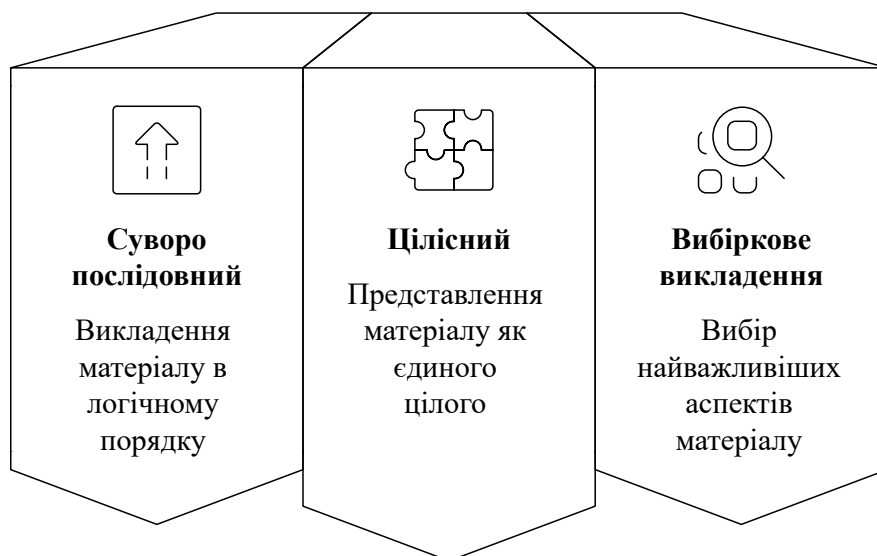
Чинники, що стимулюють творче мислення

Чинники, що гальмують творче мислення

Прийоми викладання наукового матеріалу

Питання для самоконтролю

1. Що таке методологія наукового дослідження? Назвіть її основні структурні розуміння та рівні.
2. Порівняйте методологію, методику та метод дослідження. Наведіть їх визначення та співвідношення.
3. Які види методології ви знаєте? Охарактеризуйте прикладну методологію та методологію конкретної науки.
4. Назвіть і поясніть загальнонаукові принципи дослідження (історичний, системний, термінологічний, когнітивний).
5. Які формально-логічні закони застосовуються в науковому дослідженні? Поясніть сутність кожного з них.
6. Що таке технологія дослідницької роботи? Назвіть її основні фази (дослідницька, технологічна, організаційна).
7. Які елементи наукової аргументації ви знаєте? Поясніть роль тези, аргументу та фактів.
8. У чому полягає логіка пізнавального пошуку в науковому дослідженні?
9. Які особливості комплексного та колективного наукових досліджень?
10. Назвіть чинники, що стимулюють і гальмують творче наукове мислення.

Тестові завдання

1. Методологія наукового дослідження – це:

- а) лише сукупність конкретних методів збору даних;
- б) система принципів, підходів, методів і правил організації наукового пізнання;

- в) тільки оформлення наукової роботи;
- г) практичне впровадження результатів.

2. Методика дослідження – це:

- а) загальна філософська основа пізнання;
- б) сукупність конкретних методів, процедур і послідовних дій для проведення дослідження;
- в) лише теоретичні концепції;
- г) тільки вибір теми.

3. Який рівень методології включає системний, структурно-функціональний та історичний підходи?

- а) філософський;
- б) загальнонауковий;
- в) технологічний;
- г) конкретно-науковий.

4. Закон тотожності вимагає:

- а) щоб кожна думка зберігала один і той самий зміст протягом міркування;
- б) щоб два суперечливих судження були одночасно істинними;
- в) обов'язкової наявності третього варіанту;
- г) ігнорування фактів.

5. Системний принцип дослідження передбачає:

- а) розгляд об'єкта як цілісної системи з урахуванням взаємозв'язків;
- б) вивчення тільки хронології подій;
- в) виключно кількісний аналіз;
- г) ігнорування термінів.

6. Основним елементом аргументації, який потребує доведення, є:

- а) факт;
- б) теза;
- в) методика;
- г) технологія.

7. Технологічна фаза організації інтелектуальної підготовки включає:

- а) лише осмислення проблеми;
- б) розроблення алгоритму, вибір методів і підготовку інструментарію;
- в) тільки впровадження результатів;
- г) складання списку літератури.

8. Закон достатньої підстави вимагає:

- а) щоб кожне твердження мало достатнє обґрунтування;
- б) повної відсутності суперечностей;
- в) виключення третього варіанту;
- г) тотожності всіх понять.

9. Комплексне наукове дослідження характеризується:

- а) всебічним вивченням проблеми з різних сторін і підходів;
- б) виконанням лише однією людиною;
- в) тільки теоретичним аналізом;
- г) відсутністю взаємозв'язків.

10. Наукова аргументація базується на:

- а) тезі, аргументах і фактах;
- б) лише на інтуїції;
- в) тільки на описі;
- г) ігноруванні логічних законів.

Тематика рефератів

1. Методологія наукового дослідження: сутність, рівні та співвідношення з методикою і методом.
2. Загальнонаукові принципи дослідження та їх застосування в економічних науках.
3. Формально-логічні закони мислення та їх роль у забезпеченні достовірності наукового дослідження.
4. Технологія дослідницької роботи: фази організації та елементи наукової аргументації.
5. Логіка пізнавального пошуку та наукове мислення в сучасних дослідженнях.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) методологія є ширшою за методику і включає філософські засади;
- 2) закон виключеного третього допускає існування третього варіанту між суперечливими судженнями;
- 3) теза – це основне положення, яке потрібно довести в дослідженні;
- 4) системний підхід не обов'язковий у науковому дослідженні;
- 5) технологічна фаза включає розроблення алгоритму дослідження.

2. Заповніть пропущені слова

_____ – це система принципів, підходів і методів організації наукового пізнання.
 Конкретний спосіб вивчення об'єкта – це _____ дослідження.
 Закон _____ вимагає, щоб кожна думка зберігала один зміст.
 Основні елементи аргументації: _____, аргумент, факти.
 _____ принцип дослідження розглядає об'єкт як цілісну систему.

3. Заповнення таблиць

Заповніть таблицю «Рівні методології наукового дослідження»:

Рівень методології	Характеристика	Приклади підходів/методів
Філософський		
Загальнонауковий		
Конкретно-науковий		
Технологічний		

Заповніть таблицю «Формально-логічні закони»:

Закон	Сутність закону (коротко)	Наслідок порушення
Тотожності		
Несуперечності		
Виключеного третього		
Достатньої підстави		

4. Кейс-завдання

Кейс: Дослідник стверджує: «Цифровізація підвищує ефективність управління підприємствами». Він наводить статистику зростання продуктивності на 25 %, але не пояснює причинно-наслідкові зв'язки та не враховує інші фактори (інфляцію, кризи).

Питання:

1. Який елемент аргументації слабкий у цьому випадку?
2. Який логічний закон порушено?
3. Як правильно побудувати аргументацію (теза + 3 аргументи + факти)?
4. Який принцип дослідження потрібно застосувати для поглиблення роботи?

5. Практичне завдання

Візьміть тему «Вплив штучного інтелекту на ринок праці» і:

1. Сформулюйте тезу дослідження.
2. Наведіть 3 аргументи.
3. Підберіть 2–3 факти, які їх підтверджують.
4. Визначте, які загальнонаукові принципи доцільно застосувати.

Тема 5. Інформаційне забезпечення та опрацювання наукових джерел

1. Наукова інформація: сутність, види та роль у дослідженні.
2. Джерела наукової інформації та їхні документальні форми.
3. Організація та методика інформаційного пошуку.
4. Бібліотечний пошук та первинне опрацювання джерел.
5. Форми фіксації наукової інформації.

Основні терміни і поняття: *актуальність інформації, анотація, бібліографічний опис, бібліографічний покажчик, бібліографічний пошук, бібліографія, бібліотека, бібліотечний каталог, випуски, вторинне джерело, дисертація, джерела наукової інформації, джерело інформації, достовірність інформації, електронний каталог, електронний ресурс, запис прочитаного, інформаційна база дослідження, інформація, Інтернет-інформація, ключові слова, конспект, матеріали конференції, монографія, наукова інформація, наукова література, наукова стаття, науковий огляд, нормативно-правові акти, огляд літератури, первинне джерело, плагіат, посилання на джерело, пошуковий запит, реферування, релевантність інформації, список використаних джерел, статистичні дані, цитата.*

1. Наукова інформація: сутність, види та роль у дослідженні.

Поняття інформації та його трактування в різних сферах

Сфера	Характеристика
Інформація в побуті	Це відомості про навколишній світ, події, процеси, явища та факти, які сприймає людина у повсякденному житті. Вони можуть надходити через органи чуття, мовлення, спілкування, засоби масової інформації або спеціальні пристрої й використовуються для орієнтації, прийняття рішень і практичної діяльності
Інформація в техніці	Розглядається як повідомлення, сигнали, команди або сукупність даних, що передаються, приймаються, зберігаються, кодуються, обробляються та відтворюються за допомогою технічних засобів. У цьому значенні інформація пов'язана з процесами передавання даних, роботою комп'ютерних систем, автоматизованих пристроїв, мереж зв'язку та цифрових технологій. Вона може бути представлена у текстовій, числовій, графічній, звуковій або іншій формі, придатній для технічного опрацювання
Інформація в документознавстві	Розуміється як зміст, зафіксований у знаковій формі на певному матеріальному або електронному носії. Така інформація може бути представлена у вигляді тексту, числових даних, таблиць, схем, креслень, зображень, аудіо-, відеозаписів чи електронних документів. Її призначення полягає у зберіганні, передаванні, пошуку, підтвердженні, відтворенні та подальшому використанні відомостей у науковій, освітній, управлінській, правовій та інших видах діяльності

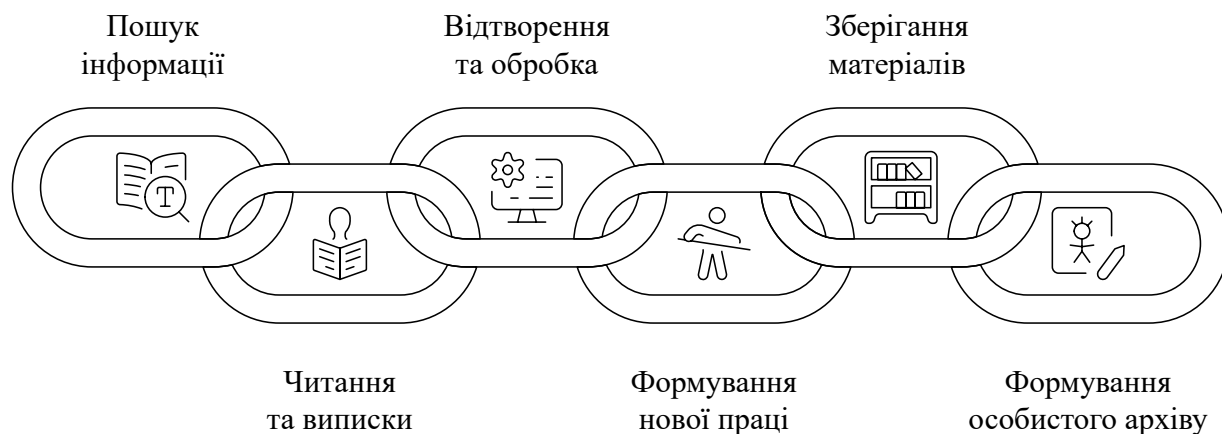
Властивості інформації

Властивість	Характеристика
Цінність	Визначається ступенем її корисності, значущості та придатності для конкретного користувача, мети або ситуації. Інформація є цінною тоді, коли вона допомагає приймати рішення, розв'язувати завдання, поглиблювати знання або зменшувати невизначеність
Достовірність	Означає відповідність інформації реальному стану об'єкта, явища чи процесу. Достовірна інформація ґрунтується на перевірених фактах, надійних джерелах, точних даних і не містить перекручень, помилок або необґрунтованих припущень
Актуальність	Відображає відповідність інформації потребам певного часу, конкретної ситуації або етапу наукового дослідження. Актуальна інформація є своєчасною, не застарілою та придатною для використання в поточних умовах, оскільки враховує сучасний стан досліджуваного об'єкта, новітні наукові підходи, що відбуваються в певній сфері
Суспільна природа	Полягає в тому, що інформація виникає, поширюється й використовується в процесі пізнавальної, комунікативної, наукової, практичної та соціальної діяльності людей. Вона є важливим засобом передавання знань, досвіду й результатів людської діяльності
Мовна природа	Означає, що інформація виражається за допомогою мови, знаків, символів, термінів, чисел, графіків, схем або інших знакових систем. Завдяки цьому вона може бути зафіксована, передана, сприйнята, осмислена й використана в процесі спілкування та мислення
Дискретність	Полягає в тому, що інформація подається у вигляді окремих елементів: слів, речень, понять, суджень, фрагментів тексту, фактів, показників, гіпотез, теорій, законів тощо. Така властивість дає змогу структурувати, зберігати, передавати й обробляти інформацію
Старіння	Виявляється у втраті інформацією актуальності, точності або практичної цінності внаслідок появи нових даних, фактів, знань чи змін у досліджуваному об'єкті. Інформація старіє не лише через плин часу, а й через оновлення наукових уявлень, зміну умов і появу більш достовірних відомостей
Розсіювання	Означає, що потрібні відомості можуть міститися в багатьох різних джерелах: книгах, статтях, звітах, базах даних, архівах, електронних ресурсах, статистичних матеріалах тощо. Це потребує пошуку, добору, систематизації та критичного аналізу інформації

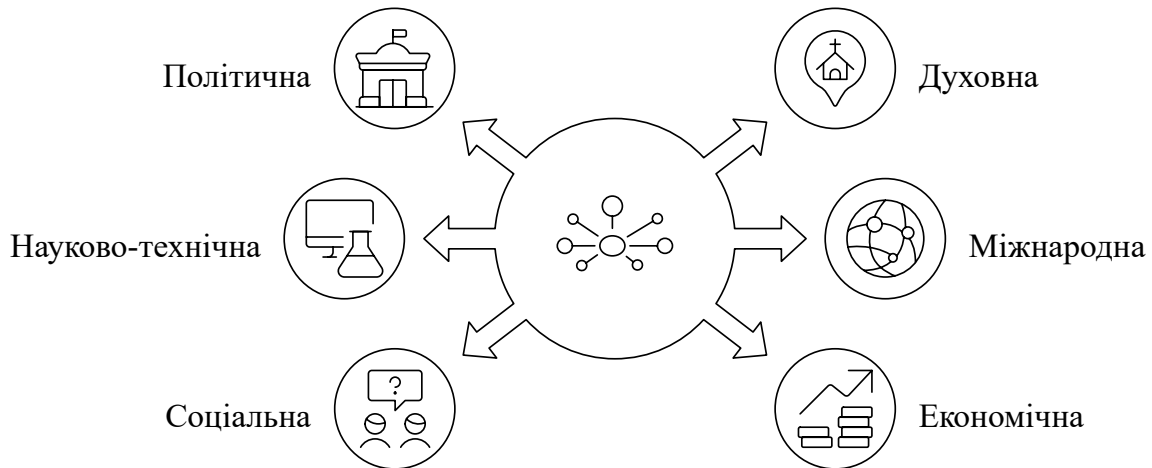
Загальні поняття у сфері науково-технічної інформації

Поняття	Визначення
Інформаційні ресурси науково-технічної інформації	Систематизовані зібрання науково-технічної літератури, документації, даних, відомостей, результатів досліджень, технічних описів, патентних матеріалів, стандартів, статистичних і аналітичних даних, зафіксованих на паперових, електронних або інших носіях. Вони формуються, зберігаються, оновлюються та використовуються для забезпечення наукової, науково-технічної, інноваційної, освітньої, виробничої та практичної діяльності
Довідково-інформаційний фонд	Сукупність упорядкованих первинних документів, інформаційних матеріалів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб користувачів. Такий фонд забезпечує зберігання, пошук, добір і використання необхідної наукової, технічної, довідкової чи аналітичної інформації
Довідково-пошуковий апарат	Сукупність упорядкованих вторинних документів, каталогів, картотек, покажчиків, баз даних, реєстрів та інших засобів, створених для пошуку першоджерел і швидкого доступу до необхідної інформації. Він допомагає встановити наявність, місцезнаходження, зміст і основні характеристики документів
Інформаційні ресурси спільного користування	Сукупність інформаційних ресурсів, доступних для використання широким колом користувачів або певними групами фахівців. До них можуть належати ресурси бібліотек, наукових установ, інформаційних центрів, державних органів науково-технічної інформації, підприємств, організацій, електронних баз даних і відкритих цифрових платформ
Інформаційний ринок	Система економічних, організаційних і правових відносин, що виникають у процесі створення, поширення, купівлі, продажу та використання інформаційних ресурсів, інформаційних технологій, інформаційної продукції та послуг. Він охоплює діяльність виробників, постачальників, посередників і споживачів інформації.

Процес дослідження

Галузі інформації

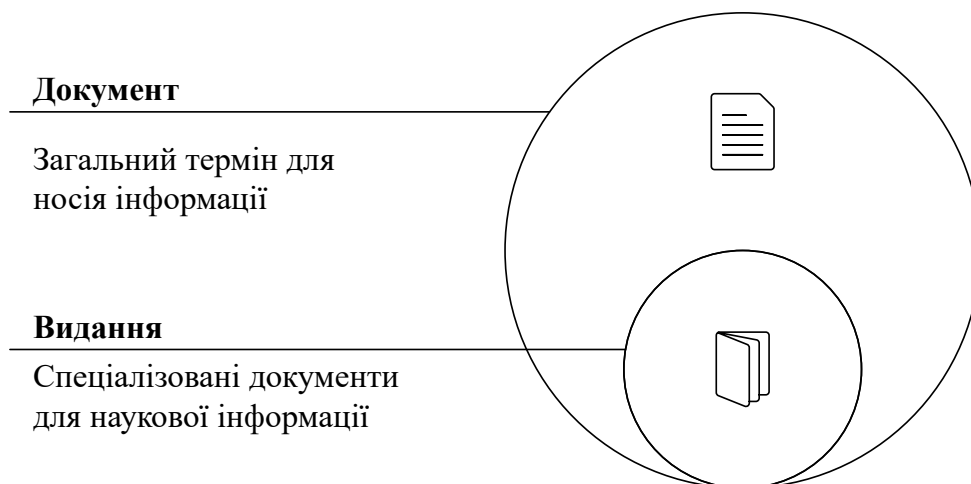

Види інформації за змістом і призначенням

Вид	Характеристика
Оглядова інформація	Вторинна інформація, що містить узагальнений аналіз наукових матеріалів з певної теми, проблеми або напряму дослідження. Вона дає змогу визначити стан розробленості питання, основні підходи, тенденції, дискусійні положення та прогалини в науковій літературі
Релевантна інформація	Інформація, яка безпосередньо відповідає темі, меті, завданням, об'єкту й предмету дослідження, а також інформаційному запиту користувача. Вона містить саме ті відомості, які потрібні для розв'язання поставленої наукової проблеми, обґрунтування теоретичних положень, перевірки гіпотези, проведення аналізу, формулювання висновків або розроблення практичних рекомендацій
Реферативна інформація	Вторинна інформація, подана у стислому вигляді через анотації, резюме, реферати або короткі огляди змісту джерел. Вона допомагає швидко ознайомитися з основними положеннями документа, його метою, результатами та висновками без повного прочитання першоджерела
Сигнальна інформація	Попередня або оперативна інформація, що повідомляє про появу нових документів, публікацій, досліджень, розробок чи інших інформаційних матеріалів. Її основне призначення – швидко інформувати користувача про нові джерела або події у певній сфері знань
Довідкова інформація	Вторинна інформація, що містить систематизовані, стислі й упорядковані відомості з певної галузі знань, сфери діяльності або окремої проблематики. Вона призначена для швидкого пошуку, уточнення та перевірки фактів, понять, термінів, дат, подій, персоналій, показників, нормативних положень, статистичних даних чи інших відомостей, необхідних користувачеві

2. Джерела наукової інформації та їхні документальні форми.

Ієрархія джерел інформації

Джерела інформації

Вид	Характеристика
Первинні документи	Містять нові наукові, науково-технічні, виробничі, управлінські або практичні відомості, отримані в результаті науково-дослідної, проектно-конструкторської, експериментальної чи практичної діяльності. Такі документи безпосередньо фіксують результати досліджень, операцій, спостережень, розрахунків, експериментів або нове осмислення відомих ідей, фактів і положень
Вторинні документи	Є результатом аналітико-синтетичного опрацювання одного або кількох первинних документів. Вони не створюють принципово нової первинної інформації, а узагальнюють, систематизують, стисло передають або впорядковують уже наявні відомості

Достовірність у наукових дослідженнях з економіки

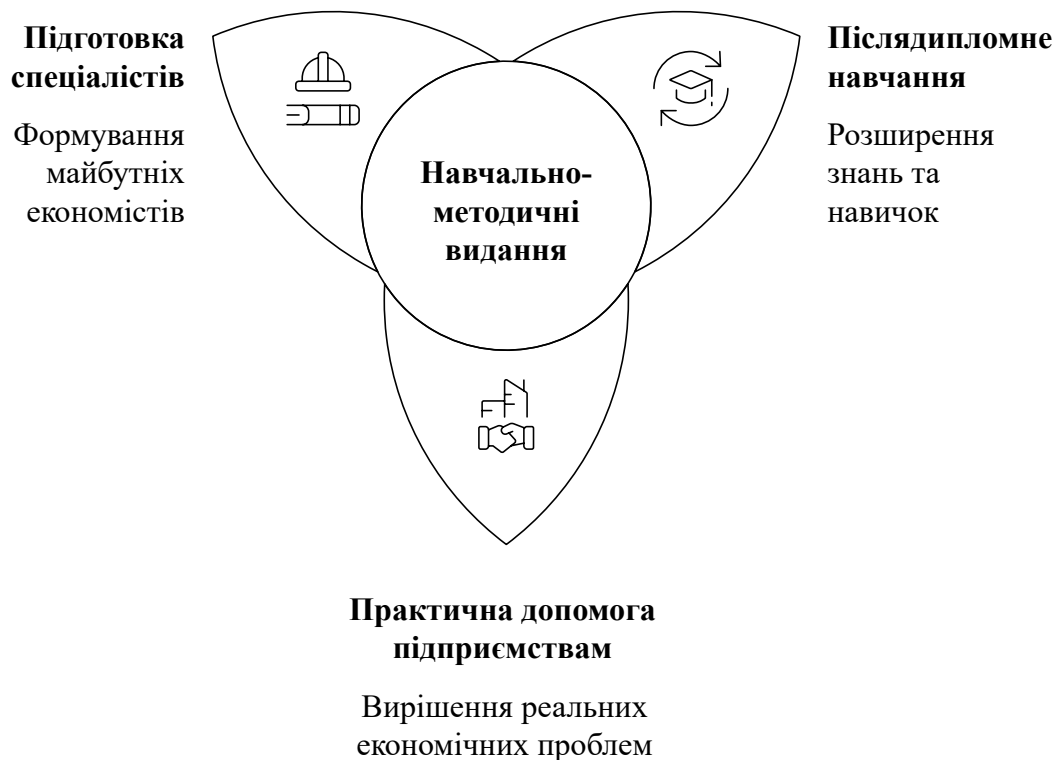
Наукові та навчальні видання як основні джерела інформаційного забезпечення дослідження

Види науково-дослідницької літератури

Вид	Характеристика
Монографія	Наукове видання у вигляді книги, присвячене поглибленому дослідженню однієї наукової проблеми, теми або групи взаємопов'язаних питань. Монографія містить системний виклад результатів дослідження, узагальнення, висновки та пропозиції
Автореферат дисертації	Стислий виклад основного змісту дисертаційного дослідження, у якому подаються актуальність теми, мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, наукова новизна, практичне значення, основні результати та висновки
Препринт	Попередня публікація наукової праці або її окремої частини до офіційного видання в журналі, збірнику чи монографії. Препринт дає змогу оперативно поширити результати дослідження, отримати зауваження від наукової спільноти та зафіксувати пріоритет автора щодо певної наукової ідеї або результату
Збірник наукових праць	Наукове видання, що містить статті, матеріали або результати досліджень одного чи кількох авторів, об'єднані спільною тематикою, науковим напрямом або проблематикою. Такі збірники можуть видаватися закладами, науковими установами, редакційними колегіями або за результатами наукових заходів
Науково-популярне видання	Видання, у якому наукові знання подаються у доступній формі для широкого кола читачів. Воно може містити пояснення складних наукових понять, приклади практичного застосування знань, огляд сучасних досягнень науки та їх значення для суспільства. У науковому дослідженні такі джерела можна використовувати обережно, переважно для загального ознайомлення з проблемою, а не як основну доказову базу
Тези доповіді	Коротко викладені основні положення наукової доповіді, підготовленої для конференції, симпозіуму, семінару чи іншого наукового заходу. Тези містять стислий опис актуальності проблеми, мети, основних результатів і висновків дослідження. Вони можуть фіксувати науковий пріоритет автора та відображати попередні або проміжні результати наукової роботи

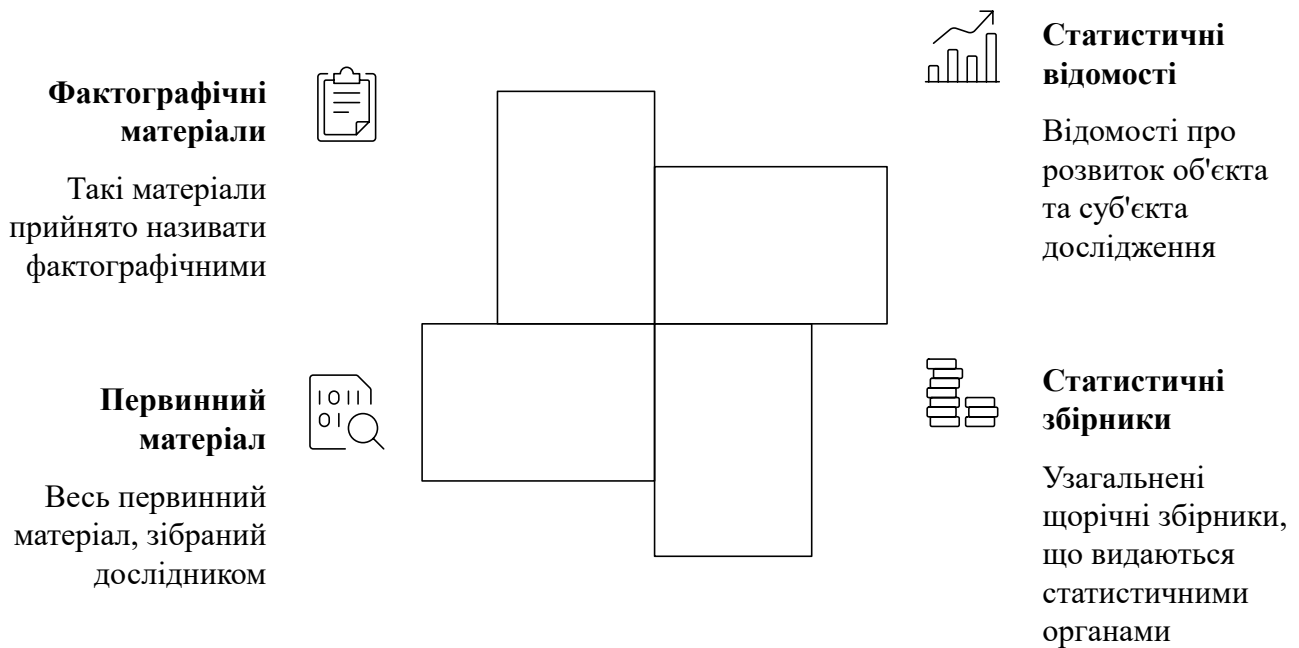
Призначення навчально-методичних видань

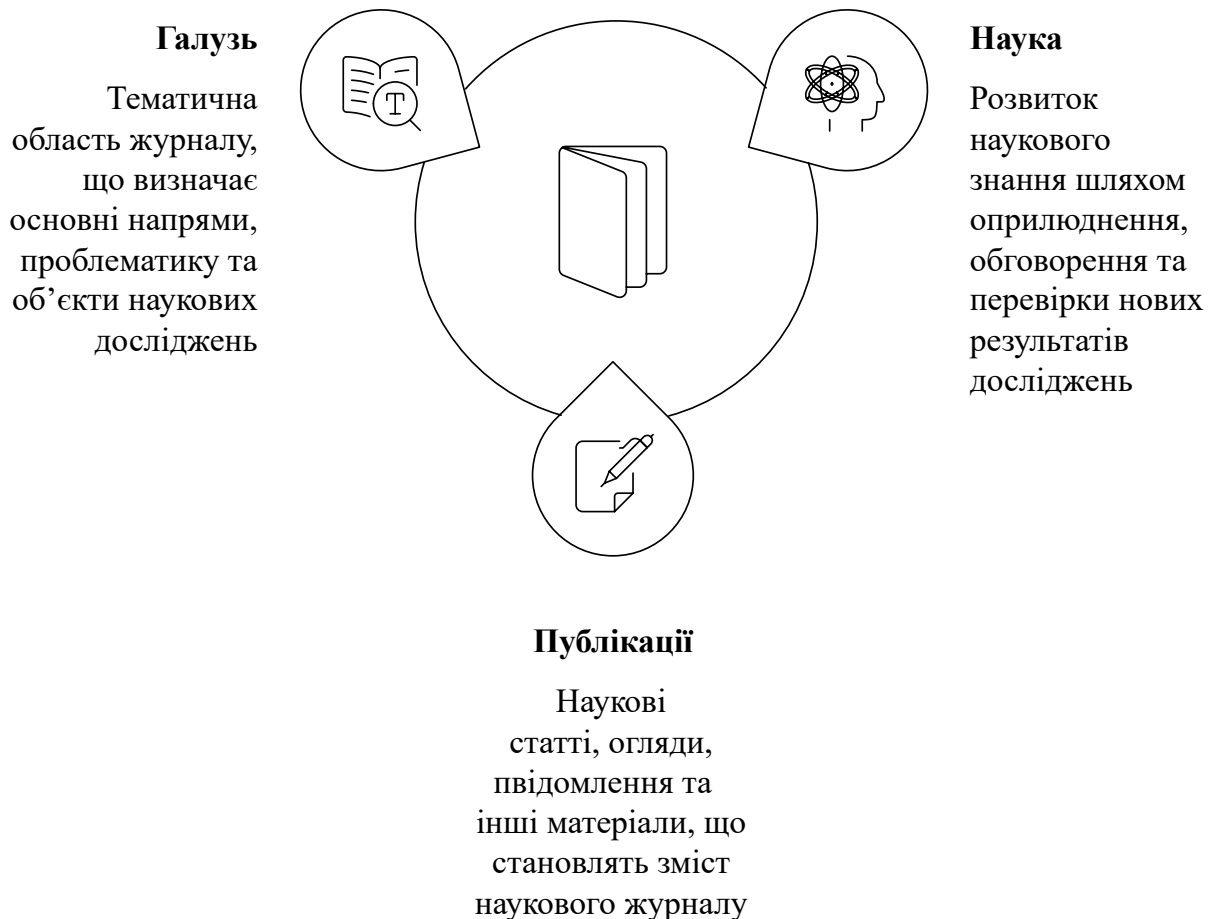
Особливості довідкових та інформаційних видань

Вид	Характеристика
Довідкове видання	Видання, що містить короткі відомості наукового, прикладного, навчального або практичного характеру, розташовані в порядку, зручному для швидкого пошуку потрібної інформації. Такі видання не призначені для суцільного читання, а використовуються переважно для оперативного отримання довідок, уточнення понять, фактів, дат, термінів, показників або інших відомостей. До довідкових видань належать словники, енциклопедії, довідники фахівця, термінологічні довідники, статистичні довідники тощо
Інформаційне видання	Видання, що містить систематизовані відомості про опубліковані чи неопубліковані документи або результати аналізу, узагальнення й опрацювання інформації, поданої в першоджерелах. Такі видання призначені для інформування користувачів про наявні джерела, зміст документів, стан дослідження певної проблеми або основні результати науково-інформаційної діяльності. Їх випускають установи, організації або підрозділи, що здійснюють науково-інформаційну діяльність, зокрема органи науково-технічної інформації. До інформаційних видань належать бібліографічні, реферативні та оглядові видання

Види статистичних видань

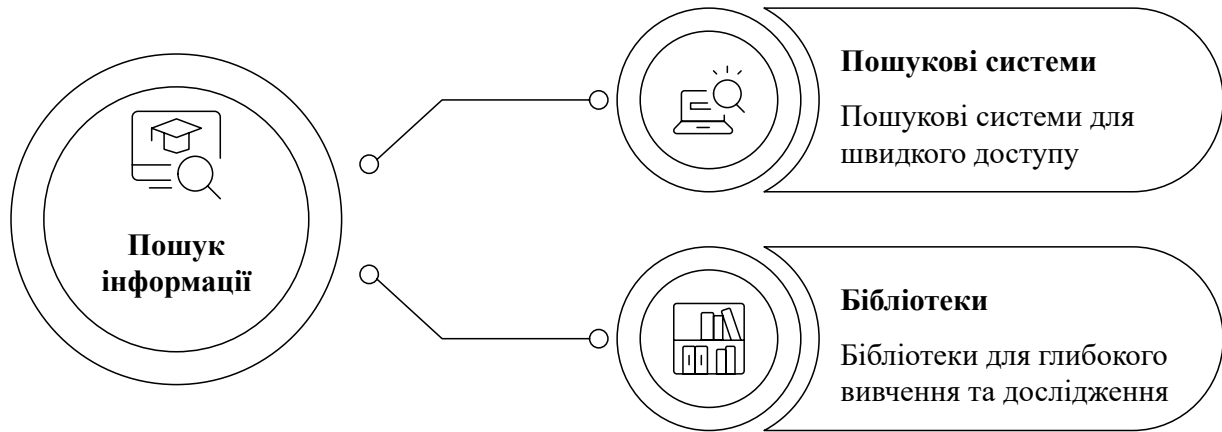

Науковий журнал як форма представлення результатів дослідження

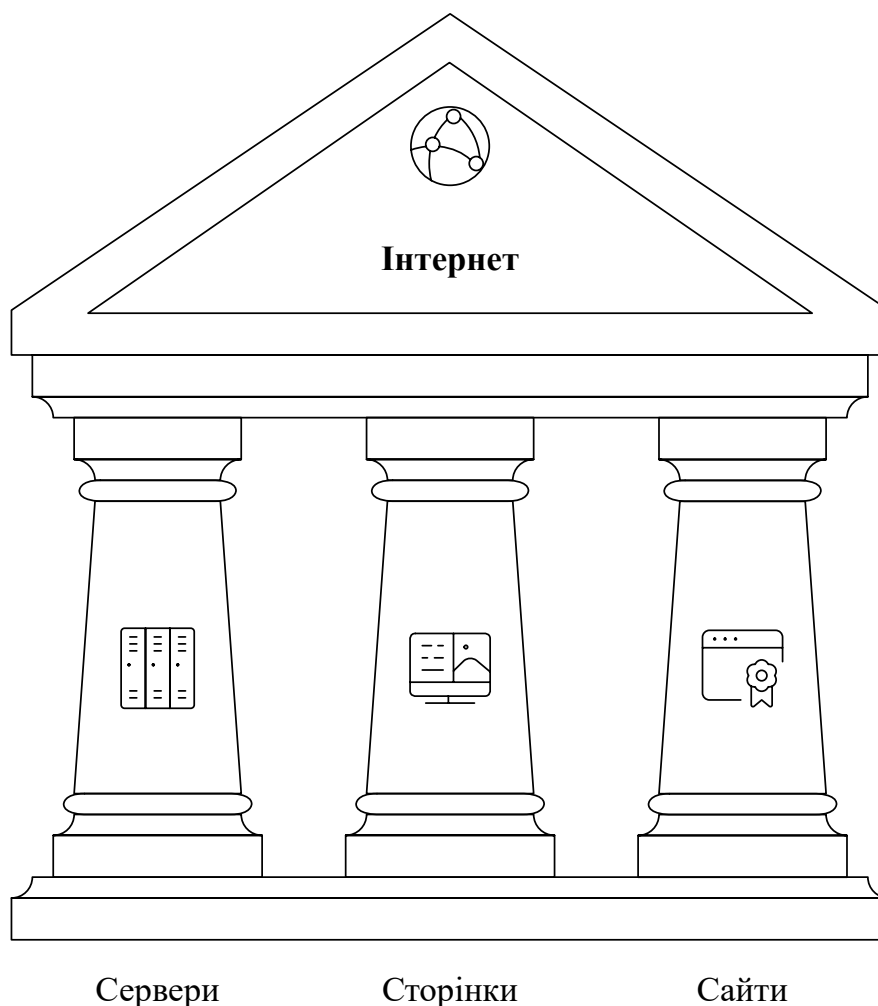

3. Організація та методика інформаційного пошуку.

Основні джерела пошуку наукової інформації

Структура Інтернету

Методика пошуку необхідної інформації

Етап	Характеристика
Етап 1. Визначення інформаційного запиту: що шукати?	Передбачає виокремлення основної проблеми, ключових питань, завдань дослідження та базових понять, за якими здійснюватиметься пошук інформації. На цьому етапі потрібно чітко з'ясувати, яка саме інформація необхідна для розкриття теми
Етап 2. Визначення джерел інформації: де шукати?	Охоплює вибір джерел, у яких може міститися потрібна інформація: наукові статті, монографії, підручники, дисертації, автореферати, статистичні матеріали, нормативно-правові акти, електронні бази даних, бібліотечні каталоги та інші інформаційні ресурси
Етап 3. Добір способів пошуку: як шукати?	Передбачає вибір прийомів і способів пошуку інформації, зокрема роботу з бібліотечними каталогами, електронними базами даних, науковими пошуковими системами, ключовими словами, предметними рубриками та іншими пошуковими інструментами
Етап 4. Опрацювання знайденої інформації: як опрацьовувати?	Передбачає одержання, читання, перевірку, систематизацію та аналіз знайдених матеріалів. На цьому етапі здійснюють відбір найбільш релевантних джерел, фіксують основні положення, роблять нотатки, конспекти, виписки, порівнюють позиції авторів і готують матеріал для подальшого використання в дослідженні

Різновиди інформаційного пошуку

4. Бібліотечний пошук та первинне опрацювання джерел.

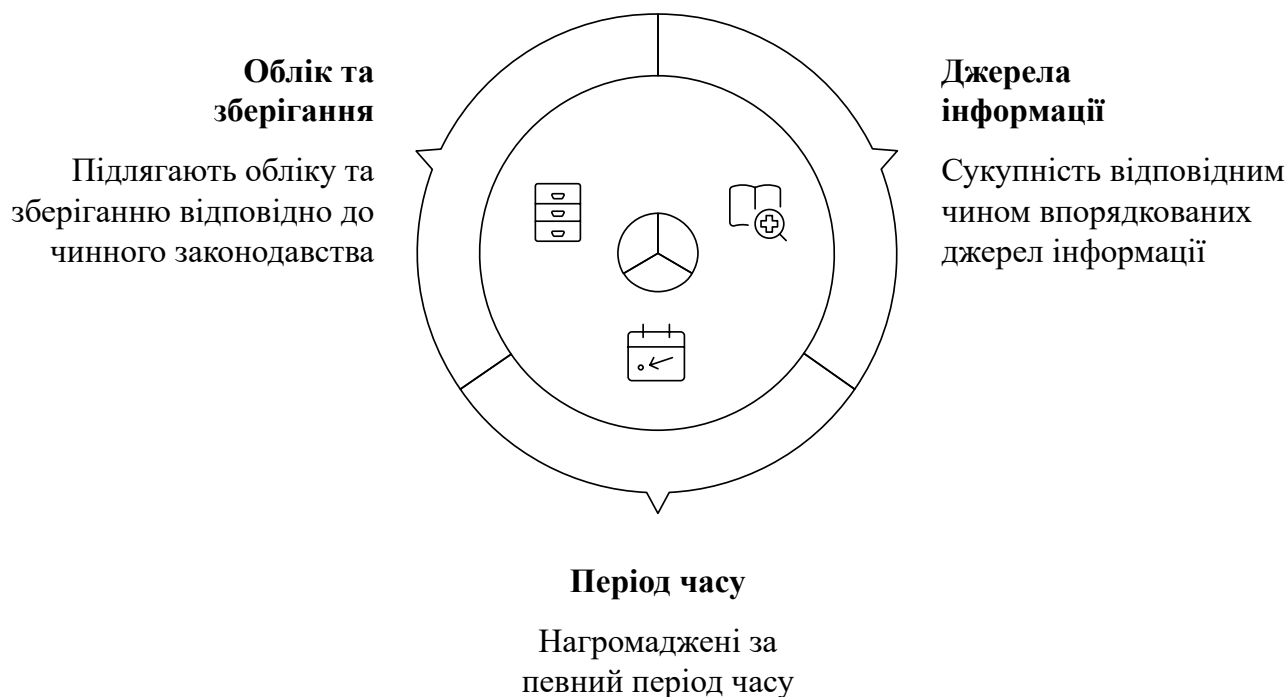
Основні аспекти розуміння бібліографії

Види бібліографії за суспільними функціями

Вид	Характеристика
Загальна бібліографія	Охоплює бібліографічну діяльність, спрямовану на облік, реєстрацію, систематизацію та інформування про документи незалежно від їхньої тематики або цільового призначення. До неї належать державна, видавничо-книготорговельна та бібліотечно-каталожна бібліографія
Спеціальна бібліографія	Спрямована на задоволення інформаційних потреб окремих груп користувачів або певних сфер діяльності. Вона охоплює науково-допоміжну та рекомендаційну бібліографію. Науково-допоміжна бібліографія забезпечує інформаційну підтримку наукових досліджень, навчальної та професійної діяльності, а рекомендаційна – допомагає добирати літературу для освіти, самоосвіти, професійного розвитку й культурного збагачення

Основні ознаки бібліотечного фонду

Бібліотечний каталог та його основні види

Поняття	Характеристика
Бібліотечний каталог	Систематизований перелік друкованих, електронних та інших документів, наявних у фонді бібліотеки або групи бібліотек. Він укладається за певними правилами та є засобом інформування користувачів про склад, зміст і місцезнаходження документів у бібліотечному фонді
Алфавітний каталог	Каталог, у якому бібліографічні записи розміщуються в алфавітному порядку за прізвищами авторів, назвами документів або іншими визначеними ознаками. За його допомогою можна встановити, чи є в бібліотеці твори певного автора або конкретне видання, якщо відомі автор, назва книги чи іншого документа
Систематичний каталог	Каталог, у якому бібліографічні записи згруповані за галузями знань, темами або розділами відповідно до певної класифікаційної системи. Він дає змогу з'ясувати, які видання з певної галузі або теми наявні в бібліотеці, підібрати необхідну літературу для навчання, дослідження чи самоосвіти, а також знайти джерела за змістом, навіть якщо автор або точна назва документа невідомі
Предметний каталог	Каталог, у якому документи групуються за предметними рубриками, що відображають їхній зміст. На відміну від систематичного каталогу, де матеріали розміщуються за галузями знань, предметний каталог об'єднує літературу за конкретними темами, поняттями, явищами або проблемами незалежно від того, до якої галузі науки вони належать. Він зручний для пошуку джерел за певною темою чи ключовим поняттям

Типи бібліографічних посібників

Тип	Характеристика
Спеціальний	Має чітко визначене цільове призначення та орієнтується на певні інформаційні потреби користувачів. До спеціальних бібліографічних посібників належать, зокрема, науково-допоміжні, рекомендаційні, галузеві, персональні, біобібліографічні та інші види
Науково-допоміжний	Призначений для забезпечення наукової, дослідницької, освітньої або професійної діяльності. Містить джерела, необхідні для поглибленого вивчення певної проблеми, теми, галузі знань або напряму дослідження
Вибірковий	Містить документи, відібрані за певними критеріями: тематикою, хронологічними межами, видом видання, рівнем наукової значущості, читацьким призначенням або іншими ознаками. Не охоплює всі джерела, а подає лише найбільш важливі чи релевантні
Видавничий	Відображає друковану або електронну продукцію окремого видавництва чи групи видавництв. Може містити інформацію про видання, що вже вийшли друком, готуються до друку або заплановані до випуску
Книготорговельний	Призначений для інформування про видання, які перебувають у продажу або можуть бути придбані через книгарні, видавництва, інтернет-магазини чи інші канали розповсюдження друкованої продукції
Галузевий бібліографічний	Містить документи з певної галузі науки, освіти, культури, виробництва або практичної діяльності. Використовується для систематизації літератури за конкретним науковим чи професійним напрямом
Персональний	Присвячений окремій особі та містить бібліографічну інформацію про її праці, публікації, науковий доробок, а також, за потреби, джерела про її життя, діяльність і внесок у певну галузь
Біобібліографічний	Поєднує біографічні відомості про особу з бібліографічним описом її праць і літератури про неї. Такий посібник дає змогу представити життєвий шлях, професійну діяльність і науковий або творчий доробок певної особи
Популярний	Розрахований на широке коло читачів і містить доступно подану інформацію про літературу з певної теми. Його мета – зацікавити користувачів, полегшити добір джерел для самоосвіти, загального розвитку або ознайомлення з певною проблематикою
Рекомендаційний	Орієнтований на певну категорію читачів і містить добір джерел, рекомендованих для читання, навчання, самоосвіти, професійного розвитку або поглибленого вивчення теми. Зазвичай супроводжується короткими поясненнями чи анотаціями
Ретроспективний	Містить документи, опубліковані за певний минулий історичний період. Використовується для вивчення розвитку науки, культури, освіти, літератури або окремої проблеми в історичній динаміці

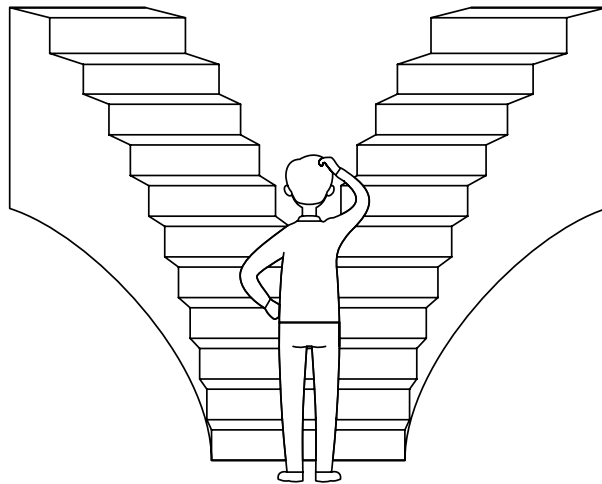
Види публікацій за часом

Ретроспективна

Охоплює матеріали,
що були створені
раніше, забезпечуючи
історичний контекст

Поточна

Зосереджується на
нових даних і подіях,
надаючи актуальну
інформацію

Етапи вивчення наукових джерел

Елементи довідково-пошукового апарату бібліографічних покажчиків

Елемент	Характеристика
Заголовок	Відображає тему, зміст і призначення бібліографічного покажчика, а також може окреслювати його хронологічні, територіальні, галузеві чи інші межі
Передмова	Містить пояснення щодо мети створення покажчика, принципів добору матеріалів, структури видання, системи розташування джерел і правил користування покажчиком
Вступна стаття	Розкриває актуальність теми покажчика, характеризує стан її дослідження, подає загальну інформацію про зміст видання, його наукове, освітнє або практичне значення
Основні дати життя та діяльності	Використовуються переважно в біобібліографічних покажчиках. Містять хронологічно впорядковані відомості про найважливіші події життя, наукової, професійної чи громадської діяльності особи
Система посилань	Забезпечує зв'язок між різними частинами покажчика, уточнює місце окремих матеріалів і полегшує пошук інформації. Може містити посилання типу «див.», «див. також» тощо
Список використаних джерел	Містить перелік джерел, використаних під час укладання покажчика. Такий елемент особливо важливий для видань державної, науково-допоміжної та галузевої бібліографії
Список скорочень та умовних позначень	Пояснює скорочення, аббревіатури, умовні знаки й позначення, використані в тексті покажчика та бібліографічних описах
Допоміжні покажчики	Полегшують пошук інформації в основному тексті. До них можуть належати іменний, географічний, систематичний, алфавітно-предметний, тематичний, хронологічний та інші покажчики
Зміст	Відображає структуру бібліографічного покажчика, перелік його основних розділів і підрозділів із зазначенням сторінок, що забезпечує зручну навігацію у виданні

Інформація про об'єкт дослідження

Етап роботи	Характеристика
Первинна інформація	Охоплює фактичні дані, безпосередньо зібрані дослідником у процесі спостереження, експерименту, опитування, вимірювання або іншого емпіричного дослідження
Вторинна інформація	Формується на основі вже опублікованих або раніше зібраних інформаційних джерел: наукових праць, статистичних матеріалів, звітів, нормативних документів, аналітичних оглядів тощо
Підсумковий етап	Передбачає узагальнення первинної та вторинної інформації, зіставлення отриманих результатів, виявлення основних тенденцій, зв'язків і закономірностей, а також підготовку висновків

Систематизація поглядів в аналізі літератури

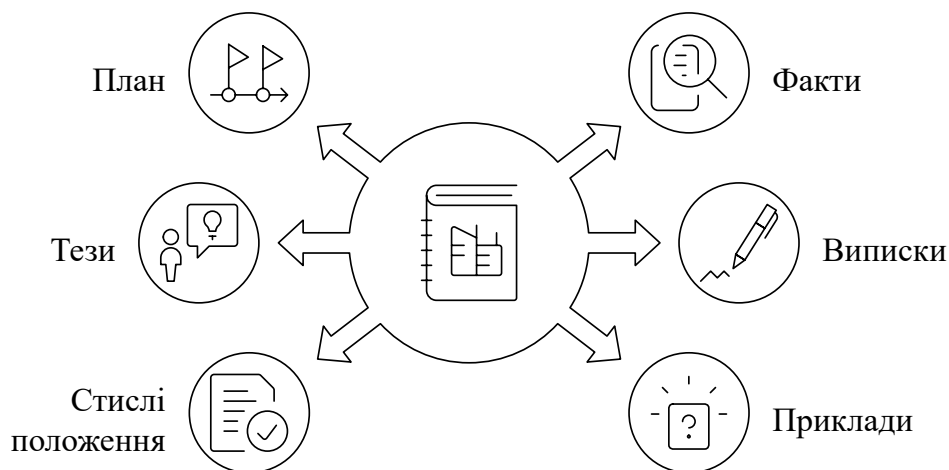

5. Форми фіксації наукової інформації.

Види запису прочитаного

Вид	Характеристика
Нотатки	Короткі записи окремих, найбільш важливих думок, фактів, положень, висновків або прикладів із прочитаного матеріалу. Нотатки використовують для швидкої фіксації інформації, яка може бути корисною під час подальшого аналізу, підготовки виступу, написання тексту чи формулювання власних висновків
План	Стисла схема змісту прочитаного джерела, у якій послідовно відображаються основні питання, структурні частини або логіка викладу матеріалу. План допомагає зрозуміти будову тексту, виділити головні смислові блоки та впорядкувати інформацію для подальшого опрацювання
Анотація	Дуже стислий виклад загального змісту книги, статті, розділу чи іншого джерела. Анотація подає коротку інформацію про тему, мету, основні положення та призначення роботи, але не розкриває її зміст детально. Її використовують для швидкого ознайомлення з джерелом і визначення його корисності для дослідження
Тези	Стисло сформульовані основні положення, ідеї або висновки прочитаного матеріалу. Тези відображають головну думку автора, логіку викладу та ключові результати дослідження
Резюме	Коротке узагальнення змісту прочитаного джерела з акцентом на його основних висновках, результатах і значенні. Якщо анотація переважно інформує про зміст джерела, то резюме стисло підсумовує прочитане, виділяючи головні ідеї, висновки та авторську позицію
Конспект	Систематизований письмовий виклад змісту книги, статті, лекції або іншого джерела. У конспекті фіксуються не лише основні ідеї, а й аргументи, факти, приклади, докази, висновки та логіка викладу матеріалу. Його призначення – зберегти зміст опрацьованого джерела в зручній формі для повторення, аналізу та подальшого використання

Компоненти конспекту

Види конспектів

Вид	Характеристика
Текстуальний	Передбачає послідовне відтворення основних положень джерела з опорою на текст, що вивчається. У такому конспекті можуть використовуватися точні цитати, ключові фрагменти, визначення, формулювання автора, які мають важливе значення для розуміння змісту. Текстуальний конспект доцільний тоді, коли потрібно зберегти логіку, структуру й авторське формулювання матеріалу. Він має бути стислим, змістовним і водночас достатньо детальним для подальшого використання
Вільний	Передбачає виклад змісту прочитаного або прослуханого матеріалу власними словами. Під час його написання не потрібно дослівно переписувати текст або фіксувати другорядні деталі. Основна увага приділяється головним думкам, ключовим положенням, причинно-наслідковим зв'язкам і висновкам. Вільний конспект сприяє кращому осмисленню матеріалу, розвитку вміння узагальнювати інформацію та формулювати її у зручній для себе формі. Для зручності можна використовувати структурування, підзаголовки, виділення головного, схеми, умовні позначення або різні способи візуального акцентування
Тематичний	Складається для вивчення окремої теми, проблеми або питання на основі одного чи кількох джерел. Він передбачає добір, порівняння, узагальнення й систематизацію матеріалу за певною тематикою. Перед написанням такого конспекту доцільно скласти план, визначити основні питання теми та підібрати необхідну літературу. Тематичний конспект може містити теоретичні положення, фактичний матеріал, приклади, цитати, відповіді на поставлені питання та власні узагальнення. Його використовують для підготовки доповідей, рефератів, наукових повідомлень, статей або поглибленого вивчення певної проблеми

Питання для самоконтролю

1. Що таке інформація? Назвіть її основні властивості (цінність, достовірність, актуальність, старіння тощо).
2. Яку роль відіграє інформація в наукових дослідженнях? Назвіть види інформації за змістом і призначенням (оглядова, релевантна, реферативна, сигнальна, довідкова).
3. Порівняйте первинні та вторинні джерела наукової інформації. Наведіть приклади кожного виду.
4. Які основні види науково-дослідницької літератури ви знаєте (монографія, автореферат, препринт, збірник наукових праць тощо)?
5. Охарактеризуйте особливості пошуку наукової інформації в Інтернеті. Назвіть основні етапи методики пошуку.
6. Які існують бібліотечні каталоги? Порівняйте алфавітний, систематичний та предметний каталоги.
7. Що таке бібліографія? Назвіть її основні види та функції.

8. Які етапи роботи з науковою літературою у бібліотеці ви знаєте?

9. Порівняйте різні види запису прочитаного: анотація, виписки, тези, конспект, резюме.

10. Що таке науковий огляд літератури? Яке його призначення в структурі наукового дослідження?

Тестові завдання

1. Актуальність інформації – це:

- а) її відповідність реальному стану об'єкта;
- б) відповідність потребам певного часу та ситуації дослідження;
- в) лише обсяг інформації;
- г) кількість цитат у джерелі.

2. Первинні джерела наукової інформації – це:

- а) огляди та реферати;
- б) документи, що містять нові наукові відомості (статті, монографії, дисертації);
- в) лише довідники;
- г) бібліографічні покажчики.

3. Монографія – це:

- а) короткий виклад доповіді;
- б) поглиблене дослідження однієї наукової проблеми у формі книги;
- в) збірник тез конференції;
- г) статистичний довідник.

4. Релевантна інформація – це:

- а) застаріла інформація;
- б) інформація, яка безпосередньо відповідає темі та завданням дослідження;
- в) тільки сигнальна інформація;
- г) виключно вторинна інформація.

5. Алфавітний каталог у бібліотеці дозволяє знайти видання за:

- а) темою;
- б) прізвищем автора або назвою документа;
- в) галуззю знань;
- г) хронологією.

6. Анотація – це:

- а) детальний виклад усього змісту джерела;
- б) дуже стислий виклад загального змісту джерела;
- в) список літератури;
- г) повний конспект.

7. Препринт – це:

- а) остаточна публікація в журналі;
- б) попередня публікація наукової праці до офіційного видання;
- в) автореферат дисертації;
- г) нормативно-правовий акт.

8. Перший етап методики пошуку інформації в Інтернеті – це:

- а) опрацювання знайдених матеріалів;
- б) визначення інформаційного запиту та ключових слів;
- в) складання бібліографії;
- г) написання конспекту.

9. Конспект буває:

- а) тільки текстуальним;
- б) текстуальним, вільним та тематичним;
- в) лише алфавітним;
- г) тільки сигнальним.

10. Науковий огляд літератури потрібен для:

- а) лише оформлення списку джерел;
- б) визначення стану розробленості проблеми, виявлення прогалин і суперечностей;
- в) заміни власного дослідження;
- г) тільки для бібліографії.

Тематика рефератів

1. Інформація як основа наукового дослідження: сутність, властивості та роль в економічних науках.

2. Первинні та вторинні джерела наукової інформації: характеристика та особливості використання.

3. Сучасні методи пошуку та систематизації наукової інформації в Інтернеті.

4. Організація роботи з науковою літературою в бібліотеці: каталоги, бібліографія, довідково-пошуковий апарат.

5. Види запису прочитаного матеріалу (анотація, конспект, виписки, науковий огляд) та їх роль у підготовці наукової роботи

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) вторинні джерела містять нову інформацію, отриману автором уперше;
- 2) достовірність інформації означає її відповідність реальному стану об'єкта;
- 3) предметний каталог групує літературу за темами незалежно від галузі;
- 4) анотація та конспект – це один і той самий вид запису;
- 5) інформація старіє лише через плин часу.

2. Заповніть пропущені слова

_____ інформація – це інформація, яка безпосередньо відповідає темі дослідження.

_____ – це стислий виклад загального змісту джерела.

_____ каталог розміщує записи за прізвищами авторів або назвами.

Основні види запису прочитаного: анотація, виписки, тези, _____, резюме.

_____ джерела містять нові наукові відомості, отримані в результаті дослідження.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Порівняння первинних і вторинних джерел»:

Ознака	Первинні джерела	Вторинні джерела
Сутність		
Приклади		
Призначення		
Роль у дослідженні		

Заповніть таблицю «Види запису прочитаного»:

Вид запису	Характеристика (коротко)	Коли використовується
Анотація		
Конспект		
Виписки		
Тези		
Науковий огляд		

4. Кейс-завдання

Кейс: Здобувач готує курсову роботу на тему «Цифрова економіка України». Він знайшов у Google Scholar 15 статей, 3 з них 2015 року, решта – 2023–2025 рр, але використовує лише перші три сторінки пошуку без перевірки авторів і журналів.

Питання:

1. Які властивості інформації можуть бути порушені?
2. Які етапи пошуку інформації пропущені?
3. Складіть план роботи з літературою для цієї теми (5–6 етапів).
4. Запропонуйте, як правильно скласти науковий огляд літератури.

5. Практичне завдання

Оберіть будь-яку наукову статтю (або монографію) за темою вашого майбутнього дослідження і виконайте:

1. Напишіть анотацію (5–7 речень).
2. Складіть план статті.
3. Зробіть вільний конспект основних положень (1 сторінка).
4. Сформулюйте 3–4 тези.
5. Підготуйте 2 виписки з цитатами (з посиланнями).

Розділ 2

Методологія та управління науковою роботою

Тема 6. Методичний інструментарій наукового дослідження

1. Рівні наукового дослідження: емпіричний і теоретичний.
2. Загальнонаукові та конкретнонаукові методи дослідження та умови їх застосування.
3. Комплексні та спеціальні методи наукового дослідження.
4. Методичні особливості досліджень у галузі знань С «Соціальні науки, журналістика та інформація».
5. Методичні особливості досліджень у галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право».

Основні терміни і поняття: абстрагування, аналіз, аналогія, анкетування, балансовий метод, вимірювання, гіпотетичний метод, графічний метод, дедукція, економіко-математичні методи, експеримент, експертне оцінювання, загальнонаукові методи дослідження, ідеалізація, індукція, інтерв'ю, історичний метод, класифікація, комплексне дослідження, конкретизація, конкретнонаукові методи дослідження, контент-аналіз, логічний метод, методика дослідження, методологія дослідження, міждисциплінарне дослідження, моделювання, монографічний метод, опис, порівняння, рівні наукового дослідження, розрахунково-аналітичний метод, синтез, систематизація, системний метод, соціологічні методи, спеціальні методи дослідження, спостереження, статистичний метод, структурний метод, табличний метод, узагальнення, формалізація, функціональний метод.

1. Рівні наукового дослідження: емпіричний і теоретичний.

Рівні наукових досліджень

Рівень	Характеристика
Емпіричний	Передбачає безпосереднє вивчення об'єкта дослідження на основі фактів, спостережень, вимірювань, експериментів, опитувань, статистичних даних та інших практично отриманих відомостей. На цьому рівні встановлюються нові факти, виявляються первинні зв'язки між явищами
Теоретичний	Спрямований на пояснення, узагальнення та систематизацію емпіричних фактів, формулювання понять, категорій, гіпотез, принципів, законів і закономірностей. На цьому рівні розкривається сутність явищ і процесів
Методологічний	Забезпечує обґрунтування загальних принципів, підходів, методів і способів організації наукового дослідження. На цьому рівні визначаються логіка дослідницького процесу, методи пізнання, способи їхньої перевірки

Вимоги до наукового методу

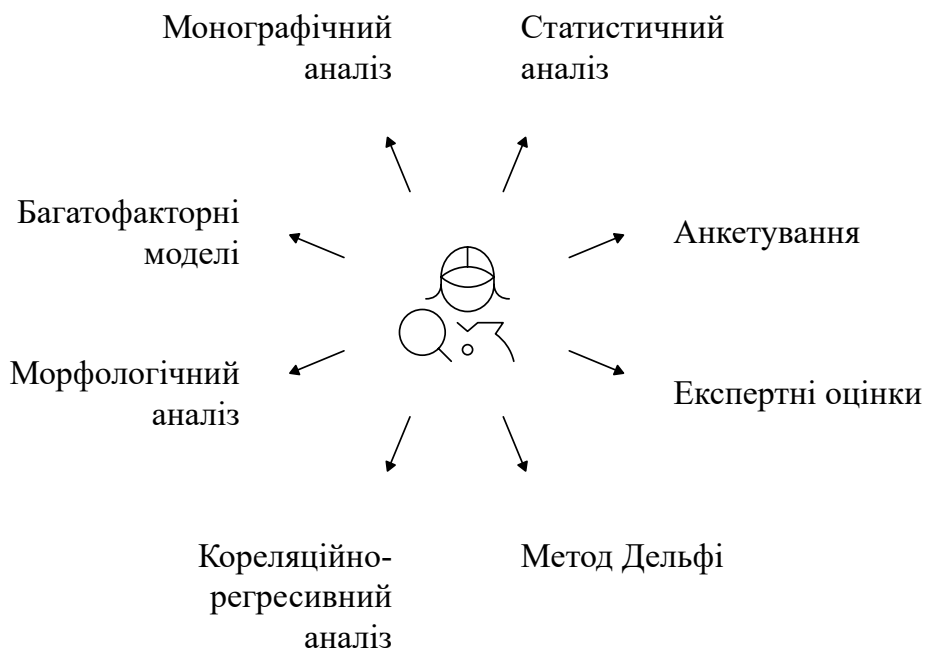
Ступені засобів пізнання

Рівень	Характеристика
Метод	Спосіб досягнення наукової мети, що охоплює сукупність прийомів, правил і операцій теоретичного або практичного освоєння дійсності
Методика	Сукупність методів, прийомів, процедур і послідовних дій, які застосовуються для проведення конкретного наукового дослідження
Методологія	Система принципів, підходів, правил і способів організації наукового пізнання, що визначає загальну логіку, структуру, зміст і спрямованість дослідження
Прийом	Окремий елемент методу, що являє собою конкретну дослідницьку дію, операцію або спосіб її виконання, за допомогою якого дослідник розв'язує часткове завдання
Процедура	Упорядкована послідовність дослідницьких дій, операцій або етапів, що виконуються за певними правилами для досягнення конкретного результату

Групи загальнонаукових методів дослідження

Група методів	Характеристика
Методи теоретичного рівня дослідження	Використовуються для осмислення, пояснення та узагальнення наукових фактів, формування понять, гіпотез, теорій, моделей і наукових положень. До них належать індукція, дедукція, системний підхід, ідеалізація, формалізація, теоретичне узагальнення тощо
Методи емпіричного рівня дослідження	Застосовуються для безпосереднього отримання, фіксації та первинного опрацювання фактичного матеріалу про об'єкт дослідження. До них належать спостереження, експеримент, вимірювання, опитування, анкетування, тестування, порівняння, візуально-графічні методи тощо
Методи, що використовуються на теоретичному й емпіричному рівнях	Поєднують елементи теоретичного осмислення та практичного аналізу даних. Вони можуть застосовуватися як для опрацювання фактичного матеріалу, так і для побудови узагальнень, моделей і висновків. До них належать аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, систематизація, класифікація, узагальнення тощо

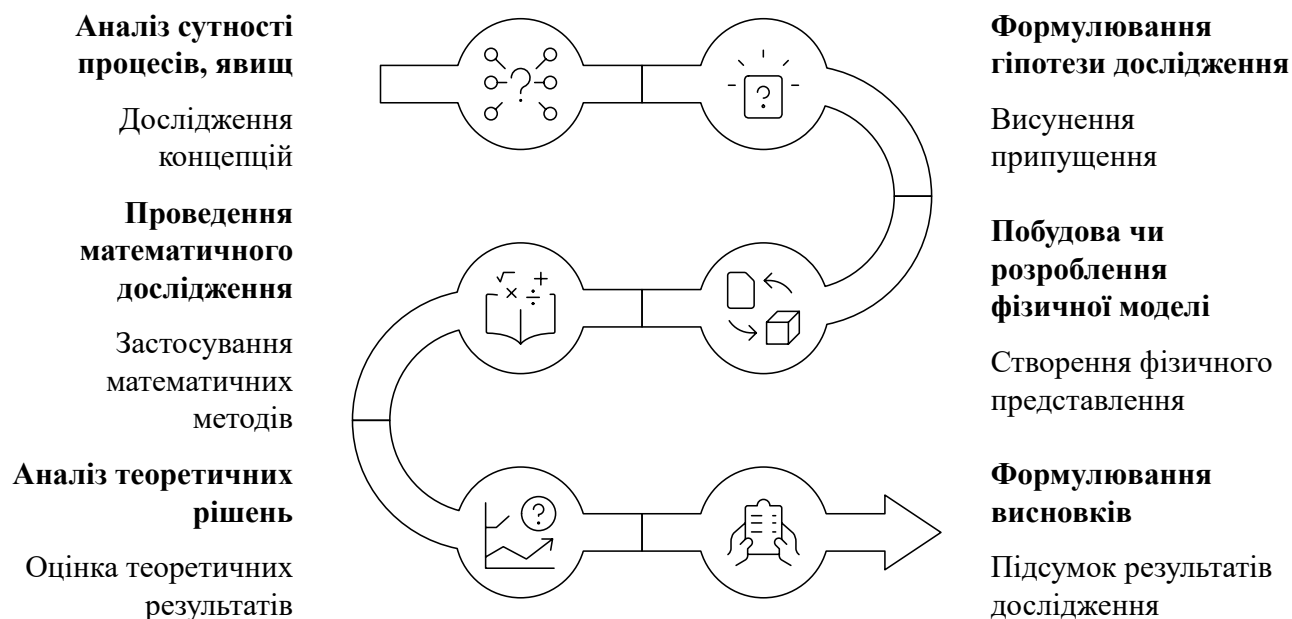
Методичний інструментарій наукового дослідження

Методи наукових досліджень

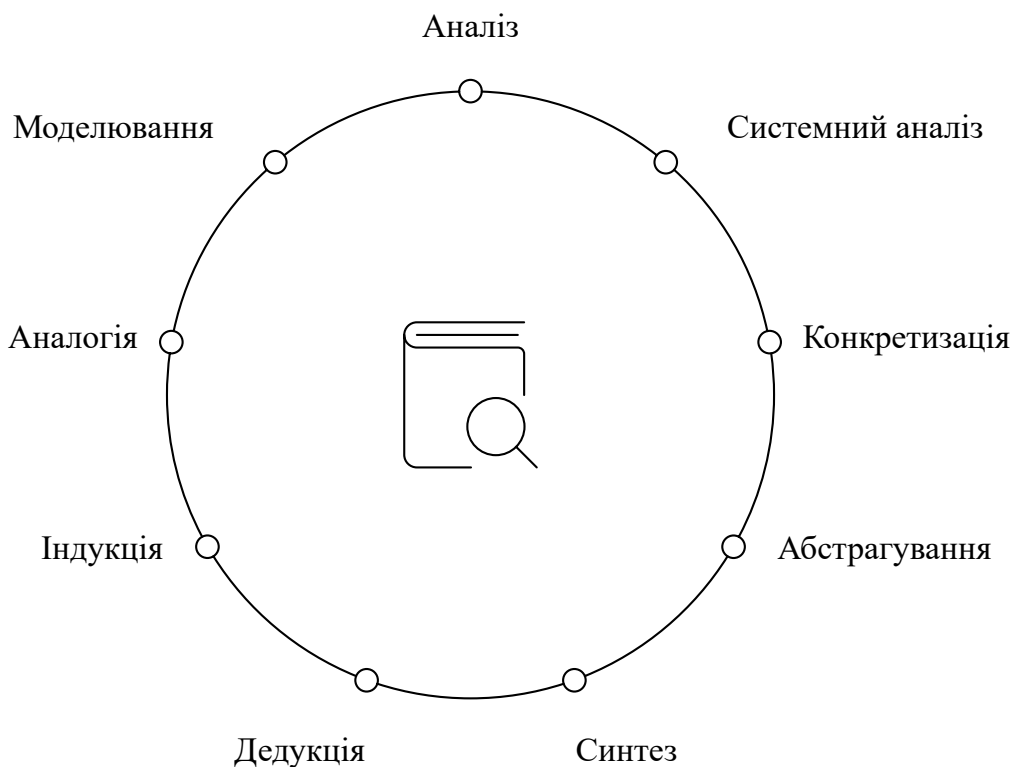

Процедура наукового дослідження

2. Загальнонаукові та конкретнонаукові методи дослідження та умови їх застосування.

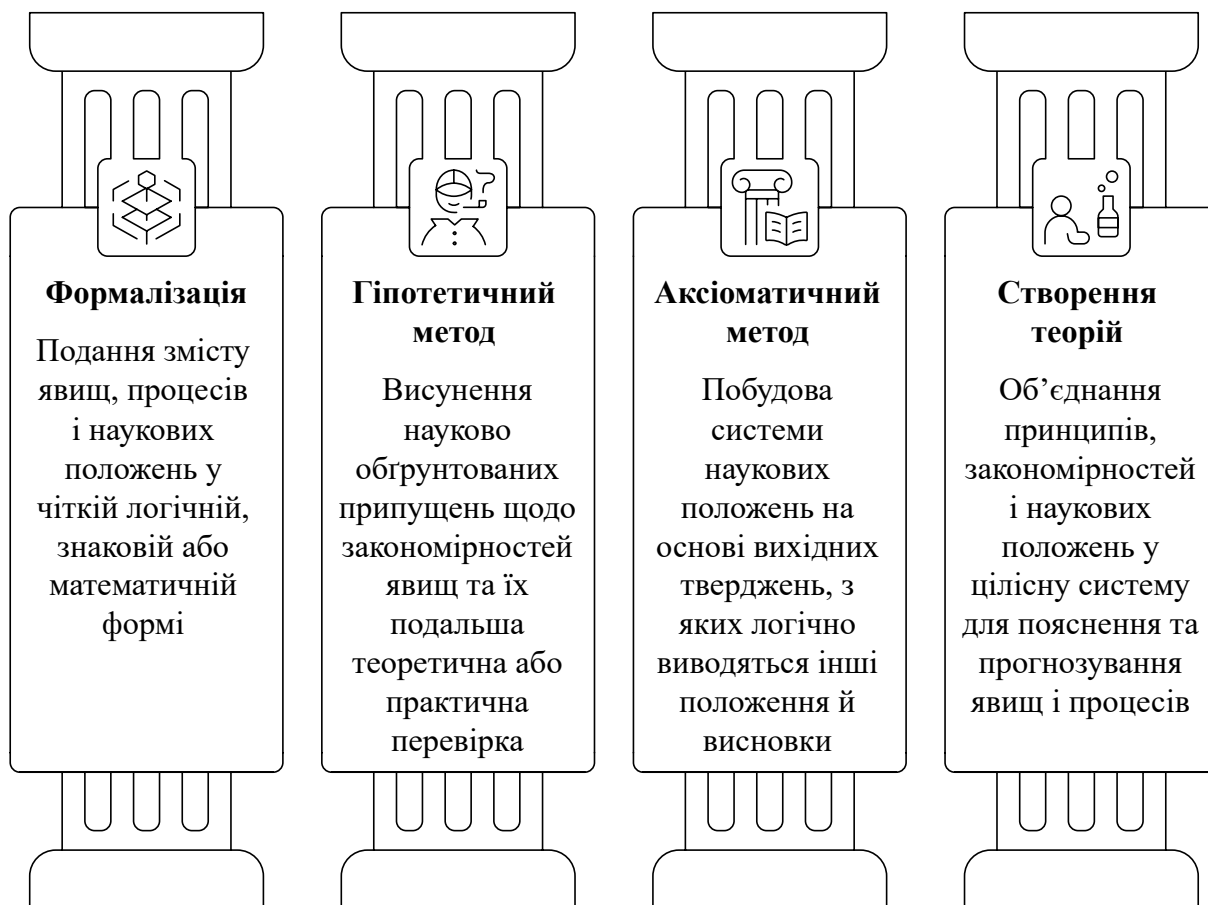
Перелік загальнонаукових методів дослідження

Основні загальнонаукові методи дослідження

Метод	Характеристика
Аналіз	Метод, що передбачає уявне або практичне розчленування об'єкта дослідження на окремі складові частини, елементи, ознаки, властивості чи зв'язки з метою їх детального вивчення. Аналіз дає змогу з'ясувати структуру об'єкта, виявити його характеристики та визначити роль кожного елемента
Синтез	Метод, що полягає в поєднанні окремих частин, властивостей або результатів аналізу в єдине ціле. Синтез дає змогу встановити взаємозв'язки між елементами об'єкта, сформувати цілісне уявлення про досліджуване явище та узагальнити отримані результати
Індукція	Метод, за якого висновок формується шляхом переходу від окремих фактів, спостережень або одиничних випадків до загальних положень, узагальнень чи закономірностей. Індукція використовується для виявлення типових ознак і тенденцій на основі аналізу конкретного фактичного матеріалу
Дедукція	Метод, що передбачає перехід від загальних положень, правил, теорій або закономірностей до пояснення окремих випадків чи конкретних явищ. Дедукція дає змогу застосовувати загальні наукові положення для аналізу часткових ситуацій і формулювання обґрунтованих висновків
Аналогія	Метод, що ґрунтується на встановленні подібності між об'єктами, явищами або процесами. На основі виявлених спільних ознак робиться припущення про можливу подібність інших властивостей або зв'язків. Аналогія використовується для пояснення нових явищ через порівняння з уже відомими
Моделювання	Метод, що полягає у створенні та вивченні моделі об'єкта, процесу або явища з метою отримання знань про оригінал. Модель відображає найбільш суттєві властивості, зв'язки й характеристики досліджуваного об'єкта та дає змогу аналізувати його стан, поведінку або можливі зміни
Абстрагування	Метод мисленнєвого відокремлення суттєвих ознак, властивостей або зв'язків об'єкта від другорядних чи випадкових характеристик. Абстрагування дає змогу зосередитися на головному, сформувати узагальнене уявлення про об'єкт і створити наукові поняття, категорії чи моделі
Конкретизація	Метод, що передбачає перехід від загальних, абстрактних положень до розгляду конкретних проявів, умов, властивостей або ситуацій. Конкретизація дає змогу уточнити зміст наукових положень, показати їх застосування до певного об'єкта та врахувати реальні умови його функціонування
Системний аналіз	Метод, за якого об'єкт розглядається як цілісна система, що складається з взаємопов'язаних елементів. Системний аналіз передбачає вивчення структури, функцій, внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта, а також чинників, що впливають на його функціонування та розвиток

Основні теоретичні методи дослідження

Перелік методичних прийомів

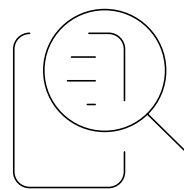
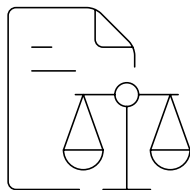
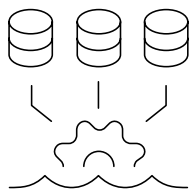
Основні методичні прийоми дослідження

Прийом	Характеристика
Органолептичні	Передбачають оцінювання об'єкта за допомогою органів чуття: зору, слуху, дотику, нюху або смаку. Використовуються для попереднього вивчення властивостей, стану чи якості об'єкта
Вимірювання	Полягає у визначенні кількісних характеристик об'єкта, явища або процесу за допомогою спеціальних приладів, інструментів, шкал, показників, нормативів чи встановлених одиниць виміру. Дає змогу отримати точні числові дані про параметри об'єкта, порівняти їх із нормативними, плановими або фактичними значеннями, а також виявити відхилення, зміни, тенденції чи закономірності
Документалістика	Передбачають вивчення, перевірку, аналіз і систематизацію документів, звітності, нормативних матеріалів, статистичних даних та інших письмових або електронних джерел інформації
Впровадження результатів	Спрямовані на практичне використання отриманих результатів дослідження, розроблених рекомендацій, методик, моделей або управлінських рішень у діяльності підприємств чи організацій
Спостереження	Полягає у цілеспрямованому, систематичному й планомірному вивченні об'єкта, явища або процесу без безпосереднього втручання дослідника в його перебіг
Експеримент	Передбачає активне втручання дослідника в умови функціонування об'єкта з метою перевірки гіпотези, виявлення причинно-наслідкових зв'язків або оцінювання впливу певних чинників
Розрахунково-аналітичні	Охоплюють використання розрахунків, порівнянь, групувань, індексів, коефіцієнтів, статистичних методів, економіко-математичних моделей та інших аналітичних інструментів для оброблення й інтерпретації даних

Органолептичні методи

Складові документалістики

Інформаційне моделювання

Створення моделей для представлення інформації

Нормативно-правове регулювання

Забезпечення відповідності нормам і законам

Дослідження документів

Аналіз і вивчення документів для отримання інформації

Вимоги до наукового спостереження

Вимога	Характеристика
Попередня визначеність	Спостереження має проводитися не випадково, а для розв'язання певного, чітко сформульованого дослідницького завдання. Дослідник заздалегідь визначає, що саме потрібно спостерігати, з якою метою і які результати очікується отримати
Планомірність	Спостереження здійснюється за попередньо складеним планом, який відповідає меті, завданням і логіці дослідження. У плані визначаються об'єкт спостереження, його тривалість, умови проведення, способи фіксації результатів та послідовність дій дослідника
Цілеспрямованість	У процесі спостереження увага зосереджується лише на тих сторонах, ознаках, властивостях або проявах явища, які мають значення для дослідження. Це дає змогу уникнути випадкового накопичення інформації та зосередитися на суттєвих характеристиках об'єкта
Активність спостерігача	Дослідник не лише пасивно фіксує побачене, а цілеспрямовано шукає потрібні об'єкти, ознаки, зв'язки, зміни або прояви явища. Активність спостерігача забезпечує повноту, глибину й результативність отриманої інформації
Систематичність	Спостереження має проводитися послідовно, регулярно або за певною системою. Це дає змогу простежити динаміку явища, виявити повторювані ознаки, закономірності та зв'язки, а також підвищити достовірність отриманих результатів
Попередня визначеність	Спостереження має проводитися не випадково, а для розв'язання певного, чітко сформульованого дослідницького завдання. Дослідник заздалегідь визначає, що саме потрібно спостерігати, з якою метою і які результати очікується отримати
Планомірність	Спостереження здійснюється за попередньо складеним планом, який відповідає меті, завданням і логіці дослідження. У плані визначаються об'єкт спостереження та умови проведення

Розрахунково-аналітичні методи

Загальні вимоги до емпіричних методів дослідження

Вимога	Характеристика
Валідність	Комплексна характеристика методу або методики, що відображає їхню придатність для дослідження саме того явища, процесу чи ознаки, які потрібно вивчити. Валідний метод забезпечує відповідність отриманих результатів меті дослідження, його завданням і змісту досліджуваного об'єкта
Діагностична сила	Характеристика методу або методики, що вказує на здатність виявляти відмінності між досліджуваними об'єктами за певною ознакою. Вона дає змогу не лише зафіксувати наявність ознаки, а й визначити ступінь її прояву, наприклад низький, середній або високий рівень
Надійність	Здатність методу забезпечувати стабільні, точні й відтворювані результати під час повторного дослідження однакових або подібних об'єктів за однакових умов. Надійний метод мінімізує випадкові помилки та підвищує довіру до отриманих результатів
Репрезентативність	Здатність методу або методики забезпечувати можливість поширення результатів, отриманих під час дослідження частини об'єктів, на всю сукупність, до якої вони належать. Репрезентативність особливо важлива у вибіркових дослідженнях, коли висновки формулюються на основі аналізу обмеженої кількості спостережень

3. Комплексні та спеціальні методи наукового дослідження.

Види наукових досліджень за складом ознак об'єкта

Вид	Характеристика
Комплексне	Передбачає всебічне вивчення об'єкта, явища або процесу за сукупністю взаємопов'язаних ознак, властивостей, аспектів і напрямів. У межах такого дослідження застосовують декілька методів, поєднують різні джерела інформації та враховують вплив внутрішніх і зовнішніх чинників. Комплексний підхід дає змогу розглядати об'єкт як цілісну систему, виявляти взаємозв'язки між його складовими, визначати причини змін і закономірності розвитку. Такі дослідження особливо доцільні під час аналізу складних соціально-економічних, виробничих, управлінських, природних і технічних систем
Диференційоване	Спрямоване на поглиблене вивчення окремої ознаки, властивості, складової або аспекту досліджуваного об'єкта. Увага зосереджується на конкретному показнику, чиннику, процесі чи групі однорідних характеристик без одночасного охоплення всіх складових системи. Такий підхід дає змогу детально визначити особливості прояву певної ознаки, оцінити її динаміку, встановити причини змін і вплив на загальний стан об'єкта. Диференційоване дослідження доцільно застосовувати для поглибленого аналізу окремої проблеми або підготовки даних для подальшого комплексного дослідження

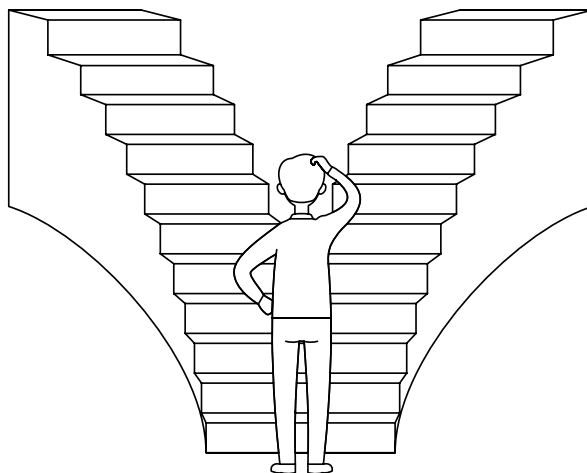
Типи експертних оцінок

Індивідуальні оцінки

Засновані на знаннях та досвіді окремого експерта

Колективні оцінки

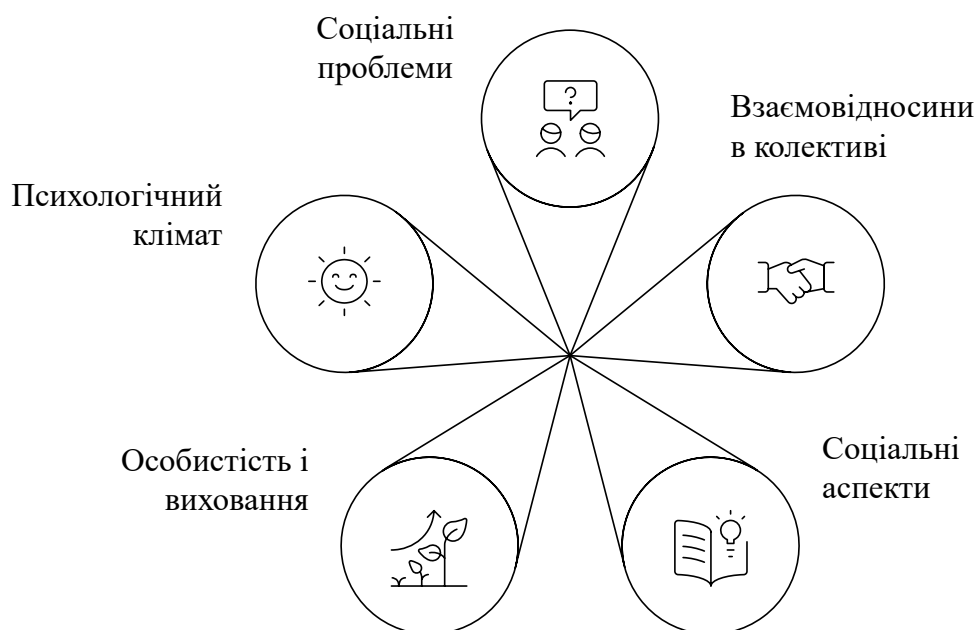
Формуються на основі думок групи фахівців

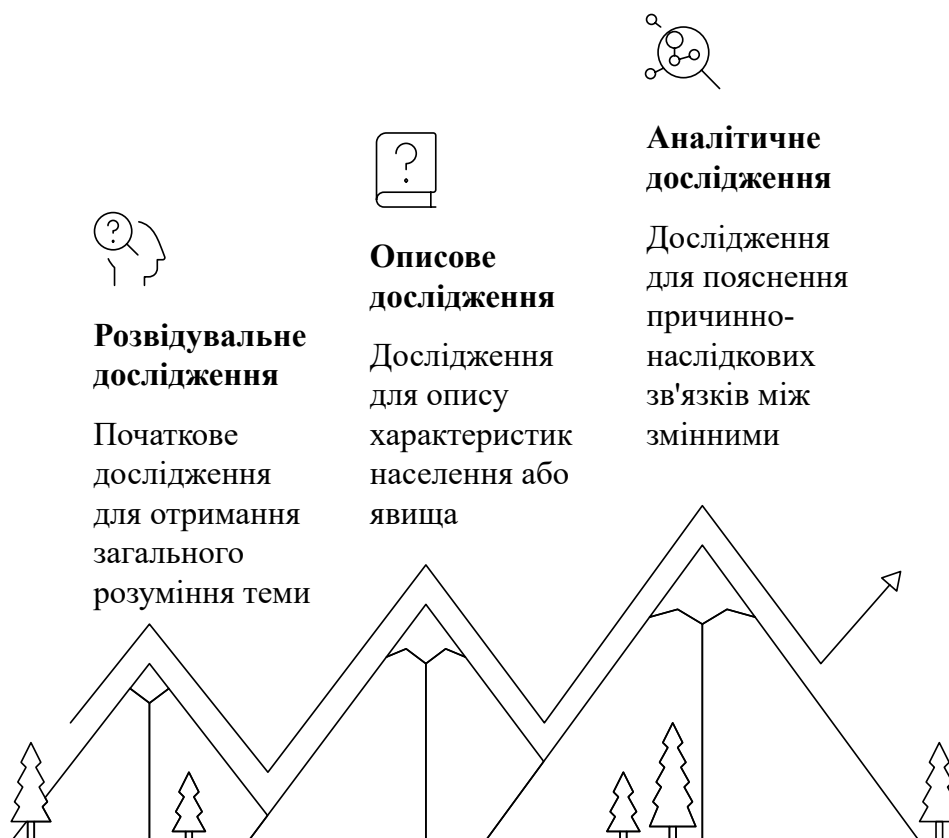
Методи експертних оцінок

Напрями соціологічних досліджень

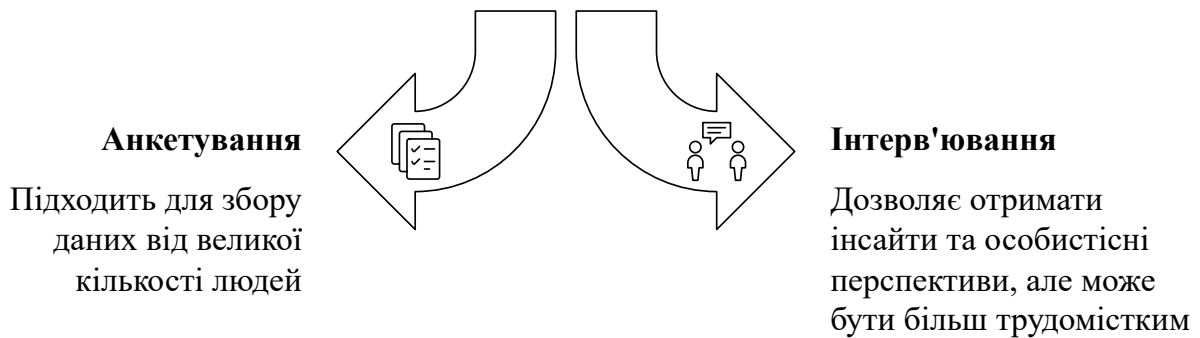
Основні види соціологічного дослідження

Види соціологічного дослідження залежно від методів збору емпіричних даних

Метод збору	Характеристика
Опитування	Один із найпоширеніших методів соціологічного дослідження, що передбачає отримання первинної інформації від респондентів шляхом постановки запитань. Може проводитися у формі анкетування, інтерв'ю, онлайн-опитування або експертного опитування. Використовується для вивчення думок, оцінок, потреб, мотивів, настроїв і поведінкових установок певних соціальних груп
Спостереження	Метод збирання емпіричних даних, що полягає у цілеспрямованому, планомірному й систематичному сприйнятті явищ, процесів, поведінки людей або соціальних ситуацій з подальшою фіксацією отриманої інформації. Дає змогу досліджувати події та дії в їх природному перебігу
Аналіз документів	Метод отримання соціологічної інформації шляхом вивчення текстових, статистичних, офіційних, особистих або електронних документів. Джерелами можуть бути протоколи зборів, звіти, рішення, накази, листи, щоденники, публікації, архівні матеріали, нормативні документи, медіатексти та інші зафіксовані повідомлення. Метод дає змогу виявити факти, тенденції, позиції, оцінки та соціальні процеси, відображені в документах

Різновиди соціологічного опитування

4. Методичні особливості досліджень у галузі знань С «Соціальні науки, журналістика та інформація».

Особливості досліджень у галузі знань С «Соціальні науки, журналістика та інформація»

Ознака	Характеристика
Спрямованість	Вивчення соціальних процесів, поведінки, комунікації, інформації, громадської думки, медіа та суспільних взаємодій
Об'єкт дослідження	Люди, соціальні групи, спільноти, інститути, інформаційні потоки, медіаконтент, комунікаційні процеси
Предмет дослідження	Закономірності, чинники, умови, механізми й наслідки соціальної, інформаційної або комунікативної взаємодії
Типові джерела інформації	Анкети, інтерв'ю, фокус-групи, статистичні дані, медіаматеріали, документи, цифрові платформи, соціальні мережі
Характер даних	Кількісні та якісні, первинні й вторинні, структуровані та неструктуровані дані
Типові методи	Опитування, анкетування, інтерв'ю, фокус-групи, спостереження, контент-аналіз, дискурс-аналіз, аналіз документів
Особливі вимоги	Етичність дослідження, добровільність участі, конфіденційність, репрезентативність вибірки, коректність інтерпретації
Очікувані результати	Виявлення соціальних тенденцій, моделей поведінки, комунікаційних впливів, інформаційних закономірностей

Логіка дослідження у галузі знань С

Основні групи методів дослідження у галузі знань С

Методи дослідження у галузі знань С та сфери їх використання

Метод	Зміст методу	Доцільність використання
Анкетування	Збір стандартизованих відповідей респондентів за допомогою заздалегідь розробленої анкети, що може містити закриті, напівзакриті та відкриті запитання	Для вивчення думок, оцінок, потреб, поведінки великої кількості осіб
Інтерв'ю	Отримання розгорнутих відповідей від респондента шляхом безпосередньої або дистанційної бесіди	Для глибшого розуміння мотивів, досвіду, ставлення та оцінок
Фокус-група	Організоване групове обговорення визначеної проблеми за участю модератора, який спрямовує дискусію відповідно до підготовленого сценарію	Для виявлення ставлень, очікувань, реакцій і групових оцінок
Спостереження	Цілеспрямоване, систематичне й організоване фіксування поведінки, дій, взаємодій та умов діяльності	Для дослідження реальної поведінки в природному або організованому середовищі
Контент-аналіз	Систематичне кількісне або якісне вивчення змісту текстів, документів, публікацій, медіаматеріалів, вебресурсів і повідомлень	Для аналізу тем, образів, частоти згадувань, інформаційних акцентів
Дискурс-аналіз	Дослідження способів конструювання та передавання смислів у мовленні, текстах і комунікаційних практиках з урахуванням соціального, культурного, політичного та історичного контексту	Для вивчення ідеологічних, ціннісних і комунікативних конструкцій
Аналіз документів	Систематичне опрацювання офіційних, нормативних, статистичних, звітних, архівних, організаційних або публічних документів	Для вивчення фактів, норм, рішень, соціальних процесів і комунікацій
Соціометричний метод	Вивчення структури міжособистісних відносин у групі шляхом фіксування виборів, переваг, відхилень і взаємних симпатій між її членами	Для аналізу структури взаємодії, лідерства, згуртованості або конфліктності
Порівняльний аналіз	Зіставлення соціальних явищ, груп, процесів, територій, організацій або комунікаційних практик за єдиною системою критеріїв і показників	Для виявлення відмінностей, подібностей, тенденцій і закономірностей
Статистичний аналіз	Кількісне опрацювання даних із використанням показників частоти, середніх величин, варіації, динаміки та інших статистичних методів	Для виявлення частот, залежностей, динаміки, кореляцій і тенденцій

Джерела даних у дослідженнях галузі знань С

Джерело даних	Приклад використання
Респонденти	Опитування здобувачів, викладачів, представників громади
Експерти	Інтерв'ю з фахівцями, управлінцями, представниками організацій
Медіаматеріали	Аналіз новин, публікацій, телепередач, соціальних мереж
Офіційні документи	Аналіз стратегій, програм, звітів, нормативних документів, статистики
Цифрові платформи	Вивчення поведінки користувачів, онлайн-комунікації
Спостереження	Фіксація поведінки груп, комунікаційних практик, соціальної взаємодії
Архівні матеріали	Дослідження історичних, соціальних або інформаційних процесів

Етична логіка дослідження у галузі знань С

Типові помилки під час проведення досліджень у галузі знань С

Помилка	Наслідок	Як уникнути
Нечітке визначення цільової групи	Отримані дані не відповідають меті дослідження	Завчасно визначити, кого саме потрібно досліджувати
Нерепрезентативна вибірка	Результати не можна поширювати на ширшу сукупність	Обґрунтувати вибірку та спосіб добору респондентів
Навідні або некоректні запитання	Викривлення відповідей респондентів	Формулювати нейтральні й зрозумілі запитання
Ігнорування контексту	Поверхнева або неправильна інтерпретація результатів	Враховувати соціальні та інформаційні умови
Порушення конфіденційності	Етичні та репутаційні ризики	Знеособлювати дані й дотримуватися добровільності
Формальне використання якісних методів	Недостатня глибина аналізу	Планувати інтерв'ю, фокус-групи й аналіз змісту

5. Методичні особливості досліджень у галузі знань

D «Бізнес, адміністрування та право».

Особливості досліджень у галузі знань

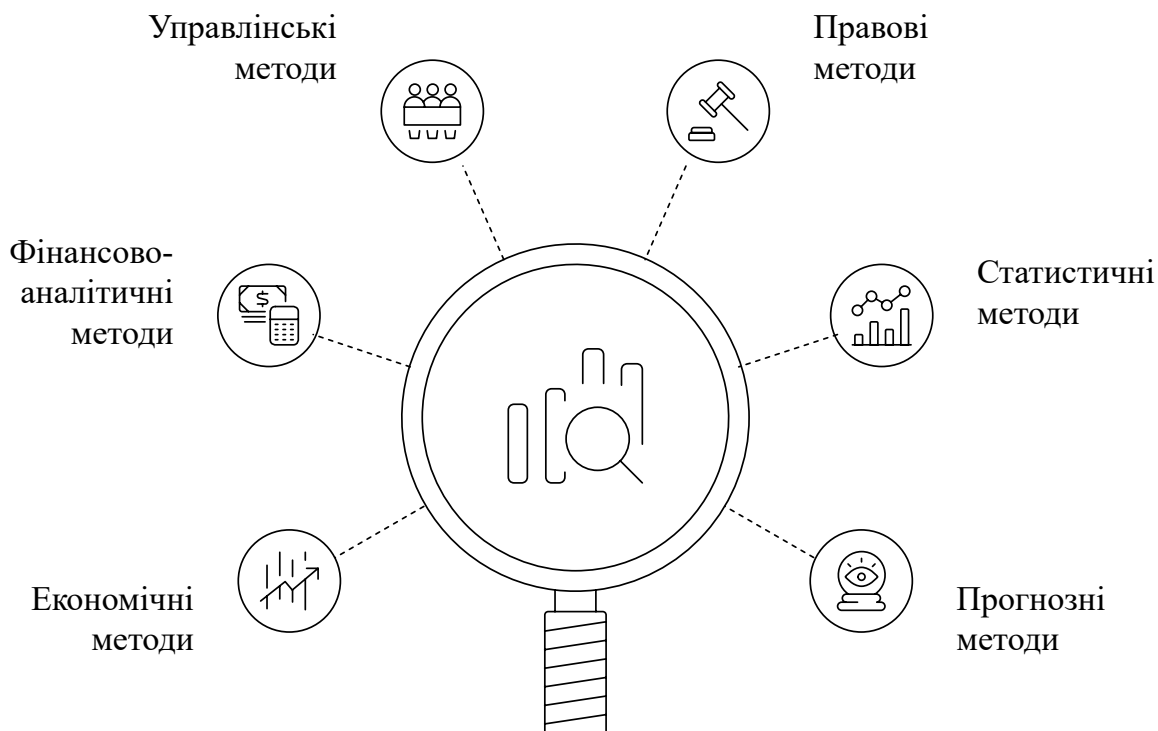
D «Бізнес, адміністрування та право»

Ознака	Характеристика
Основна спрямованість	Аналіз економічних, управлінських, фінансових, підприємницьких, організаційних і правових явищ
Об'єкт дослідження	Підприємства, організації, бізнес-процеси, управлінські системи, фінансові показники, правові відносини, нормативно-правові акти
Предмет дослідження	Механізми, закономірності, чинники, методи й інструменти управління, регулювання, оцінювання та розвитку
Типові джерела інформації	Фінансова звітність, статистика, управлінські дані, нормативно-правові акти, судова практика, експертні оцінки
Характер даних	Переважно кількісні дані, доповнені якісним, управлінським і правовим аналізом
Типові методи	Економічний аналіз, фінансовий аналіз, порівняння, моделювання, прогнозування, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, кейс-метод, правовий аналіз
Особливі вимоги	Достовірність даних, точність розрахунків, практична спрямованість, коректність правової інтерпретації
Очікувані результати	Рекомендації, моделі, прогнози, управлінські рішення, правові висновки, оцінка ефективності

Логіка дослідження у галузі знань D

Основні групи методів дослідження у галузі знань D

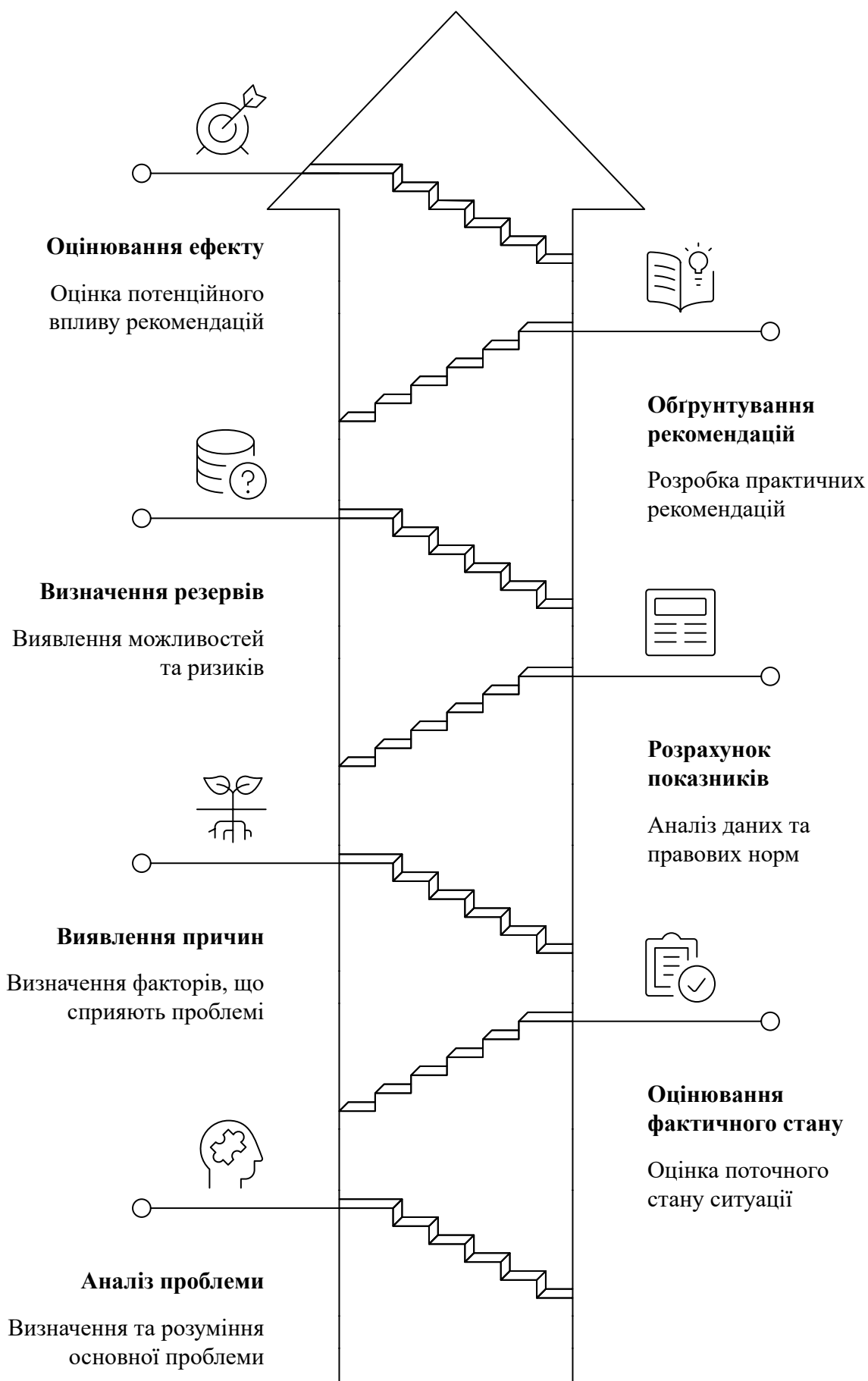
Методи дослідження у галузі знань D та сфери їх використання

Метод	Зміст методу	Доцільність використання
Економічний аналіз	Вивчення економічних показників, чинників і результатів діяльності	Для оцінювання ефективності, витрат, прибутковості, продуктивності
Порівняльний аналіз	Зіставлення показників, норм, практик, організацій або періодів	Для визначення відмінностей, переваг, проблем і тенденцій
Факторний аналіз	Визначення впливу чинників на результативний показник	Для з'ясування причин зміни прибутку, витрат, продуктивності, ефективності
Моделювання	Побудова умовної моделі процесу, системи або явища	Для дослідження можливих сценаріїв розвитку або управлінських рішень
Експертне оцінювання	Отримання оцінок і суджень фахівців щодо проблеми	Для аналізу складних ситуацій за умов нестачі повних кількісних даних
Нормативно-правовий аналіз	Вивчення змісту правових норм, актів і регуляторних положень	Для дослідження правового регулювання певних відносин
Аналіз судової практики	Вивчення рішень та особливостей застосування норм права	Для з'ясування практичного застосування законодавства

Джерела даних у дослідженнях галузі знань D

Джерело даних	Приклад використання
Фінансова звітність	Аналіз доходів, витрат, прибутку, активів, зобов'язань, рентабельності
Статистичні дані	Оцінювання динаміки ринку, галузі, регіону, підприємницької активності
Управлінська інформація	Аналіз організаційної структури, бізнес-процесів, планів, внутрішніх звітів
Бухгалтерські дані	Дослідження витрат, собівартості, облікової політики, фінансових операцій
Нормативно-правові акти	Аналіз законів, постанов, наказів, положень, регуляторних вимог
Судова практика	Вивчення правозастосування, типових спорів, правових позицій
Експертні оцінки	Отримання професійних суджень щодо управлінських, економічних або правових проблем
Дані підприємств та організацій	Оцінювання ефективності, конкурентоспроможності, ресурсного забезпечення, стратегії розвитку

Формування рекомендацій у дослідженнях галузі знань D

Типові помилки під час проведення досліджень у галузі знань D

Помилка	Наслідок	Як уникнути
Використання недостовірних або неповних даних	Неправильні висновки та рекомендації	Перевіряти джерела, період, повноту й порівнянність даних
Формальний розрахунок показників без пояснення	Відсутність наукової та практичної цінності	Інтерпретувати кожен показник і пояснювати його значення
Відсутність зв'язку між аналізом і рекомендаціями	Рекомендації виглядають необґрунтованими	Формувати пропозиції на основі виявлених проблем і резервів
Ігнорування зовнішнього середовища	Неповне розуміння умов функціонування об'єкта	Використовувати PEST-аналіз, аналіз ринку, галузі
Некоректне застосування правових норм	Помилкові правові висновки	Перевіряти чинність актів і враховувати правозастосовну практику
Надмірна теоретичність	Слабка прикладна значущість дослідження	Додавати розрахунки, кейси, приклади, моделі, практичні рекомендації

Порівняння досліджень у галузях знань C і D

Критерій	Галузь C «Соціальні науки, журналістика та інформація»	Галузь D «Бізнес, адміністрування та право»
Спрямованість	Вивчення соціальних процесів, комунікації, поведінки, інформаційного впливу	Аналіз економічних, управлінських, фінансових, організаційних і правових явищ
Центральне питання	Як люди, групи, медіа або інформаційні процеси впливають на суспільство?	Як підвищити ефективність, удосконалити управління або врегулювати правові відносини?
Основні дані	Соціологічні, комунікаційні, інформаційні, поведінкові, текстові	Економічні, фінансові, статистичні, управлінські, нормативно-правові
Методи збору даних	Анкетування, інтерв'ю, фокус-групи, спостереження, аналіз контенту	Аналіз звітності, статистики, нормативних актів, кейсів, експертних оцінок
Методи аналізу	Контент-аналіз, дискурс-аналіз, соціологічний аналіз, статистична обробка	Економічний аналіз, фінансові розрахунки, моделювання, прогнозування, правовий аналіз
Очікуваний результат	Виявлення соціальних тенденцій, моделей поведінки, комунікаційних закономірностей	Практичні рекомендації, управлінські рішення, економічні моделі, правові висновки
Особлива увага	Етичність роботи з людьми, вибірка, конфіденційність, коректність інтерпретації	Достовірність даних, точність розрахунків, застосовність, правова обґрунтованість

Питання для самоконтролю

1. Назвіть рівні наукового дослідження та дайте їх характеристику (емпіричний, теоретичний, методологічний).
2. Порівняйте метод, методику та методологію наукового дослідження.
3. Які групи загальнонаукових методів ви знаєте? Наведіть приклади методів теоретичного, емпіричного та змішаного рівнів.
4. Поясніть сутність аналізу, синтезу, індукції та дедукції. У чому полягає їх взаємозв'язок?
5. Що таке моделювання, абстрагування та конкретизація? Для чого вони застосовуються?
6. Назвіть основні конкретнонаукові (емпіричні) методи дослідження та дайте їх коротку характеристику.
7. Які вимоги висуваються до наукового спостереження та експерименту?
8. У чому полягає сутність комплексного дослідження? Чим воно відрізняється від диференційованого?
9. Назвіть спеціальні методи дослідження (експертні оцінки, соціологічні методи). Які види соціологічних опитувань існують?
10. Які загальні вимоги висуваються до емпіричних методів дослідження (валідність, надійність, репрезентативність, діагностична сила)?

Тестові завдання

1. Емпіричний рівень наукового дослідження спрямований на:

- а) створення теорій і законів;
- б) безпосереднє отримання фактів через спостереження, експеримент, вимірювання;
- в) обґрунтування методів дослідження;
- г) лише узагальнення понять.

2. Метод синтезу полягає в:

- а) розчленуванні об'єкта на частини;
- б) поєднанні окремих частин в єдине ціле;
- в) переході від загального до конкретного;
- г) створенні ідеальної моделі.

3. Індукція – це перехід:

- а) від загальних положень до конкретних фактів;
- б) від окремих фактів до загальних висновків і закономірностей;
- в) від абстрактного до конкретного;
- г) від моделі до оригіналу.

4. Моделювання – це метод, який полягає в:

- а) вивченні оригіналу без створення його заміника;
- б) створенні та вивченні моделі для отримання знань про оригінал;
- в) лише вимірюванні кількісних показників;
- г) опитуванні експертів.

5. Спостереження як емпіричний метод вимагає:

- а) активного втручання дослідника;
- б) плановірності, цілеспрямованості та систематичності;
- в) тільки органолептичної оцінки;
- г) обов'язкового експерименту.

6. Комплексне дослідження передбачає:

- а) вивчення лише однієї ознаки об'єкта;
- б) різнобічне вивчення об'єкта за кількома аспектами і методами;
- в) тільки теоретичний аналіз;
- г) виключно соціологічні методи.

7. Анкетування та інтерв'ю належать до:

- а) експертних методів;
- б) соціологічних методів опитування;
- в) розрахунково-аналітичних методів;
- г) документалістики.

8. Абстрагування – це:

- а) перехід від загального до конкретного;
- б) мисленнєве відокремлення суттєвих ознак від другорядних;
- в) поєднання частин в ціле;
- г) перевірка гіпотези на практиці.

9. Валідність методу – це:

- а) його здатність давати однакові результати при повторенні;
- б) придатність методу для вивчення саме того явища, яке досліджується;
- в) можливість поширення результатів на всю сукупність;
- г) точність вимірювань.

10. Експеримент відрізняється від спостереження тим, що:

- а) не втручається в перебіг явища;
- б) передбачає активне втручання дослідника в умови функціонування об'єкта;
- в) використовується тільки на теоретичному рівні;
- г) не потребує плану.

Тематика рефератів

1. Рівні наукового дослідження: емпіричний, теоретичний та методологічний – їх взаємозв'язок і значення.

2. Загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, абстрагування.

3. Емпіричні (конкретнонаукові) методи в економічних дослідженнях: спостереження, експеримент, опитування, документальний аналіз.

4. Комплексні та міждисциплінарні дослідження: сутність, особливості та роль у сучасній економічній науці.

5. Спеціальні методи дослідження: експертні оцінки та соціологічні методи в економічних науках.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) теоретичний рівень дослідження передує емпіричному;
- 2) дедукція – це перехід від загального до конкретного;
- 3) моделювання можна застосовувати тільки на емпіричному рівні;
- 4) репрезентативність важлива для вибіркового соціологічних досліджень;
- 5) комплексне дослідження вивчає об'єкт лише за однією ознакою.

2. Заповніть пропущені слова

_____ рівень дослідження передбачає безпосереднє отримання фактів через спостереження та експеримент.

Перехід від часткового до загального – це _____.

Метод _____ полягає у створенні спрощеної копії об'єкта для його вивчення.

_____ дослідження охоплює об'єкт за кількома аспектами і методами.

_____ метод передбачає активне втручання дослідника в умови функціонування об'єкта.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Загальнонаукові методи дослідження»:

Метод	Рівень застосування	Коротка характеристика
Аналіз		
Синтез		
Індукція		
Дедукція		
Моделювання		
Абстрагування		

Заповніть таблицю «Емпіричні методи»:

Метод	Характеристика	Переваги / Недоліки
Спостереження		
Експеримент		
Анкетування		
Аналіз документів		

4. Кейс-завдання

Кейс: Дослідник вивчає вплив цифровізації на продуктивність праці на промисловому підприємстві. Він проводить опитування працівників, аналізує статистичну звітність за 5 років і будує економіко-математичну модель.

Питання:

1. Які рівні дослідження використовуються?
2. Які загальнонаукові та конкретно-наукові методи застосовуються?

3. Чи є дослідження комплексним? Обґрунтуйте.
4. Які спеціальні методи можна додатково застосувати?

5. Практичне завдання

Оберіть тему «Вплив інфляції на споживчу поведінку домогосподарств» і:

1. Визначте методи емпіричного рівня, які можна застосувати.
2. Запропонуйте 2–3 загальнонаукових методи та поясніть їх використання.
3. Сформулюйте, як провести комплексне дослідження цієї теми.

Тема 7. Результативність та ефективність науково-дослідної роботи

1. Результати науково-дослідної роботи.
2. Ефективність науково-дослідної роботи.
3. Оцінювання результативності роботи науковця.

Основні терміни і поняття: акт упровадження, витрати на науково-дослідну роботу, впровадження результатів науково-дослідної роботи, грантова діяльність, екологічна ефективність, економічна ефективність, економічний ефект, ефект науково-дослідної роботи, ефективність науково-дослідної роботи, ефективність роботи вченого, ефективність роботи наукового колективу, індекс цитування, інтелектуальна власність, кількісні показники науково-дослідної роботи, комерціалізація результатів науково-дослідної роботи, конкурентоспроможність науковця, критерії ефективності науково-дослідної роботи, монографія, наукова новизна, наукова публікація, наукова стаття, наукова школа, науковий ефект, науковий колектив, науковий результат, науково-дослідна робота, наукометричні показники, науково-дослідна робота, організаційна ефективність, патент, показники ефективності науково-дослідної роботи, практичне значення дослідження, практичний результат, прикладний результат, публікаційна активність, результативність науково-дослідної роботи, ресурси науково-дослідної роботи, соціальна ефективність, соціальний ефект, технічна ефективність, цитування, h-індекс, якісні показники науково-дослідної роботи.

1. Результати науково-дослідної роботи.

Види ефективності науково-дослідних робіт

Змістова характеристика видів ефекту наукових досліджень

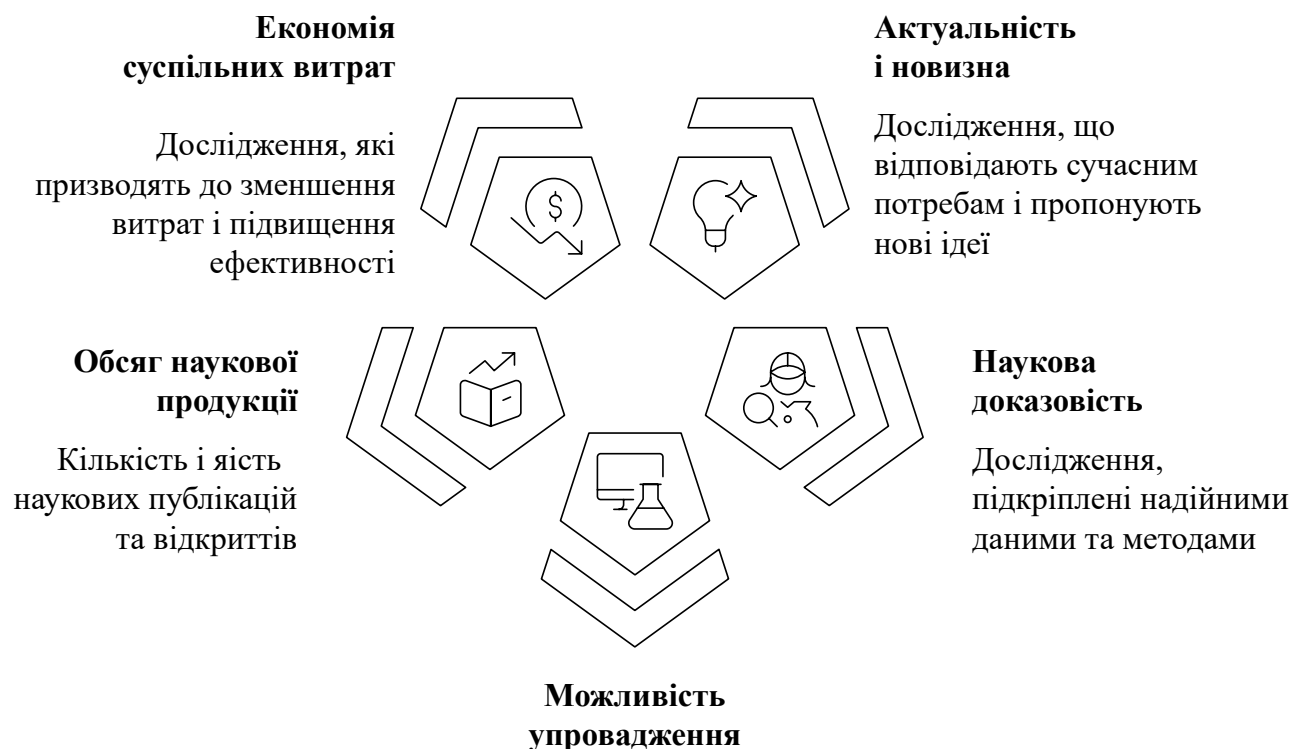
Вид ефекту	Зміст	Основні прояви та показники
Науковий	Приріст нових знань, ідей, підходів, теорій, концепцій і методик у певній галузі науки	Наукова новизна, нові теоретичні положення, моделі, методики, публікації, цитованість, апробація результатів
Науково-технічний	Можливість використання результатів науково-дослідної роботи для створення нових технологій, продукції, технічних рішень або подальших розробок	Патенти, авторські свідоцтва, технічні рішення, дослідні зразки, рівень готовності до впровадження, практична придатність результатів
Соціальний	Поліпшення умов життя, праці, освіти, культури, безпеки та добробуту населення	Підвищення якості життя, поліпшення умов праці, зростання рівня освіти, збільшення тривалості життя
Економічний	Перевищення економічних вигід від впровадження результатів науково-дослідної роботи над витратами на їх виконання та використання	Зростання прибутку, скорочення витрат, економія ресурсів, підвищення продуктивності праці, рентабельності й конкурентоспроможності
Екологічний	Зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище завдяки впровадженню результатів досліджень	Скорочення викидів і скидів, зменшення забруднення, економія природних ресурсів, поліпшення якості води, повітря й ґрунтів

Види економічної ефективності

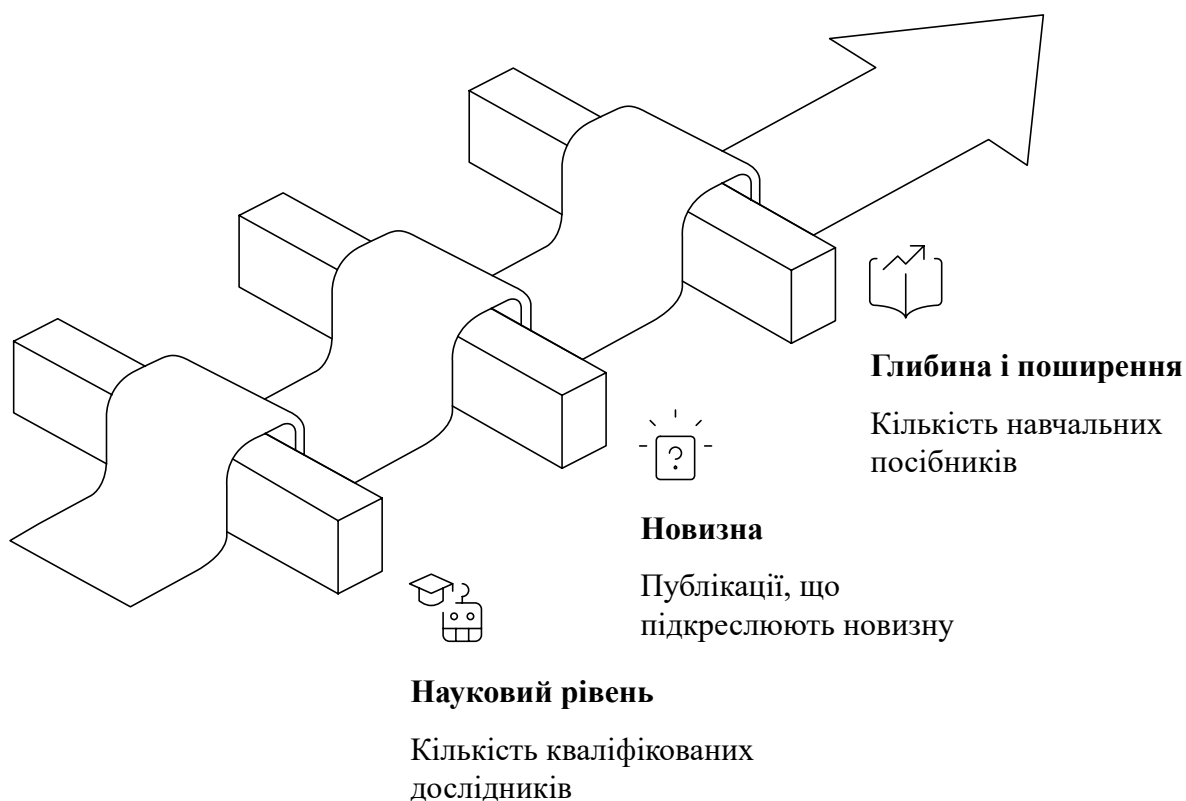

2. Ефективність науково-дослідної роботи.

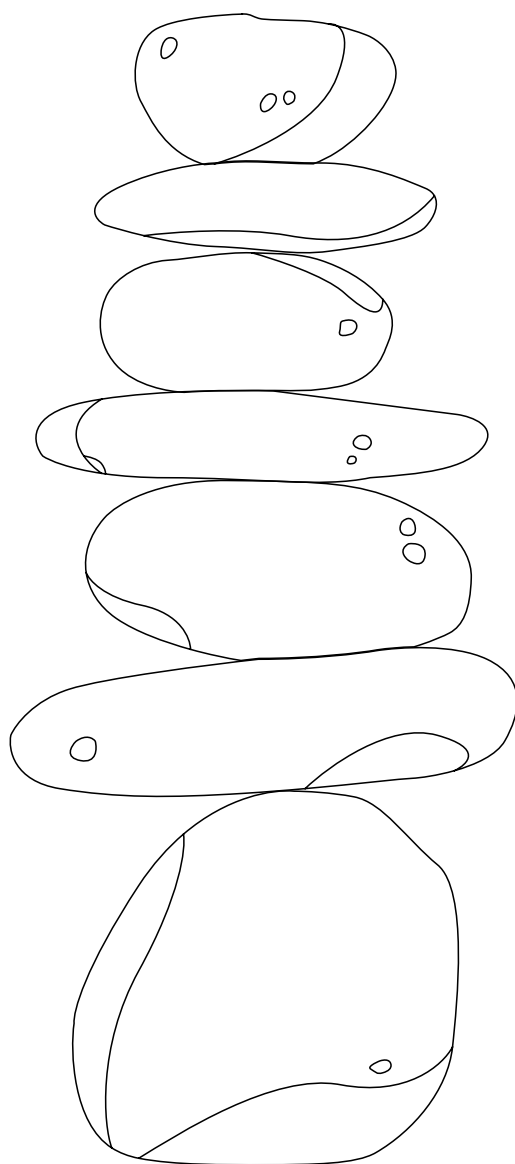
Вимірники ефективності наукових досліджень

Кількісні показники фундаментальних досліджень:

Якісні показники фундаментальних досліджень

Цитування

Публікації повинні
бути цитовані

Міжнародне визнання

Роботи повинні бути
визнані глобально

Початок прикладних досліджень

Основа для практичних
застосувань

Пріоритет вітчизняної науки

Підтримка національних
дослідників

Внесок в обороноздатність

Зміцнення
національної безпеки

Новизна явищ

Відкриття нових знань

Широке застосування

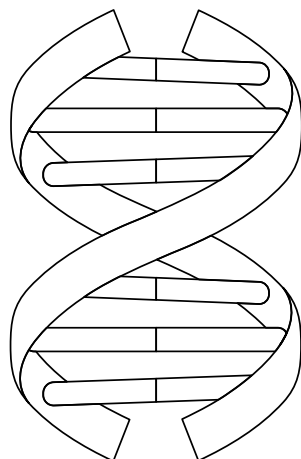
Результати повинні
бути корисними

Кількісні показники прикладних досліджень

Коефіцієнт
науково-технічної
результативності

Якість
результатів

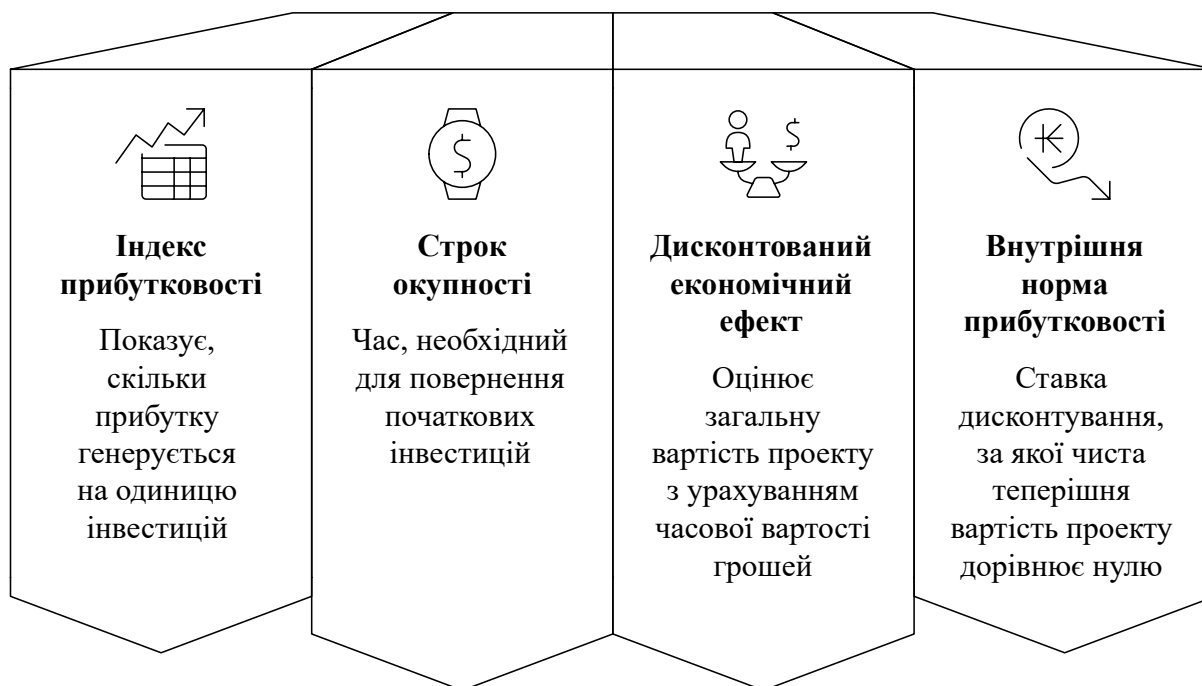

Масштаб реалізації
результатів

Показник
економічної
ефективності

Узагальнюючі показники економічної ефективності

Види ефективності залежно від системи фінансування робіт

Показник	Характеристика
Комерційна ефективність	Відображає співвідношення між витратами на виконання, впровадження та використання результатів науково-дослідної роботи і фінансовими результатами, отриманими від їх практичної реалізації. Така ефективність характеризує здатність наукової розробки забезпечувати прибуток, окупність інвестицій, скорочення витрат, підвищення продуктивності, збільшення обсягів продажу або створення додаткового доходу для підприємства
Бюджетна ефективність	Характеризує вплив результатів науково-дослідної роботи на доходи, видатки та загальну результативність використання коштів державного або місцевого бюджету. Вона може проявлятися у зростанні податкових надходжень, скороченні бюджетних витрат, підвищенні ефективності державних програм, зменшенні потреби у фінансуванні певних соціальних, економічних чи інфраструктурних заходів
Загальноекономічна ефективність	Відображає сукупний вплив результатів науково-дослідної роботи на розвиток економіки, галузі, регіону, підприємства або суспільства загалом. Вона враховує не лише прямі фінансові результати, а й ширші наслідки впровадження наукових розробок: підвищення конкурентоспроможності, зростання продуктивності праці, технологічне оновлення виробництва, поліпшення якості продукції, створення нових робочих місць, соціальний та екологічний ефекти

3. Оцінювання результативності роботи науковця.

Вимірювання ефективності роботи науковця

Показник	Характеристика
Публікаційна активність	Відображає кількість і обсяг наукових праць дослідника. До цього показника належать загальна кількість опублікованих праць, кількість статей, монографій, розділів у колективних монографіях, тез доповідей, навчальних і методичних видань, а також обсяг публікацій у друкованих аркушах
Якість публікацій	Характеризує рівень наукових видань, у яких опубліковано результати досліджень. Може враховувати публікації у фахових виданнях, журналах, індексованих у міжнародних наукометричних базах даних, виданнях із рецензуванням, а також у журналах із високими бібліометричними показниками
Продуктивність праці	Відображає результативність наукової діяльності дослідника за певний період і може оцінюватися через кількість підготовлених публікацій, виконаних наукових тем, участь у проєктах, грантах, конференціях, підготовку звітів, розробок, рекомендацій або інших результатів наукової роботи
Новизна розробок	Характеризує наявність нових наукових результатів, авторських підходів, методик, моделей, технологій або практичних рішень. Може підтверджуватися патентами, свідоцтвами про реєстрацію авторського права, впровадженими розробками, новими методичними рекомендаціями чи іншими документально підтвердженими результатами
Цитованість	Відображає кількість посилань на праці автора в інших наукових джерелах. Цитованість свідчить про використання результатів досліджень іншими науковцями та може враховуватися за даними Google Scholar, Scopus, Web of Science та інших наукометричних систем
Імпакт-фактор журналу	Показник впливовості наукового журналу, у якому опубліковано працю. У сучасній практиці для журналів Web of Science використовують Journal Impact Factor у Journal Citation Reports від Clarivate, а для журналів, представлених у Scopus, часто застосовують SCImago Journal Rank та інші журнальні метрики
Впровадження результатів дослідження	Характеризує практичне використання наукових результатів у діяльності підприємств, установ, організацій, освітньому процесі, управлінській практиці або нормативно-методичному забезпеченні. Може підтверджуватися довідками про впровадження, актами апробації, рекомендаціями, договорами чи іншими документами

Вимірювання ефективності роботи наукового колективу

Показник	Характеристика
Публікаційна активність	Характеризує кількість і обсяг наукових праць, підготовлених членами наукового колективу за певний період. До цього показника належать статті, монографії, розділи в монографіях, тези доповідей, навчальні та методичні видання, а також публікації у фахових і міжнародних наукових виданнях
Продуктивність праці	Визначається як співвідношення обсягу виконаних науково-дослідних робіт або їх кошторисної вартості за певний період до середньооблікової чисельності працівників наукового колективу. Показник дає змогу оцінити результативність використання кадрового потенціалу
Новизна розробок	Відображає рівень оригінальності та інноваційності результатів діяльності наукового колективу. Може визначатися за кількістю отриманих патентів, свідоцтв про реєстрацію авторського права, авторських розробок, нових методик, моделей, технологій або завершених наукових тем у розрахунку на одного працівника чи науковий підрозділ
Цитованість	Відображає рівень використання результатів досліджень іншими науковцями. Може оцінюватися за кількістю цитувань праць колективу, h-індексом, g-індексом, кількістю публікацій у виданнях, індексованих у міжнародних базах, а також у журналах із високими бібліометричними показниками
Кількість упроваджених тем	Характеризує практичну результативність діяльності наукового колективу та показує, яка частина завершених науково-дослідних робіт була доведена до стадії практичного використання. Цей показник може визначатися як співвідношення кількості впроваджених тем, розробок, методик, рекомендацій або технологій до загальної кількості виконаних чи завершених наукових тем
Комерціалізація результатів досліджень	Відображає здатність наукового колективу перетворювати результати досліджень на практично придатні, ринково значущі та економічно корисні продукти, технології, послуги або рішення. Оцінюється за кількістю укладених ліцензійних договорів, переданих технологій, проданих прав інтелектуальної власності, отриманих доходів від реалізації розробок або залучених коштів від замовників
Економічна ефективність	Визначає співвідношення між економічним ефектом, отриманим від упровадження наукових розробок, і витратами на виконання науково-дослідних робіт. Вона може проявлятися у зростанні прибутку, зниженні витрат, підвищенні продуктивності праці, економії ресурсів, збільшенні обсягів виробництва, поліпшенні якості продукції або підвищенні конкурентоспроможності підприємства

Ключові наукометричні бази даних для української науки

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні види результатів (ефектів) науково-дослідної роботи та дайте їм характеристику.
2. Що таке ефективність науково-дослідної роботи? Які види ефективності вирізняють залежно від системи фінансування?
3. Порівняйте кількісні та якісні показники ефективності фундаментальних і прикладних досліджень.
4. Які узагальнюючі показники економічної ефективності науково-дослідної роботи ви знаєте?

5. Як вимірюється ефективність роботи окремого вченого? Назвіть ключові показники.

6. У чому полягає ефективність роботи наукового колективу? Назвіть основні критерії оцінки.

7. Що таке наукометричні показники? Поясніть роль індексу цитування та h-індексу.

8. Які форми впровадження результатів науково-дослідної роботи існують? Наведіть приклади документів, що підтверджують впровадження.

9. Чим відрізняється комерційна ефективність від бюджетної та загальноекономічної?

10. Які фактори впливають на комерціалізацію результатів наукових досліджень?

Тестові завдання

1. Науковий ефект науково-дослідної роботи проявляється в:

- а) отриманні прибутку від продажу продукції;
- б) прирості нових знань, теорій, концепцій і публікацій;
- в) зменшенні забруднення навколишнього середовища;
- г) скороченні бюджетних витрат.

2. Економічна ефективність науково-дослідної роботи – це:

- а) перевищення економічних вигід над витратами на дослідження;
- б) кількість опублікованих статей;
- в) рівень цитованості;
- г) кількість патентів.

3. h-індекс вченого відображає:

- а) загальну кількість публікацій;
- б) баланс між кількістю публікацій та їх цитуванням;
- в) тільки імпакт-фактор журналу;
- г) кількість грантів.

4. Комерційна ефективність науково-дослідної роботи характеризує:

- а) вплив на державний бюджет;
- б) здатність забезпечувати прибуток і окупність інвестицій;
- в) тільки екологічний ефект;
- г) кількість наукових шкіл.

5. Акт упровадження є підтвердженням:

- а) теоретичної новизни;
- б) практичного використання результатів науково-дослідної роботи;
- в) бюджетної ефективності;
- г) кількості цитувань.

6. Публікаційна активність вченого – це:

- а) лише кількість монографій;
- б) кількість і якість наукових публікацій за певний період;
- в) тільки участь у конференціях;
- г) розмір заробітної плати.

7. Загальноекономічна ефективність враховує:

- а) тільки прямі фінансові результати;
- б) сукупний вплив на економіку, соціальну сферу та екологію;
- в) лише витрати на науково-дослідну роботу;
- г) кількість працівників у колективі.

8. Якісним показником ефективності науково-дослідної роботи є:

- а) кількість виконаних тем;
- б) наукова новизна та рівень цитованості;
- в) кошторисна вартість робіт;
- г) кількість сторінок звіту.

9. Основним показником ефективності наукового колективу є:

- а) кількість упроваджених розробок і рівень комерціалізації;
- б) тільки середній вік працівників;
- в) кількість кабінетів;
- г) площа лабораторій.

10. Соціальний ефект науково-дослідної роботи проявляється в:

- а) зростанні прибутку підприємств;
- б) поліпшенні якості життя, умов праці та освіти населення;
- в) кількості патентів;
- г) зменшенні витрат на електроенергію.

Тематика рефератів

1. Види ефектів науково-дослідних робіт: науковий, економічний, соціальний, екологічний та їх взаємозв'язок.
2. Економічна ефективність науково-дослідної роботи.
3. Наукометричні показники ефективності роботи вченого в сучасних умовах (h-індекс, цитування, імпакт-фактор).
4. Комерціалізація результатів наукових досліджень в Україні: проблеми та перспективи.
5. Оцінка ефективності діяльності наукових колективів: критерії, показники та зарубіжний досвід.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) науковий ефект науково-дослідної роботи вимірюється лише кількістю патентів;
- 2) h-індекс враховує як кількість публікацій, так і їх цитування;
- 3) бюджетна ефективність показує вплив науково-дослідної роботи на доходи та видатки державного бюджету;
- 4) кількісні показники фундаментальних досліджень включають тільки економічний прибуток;

5) акт упровадження є обов'язковим документом для підтвердження практичного значення результатів.

2. Заповніть пропущені слова

_____ ефект науково-дослідної роботи характеризується приростом нових знань. Основним наукометричним показником впливовості вченого є _____-індекс. _____ ефективність відображає окупність інвестицій і прибуток від впровадження. Кількість упроваджених розробок є показником ефективності _____. _____ показники науково-дослідної роботи включають наукову новизну.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Види ефектів науково-дослідної роботи»:

Вид ефекту	Зміст (коротко)	Основні показники / прояви
Науковий		
Економічний		
Соціальний		
Екологічний		
Науково-технічний		

Заповніть таблицю «Показники ефективності»:

Об'єкт оцінки	Кількісні показники	Якісні показники
Робота вченого		
Робота наукового колективу		
Ефективність науково-дослідної роботи		

4. Кейс-завдання

Кейс: Науковий колектив виконав науково-дослідну роботу на тему «Оптимізація енергоспоживання промислових підприємств». Результат – нова методика, яка дозволяє зменшити витрати на енергію на 18 %. Опубліковано 12 статей, отримано 3 патенти, впроваджено на 5 підприємствах, економічний ефект склав 12 млн грн при витратах на дослідження 3,5 млн грн.

Питання:

1. Які види ефектів науково-дослідної роботи отримані? Наведіть приклади.
2. Розрахуйте просту економічну ефективність (коефіцієнт).
3. Які наукометричні показники ефективності колективу можна виділити?
4. Які документи підтверджують впровадження?

5. Практичне завдання

Проаналізуйте публікаційну активність будь-якого відомого українського вченого-економіста (або свого наукового керівника) за даними Google Scholar або ORCID:

1. Визначте h-індекс, загальну кількість цитувань.
2. Оцініть публікаційну активність за останні 5 років.
3. Запропонуйте 3–4 заходи для підвищення ефективності наукової діяльності.

Тема 8. Грантова діяльність та проєктне управління у сучасних наукових дослідженнях

1. Особливості грантової підтримки наукових досліджень.
2. Життєвий цикл грантового проєкту.
3. Структура грантової заявки.
4. Основи проєктного управління в науковій діяльності.
5. Управління реалізацією грантового проєкту.

Основні терміни і поняття: актуальність проєкту, бенефіціари, бюджет проєкту, грант, грантова діяльність, грантова заявка, грантова програма, грантова угода, грантодавець, грантоотримувач, грантовий проєкт, діаграма Ганта, допустимі витрати, життєвий цикл грантового проєкту, завдання проєкту, звітність проєкту, індикатори проєкту, календарний план, керівник проєкту, команда проєкту, конкурс грантів, консорціум, кошторис, логіко-структурна матриця, матриця ризиків, мета проєкту, моніторинг проєкту, науковий проєкт, очікувані результати, оцінювання проєкту, партнерство, поширення результатів, проєктна ідея, проєктне управління, ризик проєкту, співфінансування, сталість результатів, стейкхолдери, фінансова звітність, цільова група.

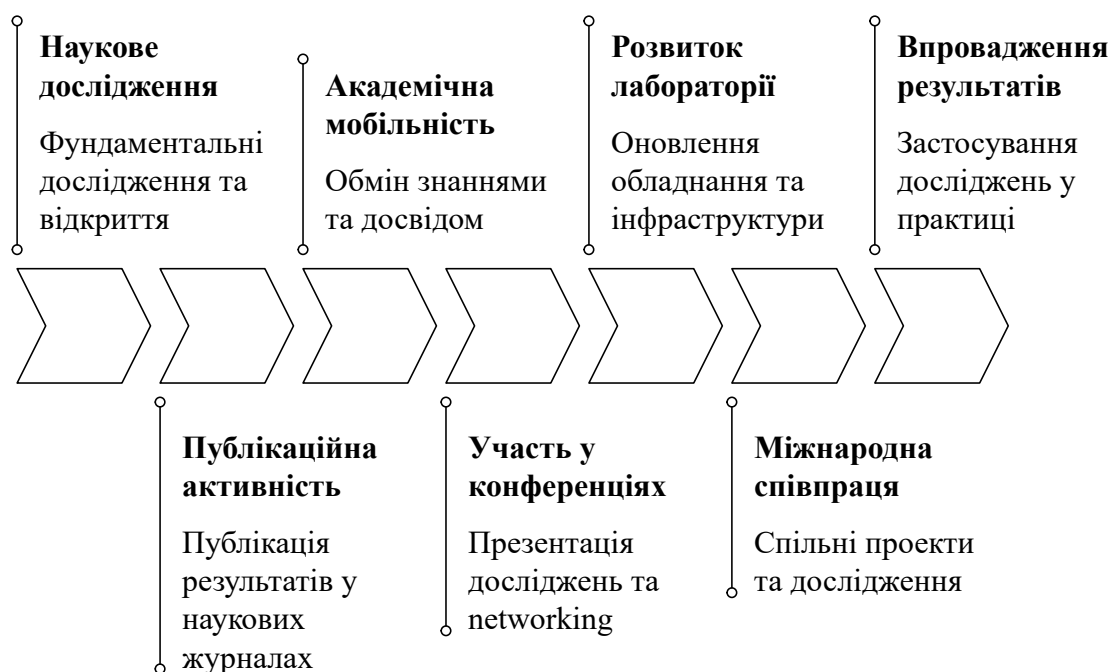

1. Особливості грантової підтримки наукових досліджень.

Сутність грантової діяльності у наукових дослідженнях

Елемент	Змістова характеристика
Мета грантової діяльності	Підтримка наукових досліджень, інновацій, академічної мобільності, розвитку дослідницької інфраструктури та впровадження результатів науки
Суб'єкти	Дослідники, наукові групи, заклади вищої освіти, наукові установи, громадські організації, підприємства
Грантодавці	Державні фонди, міжнародні програми, благодійні фонди, університети, бізнес-структури, громадські організації
Об'єкт підтримки	Наукове дослідження, інноваційна розробка, публікація, стажування, конференція, лабораторія, освітній або суспільно значущий проєкт
Форми підтримки	Фінансування дослідження, закупівля обладнання, оплата публікацій, підтримка мобільності, стипендія, оплата консультацій, організація заходів
Основний механізм	Конкурсне подання заявки, експертне оцінювання, укладення грантової угоди, реалізація проєкту, звітування
Очікуваний результат	Нові знання, публікації, методики, технології, рекомендації, бази даних, прототипи, освітні продукти, соціальний або економічний ефект

Основні напрями грантової підтримки науковця

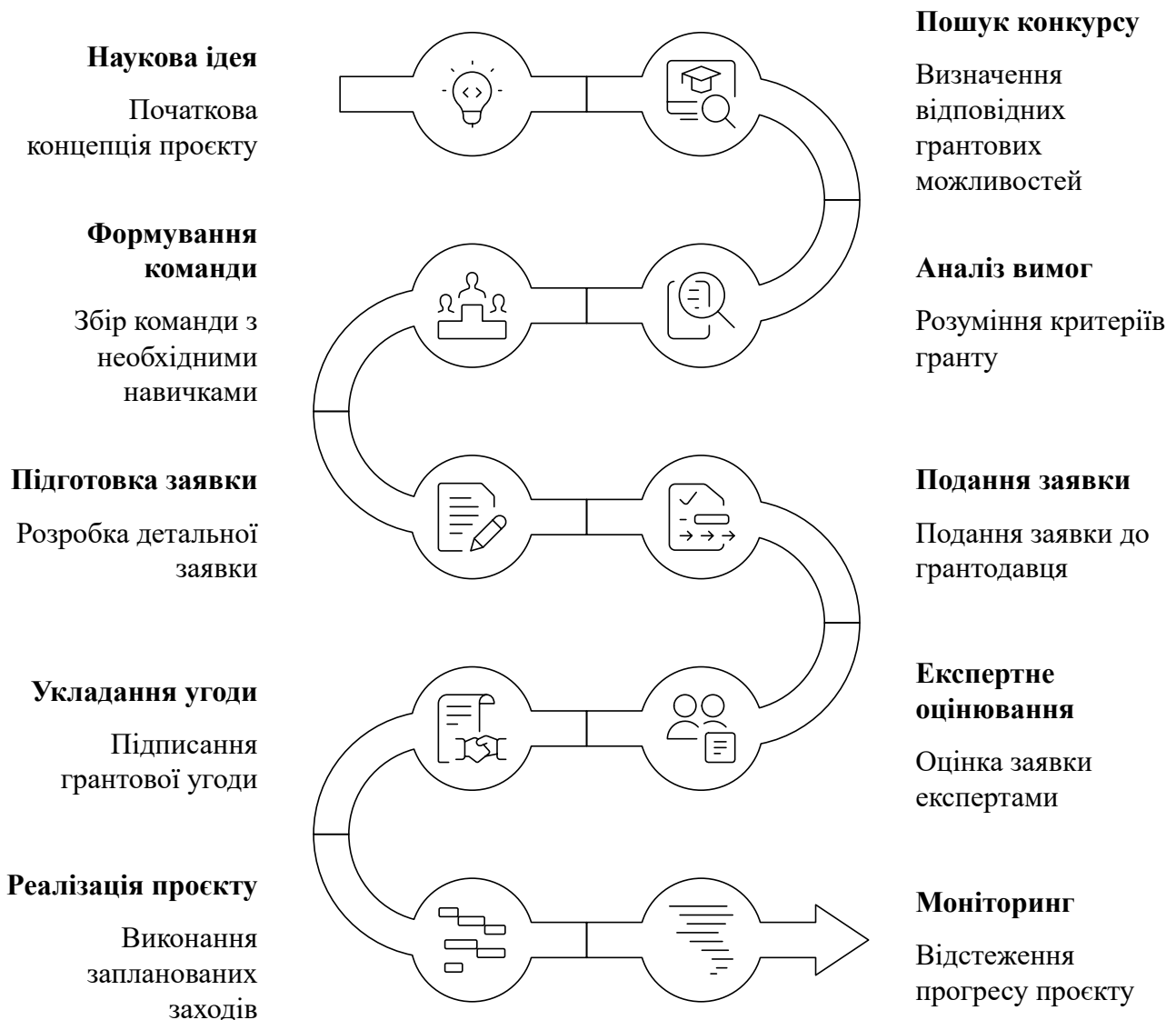

Види грантів у науковій діяльності

Вид гранту	Призначення	Приклад очікуваного результату
Дослідницький	Проведення фундаментального або прикладного дослідження	Науковий звіт, статті, методика, модель, рекомендації
Інноваційний	Розроблення нового продукту, технології або рішення	Прототип, технологічна карта, патентна заявка
Освітній	Розвиток освітніх програм, курсів, тренінгів	Навчальний курс, методичні матеріали, програма підготовки
Мобільнісний	Стажування, обмін, участь у міжнародних заходах	Звіт про стажування, спільна публікація, нові партнерства
Інфраструктурний	Оновлення обладнання, створення лабораторій, баз даних	Лабораторія, обладнання, цифровий ресурс
Публікаційний	Підтримка підготовки й поширення наукових результатів	Стаття, монографія, збірник, відкритий доступ
Соціально-прикладний	Розв'язання суспільно значущої проблеми	Рекомендації, програма дій, аналітичний звіт
Стипендіальний	Індивідуальна підтримка науковця, аспіранта, докторанта або молодого дослідника	Завершене дослідження, дисертаційний розділ, стаття, участь у науковому заході
Конференційний	Фінансування участі в наукових конференціях, форумах, симпозіумах	Доповідь, тези, сертифікат участі, налагодження наукових контактів

2. Життєвий цикл грантового проєкту.

Життєвий цикл грантового проєкту

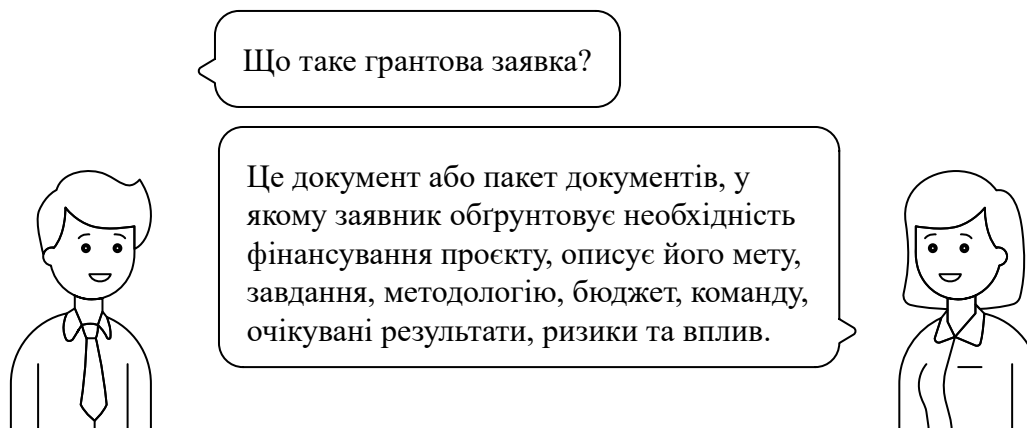

Етапи життєвого циклу грантового проєкту

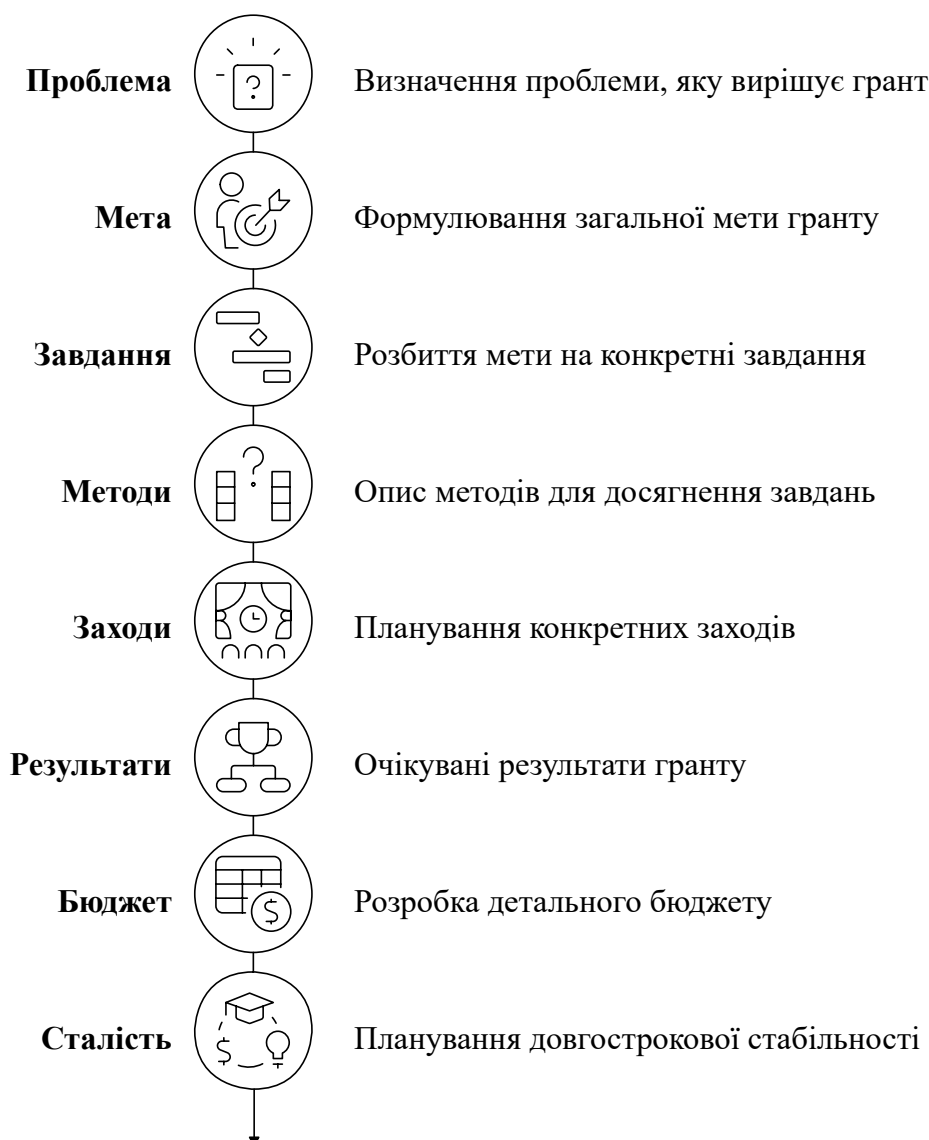
Етап	Основний зміст
Ініціювання проєкту	Визначення проблеми, мети, актуальності, очікуваних результатів
Підготовка заявки	Формування команди, опис ідеї, методології, плану робіт
Подання та оцінювання	Реєстрація заявки, завантаження документів, перевірка відповідності вимогам і експертне оцінювання
Реалізація проєкту	Укладання угоди, виконання запланованих робіт, управління ресурсами, моніторинг строків, бюджету й ризиків
Завершення та поширення результатів	Підготовка звітності, презентація результатів, публікації, рекомендації та впровадження результатів

3. Структура грантової заявки.

Сутність грантової заявки

Логіка побудови грантової заявки

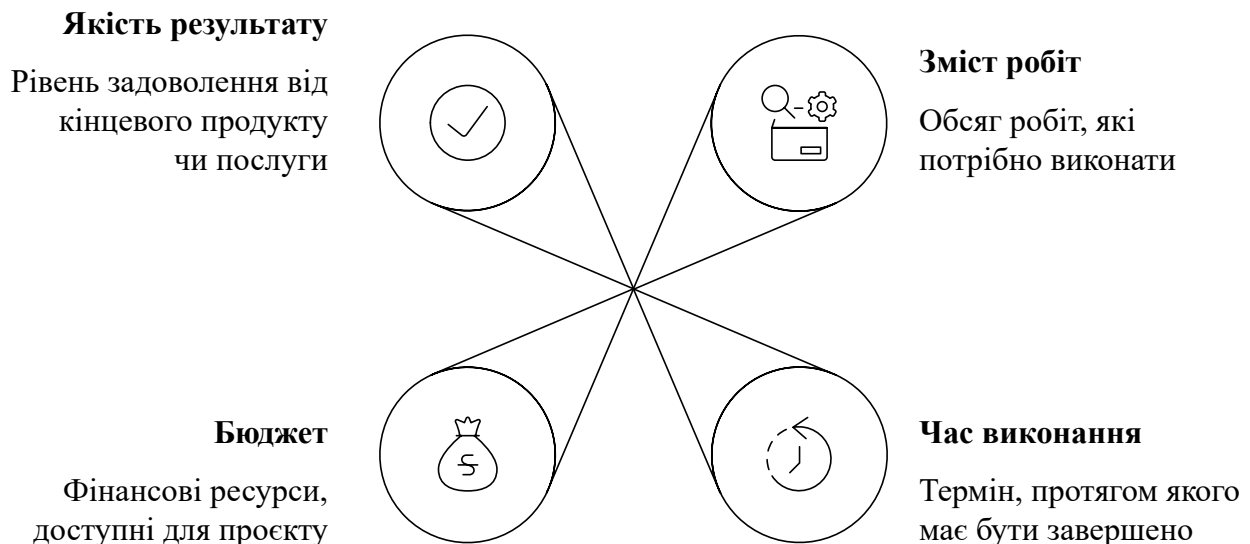

Типова структура грантової заявки

Розділ заявки	Основне питання	Що потрібно подати
Назва проєкту	Про що проєкт?	Коротка й точна назва
Резюме	У чому суть проєкту?	Проблема, мета, заходи, результати, значення
Актуальність	Чому проєкт потрібний?	Обґрунтування проблеми
Мета	Якого результату потрібно досягти?	Загальний очікуваний результат
Завдання	Що потрібно зробити?	Конкретні напрями роботи
Методологія	Як буде проведено дослідження?	Методи, дані, інструменти, етапи
План робіт	Коли і ким виконуються дії?	Заходи, строки, відповідальні
Команда	Хто реалізує проєкт?	Компетентності виконавців, ролі
Бюджет	Скільки коштів потрібно і на що?	Статті витрат, розрахунки
Ризики	Що може завадити реалізації?	Потенційні загрози та реагування
Моніторинг	Як буде перевірятися виконання?	Показники, джерела перевірки, періодичність контролю
Комунікація	Як будуть поширюватися результати?	Публікації, заходи, сайт, соціальні мережі, звіти
Сталість	Що буде після завершення фінансування?	Подальше використання
Додатки	Які документи підтверджують заявку?	CV, листи підтримки, бюджетні форми, календарний план

4. Основи проєктного управління в науковій діяльності.

Ключові обмеження проєктного управління

Основні інструменти проєктного управління в науковій діяльності

Інструмент	Призначення	Приклад використання
SMART-цілі	Формулювання конкретних і вимірюваних цілей	Визначення мети дослідження та очікуваних показників
Логіко-структурна матриця	Узгодження мети, завдань, результатів, показників і ризиків	Побудова логіки грантової заявки або наукового проєкту
WBS-структура	Поділ проєкту на окремі блоки робіт, завдання та підзавдання	Виділення етапів дослідження, публікацій, заходів
Діаграма Ганта	Планування строків виконання робіт та візуалізація календарного плану	Відображення етапів дослідження за місяцями або кварталами
RACI-матриця	Розподіл ролей і відповідальності між учасниками проєкту	Визначення відповідального виконавця, консультанта, керівника та учасників команди
Матриця ризиків	Оцінювання ймовірності ризиків, їхнього впливу та способів реагування	Планування дій у разі затримки даних або фінансування
План комунікації	Організація взаємодії з командою, партнерами й грантодавцем	Регулярні наради, звіти, інформаційні повідомлення
Моніторингові показники	Оцінювання ходу виконання проєкту та досягнення результатів	Кількість публікацій, заходів, учасників, отриманих даних

Ролі учасників грантового проєкту

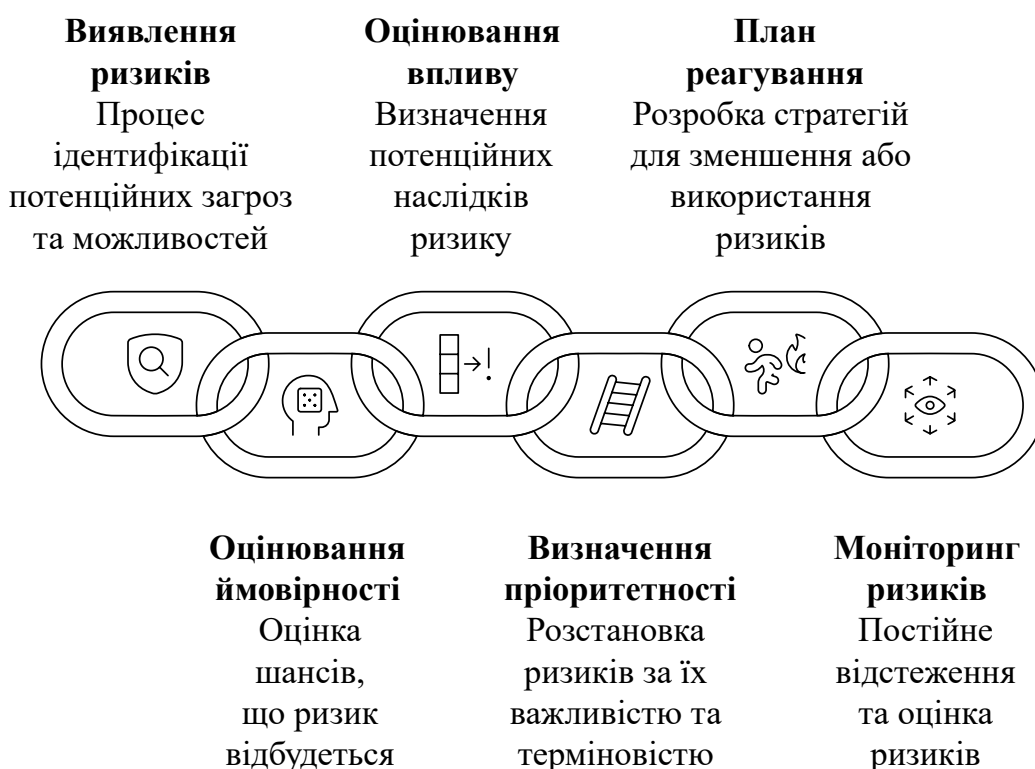
Роль	Основні функції
Керівник проєкту	Загальне управління, прийняття рішень, взаємодія з грантодавцем
Науковий керівник / головний дослідник	Забезпечення наукової якості, методології та результатів
Координатор	Організація календарного плану, комунікація між учасниками
Дослідники	Збір, аналіз, інтерпретація даних, підготовка наукових матеріалів
Фінансовий менеджер	Планування й контроль бюджету, підготовка фінансових звітів
Адміністратор	Документообіг, організація заходів, збереження матеріалів
Комунікаційний фахівець	Поширення результатів, інформаційні матеріали, публічність
Партнери	Виконання окремих завдань, надання ресурсів, експертиза

5. Управління реалізацією грантового проєкту.

Основні статті бюджету грантового проєкту

Стаття витрат	Зміст	Приклади
Оплата праці	Винагорода членам команди за виконання проєктних завдань	Заробітна плата дослідників, координатора, аналітика
Обладнання	Придбання або оренда засобів, необхідних для дослідження	Лабораторне обладнання, комп'ютерна техніка
Матеріали	Витратні матеріали для виконання робіт	Реактиви, папір, канцелярія, польові матеріали
Відрядження	Поїздки, пов'язані з проєктом	Транспорт, проживання, добові
Послуги	Залучення зовнішніх виконавців або спеціалізованих сервісів	Переклад, дизайн, аудит, програмування
Заходи	Організація семінарів, конференцій, тренінгів	Оренда приміщення, технічне забезпечення
Публікації та комунікація	Поширення результатів проєкту	Публікаційні витрати, сайт, інформаційні матеріали
Непрямі витрати	Адміністративні витрати організації	Комунальні послуги, бухгалтерський супровід, офісні витрати

Етапи управління ризиками

Приклад матриці ризиків грантового проєкту

Ризик	Ймовірність	Вплив	Заходи реагування
Затримка збору даних	Середня	Високий	Передбачити резерв часу, альтернативні джерела даних
Вибуття члена команди	Низька	Середній	Розподілити знання між кількома виконавцями, мати резервного фахівця
Зростання вартості послуг	Середня	Середній	Закласти фінансовий резерв, перевірити ринкові ціни
Низька активність цільової аудиторії	Середня	Високий	Посилити комунікацію, залучити партнерів, змінити канали інформування
Технічні збої	Низька	Середній	Використовувати резервне копіювання, дублювати матеріали
Недотримання строків партнерами	Середня	Високий	Установити проміжні дедлайни, проводити регулярні координаційні зустрічі
Ризик	Ймовірність	Вплив	Заходи реагування
Затримка збору даних	Середня	Високий	Передбачити резерв часу, альтернативні джерела даних

Показники моніторингу грантового проєкту

Тип показника	Що вимірює	Приклад
Вхідні ресурси	Залучені ресурси для виконання проєкту	Обсяг фінансування, кількість виконавців, матеріально-технічне забезпечення, наявність обладнання, доступ до інформаційних ресурсів
Процесні показники	Хід виконання робіт	Кількість проведених зустрічей, виконаних етапів, підготовлених проміжних матеріалів, дотримання календарного плану
Продуктові показники	Безпосередні результати діяльності	Публікації, звіти, методичні рекомендації, навчальні матеріали, програмні продукти, аналітичні записки
Результативні показники	Досягнення мети й завдань	Розроблена методика, апробована модель, отримані висновки, підготовлені рекомендації, досягнення запланованих результатів
Показники впливу	Довгострокові зміни	Використання результатів у практиці, цитування, впровадження рекомендацій

Види звітності грантового проєкту

Питання для самоконтролю

1. Чим грантова підтримка відрізняється від звичайного фінансування?
2. Які основні види грантів використовуються у науковій діяльності?
3. Які етапи охоплює життєвий цикл грантового проєкту?
4. Чому важливо узгоджувати проблему, мету, завдання, методи, результати й бюджет у грантовій заявці?
5. Які основні розділи містить типова грантова заявка?
6. Які функції виконує проєктне управління в науковій діяльності?
7. Які ролі можуть бути передбачені в команді грантового проєкту?
8. Які статті витрат найчастіше включаються до бюджету грантового проєкту?
9. Що таке ризик грантового проєкту і як ним управляти?
10. Які види звітності передбачає реалізація грантового проєкту?

Тестові завдання

1. Грант – це:

- а) будь-який дохід науковця;
- б) цільова підтримка, що надається на конкурсній основі для реалізації проєкту;
- в) обов'язкова державна заробітна плата;
- г) форма кредитування без звітування.

2. До життєвого циклу грантового проєкту належить:

- а) лише написання заявки;
- б) лише отримання коштів;
- в) підготовка, подання, реалізація, моніторинг і звітування;
- г) тільки публікація результатів.

3. Основна мета грантової заявки полягає в тому, щоб:

- а) описати всі наукові інтереси автора;
- б) обґрунтувати необхідність фінансування конкретного проєкту;
- в) замінити наукову статтю;
- г) подати автобіографію дослідника.

4. Методологія грантової заявки відповідає на питання:

- а) хто фінансує проєкт?
- б) як саме буде виконано дослідження?
- в) скільки сторінок має заявка?
- г) коли буде оголошено конкурс?

5. Бюджет грантового проєкту має бути:

- а) максимально великим;
- б) мінімальним незалежно від змісту робіт;
- в) реалістичним, обґрунтованим і пов'язаним із планом робіт;
- г) складеним після завершення проєкту.

6. Матриця ризиків використовується для:

- а) оформлення списку літератури;
- б) оцінювання ймовірності та впливу потенційних загроз;
- в) визначення назви проєкту;
- г) автоматичного отримання гранту.

7. Моніторинг грантового проєкту – це:

- а) випадкова перевірка після завершення робіт;
- б) систематичне спостереження за виконанням проєкту;
- в) лише фінансовий аудит;
- г) презентація результатів у соціальних мережах.

8. До фінансової звітності належать:

- а) лише наукові статті;
- б) кошториси, платіжні документи, договори, акти виконаних робіт;
- в) тези конференції;
- г) відгуки учасників заходу без фінансових документів.

9. RACI-матриця використовується для:

- а) розподілу ролей і відповідальності в команді;
- б) визначення індексу цитування;
- в) розрахунку рентабельності;
- г) оформлення бібліографії.

10. Сталість результатів грантового проєкту означає:

- а) припинення всіх дій після завершення фінансування;
- б) подальше використання й розвиток результатів після завершення проєкту;
- в) відсутність потреби у звітуванні;
- г) виконання лише фінансової частини проєкту.

Тематика рефератів

1. Грантова діяльність як інструмент розвитку сучасної науки та підтримки наукових досліджень.
2. Життєвий цикл грантового проєкту: від формування ідеї до звітування та поширення результатів.
3. Структура грантової заявки та основні вимоги до її підготовки.
4. Проєктне управління в науковій діяльності: планування, команда, ресурси та контроль виконання.
5. Бюджетування, ризики й моніторинг грантового проєкту як умови його успішної реалізації.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) грант – це цільова підтримка, що надається на конкурсній основі для реалізації проєкту;
- 2) грантова заявка складається лише з назви проєкту та його бюджету;
- 3) життєвий цикл грантового проєкту охоплює підготовку заявки, реалізацію проєкту, моніторинг і звітування;
- 4) бюджет грантового проєкту може не відповідати запланованим завданням, якщо загальна сума витрат є невеликою;
- 5) проєктне управління допомагає узгодити мету, строки, ресурси, команду та очікувані результати проєкту.

2. Заповніть пропущені слова

_____ – це цільова фінансова або інша підтримка, що надається на конкурсній основі для реалізації проєкту.

_____ грантового проєкту – це послідовність етапів від формування ідеї до завершення, звітування та поширення результатів.

Конкретні дії або напрями роботи, виконання яких забезпечує досягнення мети, називаються _____ проєкту.

_____ проєкту – це фінансовий план, у якому визначаються обсяг коштів, структура витрат і джерела фінансування.

Потенційна подія або обставина, яка може негативно вплинути на строки, бюджет, якість або результати проєкту, називається _____ проєкту.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Елементи грантової заявки»:

Елемент грантової заявки	Що потрібно зазначити?
Назва проєкту	
Актуальність проєкту	
Мета проєкту	
Завдання проєкту	
Методологія	
Очікувані результати	
Бюджет проєкту	
Ризики проєкту	
Моніторинг	
Поширення результатів	

4. Кейс-завдання

Кейс: Наукова група підготувала грантову заявку на тему «Підвищення ефективності аграрного виробництва». У заявці зазначено, що проєкт є актуальним, але не наведено конкретної проблеми. Мета сформульована як «покращити ситуацію в аграрній сфері». Бюджет містить витрати на обладнання, відрядження та оплату праці, але не пояснює, як ці витрати пов'язані із завданнями. План робіт складається лише з двох пунктів: «провести дослідження» і «підготувати звіт».

Питання:

1. Які основні недоліки має така грантова заявка?
2. Як потрібно уточнити проблему, мету й завдання?
3. Які елементи слід додати до плану реалізації?
4. Як обґрунтувати бюджет?
5. Які показники моніторингу можна запропонувати для такого проєкту?

5. Практичне завдання

Підготуйте коротку концепцію грантового проєкту за обраною темою наукового дослідження. У концепції потрібно визначити: назву проєкту, актуальність проблеми, мету, 3–5 завдань, цільову групу, очікувані результати, основні заходи, склад команди, орієнтовний бюджет, можливі ризики та способи їх подолання.

Тема 9. Організація науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти

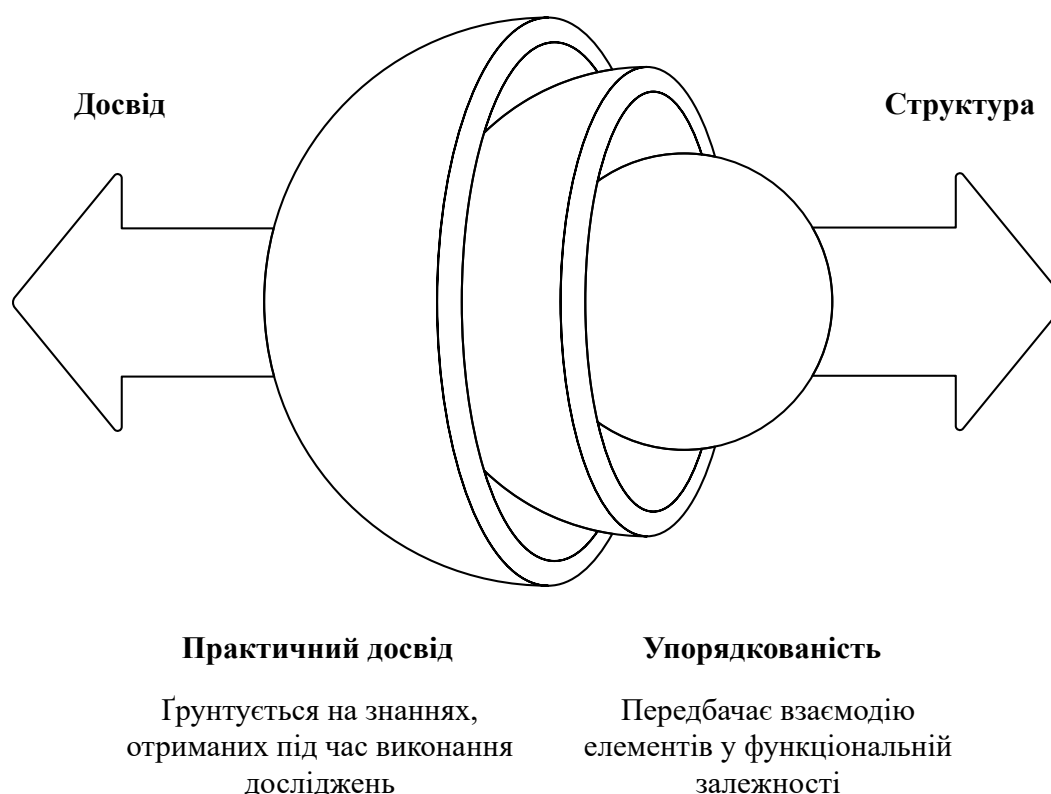
1. Науково-дослідна робота магістрантів: етапи підготовки та вимоги до кваліфікаційної роботи.
2. Науково-дослідна робота аспірантів: етапи підготовки та вимоги до дисертаційної роботи.
3. Рецензування та експертне оцінювання робіт.

Основні терміни і поняття: *апробація результатів дослідження, аспірант, відгук наукового керівника, вступ, дисертація, додатки, захист наукової роботи, звіт про виконання наукової роботи, індивідуальний план аспіранта, інформаційна база дослідження, кваліфікаційна робота, критерії оцінювання наукової роботи, магістр, наукова новизна, наукова обґрунтованість, наукова публікація, наукова стаття, наукове консультування, науковий керівник, науково-дослідна робота здобувачів, організація науково-дослідної роботи, оформлення наукової роботи, плагіат, попередній захист, практичне значення дослідження, предмет дослідження, рецензент, рецензування, рецензія, самостійність дослідження, список використаних джерел, тези доповіді, цитування.*

1. Науково-дослідна робота магістрантів: етапи підготовки та вимоги до кваліфікаційної роботи.

Перетворення практичного досвіду у структуроване наукове дослідження

Правила оформлення кваліфікаційної роботи

Параметр	Вимоги
Обсяг	Кваліфікаційна робота виконується обсягом 2,5–3,0 авторських аркушів. Один авторський аркуш дорівнює 40 тис. друкованих знаків, що орієнтовно відповідає 24 сторінкам друкованого тексту. Допускається відхилення в межах $\pm 10\%$. Оптимальний обсяг основного тексту роботи – близько 55 сторінок. Рекомендована кількість використаних джерел – 30–40 найменувань. Кількість додатків не обмежується
Інтервал	Текст кваліфікаційної роботи друкується з міжрядковим інтервалом 1,5
Шрифт	Основний текст кваліфікаційної роботи оформлюється шрифтом Times New Roman, розмір шрифту – 14 пт
Поля	Рекомендовані розміри берегів сторінки: лівий – 30 мм, правий – 15 мм, верхній – 20 мм, нижній – 20 мм. Мінімально допустимі розміри берегів: лівий – 20 мм, правий – 10 мм, верхній – 20 мм, нижній – 20 мм

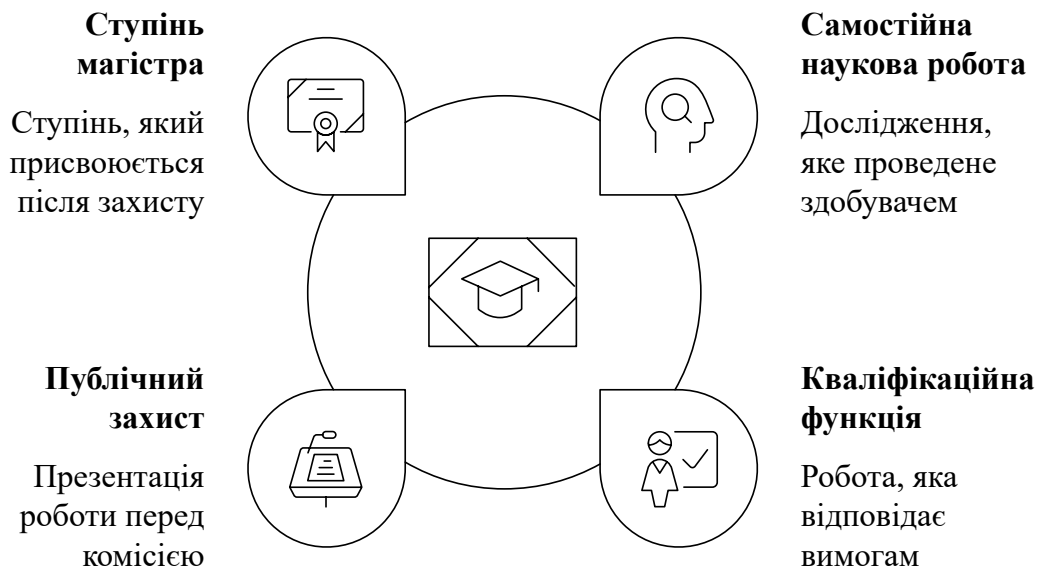
Наповнення основної частини кваліфікаційної роботи

Розділ	Наповнення
Перший	Містить теоретико-методологічне обґрунтування досліджуваної проблеми. У ньому здійснюється критичний огляд наукової літератури, узагальнюються наявні підходи, концепції та погляди вітчизняних і зарубіжних учених, уточнюється зміст основних понять і категорій. Аналізуються нормативно-правові акти, монографії, наукові статті, аналітичні матеріали та інші джерела, що дають змогу визначити сучасний стан розробленості проблеми. Особлива увага приділяється виявленню дискусійних положень, невирішених питань і наукових прогалин. На цій основі обґрунтовуються теоретичні положення, методичні підходи, принципи та система показників, які використовуватимуться в подальшому дослідженні
Другий	Має аналітико-дослідницький характер і передбачає комплексне вивчення сучасного стану, динаміки та закономірностей розвитку об'єкта дослідження. У ньому наводиться загальна характеристика досліджуваного об'єкта, визначаються особливості його функціонування та аналізуються основні показники за обраний період. Для проведення аналізу використовуються статистичні дані, фінансова й управлінська звітність, матеріали міжнародних організацій, нормативно-правові документи, результати опитувань та інші достовірні джерела
Третій	Передбачає обґрунтування напрямів, заходів, механізмів або практичних рекомендацій щодо розв'язання визначеної проблеми. У цьому розділі результати теоретичного й аналітичного дослідження набувають завершеної форми у вигляді пропозицій автора. Запропоновані рекомендації мають бути логічно пов'язані з метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження та спрямовані на практичне використання отриманих результатів

Методичні прийоми викладу наукових матеріалів

Особливості кваліфікаційної роботи

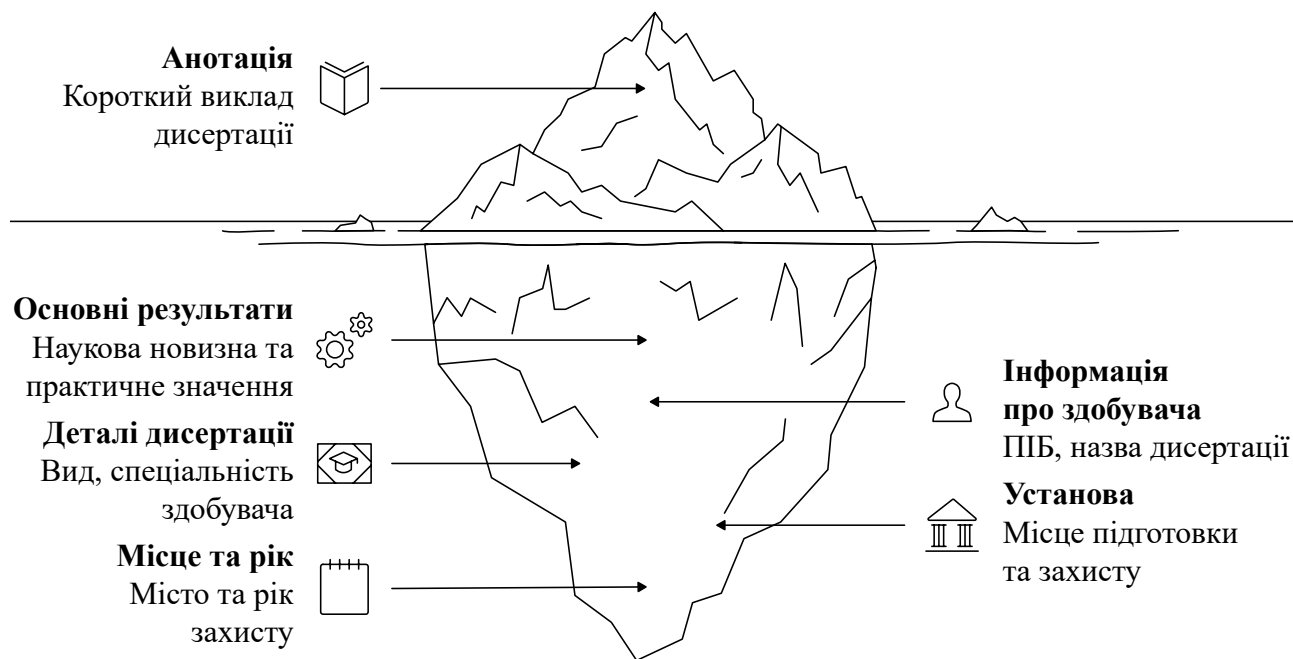

Структура доповіді на захисті

Складова доповіді	Зміст
Вступ	Актуальність, мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження
Основна частина	Ключові результати проведеного аналізу
Пропозиції	Розроблені заходи та практичні рекомендації
Завершення	Основні висновки й очікувані результати впровадження

2. Науково-дослідна робота аспірантів: етапи підготовки та вимоги до дисертаційної роботи.

Вміст анотації до дисертації

Складові основної частини дисертації

Основні елементи вступу дисертації та їх змістове наповнення

Елемент	Зміст
Обґрунтування вибору теми дослідження	Пояснюється, чому обрана тема є актуальною, як вона пов'язана із сучасними науковими дослідженнями у відповідній галузі, а також у чому полягає наукова проблема або завдання, яке потребує вирішення
Мета і завдання дослідження	Формулюється головна мета дисертації та конкретні завдання, які необхідно виконати для її досягнення. Вони мають відповідати об'єкту та предмету дослідження
Методи дослідження	Перелічуються наукові методи, використані у роботі, і коротко пояснюється, що саме досліджувалося за допомогою кожного з них. Також обґрунтовується, чому ці методи є доцільними та забезпечують достовірність результатів
Наукова новизна отриманих результатів	Коротко, чітко й аргументовано подаються основні нові наукові положення, що виносяться на захист, із поясненням, чим вони відрізняються від уже відомих підходів або результатів
Особистий внесок здобувача	Якщо в роботі використано спільні напрацювання зі співавторами, потрібно конкретно зазначити, що саме виконав здобувач особисто. За потреби додаються посилання на дисертації співавторів, де використано результати спільних досліджень
Апробація матеріалів дисертації	Наводяться відомості про оприлюднення результатів дослідження: назви конференцій, конгресів, симпозіумів, семінарів, шкіл, а також місце й дата їх проведення
Структура та обсяг дисертації	Коротко описується побудова дисертації: з яких частин вона складається, скільки має розділів, додатків, таблиць, рисунків, джерел тощо, а також зазначається загальний обсяг роботи
Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами	За наявності вказується, у межах яких наукових програм, тем, планів або грантів виконувалося дослідження. Також зазначаються номери державної реєстрації науково-дослідної роботи і назва організації, де проводилася робота
Практичне значення отриманих результатів	За наявності подається інформація про те, де і як результати дослідження можуть бути використані на практиці або вже були впроваджені. Також можна зазначити рекомендації щодо їх подальшого практичного застосування

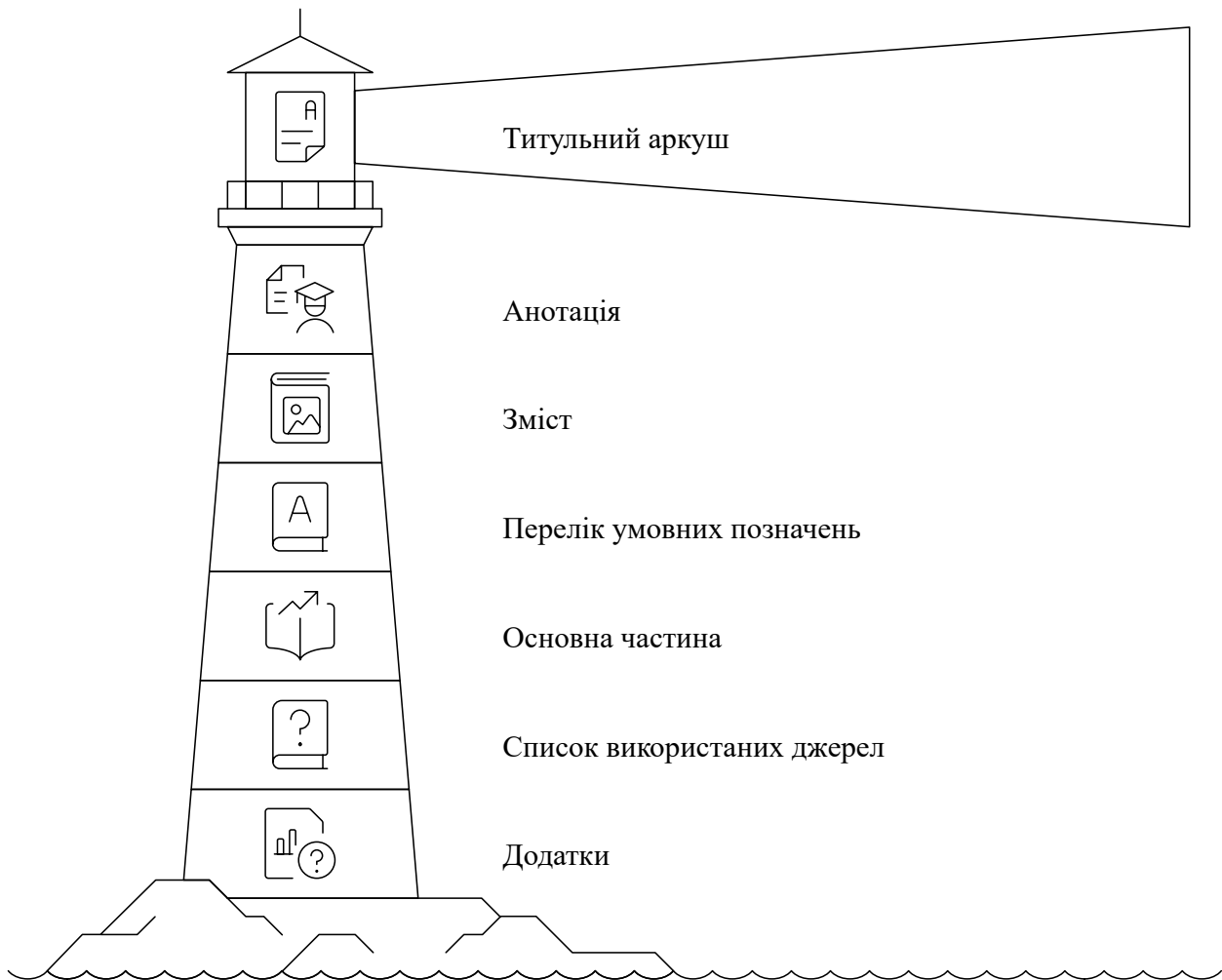
Основні вимоги до наповнення розділів дисертації

Параметр	Вимоги
Зміст розділів	Повно викладаються власні результати дослідження здобувача
Праці здобувача	У тексті мають бути посилання на всі праці, зазначені в анотації, а самі праці включаються до списку джерел
Використані джерела	Обов'язково подаються посилання
Цитування	Цитати з текстів наводяться лише з посиланням на джерело
Поділ тексту	Розділи можуть поділятися на підрозділи, пункти й підпункти
Нумерація частин	Нумеруються арабськими цифрами
Формули	Нумеруються в межах розділу, розміщуються посередині рядка, номер подається праворуч у дужках
Рисунки	Нумеруються в межах розділу

Наповнення висновків дисертації

Оцінювання досягнення мети дослідження Узагальнення ступеня виконання поставлених завдань і досягнення визначеної мети	1
Викладення наукових результатів Представлення ключових наукових відкриттів	2
Розкриття наукової новизни результатів Визначення нових наукових положень і теоретичного значення одержаних результатів	3
Викладення практичних результатів Представлення практичних застосувань	4
Визначення напрямів досліджень Визначення майбутніх напрямків досліджень	5
Надання відомостей про впровадження Надання відомостей про впровадження результатів	6
Надання рекомендацій Надання рекомендацій щодо використання результатів	7

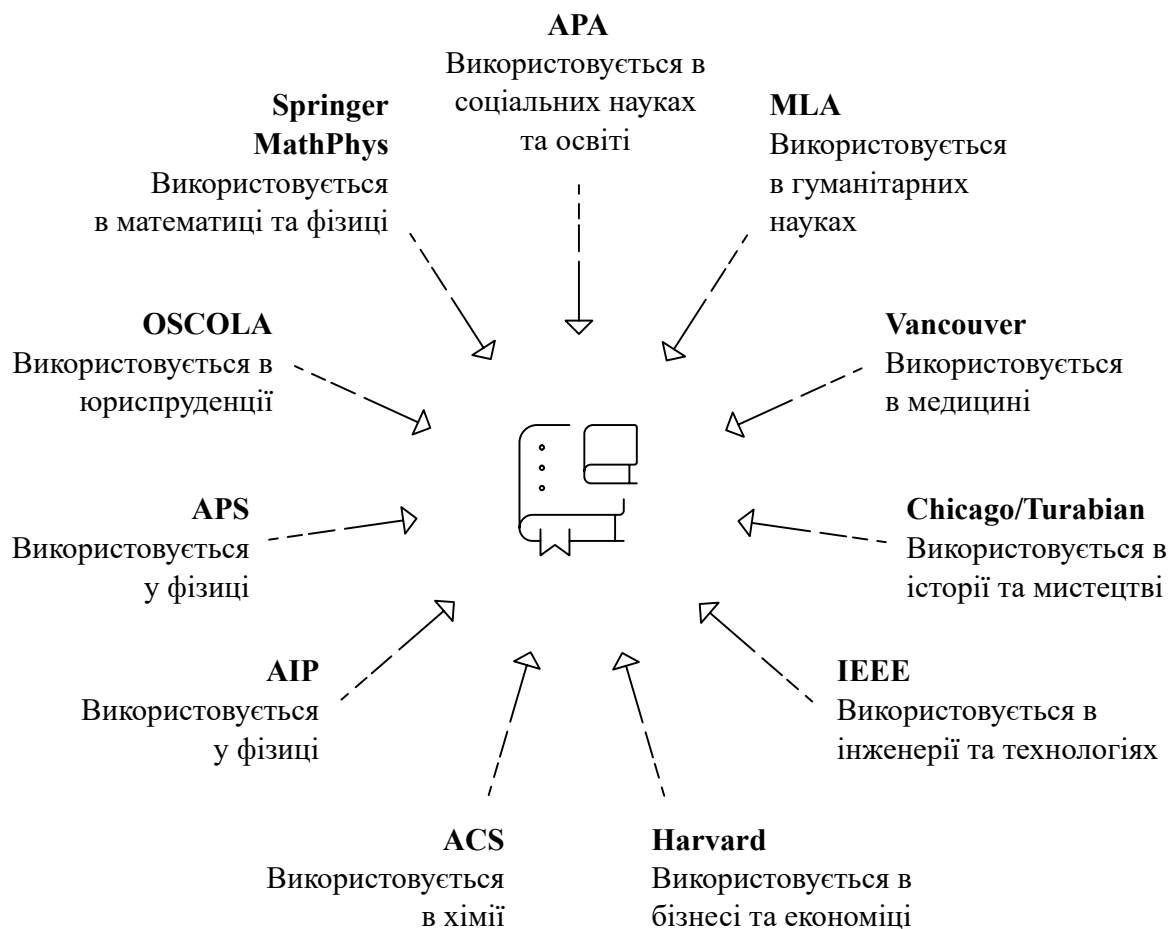
Структура дисертації

Правила оформлення дисертаційної роботи

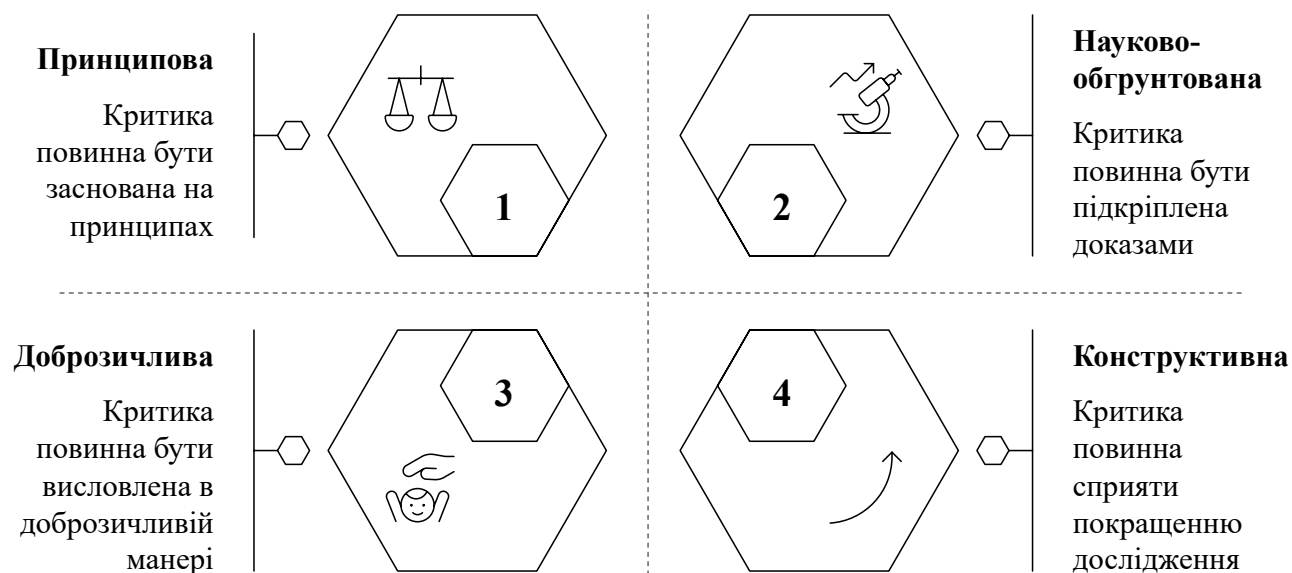
Параметр	Вимоги
Обсяг	Обсяг основного тексту дисертації може встановлюватися освітньо-науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) відповідно до специфіки. До загального обсягу дисертації не включаються таблиці та ілюстрації, які повністю займають площу сторінки. Один авторський аркуш дорівнює 40 тис. друкованих знаків, враховуючи символи (із пробілами), що становить близько 24 сторінок друкованого тексту при оформленні дисертації з використанням текстового редактора Word: шрифт – Times New Roman, розмір шрифту – 14 pt
Інтервал	Дисертацію друкують на одному або на двох (за бажанням) боках аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) через 1,5 міжрядкового інтервалу
Шрифт	Кегель – мітел (14 типографських пунктів). Допускається підготовка дисертаційної роботи в форматі LaTeX з відповідним стильовим оформленням
Поля	Текст дисертації необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве – не менше 20–25 мм, праве – не менше 10 мм, верхнє – не менше 20 мм, нижнє – не менше 20 мм

Рекомендовані стилі цитування для списку наукових публікацій залежно від галузі знань

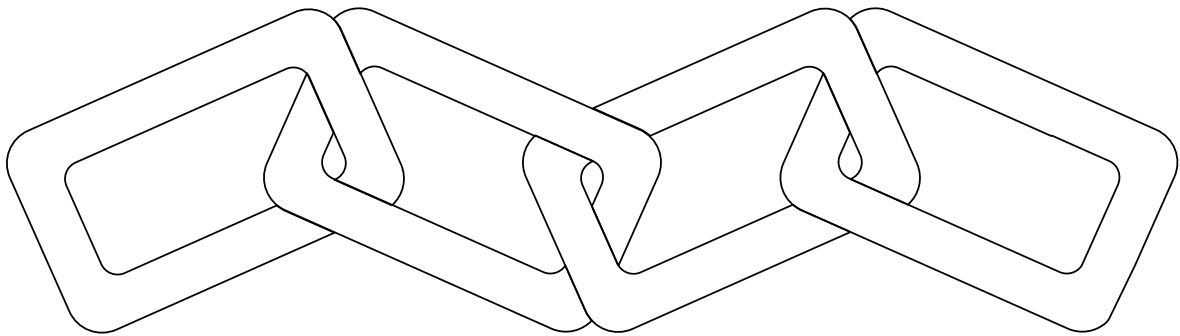
3. Рецензування та експертне оцінювання робіт.

Особливості критики рецензента

Суть рецензії

Критична оцінка	Основні положення	Результати дослідження	Вплив на науку
Аналіз сильних і слабких сторін дослідження, виявлення його переваг, недоліків	Перевірка обґрунтованості основних ідей та висновків автора	Оцінювання достовірності, наукової новизни, практичної значущості одержаних результатів	Визначення внеску в розвиток наукової галузі

Послідовність написання рецензії

Питання для самоконтролю

1. Які основні етапи організації науково-дослідної роботи магістрів?
2. Яка структура кваліфікаційної роботи? Назвіть обов'язкові елементи.
3. У чому полягають відмінності між магістерською роботою та дисертацією на здобуття ступеня доктора філософії?
4. Які вимоги висуваються до індивідуального плану аспіранта?
5. Назвіть основні етапи підготовки та захисту дисертаційної роботи.
6. Що таке апробація результатів дослідження? У яких формах вона проводиться?
7. Які критерії оцінювання магістерських та дисертаційних робіт?
8. Яка роль наукового керівника (консультанта) у підготовці наукової роботи?
9. Що таке рецензування наукових робіт? Які вимоги висуваються до рецензії?
10. Які основні правила оформлення наукових робіт (структура, цитування, список літератури, додатки).

Тестові завдання

1. Магістерська кваліфікаційна робота є:

- а) обов'язковою для отримання ступеня доктора філософії;
- б) завершальним етапом другого (магістерського) рівня вищої освіти;
- в) науковим звітом без практичного значення;
- г) лише теоретичним оглядом.

2. Обов'язковим структурним елементом як магістерської роботи, так і дисертації є:

- а) тільки додатки;
- б) вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел;
- в) лише рецензія;
- г) тільки титульний аркуш.

3. Індивідуальний план аспіранта затверджується:

- а) лише науковим керівником;
- б) вченою радою закладу вищої освіти;
- в) Міністерством освіти і науки України;
- г) тільки аспірантом самостійно.

4. Апробація результатів дослідження передбачає:

- а) тільки внутрішнє обговорення на кафедрі;
- б) публікацію статей, тез доповідей, виступи на конференціях, впровадження;
- в) лише здачу роботи на перевірку;
- г) тільки економічний розрахунок.

5. Обсяг магістерської роботи зазвичай становить:

- а) 120–150 сторінок;
- б) 50–90 сторінок (залежно від спеціальності);

в) не менше 200 сторінок;

г) не більше 30 сторінок.

6. Рецензія на магістерську або дисертаційну роботу повинна містити:

а) тільки позитивні характеристики;

б) об'єктивний аналіз, зауваження, оцінку актуальності, новизни та практичного значення;

в) лише список літератури;

г) тільки підпис рецензента.

7. Наукова новизна магістерської роботи повинна бути:

а) обов'язково на рівні відкриття;

б) у вигляді елементів новизни в межах теми;

в) повністю відсутньою;

г) тільки теоретичною.

8. Попередній захист (передзахист) проводиться з метою:

а) остаточного оцінювання;

б) отримання рекомендацій до захисту та виявлення недоліків;

в) заміни основного захисту;

г) лише формальності.

9. Основним документом, що підтверджує практичне значення роботи, є:

а) список літератури;

б) акт впровадження або довідка про апробацію;

в) відгук керівника;

г) рецензія.

10. Плагіат у науковій роботі є:

а) допустимим у невеликих обсягах;

б) грубим порушенням академічної доброчесності та підставою для недопуску до захисту;

в) тільки стилістичним недоліком;

г) нормою для магістерських робіт.

Тематика рефератів

1. Організація та етапи виконання магістерської кваліфікаційної роботи в закладах вищої освіти України.

2. Специфіка підготовки дисертації на здобуття ступеня доктора філософії: вимоги, структура, апробація.

3. Роль наукового керівника в організації науково-дослідної роботи магістрів та аспірантів.

4. Рецензування та попередній захист наукових робіт: процедура, критерії, типові зауваження.

5. Академічна доброчесність та боротьба з плагіатом при підготовці кваліфікаційних і дисертаційних робіт.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) кваліфікаційна робота повинна мати такий самий обсяг, як і дисертація;
- 2) індивідуальний план аспіранта є обов'язковим документом;
- 3) рецензія може бути тільки позитивною;
- 4) апробація результатів передбачає обов'язкову публікацію наукових статей;
- 5) практичне значення дослідження підтверджується тільки економічними розрахунками.

2. Заповніть пропущені слова

Основний документ, що регулює роботу аспіранта – _____ план.

Елемент структури роботи, де формулюються _____ теми, мета, завдання, об'єкт і предмет.

Перевірка роботи на _____ є обов'язковою перед захистом.

Наукова _____ – це нові теоретичні положення або практичні рекомендації. _____ на роботу складає незалежний фахівець у галузі дослідження.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Порівняння кваліфікаційної роботи та дисертації»:

Критерій	Кваліфікаційна робота	Дисертаційна робота
Мета		
Обсяг (орієнтовно)		
Вимоги до новизни		
Кількість публікацій		
Захист		

Заповніть таблицю «Структура наукової роботи»:

Структурний елемент	Зміст (коротко)	Обов'язковий для магістра / аспіранта
Вступ		
Основна частина		
Висновки		
Список літератури		
Додатки		

4. Кейс-завдання

Кейс: Магістрант подав роботу обсягом 45 сторінок, у якій 70 % тексту – переказ літератури, новизна не сформульована, немає актів впровадження, список літератури – 12 джерел (половина старше 10 років).

Питання:

1. Які основні недоліки роботи?
2. Чи відповідає робота вимогам до магістерської кваліфікаційної роботи?

3. Які рекомендації ви б дали для доопрацювання?
4. Які критерії оцінювання будуть порушені?

5. Практичне завдання

Складіть план-схему своєї (або умовної) магістерської роботи / дисертації:

1. Назва теми.
2. Актуальність (4–5 речень).
3. Мета і 4–5 завдань.
4. Об'єкт і предмет.
5. Методи дослідження.
6. Очікувана наукова новизна та практичне значення.

Тема 10. Підготовка та представлення наукових результатів

1. Форми оприлюднення та апробації наукових результатів.
2. Підготовка усної доповіді та письмових матеріалів.
3. Візуалізація та мультимедійна презентація.

Основні терміни і поняття: *апробація результатів дослідження, відкритий доступ, візуалізація результатів дослідження, висновки дослідження, графік, діаграма, доповідь, інституційний репозиторій, інфографіка, круглий стіл, монографія, наукова дискусія, наукова комунікація, наукова конференція, наукова новизна, наукова публікація, наукова репутація, наукова стаття, науковий звіт, наукометричні показники, оприлюднення результатів дослідження, плагіат, практичне значення дослідження, презентація, презентація результатів дослідження, профіль науковця, публічний виступ, регламент виступу, рекомендації, результати дослідження, рисунок, розділ монографії, семінар, схема, таблиця, тези доповіді, цифрова присутність науковця, цитованість, цитування, цільова аудиторія.*

1. Форми оприлюднення та апробації наукових результатів.

Форми представлення результатів досліджень

Форма представлення	Характеристика
Презентаційна робота	Спрямована на ознайомлення наукової спільноти, фахівців, здобувачів освіти або широкої громадськості з основними результатами проведеного дослідження. Передбачає стислий, послідовний, наочний і логічно структурований виклад основних результатів роботи. Інформація може подаватися у вигляді усної доповіді, мультимедійної презентації тощо
Науково-дослідницька робота	Передбачає проведення дослідження, спрямованого на отримання нових наукових знань, перевірку гіпотез, обґрунтування теоретичних положень, методик, рекомендацій або практичних рішень. Її зміст охоплює визначення наукової проблеми, формулювання мети і завдань, вибір методів, збирання та опрацювання даних, аналіз одержаних результатів і формулювання висновків. До таких робіт можуть належати наукові проєкти, звіти про науково-дослідні роботи тощо
Кваліфікаційна робота	Виконується здобувачем освіти з метою підтвердження рівня професійної, наукової та дослідницької підготовки. Вона засвідчує здатність автора самостійно розв'язувати наукові або практичні завдання, застосовувати методи дослідження, аналізувати результати та формулювати обґрунтовані висновки. До таких робіт належать курсова, бакалаврська, магістерська робота, дисертація тощо

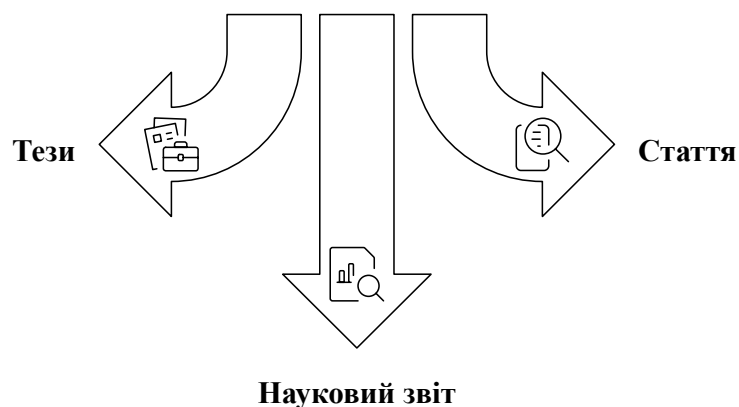
Форми презентаційних робіт

Форми апробації результатів наукового дослідження

Форма апробації	Характеристика
Конгрес	Масове наукове зібрання, з'їзд або нарада представників певної галузі знань, професійної спільноти чи організацій. Зазвичай має широкий, часто міжнародний характер і проводиться для обговорення важливих наукових, практичних або суспільно значущих проблем
Конференція	Форма наукового обговорення, що передбачає заслуховування доповідей, презентацію результатів досліджень, обмін думками та вироблення рекомендацій щодо певної проблематики
Колективне обговорення	Проводиться в колективі, де виконувалася науково-дослідна робота, або серед фахівців відповідного напрямку. Передбачає попереднє ознайомлення учасників із планом, основними положеннями, результатами, висновками та рекомендаціями дослідження
Науковий семінар	Спеціальна форма колективного обговорення наукових проблем, що передбачає дискусію, аналіз доповідей і фахове оцінювання отриманих результатів
Експериментальне впровадження	Форма апробації, що передбачає практичну перевірку результатів дослідження в реальних або наближених до реальних умовах

Форми публікації результатів наукових досліджень

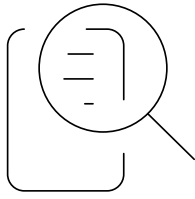

2. Підготовка усної доповіді та письмових матеріалів.

Характеристика форм усної презентації

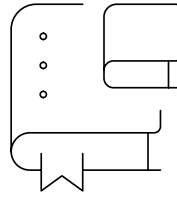
Форма	Характеристика
Усна доповідь	
Усна доповідь	Публічне представлення результатів наукового дослідження перед аудиторією
Мета усної доповіді	Донести результати дослідження, обґрунтувати їх наукову цінність і відповісти на запитання учасників обговорення
Структура усної доповіді	Вступ, актуальність теми, мета і завдання, методи дослідження, основні результати, висновки та пропозиції
Підготовка усної доповіді	Може здійснюватися двома способами: спочатку готуються тези, а на їх основі – доповідь; або спочатку формується повний текст доповіді, а потім стисло оформлюються тези
Стендова / постерна доповідь	
Стендова / постерна доповідь	Форма представлення результатів дослідження за допомогою наукового постера
Мета постерної доповіді	Стисло презентувати основну ідею, методика, результати, наукову новизну та практичну значущість дослідження
Структура наукового постера	Назва роботи, автори, установа, коротке резюме, актуальність, мета, методика, результати, обговорення, висновки, список джерел, контактні дані
Вимоги до змісту постера	Інформація має бути лаконічною, логічно структурованою та зосередженою на головних результатах дослідження
Вимоги до оформлення постера	Доцільно використовувати мінімум суцільного тексту, чіткі заголовки, рисунки, таблиці, схеми
Сучасні елементи постера	Можна додавати ORCID автора, контакти, логотип установи, посилання на профіль дослідника або цифровий репозиторій

Форми письмових презентаційних робіт

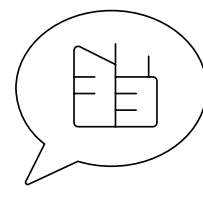
Індивідуальний план дослідження

Документ, що окреслює цілі, методи та графік дослідження

Літературний огляд

Комплексний аналіз існуючої літератури з певної теми

Повідомлення

Короткий письмовий звіт про результати дослідження або проєкту

Типи тез

Основні елементи тез

Елемент	Зміст
Вступ	Актуальність і проблема
Мета	Спрямованість дослідження
Основна частина	Положення, аргументи та результати
Висновки	Узагальнення і перспективи

Процес створення тез

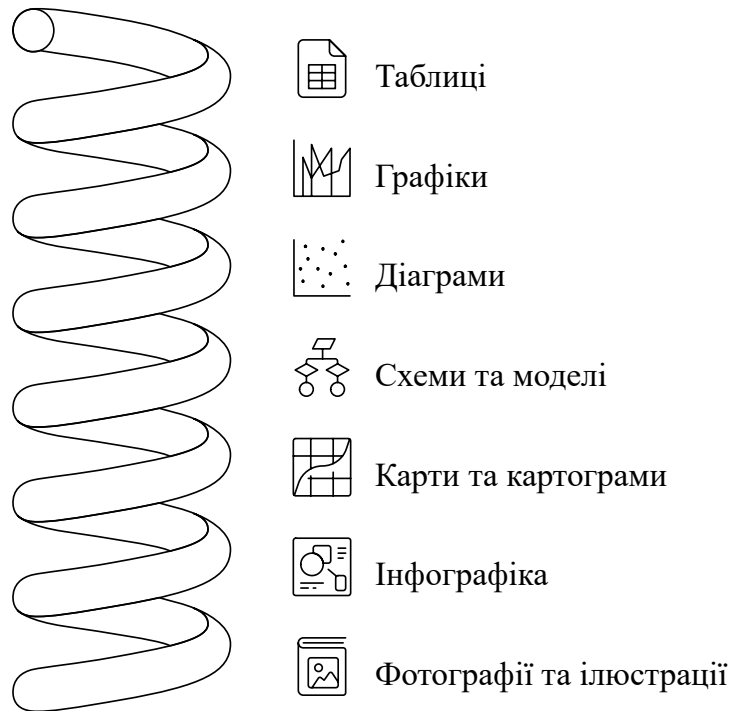
1	Визначення мети та цілей Встановлення мети дослідження
2	Формулювання головної ідеї Визначення ключового повідомлення доповіді
3	Підсумовування висновків Представлення коротких висновків з доповіді
4	Форматування тез Організація матеріалу в 1-5 сторінок

Основні елементи наукового звіту та їх змістове наповнення

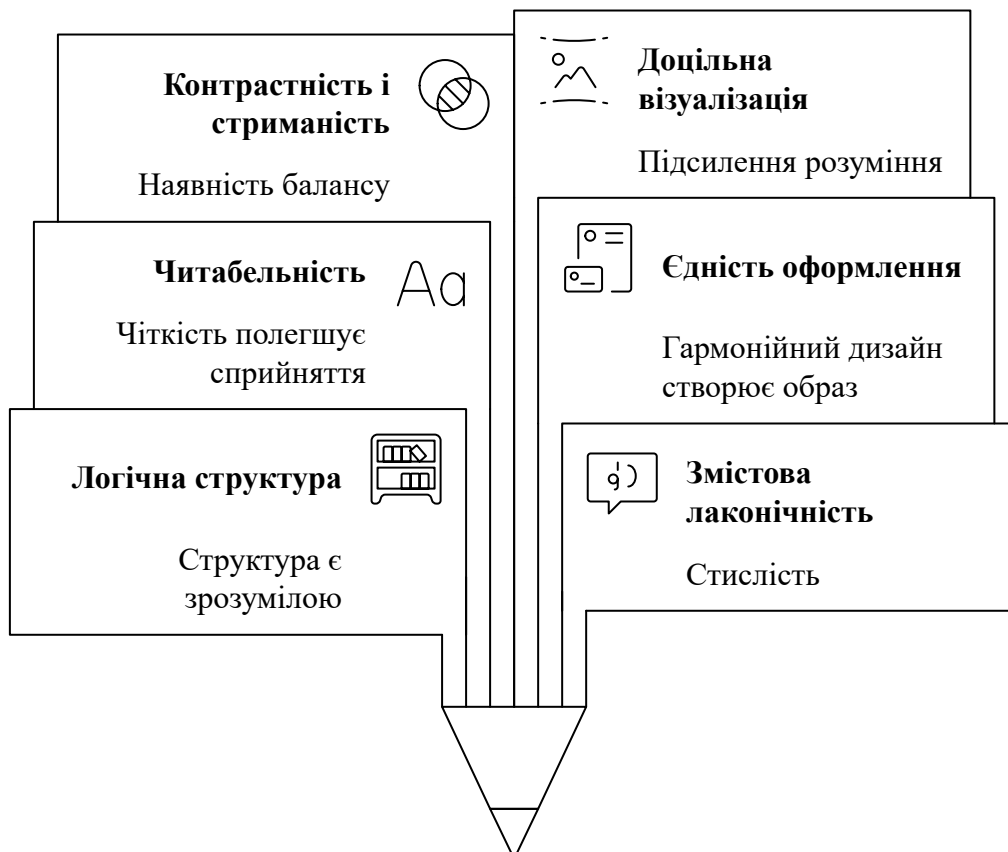
Елемент	Зміст
Титульна сторінка	Містить назву теми дослідження, найменування установи, дані про виконавців, керівника роботи, строки виконання тощо
Перелік виконавців	Подається список осіб, які брали безпосередню участь у виконанні дослідження та підготовці звіту
Реферат	Містить стислу характеристику звіту: відомості про його обсяг, кількість таблиць, рисунків, додатків і використаних джерел, а також мету, об'єкт, предмет, методи та основні результати
Зміст	Відображає структуру наукового звіту та послідовність розміщення його складових частин
Вступ	Обґрунтовує актуальність дослідження, визначає мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну та практичне значення результатів
Основна частина	Містить виклад методики, етапів виконання дослідження, отриманих результатів, їх аналізу та інтерпретації
Узагальнення результатів	Передбачає систематизацію та комплексне осмислення одержаних результатів, встановлення їх відповідності поставленій меті, завданням і висунутим гіпотезам
Висновки та пропозиції	Формулюються основні підсумки дослідження відповідно до поставлених завдань, узагальнюються найбільш вагомні наукові та практичні результати
Список використаних джерел	Містить бібліографічні описи всіх наукових праць, нормативно-правових актів, статистичних матеріалів, електронних ресурсів, звітів та інших джерел, на які є посилання в тексті
Додатки	За потреби виносяться допоміжні матеріали: таблиці, графіки, анкети, розрахунки, первинні дані, документи, ілюстрації тощо

3. Візуалізація та мультимедійна презентація.

Основні засоби візуалізації наукових результатів

Вимоги до оформлення мультимедійної презентації

Особливості підготовки усного виступу з використанням презентації Microsoft PowerPoint

Параметр	Рекомендації до оформлення
Кольорова гама	Використовувати стриману палітру: 2–3 основні кольори на одному слайді. Уникати надто яскравих і різко контрастних поєднань
Фон і текст	Обирати контрастне, але зручне для читання поєднання
Шрифти	Використовувати 1–2 читабельні шрифти без надмірного змішування стилів. Шрифт має добре сприйматися з відстані
Обсяг тексту	Не перевантажувати слайди текстом. Оптимально подавати короткі тези, ключові поняття, схеми або висновки
Структура слайда	Найважливішу інформацію розміщувати у центрі або у верхній частині слайда. Матеріал подавати логічно й послідовно
Візуальні матеріали	Використовувати таблиці та рисунки замість великих текстових блоків
Анімація та ефекти	Застосовувати анімацію помірно і лише тоді, коли вона допомагає пояснити матеріал. Уникати надмірних спецефектів
Зображення	Не перевантажувати слайд великою кількістю ілюстрацій. Зображення мають бути якісними, доречними й підписаними за потреби
Звуковий супровід	Не використовувати фоновий звук без необхідності
Орієнтація слайда	Перевагу надавати горизонтальному формату
Назви слайдів	Кожен слайд має мати короткий, змістовний заголовок
Нумерація слайдів	Доцільно нумерувати слайди, крім титульного й завершального

Особливості демонстрації презентації під час усного виступу

Типові помилки	Рекомендований підхід
Читати текст зі слайдів	Пояснювати й доповнювати інформацію
Говорити одразу після зміни слайда	Дати кілька секунд для перегляду
Надмірно рухатися або стояти нерухомо	Поводитися природно й помірно
Говорити одноманітно	Змінювати темп і робити акценти
Не взаємодіяти з аудиторією	Ставити запитання й підтримувати контакт

Питання для самоконтролю

1. Що таке презентація результатів наукового дослідження? Яку роль вона відіграє в науковій комунікації?
2. Які основні форми представлення результатів наукового дослідження ви знаєте?
3. У чому полягають відмінності між усною доповіддю, стендовою / постерною доповіддю та письмовою формою представлення результатів дослідження?

4. Які структурні елементи повинна містити усна наукова доповідь?
5. Які вимоги висуваються до підготовки наукового постера?
6. Що таке тези доповіді? Які основні види тез можна виокремити?
7. Які основні елементи має містити наукова стаття?
8. У чому полягає значення візуалізації результатів дослідження? Наведіть приклади візуальних засобів подання наукової інформації.
9. Яке призначення має профіль науковця в сучасному науковому середовищі?
10. Як цифрова присутність науковця впливає на видимість публікацій, цитованість і формування академічної репутації?

Тестові завдання

1. Презентація результатів наукового дослідження – це:

- а) виключно усний виступ на конференції;
- б) процес оприлюднення, пояснення та обговорення отриманих наукових результатів;
- в) лише підготовка списку використаних джерел;
- г) тільки публікація статті у журналі.

2. До форм представлення результатів наукового дослідження належать:

- а) тези доповіді, наукова стаття, монографія, науковий звіт;
- б) лише конспект лекції;
- в) тільки навчальний план;
- г) виключно бібліографічний список.

3. Основна мета усної доповіді полягає у:

- а) механічному зачитуванні повного тексту дослідження;
- б) стислому представленні проблеми, результатів, висновків і пропозицій;
- в) заміні наукової публікації;
- г) оформленні додатків до роботи.

4. Стендова / постерна доповідь передбачає:

- а) представлення результатів дослідження за допомогою наукового постера;
- б) тільки усний виступ без візуальних матеріалів;
- в) лише подання повного тексту статті;
- г) оформлення списку літератури без пояснення результатів.

5. До структури наукового постера доцільно включати:

- а) назву, авторів, установу, мету, методику, результати, висновки та контакти;
- б) тільки список використаних джерел;
- в) лише біографічні відомості про автора;
- г) повний текст дисертації.

6. Тези доповіді – це:

- а) короткий виклад основних положень, результатів і висновків дослідження;
- б) повна монографія;
- в) службовий документ кафедри;
- г) перелік випадкових цитат з літератури.

7. Наукова стаття зазвичай містить:

- а) назву, відомості про авторів, анотацію, ключові слова, вступ, методи, результати, висновки, список джерел;
- б) тільки титульний аркуш;
- в) лише графічні матеріали;
- г) тільки резюме без основного тексту.

8. Візуалізація результатів дослідження використовується для:

- а) ускладнення сприйняття матеріалу;
- б) наочного подання даних, зв'язків, тенденцій і результатів дослідження;
- в) заміни всіх текстових пояснень;
- г) приховування недостатньої аргументації.

9. Профіль науковця призначений для:

- а) представлення публікацій, ідентифікації автора, моніторингу цитувань і формування академічної репутації;
- б) зберігання особистих фото;
- в) ведення неформального листування;
- г) заміни офіційного диплома про освіту.

10. До цифрових сервісів, що використовуються для представлення науковця, належать:

- а) Google Академія, ORCID, ResearchGate;
- б) лише текстовий редактор;
- в) тільки електронна пошта;
- г) будь-які розважальні соціальні мережі.

Тематика рефератів

1. Форми представлення результатів наукового дослідження: порівняльна характеристика та особливості застосування.
2. Усна наукова доповідь як форма презентації результатів дослідження: структура, вимоги та типові помилки.
3. Науковий постер у системі академічної комунікації: зміст, дизайн і правила підготовки.
4. Тези доповіді як форма апробації результатів наукового дослідження.
5. Профіль науковця як інструмент презентації наукових здобутків і формування академічної репутації.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) презентація результатів дослідження може здійснюватися в усній, письмовій та візуальній формах;
- 2) тези доповіді повинні повністю повторювати текст наукової статті;

- 3) науковий постер має поєднувати текстові та візуальні матеріали;
- 4) профіль науковця сприяє ідентифікації автора та підвищенню видимості його публікацій;
- 5) візуалізація результатів дослідження не має значення для наукової комунікації.

2. Заповніть пропущені слова

Презентація результатів наукового дослідження – це процес _____, пояснення та обговорення отриманих результатів.

Усна доповідь передбачає коротке розкриття сутності проблеми, основних _____, висновків і пропозицій.

Науковий постер поєднує текст, таблиці, схеми, _____ та інші візуальні матеріали.

Тези доповіді – це стислий виклад основних _____ наукового дослідження.

Профіль науковця використовується для представлення публікацій, моніторингу _____ та формування академічної репутації.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Форми представлення результатів наукового дослідження»:

Форма представлення	Основне призначення	Ключові вимоги
Усна доповідь		
Стендова / постерна доповідь		
Тези доповіді		
Наукова стаття		
Науковий звіт		

4. Кейс-завдання

Кейс: здобувач підготував результати дослідження для участі в науковій конференції. У його виступі є актуальність теми, мета, завдання, короткий опис методів і висновки, але відсутні візуальні матеріали, не зазначено наукову новизну, а регламент виступу перевищено на 5 хвилин.

Питання:

1. Які недоліки має підготовлена презентація результатів дослідження?
2. Які елементи доцільно додати до виступу?
3. Як потрібно адаптувати матеріал до регламенту конференції?
4. Які візуальні матеріали можна використати для кращого представлення результатів?

5. Практичне завдання

Підготуйте короткий план презентації результатів власного або умовного наукового дослідження:

1. Назва теми.
2. Актуальність дослідження – 3–4 речення.

3. Мета і 3–4 завдання.
4. Методи дослідження.
5. Основні результати – 3–5 положень.
6. Наукова новизна та практичне значення.
7. Висновки.
8. Перелік візуальних матеріалів, які доцільно використати під час презентації.

Розділ 3

Сучасні інструменти та етика наукової діяльності

Тема 11. Академічна доброчесність і етика наукового дослідження

1. Загальні положення академічної доброчесності.
2. Основні правила академічної доброчесності.
3. Забезпечення академічної доброчесності.
4. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.
5. Реагування на порушення академічної доброчесності.

Основні терміни і поняття: автор, академічна відповідальність, академічна доброчесність, академічний плагіат, академічний саботаж, академічний твір, відчуження авторства, внутрішній акт, джерело інформації, навчальна робота, недоброчесне використання результатів, недоброчесне оцінювання, недозволена допомога, несамотійне виконання завдання, обман, порушення академічної доброчесності, приписування авторства, самоплагіат, санкція за порушення академічної доброчесності, суб'єкти академічної діяльності, схвалення до порушення академічної доброчесності, уповноважена особа, уповноважений орган, фабрикація, фальсифікація.

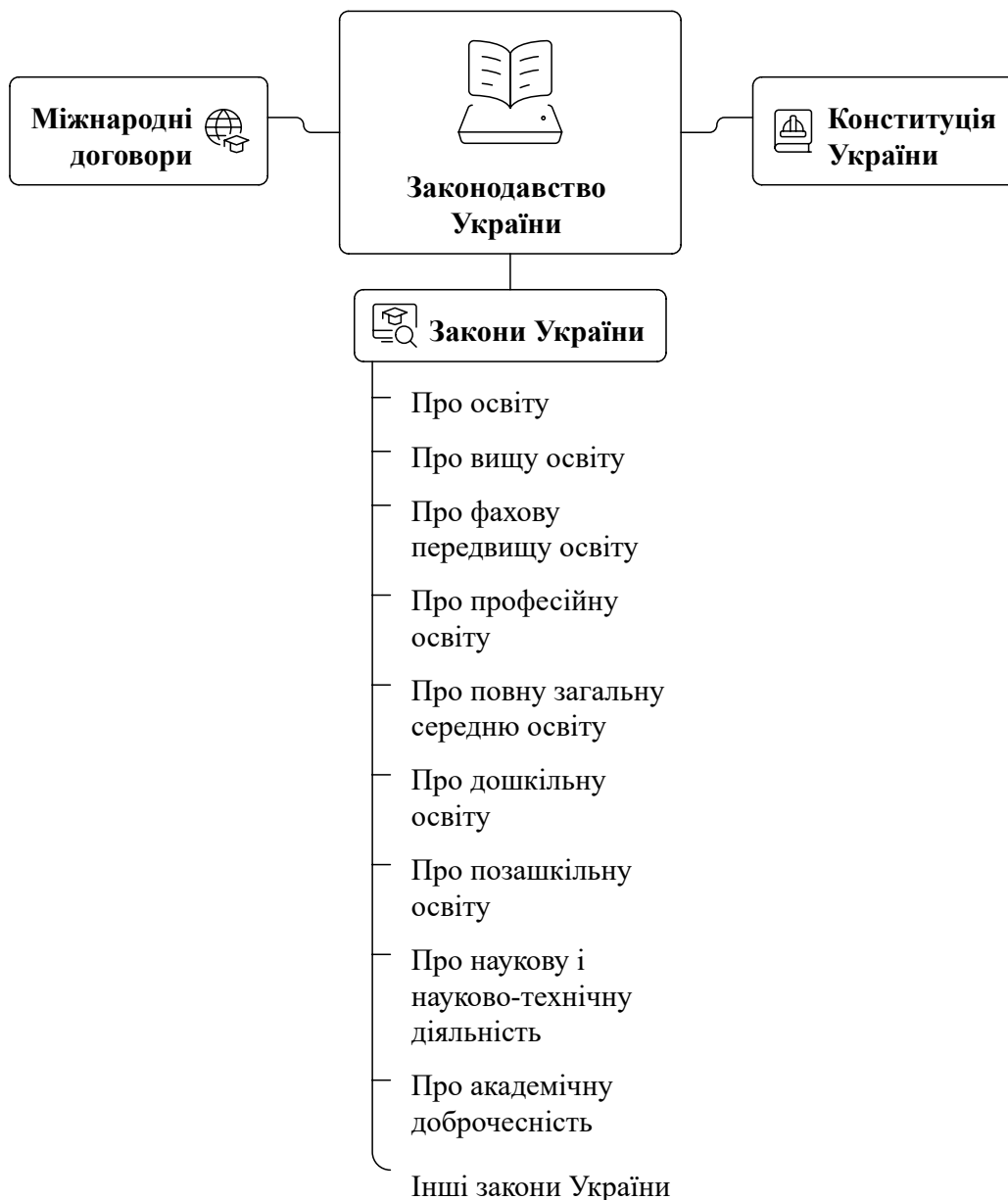

1. Загальні положення академічної доброчесності.

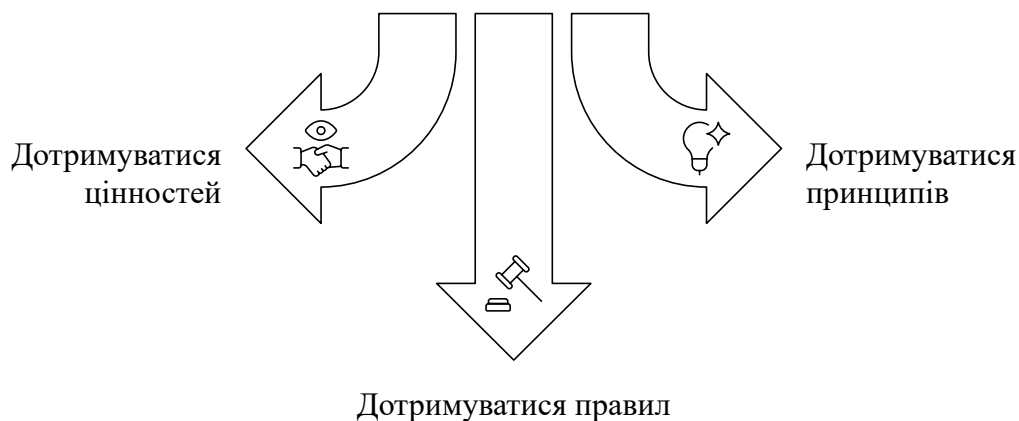
Сфера дії Закону України «Про академічну доброчесність»

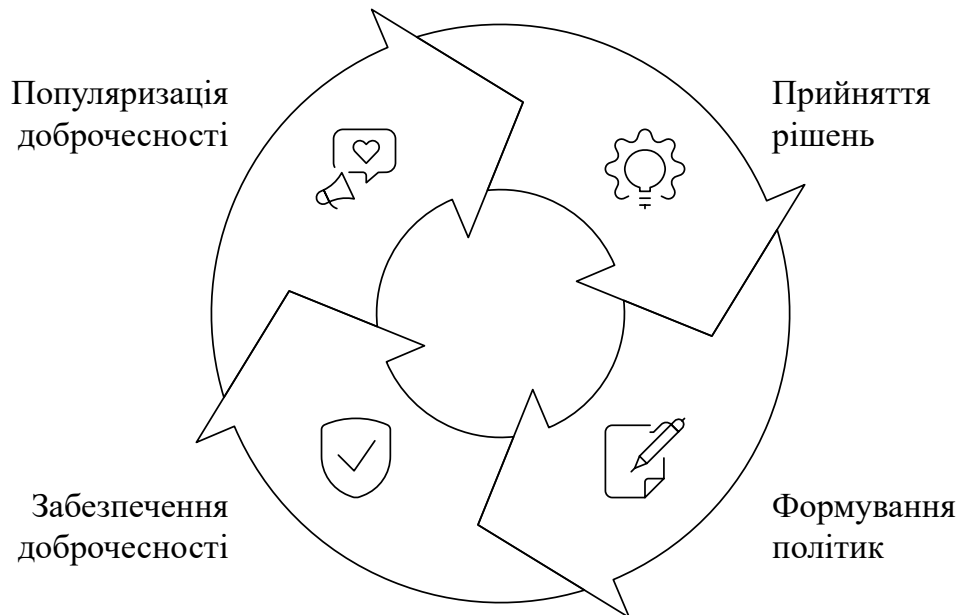
Законодавство України, що регулює питання забезпечення академічної доброчесності

Вимоги до суб'єктів академічної діяльності

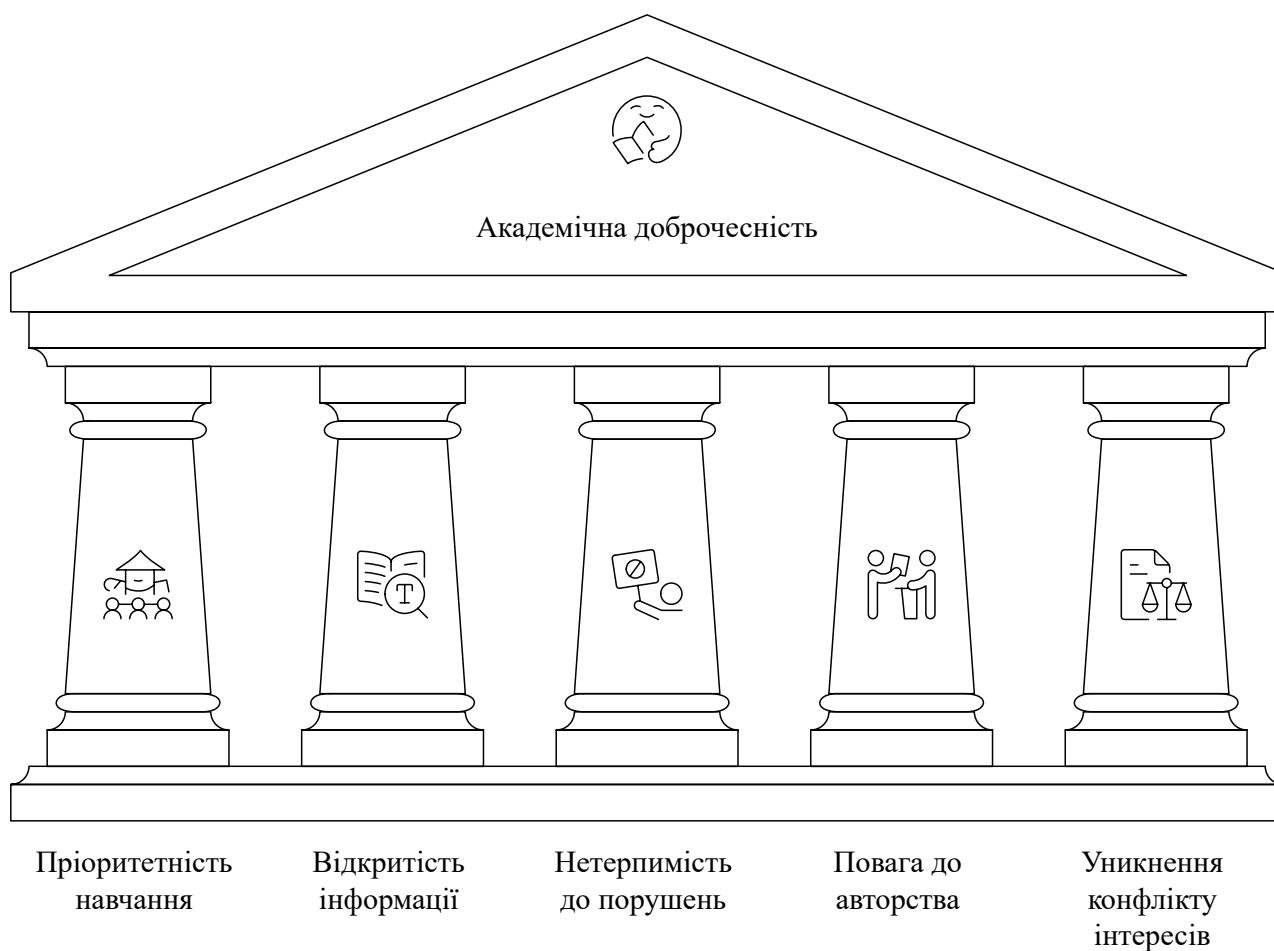
Автономія закладів освіти та наукових установ

Базові цінності академічної доброчесності

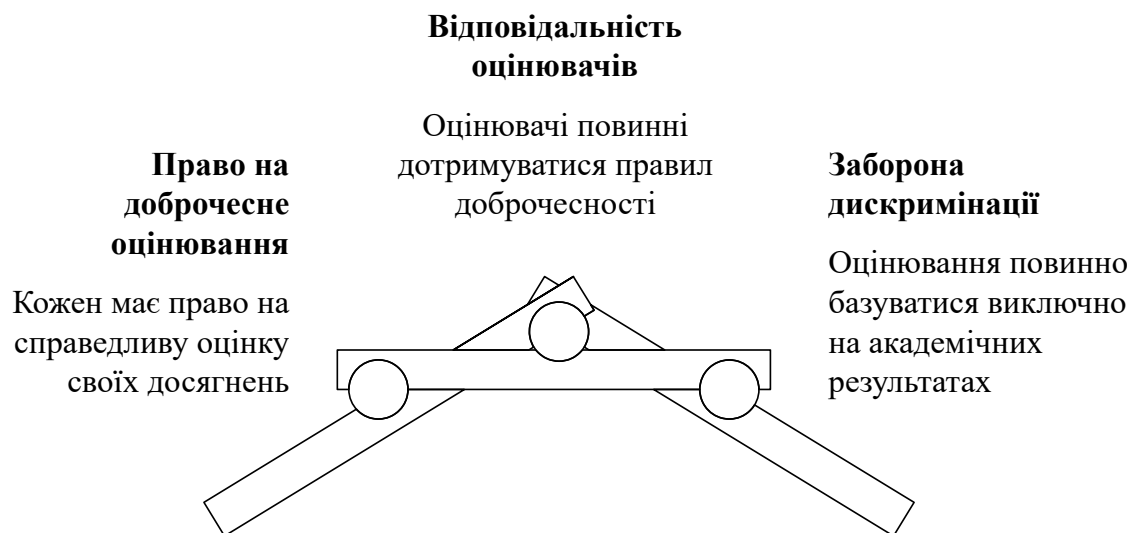
Цінність	Опис
Чесність	Суб'єктів академічної діяльності перед собою та іншими особами
Довіра	До результатів академічної діяльності інших осіб, зокрема до того, що ці результати здобуті чесно та з дотриманням відповідних правил і стандартів
Повага	До честі і гідності своєї та інших членів академічної спільноти, цінування різноманіття думок, повага до прав інтелектуальної власності інших осіб
Справедливість	У ставленні суб'єктів академічної діяльності один до одного, зокрема створення справедливих політик закладів освіти, наукових установ, послідовне та неупереджене реагування на порушення академічної доброчесності, доброчесне оцінювання результатів академічної діяльності
Відповідальність	Суб'єктів академічної діяльності перед собою, один перед одним і перед суспільством за результати своєї академічної діяльності
Стійкість	У доброчесному провадженні своєї академічної діяльності незалежно від зовнішніх і внутрішніх спонукань до порушення академічної доброчесності та від наявності чи відсутності зовнішнього контролю
Рішучість	У формуванні та утвердженні культури академічної доброчесності, сміливість у захисті академічної доброчесності в академічній діяльності

Основні принципи академічної доброчесності

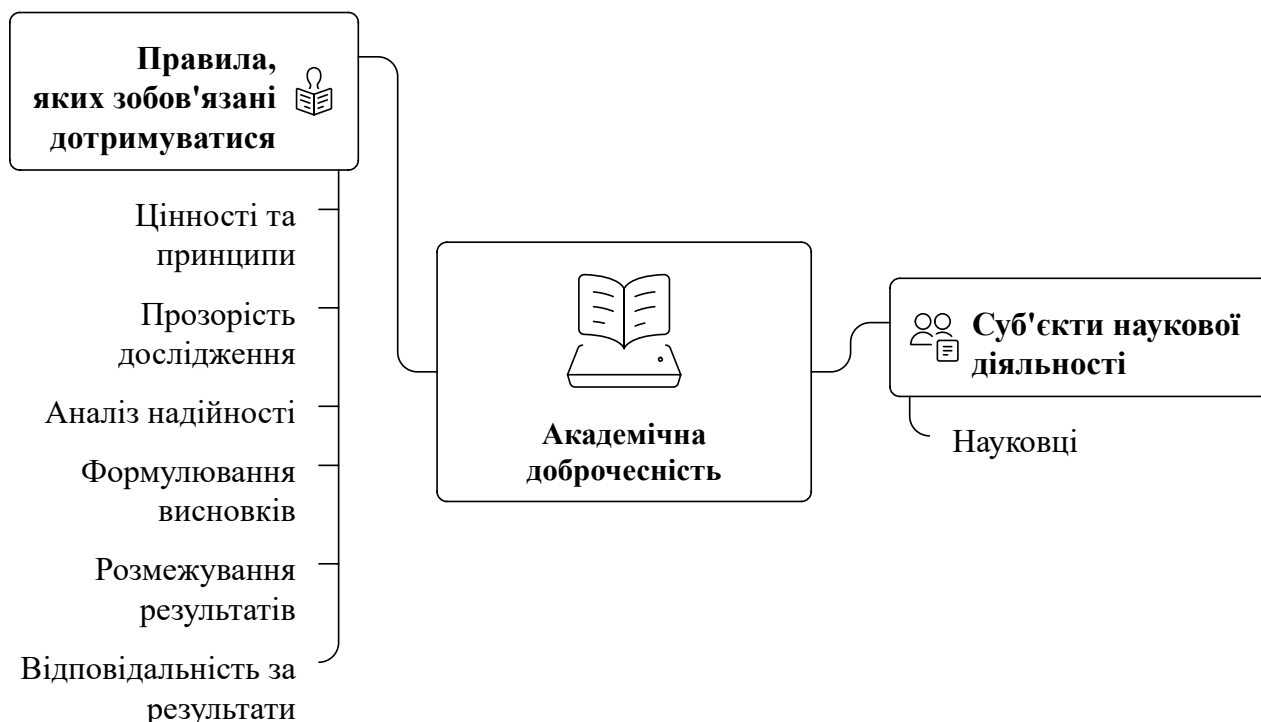

2. Основні правила академічної доброчесності.

Академічна доброчесність під час оцінювання результатів академічної діяльності

Академічна доброчесність у науковій діяльності

Вимоги академічної доброчесності під час створення та оприлюднення академічних творів

Вимога	Зміст
Дотримання доброчесності	Автор має дотримуватися принципів і правил академічної доброчесності
Посилання на джерела	Усі запозичені тексти, ідеї, зображення, твердження чи дані мають супроводжуватися посиланням
Достовірність інформації	Академічний твір не повинен містити сфабрикованих або сфальсифікованих даних
Зазначення авторів	В оприлюдненому творі мають бути вказані всі автори
Використання штучного інтелекту	У разі використання матеріалів, згенерованих штучним інтелектом, про це потрібно повідомити в роботі
Внесок інших осіб	Особи, які допомагали у створенні твору, мають бути зазначені із характером їхнього внеску
Інформація про рецензентів	Інформація про рецензента або рецензентів академічного твору може не оприлюднюватися відповідно до редакційної політики видавця
Повторне використання власних результатів	У разі використання власних раніше опублікованих результатів це потрібно зазначити
Оприлюднення робіт	Дисертації та кваліфікаційні роботи мають бути оприлюднені до захисту з відкритим доступом

Академічна доброчесність здобувачів освіти

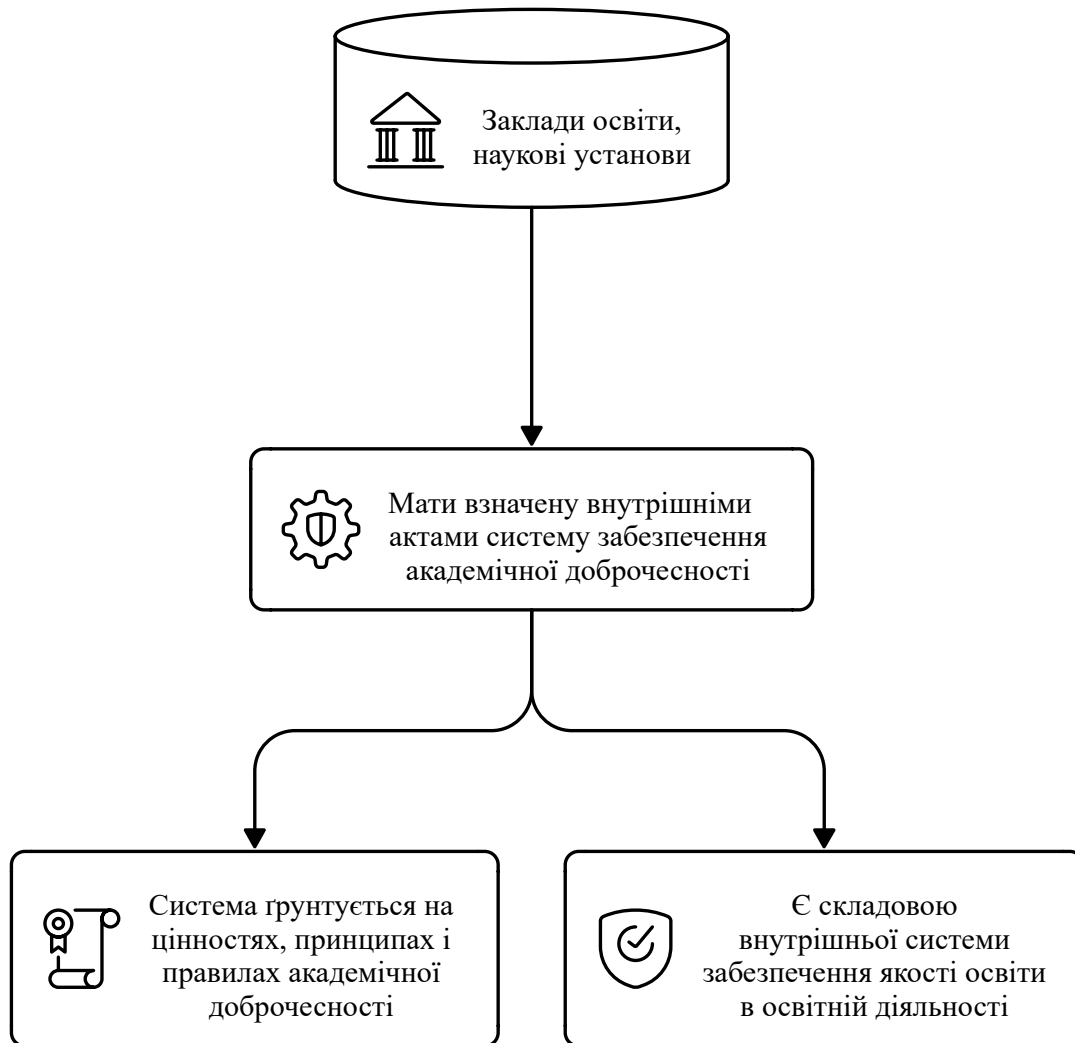

Вимоги академічної доброчесності в експертній діяльності

Вимога	Зміст
Дотримання доброчесності	Експерти зобов'язані дотримуватися цінностей, принципів і правил академічної доброчесності
Сфера експертної діяльності	Поширюються на забезпечення якості освіти, державний нагляд, атестацію, конкурси, експертизи та рецензування
Нормативне регулювання	Політики, заходи й процедури забезпечення доброчесності визначаються законодавством та внутрішніми документами
Уникнення конфлікту інтересів	Експерт не може оцінювати заклад, у якому працював або навчався, протягом трьох років після звільнення чи завершення навчання

3. Забезпечення академічної доброчесності.

Система забезпечення академічної доброчесності в закладах освіти

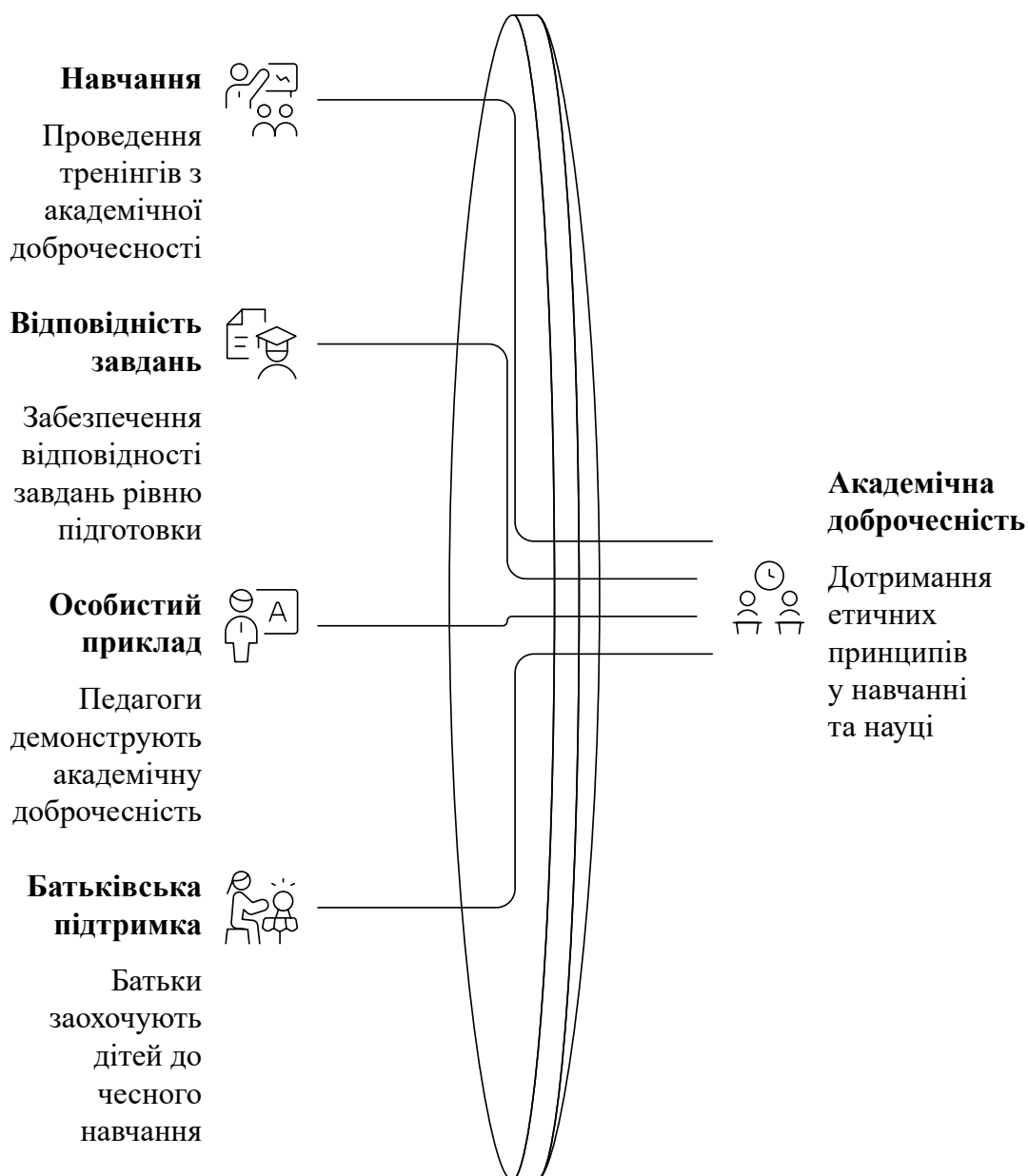
Напрями функціонування системи забезпечення академічної доброчесності

Напря́м	Змі́ст
Нормативний	Визначення внутрішньої політики, правил і вимог щодо академічної доброчесності
Освітній	Формування культури академічної доброчесності серед учасників освітнього процесу
Організаційний	Визначення уповноважених органів, осіб, їхніх повноважень і відповідальності
Процедурний	Розгляд повідомлень про порушення, ухвалення рішень і порядок їх оскарження
Захисний	Гарантування прав учасників освітнього процесу та вчених під час розгляду порушень

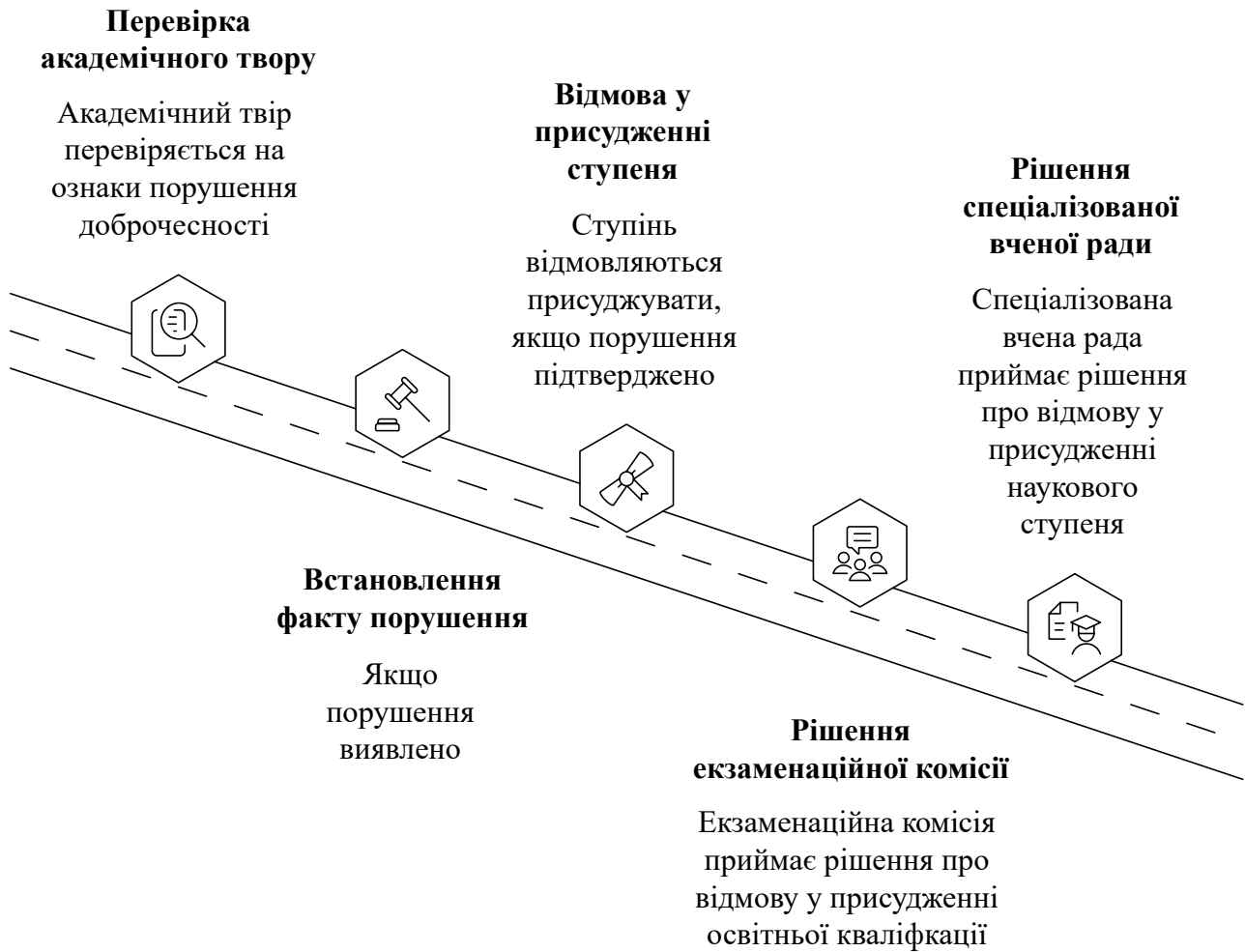
Основні завдання політик, заходів і процедур забезпечення академічної доброчесності

Завдання	Зміст
Інформаційне	Підвищення обізнаності учасників освітнього процесу щодо цінностей, принципів і правил академічної доброчесності
Профілактичне	Сприяння дотриманню академічної доброчесності та мінімізація можливостей для її порушення
Регулятивне	Визначення механізмів запобігання й урегулювання конфліктів інтересів
Реагувальне	Забезпечення дієвого реагування на факти порушення академічної доброчесності

Забезпечення академічної доброчесності здобувачів освіти

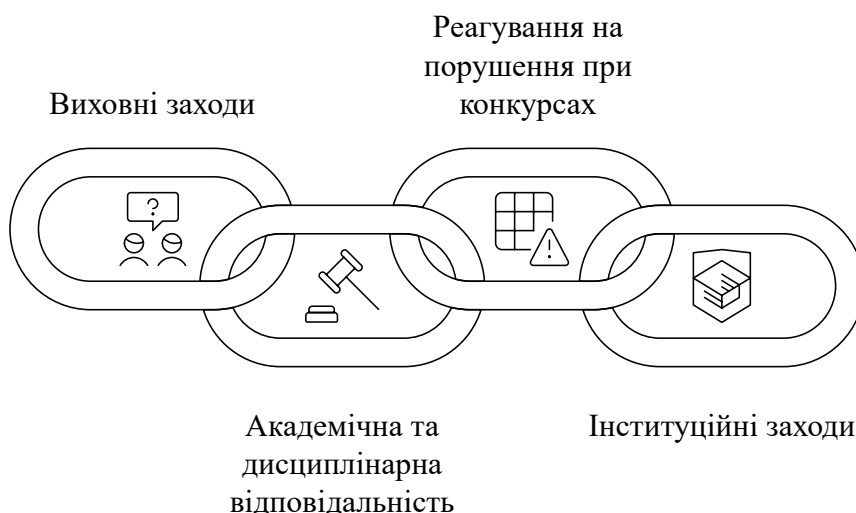

Забезпечення академічної доброчесності під час присудження наукових ступенів та освітніх кваліфікацій

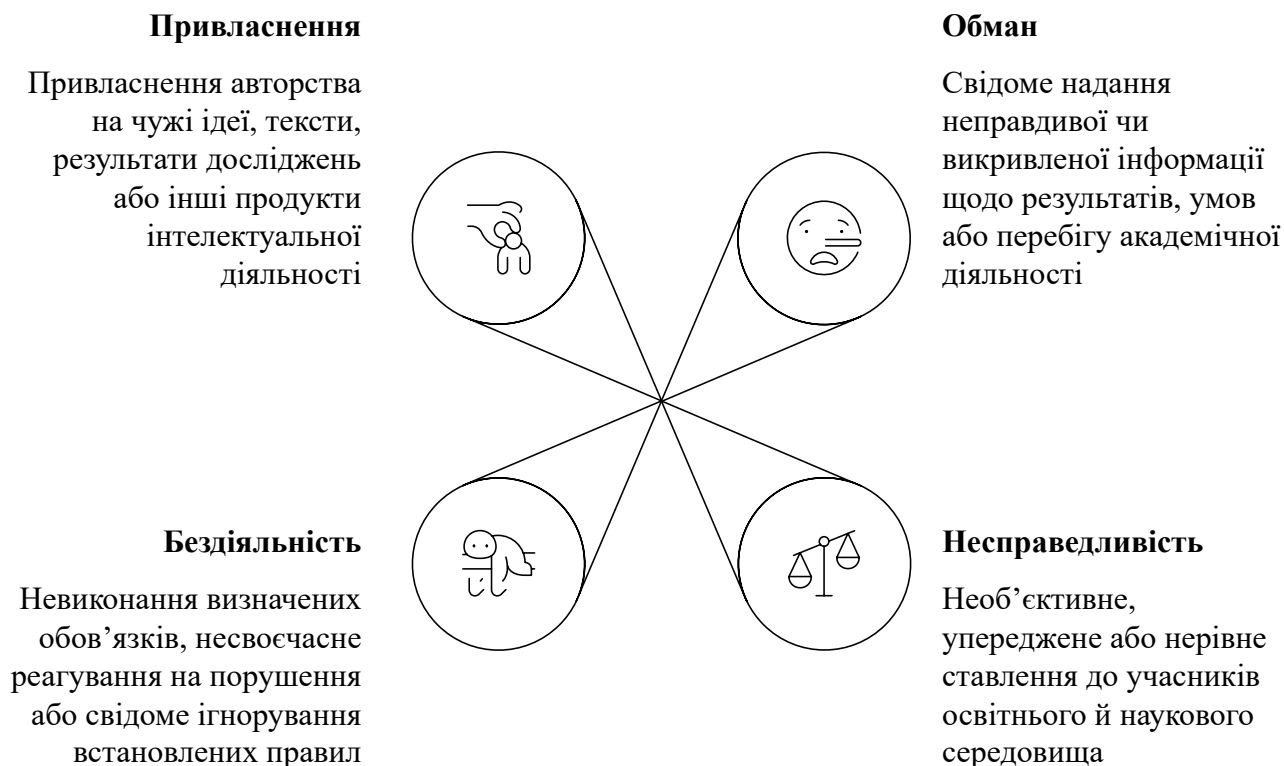

4. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.

Заходи реагування на порушення академічної доброчесності

Ознаки порушення академічної доброчесності

Види порушень академічної доброчесності

Основні принципи реагування на порушення академічної доброчесності

Види санкцій за порушення академічної доброчесності здобувачами освіти

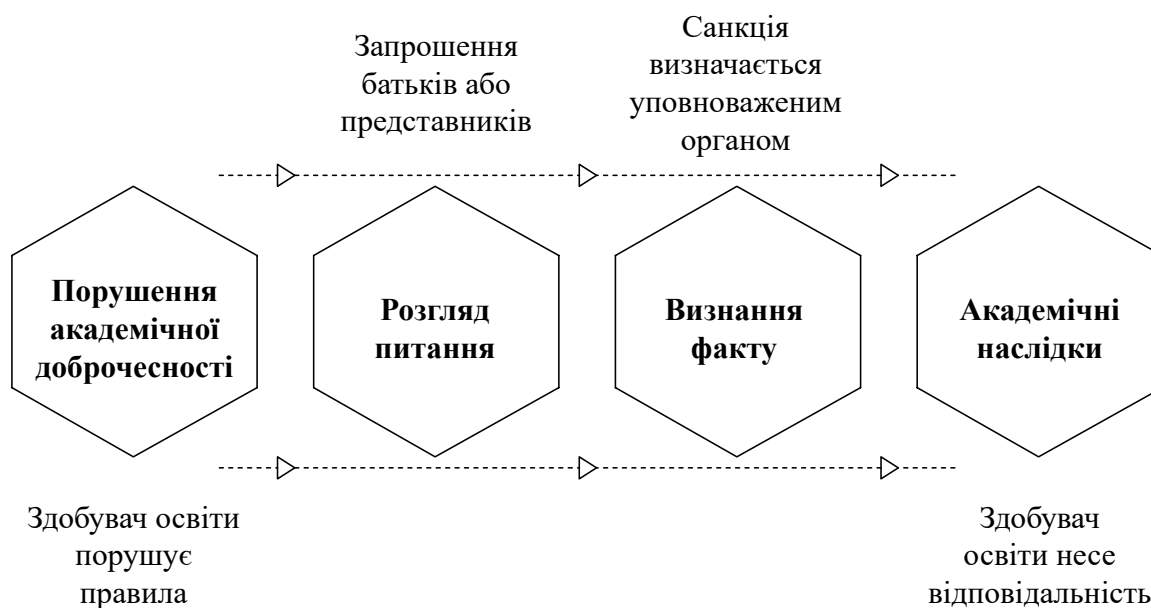
Група санкцій	Сутність заходів	Приклади застосування
Навчально-виховні заходи	Спрямовані на пояснення правил академічної доброчесності та запобігання порушенням	Відвідування занять з академічної доброчесності та академічного письма
Попереджувальні заходи	Передбачають застереження щодо необхідності дотримання академічної доброчесності	Усне або письмове попередження про можливе притягнення до академічної відповідальності
Повторне виконання роботи або оцінювання	Застосовуються у випадках, коли результат навчання не може бути зарахований через порушення	Повторне виконання завдання, повторне проходження освітнього компонента або оцінювання
Обмеження прав і можливостей	Тимчасово обмежують участь здобувача в окремих освітніх, наукових чи фінансових можливостях	Позбавлення права участі в конкурсах на стипендії, гранти, академічну мобільність; позбавлення пільг або академічної стипендії
Організаційні санкції	Пов'язані зі зміною статусу здобувача освіти або його участі в органах управління	Виключення зі складу вченої ради, відрахування з навчання або з числа осіб, які навчаються за замовленням

5. Реагування на порушення академічної доброчесності.

Дії у разі виявлення порушення академічної доброчесності

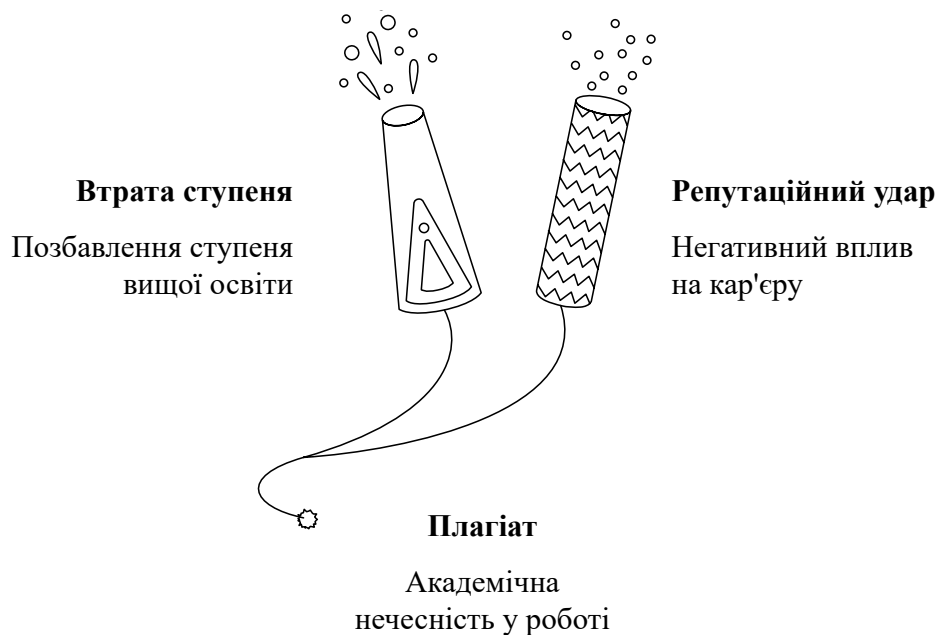
Реагування на порушення академічної доброчесності здобувачами освіти

Порядок розгляду повідомлення про порушення академічної доброчесності

Наслідки виявлення плагіату в кваліфікаційній роботі

Права особи, звинуваченої в порушенні академічної доброчесності

Питання для самоконтролю

1. Що таке академічна доброчесність? Розкрийте її сутність і значення для освітньої та наукової діяльності, а також назвіть і поясніть її базові цінності.
2. Які принципи академічної доброчесності закріплені в законодавстві України?
3. Перелічіть основні види порушень академічної доброчесності (фабрикація, фальсифікація, плагіат, самоплагіат тощо).
4. Які вимоги академічної доброчесності застосовуються під час створення та оприлюднення академічних творів?
5. На основі чого ґрунтується система забезпечення академічної доброчесності в закладах вищої освіти?
6. Назвіть основні напрями та завдання політик забезпечення академічної доброчесності в Україні.
7. Які види санкцій можуть застосовуватися до здобувачів освіти за порушення академічної доброчесності?
8. Які права має особа, звинувачена у порушенні академічної доброчесності?
9. Опишіть порядок реагування на порушення академічної доброчесності (повідомлення, розгляд, рішення).
10. Які наслідки виявлення плагіату в магістерській роботі чи дисертації?

Тестові завдання

1. Академічна доброчесність – це:

- а) лише дотримання авторських прав;
- б) сукупність етичних норм і правил чесного виконання академічної діяльності;
- в) тільки уникнення плагіату;
- г) формальність для захисту робіт.

2. До базових цінностей академічної доброчесності НЕ належить:

- а) чесність;
- б) повага;
- в) прибутковість;
- г) відповідальність.

3. Самоплагіат – це:

- а) використання чужих робіт без посилань;
- б) повторне використання власних раніше опублікованих результатів без зазначення;
- в) допомога іншому здобувачу;
- г) вигадкування даних.

4. Фальсифікація – це:

- а) свідоме перекручення або підробка результатів дослідження;
- б) цитування без посилання;
- в) використання штучного інтелекту без зазначення;
- г) несамотійне виконання завдання.

5. Дисертації та кваліфікаційні роботи перед захистом повинні:

- а) бути доступні лише членам комісії;
- б) бути оприлюднені з відкритим доступом;
- в) зберігатися в таємниці;
- г) публікуватися тільки після захисту.

6. У разі використання матеріалів, згенерованих штучним інтелектом, автор повинен:

- а) приховати цей факт;
- б) повідомити про це в роботі;
- в) це не вимагається;
- г) отримати дозвіл керівника.

7. Основним завданням системи забезпечення академічної доброчесності є:

- а) тільки покарання порушників;
- б) профілактика, інформаційна робота та реагування на порушення;
- в) лише перевірка на плагіат;
- г) контроль за відвідуванням занять.

8. До організаційних санкцій за порушення належить:

- а) усне попередження;
- б) відрахування з навчання або позбавлення стипендії;
- в) повторне виконання завдання;
- г) відвідування лекцій з етики.

9. Особа, звинувачена у порушенні, має право на:

- а) оскарження рішення;
- б) автоматичне закриття справи;
- в) ігнорування повідомлення;
- г) тільки усне пояснення.

10. Реагування на порушення академічної доброчесності здійснюється через:

- а) лише скаргу викладача;
- б) встановлений процедурний порядок розгляду повідомлень;
- в) рішення ректора без розгляду;
- г) звернення до суду.

Тематика рефератів

1. Академічна доброчесність як основа розвитку сучасної вищої освіти та науки в Україні.
2. Види порушень академічної доброчесності: плагіат, фальсифікація, фабрикація та їх наслідки.
3. Система забезпечення академічної доброчесності в закладах вищої освіти: нормативне та організаційне забезпечення.
4. Роль академічної доброчесності у підготовці наукових робіт.
5. Міжнародний досвід забезпечення академічної доброчесності та його адаптація в Україні.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) академічна доброчесність поширюється тільки на здобувачів освіти;
- 2) самоплагіат вважається порушенням академічної доброчесності;
- 3) використання штучного інтелекту в академічних творах не потребує зазначення;
- 4) особи, звинувачені у порушенні, мають право на захист і оскарження рішення;
- 5) єдиною санкцією за плагіат є відрахування з навчання.

2. Заповніть пропущені слова

Основним нормативно-правовим актом, у якому визначено сутність, принципи та вимоги академічної доброчесності для учасників освітнього процесу, є Закон України «_____».

Свідоме вигадкування неіснуючих даних, фактів або результатів дослідження та подання їх як достовірних називається _____.

Повторне використання власних робіт без посилання – це _____.

Основна цінність академічної доброчесності – _____.

Документ, що підтверджує відсутність плагіату – _____ перевірка.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Види порушень академічної доброчесності»:

Вид порушення	Визначення (коротко)	Приклад
Плагіат		
Фальсифікація		
Фабрикація		
Самоплагіат		
Недозволена допомога		

Заповніть таблицю «Санкції за порушення»:

Група санкцій	Приклади заходів	Застосування
Навчально-виховні		
Попереджувальні		
Обмеження прав		
Організаційні		

4. Кейс-завдання

Кейс: Магістрант у своїй науковій роботі скопіював 35 % тексту з іншої статті без посилань, використав дані зі штучного інтелекту без зазначення та попросив одногрупника написати частину висновків.

Питання:

1. Які види порушень академічної доброчесності допущено?
2. Які санкції можуть бути застосовані?
3. Які дії повинен здійснити науковий керівник / комісія?
4. Як правильно оформити використання штучного інтелекту та чужих матеріалів у науковій роботі?

5. Практичне завдання

Напишіть короткий фрагмент тексту (150–200 слів) з правильним цитуванням і посиланнями на 2–3 джерела. Складіть декларацію про дотримання академічної доброчесності для своєї курсової / магістерської роботи. Підготуйте перелік правил академічної доброчесності, яких ви зобов'язуєтесь дотримуватися під час підготовки наукової роботи.

Тема 12. Цифрові інструменти наукового дослідження

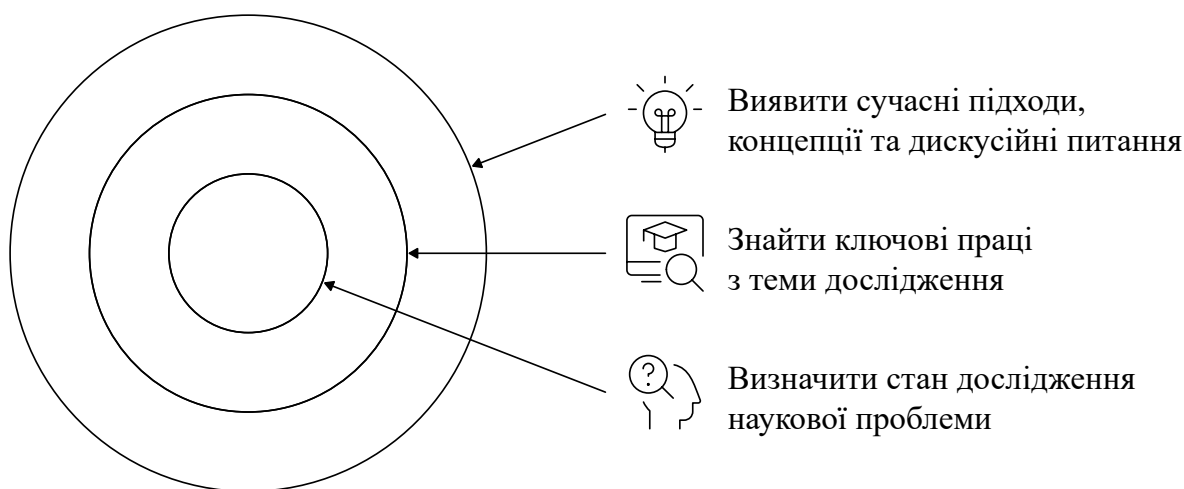
1. Пошук наукової інформації в електронних базах даних.
2. Роль наукових баз і пошукових систем у дослідженні.
3. Цифрові ідентифікатори науковця.
4. Особливості роботи з менеджерами бібліографії.
5. Організація джерел, нотаток і дослідницьких матеріалів.

Основні терміни і поняття: цифрові інструменти наукового дослідження, наукова інформація, електронна база даних, пошук наукової інформації, пошуковий запит, ключові слова, логічні оператори, фільтрація джерел, електронна бібліотека, інституційний репозиторій, національний репозиторій, академічна пошукова система, наукометрична база даних, Scopus, Web of Science, Google Scholar, DOAJ, Crossref, DOI, метадані, індексація журналу, цитованість, цифровий ідентифікатор науковця, афіліація, менеджер бібліографії, бібліографічний запис, стиль цитування, колекція джерел, наукові нотатки, цитата, переказ джерела.

1. Пошук наукової інформації в електронних базах даних.

Основні цілі пошуку наукової інформації

Логічні оператори для пошуку інформації

Оператор	Призначення
AND	Поєднує кілька понять і звужує пошук
OR	Додає синоніми або альтернативні терміни й розширює пошук
NOT	Виключає небажані результати
Лапки «...»	Дають змогу шукати точну фразу
Дужки ()	Допомагають групувати умови пошуку
Зірочка *	Може використовуватися для пошуку різних закінчень слова в деяких базах

Типи пошукових запитів

Простий пошук

Пошук за одним
ключовим словом

Пошук за кількома
словами, що йдуть разом

Пошук за словосполученням

Пошук за точною фразою

Пошук за точною фразою,
взятою в лапки

Пошук за прізвищем
конкретного автора

Пошук за прізвищем автора

Пошук за назвою статті

Пошук публікації за її точною
або приблизною назвою

Пошук за цифровим
ідентифікатором об'єкта

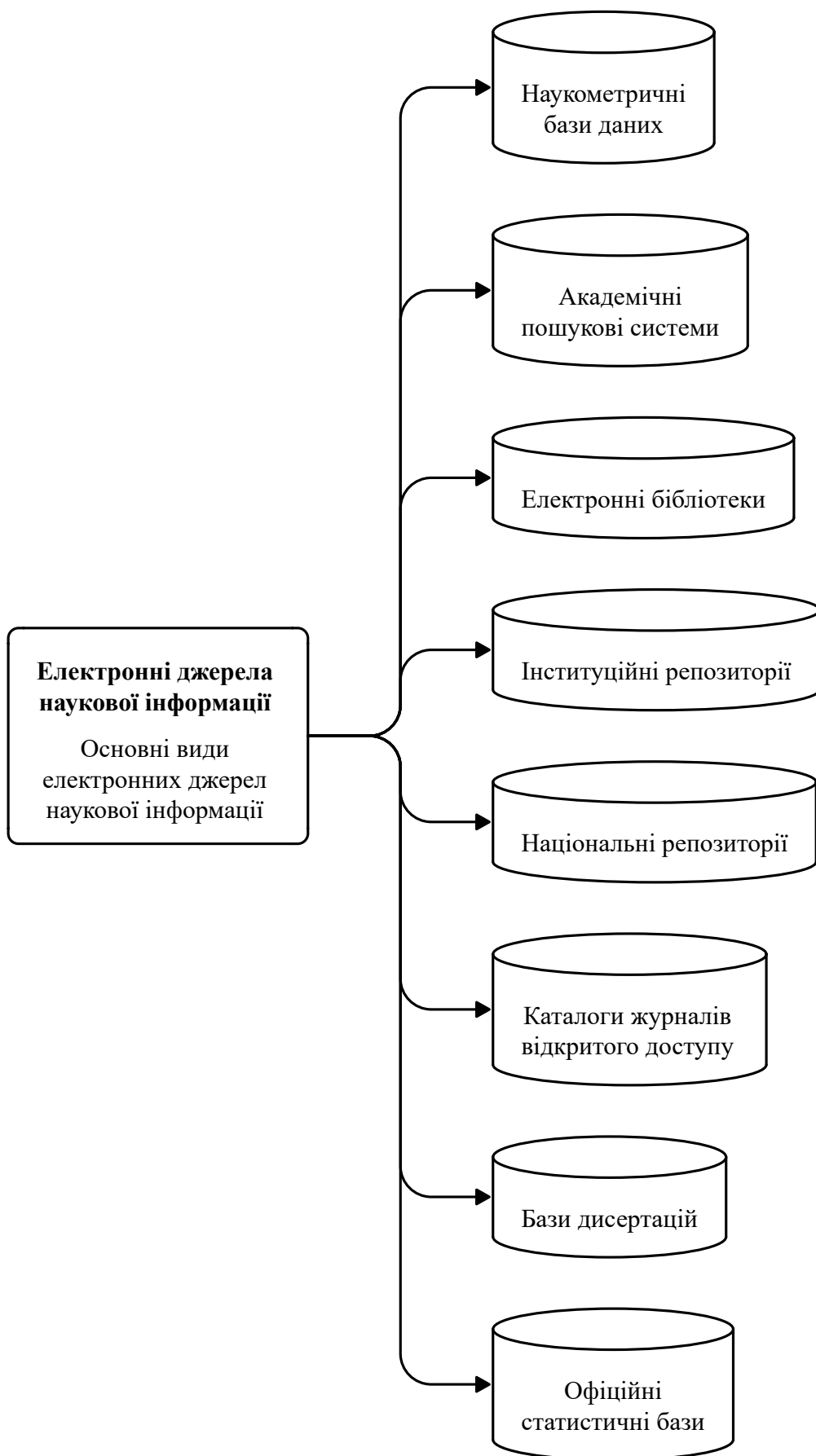
Пошук за DOI

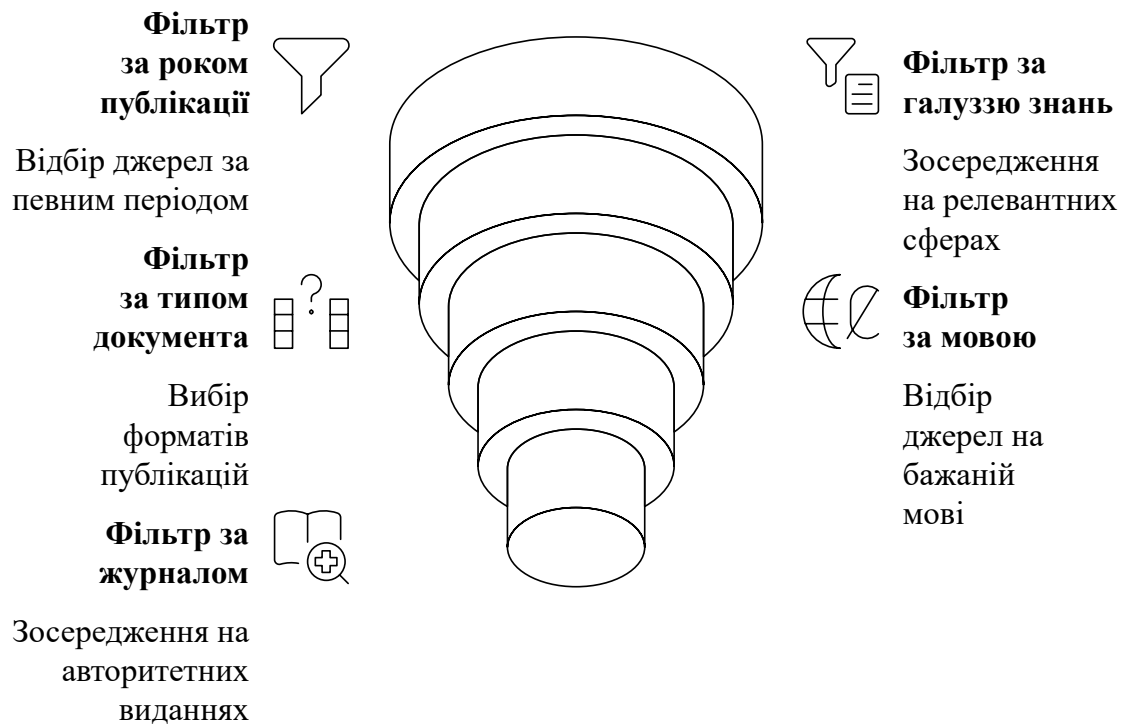
Пошук за назвою журналу

Пошук за назвою
конкретного журналу

Основні види електронних джерел наукової інформації

Фільтрація джерел для пошуку літератури

2. Роль наукових баз і пошукових систем у дослідженні.

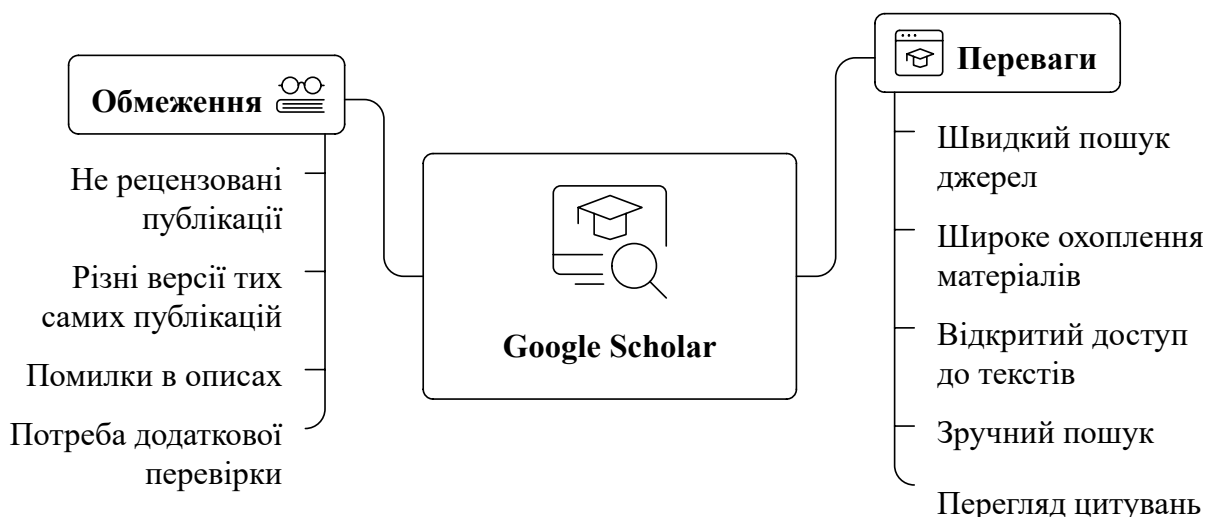
Вибір цифрових ресурсів відповідно до завдань дослідника

Пошукове завдання	Доцільний інструмент пошуку
Потрібно знайти міжнародні рецензовані статті	Scopus або Web of Science
Потрібно швидко знайти різні джерела за темою	Google Scholar
Потрібно перевірити DOI	Crossref
Потрібно знайти журнал відкритого доступу	DOAJ
Потрібно перевірити цитованість автора	Scopus, Web of Science або Google Scholar
Потрібно знайти повний текст статті	Google Scholar або сайт журналу
Потрібно перевірити індексацію журналу	Scopus, Web of Science або DOAJ
Потрібно уточнити бібліографічні дані	Crossref
Потрібно знайти найцитованіші праці з теми	Scopus, Web of Science або Google Scholar
Потрібно сформувати джерельну базу для статті	Доцільно комбінувати кілька ресурсів
Потрібно знайти українські наукові публікації	Google Scholar, НБУВ, репозиторії ЗВО
Потрібно знайти дисертації та автореферати	НБУВ, інституційні репозиторії
Потрібно знайти статистичні дані	Держстат, Eurostat, World Bank, OECD

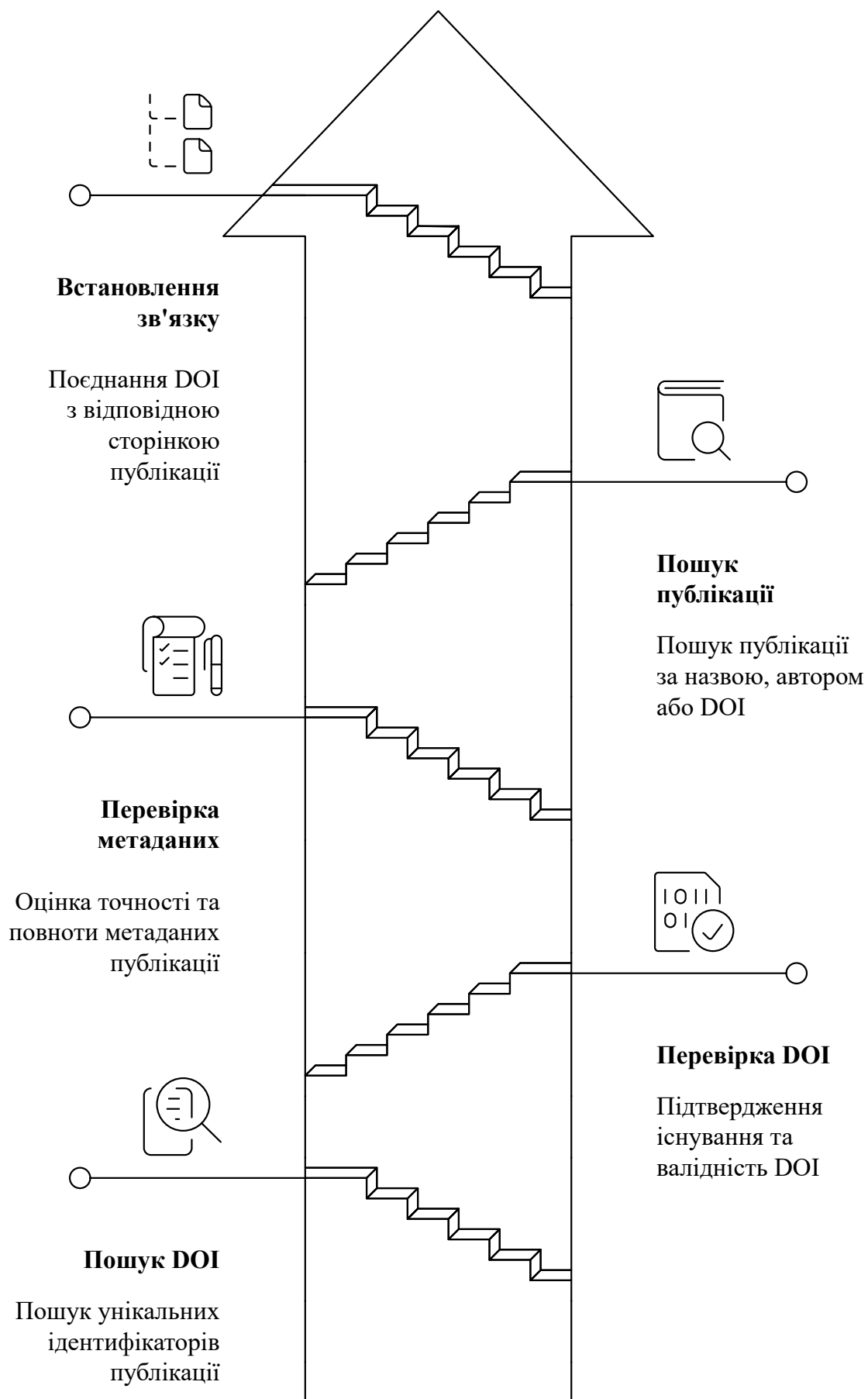
Порівняння Google Scholar, Scopus та Web of Science

Google Scholar		Scopus та Web of Science	
Функціонує як широка пошукова система для академічної літератури Індексує різноманітний контент без суворої фільтрації якості		Основна функція	 Працює як курована бібліометрична база даних та база цитувань Надає перевірену індексацію та суворий контроль якості для журналів
Не має формального процесу перевірки для включення журналів Часто призводить до переоцінки престижу неперевірених джерел		Надійність індексації	 Підтримує суворі критерії відбору та індексації журналів Забезпечує високі академічні стандарти через офіційну перевірку бази даних
Вимагає ручної оцінки якості джерела користувачем Покладає тягар перевірки достовірності повністю на дослідника		Валідація даних	 Пропонує стандартизовані метадані та офіційну перевірку DOI Мінімізує помилки, надаючи авторитетні та структуровані бібліографічні дані

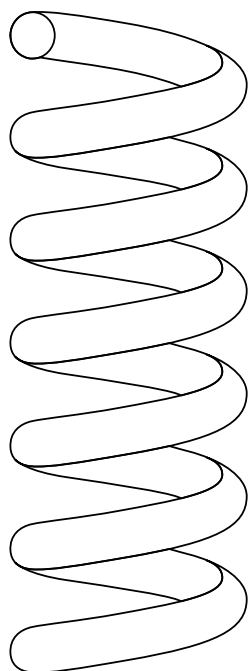
Обмеження та переваги Google Scholar

Основне призначення Crossref

Типові помилки під час використання наукових баз і пошукових систем

VS

Вважати Google Scholar повноцінною заміною Scopus або Web of Science

Довіряти заявленій індексації журналу лише за інформацією з його сайту

Не перевіряти DOI через офіційні сервіси

Використовувати джерела з Google Scholar без оцінювання їхньої якості

Плутати наявність DOI з індексацією у Scopus або Web of Science

Плутати пошукову систему з наукометричною базою

3. Цифрові ідентифікатори науковця.

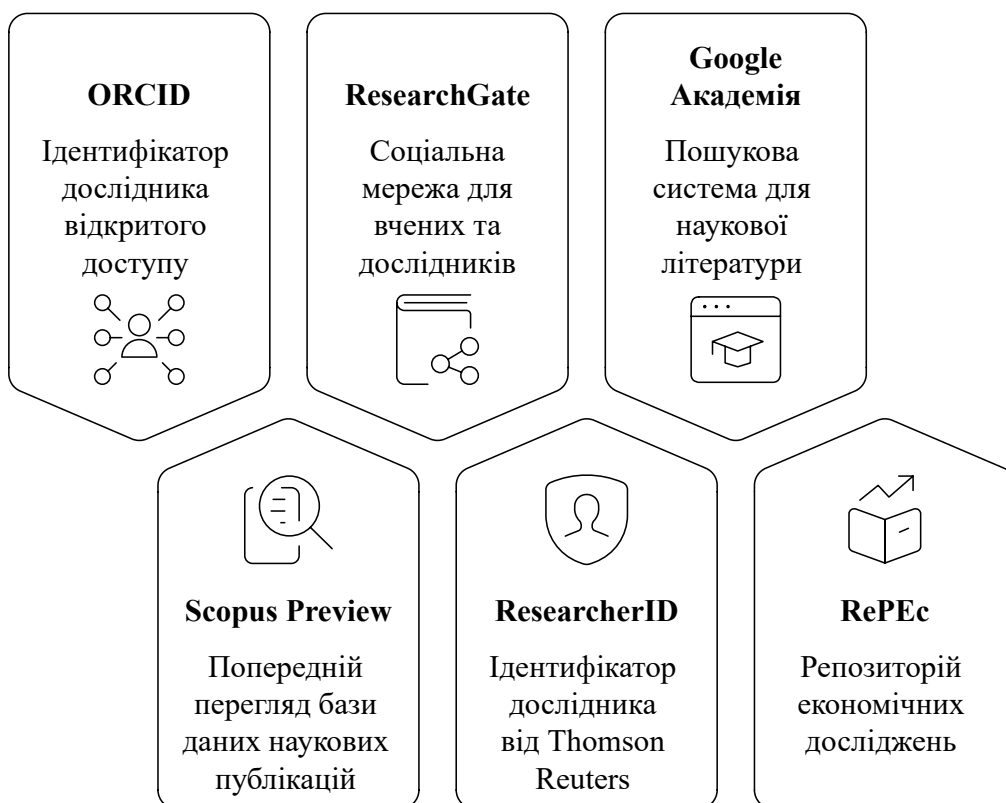
Основні цифрові ідентифікатори та профілі науковця

Ідентифікатор або профіль	Характеристика та призначення
ORCID iD	Міжнародний унікальний ідентифікатор дослідника
Scopus Author ID	Ідентифікатор автора в базі Scopus
Web of Science Researcher Profile	Профіль дослідника у Web of Science
ResearcherID	Ідентифікатор, пов'язаний із профілем автора у Web of Science
Google Scholar Profile	Профіль автора в Google Scholar
ResearchGate profile	Академічний профіль у науковій соціальній мережі ResearchGate
Publons / Web of Science reviewer profile	Інструмент обліку рецензентської активності, інтегрований у Web of Science
Institutional repository profile	Профіль автора в репозиторії установи
Науковий профіль на сайті установи	Персональна сторінка дослідника на сайті кафедри, факультету або університету
Профілі у видавничих системах журналів	Облікові записи автора в OJS, Editorial Manager, ScholarOne та інших редакційних системах

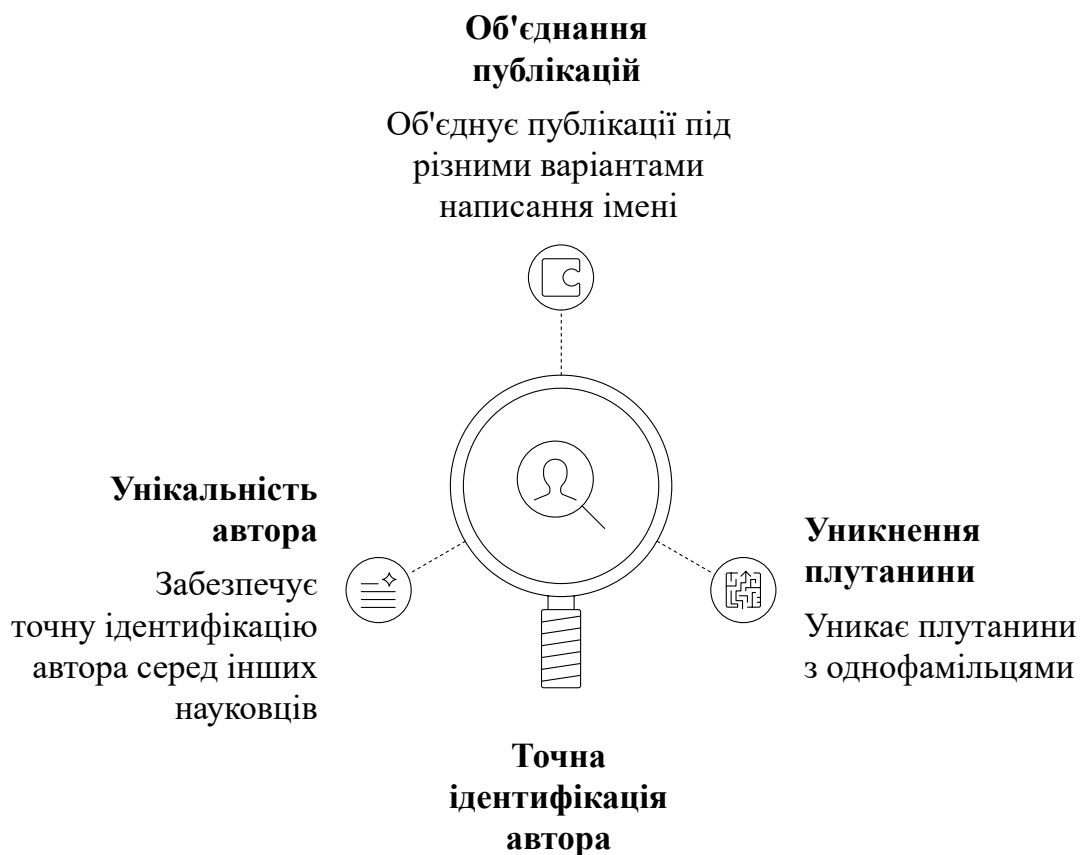
Призначення профілю науковця в сучасному науковому середовищі

Напрямок використання	Зміст
Представлення результатів досліджень	Поширення власних наукових праць, даних, проєктів і розробок серед широкої аудиторії на національному та міжнародному рівнях
Популяризація наукових здобутків	Підвищення видимості й доступності публікацій, дослідницьких проєктів, розробок та інших результатів наукової діяльності
Ідентифікація автора	Формування унікального цифрового профілю дослідника, об'єднання його наукових праць і уникнення плутанини з авторами, які мають подібні імена
Наукова комунікація	Встановлення контактів із дослідниками, науковими групами, редакціями журналів та міжнародними партнерами
Моніторинг наукометричних показників	Відстеження цитувань, індексу Гірша, кількості публікацій та інших показників наукової активності
Пошук можливостей для розвитку	Отримання інформації про гранти, конкурси, стипендії, конференції та інші можливості фінансування досліджень
Формування академічної репутації	Підтвердження наукової активності дослідника та підвищення його професійної впізнаваності

Популярні цифрові сервіси для представлення науковця

Основні функції цифрового ідентифікатора науковця

Упорядкування цифрової присутності науковця

Створити ORCID iD
Отримати унікальний ідентифікатор

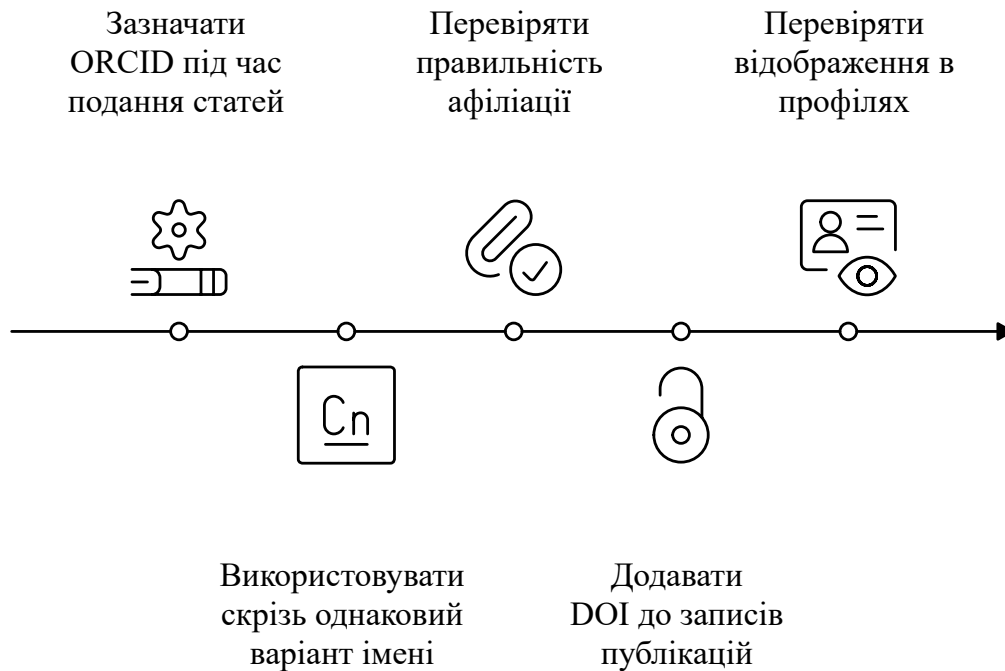
Заповнити ORCID-профіль
Додати основні дані та публікації

Перевірити Scopus Author ID
Переконатися в наявності ідентифікатора

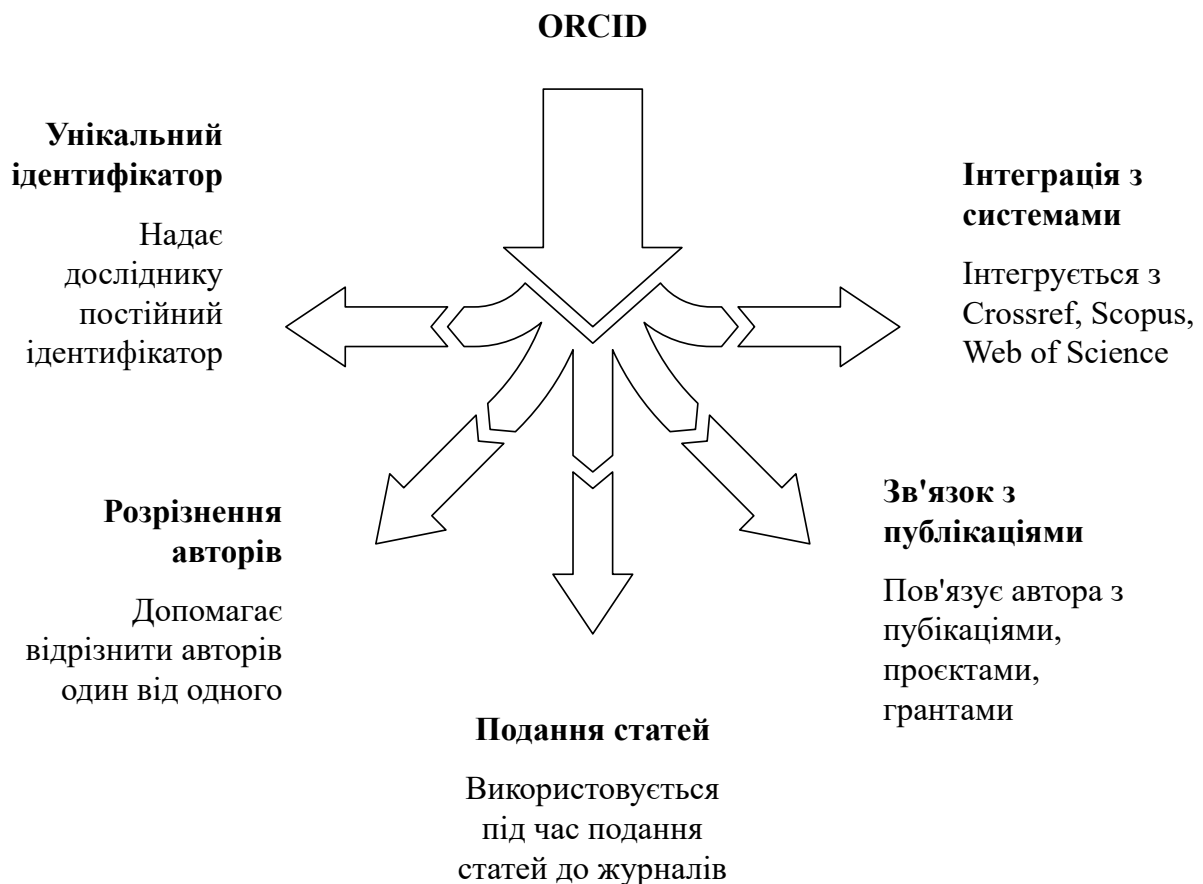
Перевірити профіль Web of Science
Перевірити правильність даних

Оновити Google Scholar Profile
Додати публікації та оновити дані

Рекомендації щодо використання ідентифікаторів у публікаційній діяльності

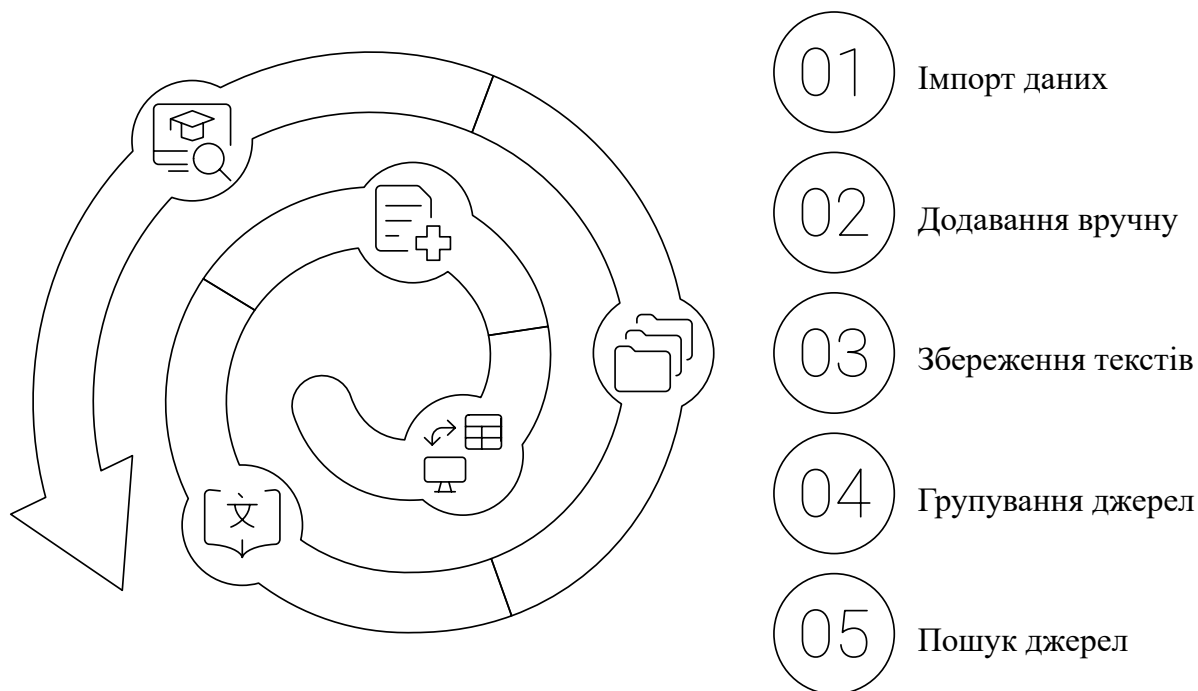

Значення ORCID для ідентифікації науковця та управління публікаціями

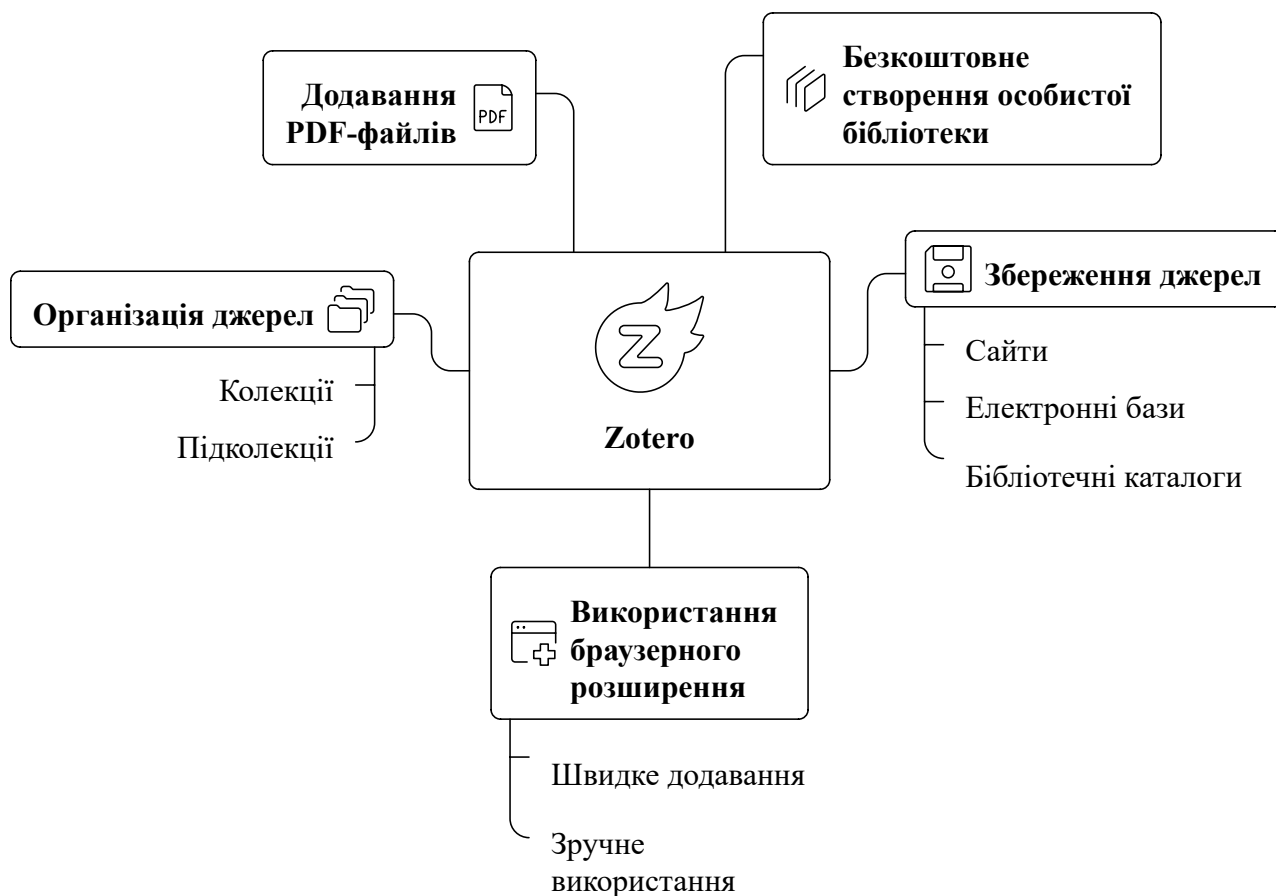

4. Особливості роботи з менеджерами бібліографії.

Функціональні можливості менеджера бібліографії

Особливості роботи з Zotero

Особливості роботи з Mendeley

Електронна бібліотека

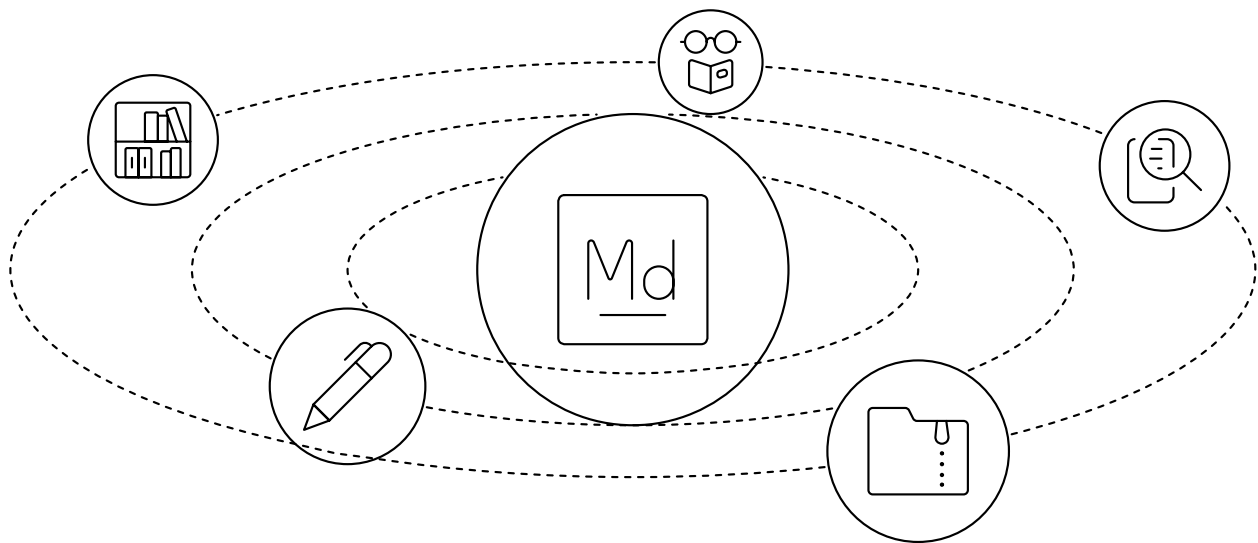
Зберігання та зручне управління науковими публікаціями й іншими джерелами

Читання PDF

Перегляд, читання та опрацювання PDF-файлів безпосередньо у програмі

Автоматичне розпізнавання

Автоматичне вилучення з PDF-файлів бібліографічних даних про наукові публікації

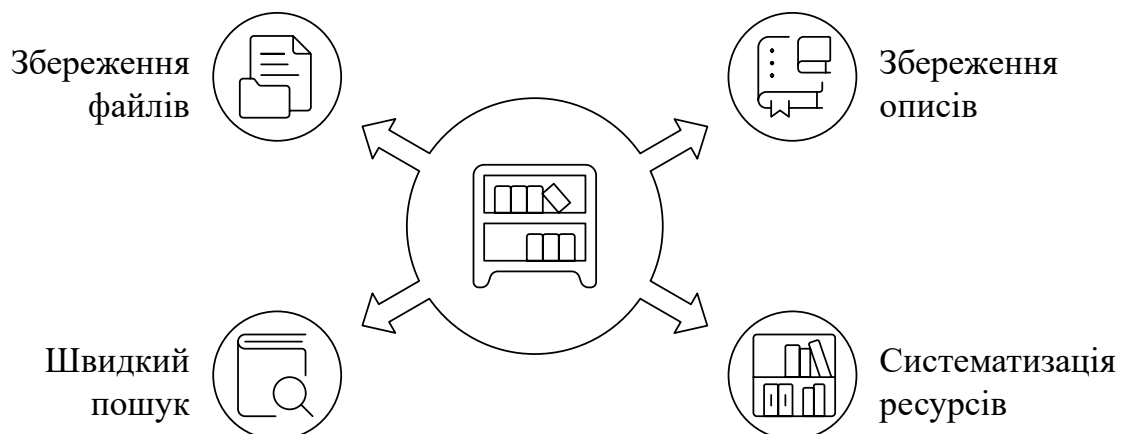
Нотатки та виділення

Додавання коментарів, приміток і виділення важливих фрагментів у PDF-документах

Організація колекцій

Впорядкування наукових джерел за темами, авторами або проектами

Переваги використання менеджера бібліографії

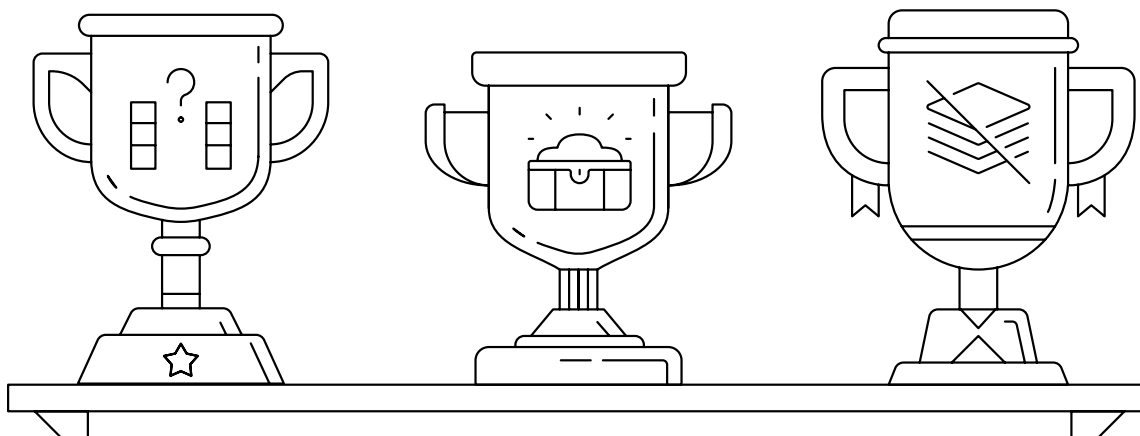

Рекомендації щодо використання менеджерів бібліографії в науковій роботі

№	Рекомендація
1.	Обрати менеджер бібліографії на початку роботи над дослідженням
2.	Додавати джерела до бібліотеки одразу після їх знаходження
3.	Не покладатися повністю на автоматичне оформлення
4.	Регулярно перевіряти й редагувати метадані джерел
5.	Використовувати єдиний стиль цитування відповідно до вимог журналу або установи
6.	Зберігати PDF-файли, нотатки й бібліографічні записи в одному місці
7.	Перед поданням статті перевіряти відповідність усіх посилань списку джерел
8.	Використовувати групові бібліотеки для спільних проєктів
9.	Не змінювати вручну автоматично сформований список без потреби
10.	Після завершення роботи зберігати бібліотеку як частину дослідницького архіву

5. Організація джерел, нотаток і дослідницьких матеріалів.

Значення систематизації джерел, нотаток і дослідницьких матеріалів для організації наукової роботи

Швидкий пошук

Швидко знаходити потрібні матеріали серед великої кількості джерел

Збереження джерел

Не втрачати важливі джерела, забезпечуючи їх доступність

Уникнення дублювання

Уникати дублювання однакових файлів, заощаджуючи місце та час

Основні способи групування джерел

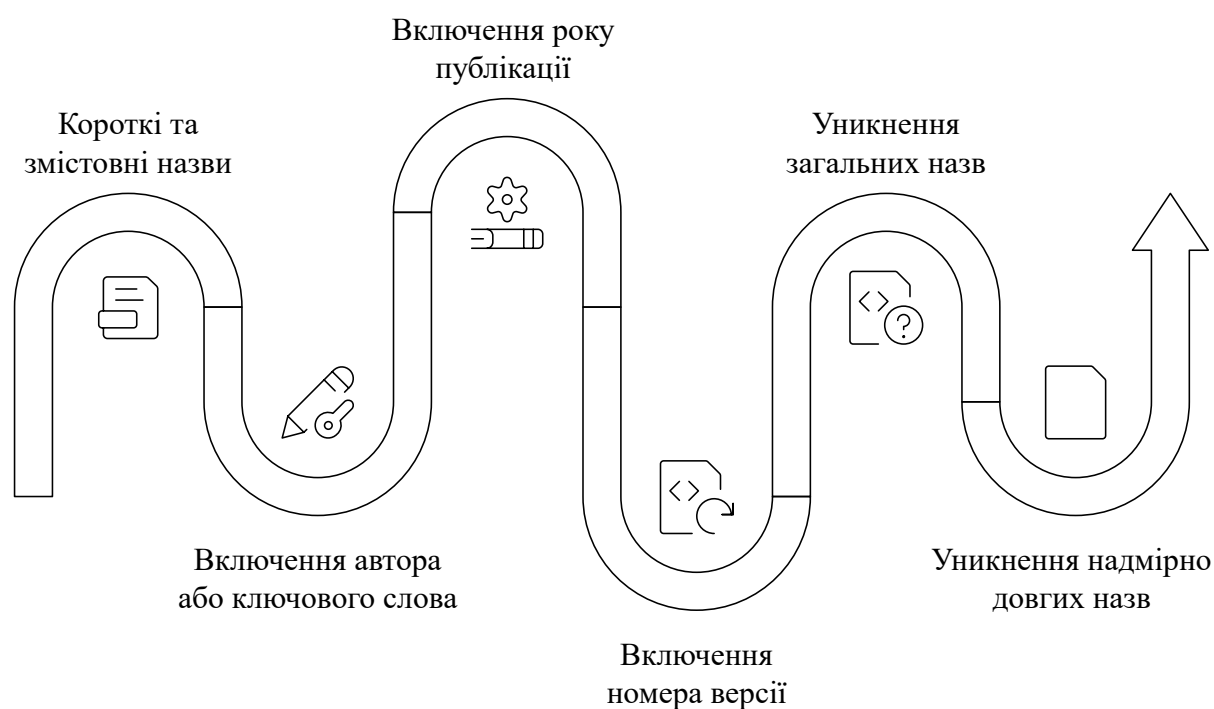
Інструменти для організації дослідницьких матеріалів

Інструмент	Призначення
Zotero	Для збереження джерел, PDF-файлів, нотаток і цитувань
Mendeley	Для роботи з бібліотекою джерел і PDF-документами
EndNote	Для професійного керування великими бібліографіями
Microsoft OneNote	Для нотаток, планів, виписок і структурних схем
Notion	Для баз знань, таблиць джерел і планування дослідження
Google Drive	Для хмарного збереження матеріалів
Microsoft OneDrive	Для синхронізації файлів і спільної роботи
Excel або Google Sheets	Для таблиць аналізу літератури та даних
Obsidian	Для пов'язаних нотаток і побудови системи знань

Способи відокремлення власних нотаток від цитат

Правила найменування файлів

Питання для самоконтролю

1. Які основні цілі пошуку наукової інформації в електронних базах даних?
2. Поясніть призначення логічних операторів (AND, OR, NOT, лапки, дужки) під час формування пошукового запиту.
3. Порівняйте можливості Google Scholar, Scopus та Web of Science. У яких випадках який ресурс є найбільш доцільним?
4. Що таке DOI? Для чого використовується Crossref?
5. Назвіть основні цифрові ідентифікатори науковця та їх призначення (ORCID, Scopus Author ID, ResearcherID тощо).
6. Яку роль відіграє ORCID у публікаційній діяльності дослідника?
7. Які основні функції менеджерів бібліографії (Zotero, Mendeley)?
8. Переваги використання менеджерів бібліографії порівняно з ручним оформленням списку літератури.
9. Які інструменти найкраще підходять для систематизації нотаток і дослідницьких матеріалів?
10. Як правильно організувати джерела, нотатки та файли під час виконання наукової роботи?

Тестові завдання

1. Логічний оператор AND у пошуковому запиті:

- а) розширює пошук;
- б) звужує пошук, вимагаючи наявності всіх термінів;
- в) виключає певні слова;
- г) шукає точну фразу.

2. Google Scholar найбільш зручний для:

- а) лише перевірки індексації журналів;
- б) швидкого пошуку різноманітних джерел і перевірки цитованості;
- в) виключно для рецензованих статей Q1;
- г) роботи з повними текстами платних журналів.

3. DOI – це:

- а) ідентифікатор науковця;
- б) унікальний цифровий ідентифікатор документа;
- в) стиль цитування;
- г) база даних.

4. ORCID iD необхідний для:

- а) тільки реєстрації в Google Scholar;
- б) однозначної ідентифікації автора та зв'язування всіх його публікацій;
- в) лише для українських журналів;
- г) перевірки плагіату.

5. Zotero і Mendeley – це:

- а) наукометричні бази даних;
- б) менеджери бібліографії;

- в) репозиторії;
- г) пошукові системи.

6. Scopus Author ID автоматично створюється:

- а) після першої публікації в журналі;
- б) при індексації першої статті автора в Scopus;
- в) тільки після реєстрації ORCID;
- г) вручну автором.

7. Найкращий спосіб уникнути помилок у списку літератури – це:

- а) оформлювати вручну;
- б) використовувати менеджер бібліографії з правильним стилем;
- в) копіювати з Google Scholar без перевірки;
- г) використовувати тільки один стиль.

8. Для зберігання PDF-файлів, нотаток і цитат одночасно зручніше використовувати:

- а) тільки Google Drive;
- б) Zotero або Mendeley;
- в) Excel;
- г) Word.

9. Самоплагіат можна уникнути, якщо:

- а) не використовувати власні попередні роботи;
- б) чітко вказувати джерело при повторному використанні власних результатів;
- в) публікувати одну статтю в кількох журналах;
- г) не вказувати нічого.

10. Обов'язковий етап після знаходження джерела в базі даних:

- а) відразу цитувати;
- б) зберегти в менеджер бібліографії та перевірити метадані;
- в) тільки завантажити PDF;
- г) надрукувати статтю.

Тематика рефератів

1. Сучасні наукометричні бази даних (Scopus, Web of Science, Google Scholar): порівняльна характеристика та особливості використання.

2. Цифрові ідентифікатори науковця (ORCID, Scopus Author ID, ResearcherID): роль у сучасній науковій комунікації.

3. Менеджери бібліографії Zotero та Mendeley: можливості, переваги та рекомендації щодо використання.

4. Організація цифрового робочого простору дослідника: систематизація джерел, нотаток і матеріалів.

5. Цифрові інструменти в науковому дослідженні: тенденції розвитку та перспективи для українських науковців.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) Google Scholar індексує тільки рецензовані статті;
- 2) ORCID iD є добровільним і не обов'язковим;
- 3) менеджери бібліографії автоматично формують список літератури;
- 4) DOI можна використовувати для пошуку повного тексту статті;
- 5) усі дані в Scopus і Web of Science є повністю відкритими.

2. Заповніть пропущені слова

Унікальний ідентифікатор документа – _____.

Основний міжнародний ідентифікатор дослідника – _____.

Для точного пошуку фрази використовуються _____.

Програми для керування бібліографією називаються _____.

База даних відкритих журналів – _____.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Порівняння наукових баз даних»:

База даних	Переваги	Недоліки / Обмеження	Найкраще використовувати для
Google Scholar			
Scopus			
Web of Science			
DOAJ			

4. Практичне завдання з менеджерами бібліографії

Зареєструйтеся в Zotero (або Mendeley). Знайдіть 8–10 джерел за вашою темою дослідження. Імпортуйте їх у бібліотеку. Створіть колекцію та папки. Сформулюйте список літератури у стилі ДСТУ 8302:2015 або APA.

5. Кейс-завдання

Кейс: Дослідник знайшов 25 статей, але частина з них дублюється, метадані неправильні, немає єдиної папки, а список літератури оформлює вручну в Word. Під час подання статті до журналу виявилось 12 помилок у цитуванні.

Питання:

1. Які цифрові інструменти варто було використати на початку?
2. Який порядок дій для правильної організації матеріалів?
3. Як уникнути таких ситуацій у майбутньому?

6. Додаткове практичне завдання

Створіть особистий «цифровий паспорт дослідника»:

1. Зареєструйте ORCID iD (якщо немає).
2. Створіть/оновіть профіль у Google Scholar.
3. Підготуйте коротку інструкцію (чек-ліст) «Як організувати своє дослідження цифровими інструментами».

Тема 13. Штучний інтелект у науковій та освітній діяльності

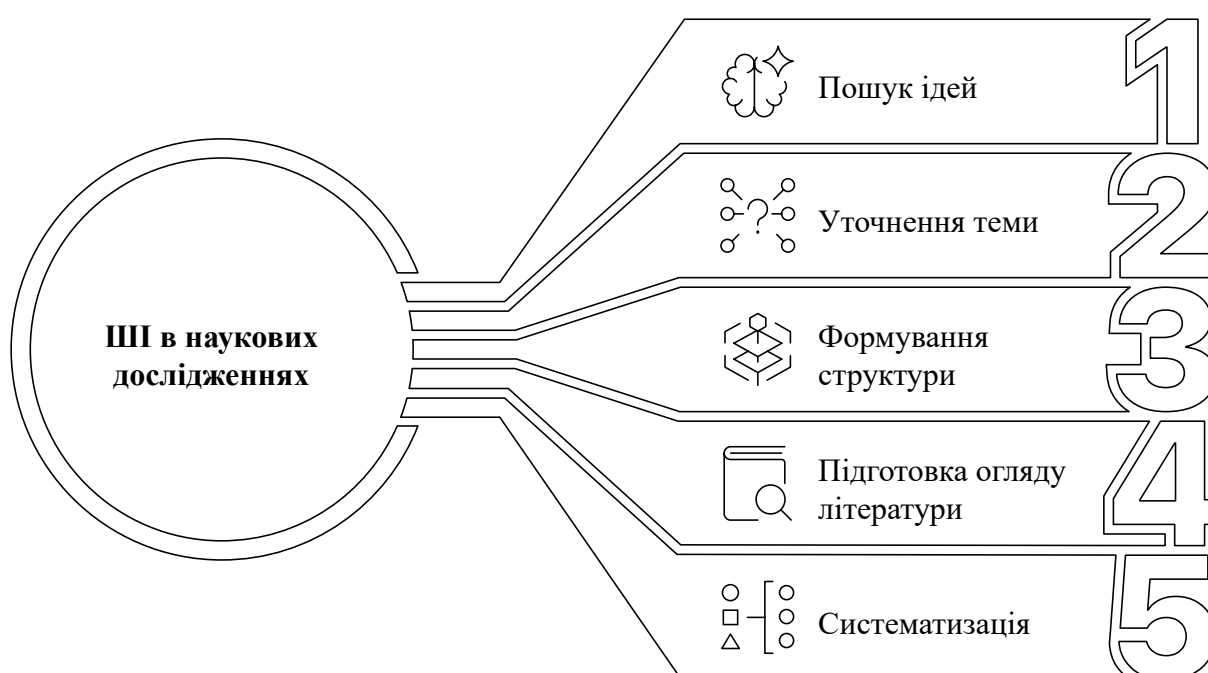
1. Можливості штучного інтелекту для науковця.
2. Штучний інтелект у підготовці літературного огляду.
3. Застосування штучного інтелекту під час роботи з текстом.
4. Ризики використання штучного інтелекту.
5. Принципи відповідального використання штучного інтелекту.

Основні терміни і поняття: штучний інтелект, інструмент штучного інтелекту, генеративний штучний інтелект, запит до штучного інтелекту, промпт, допоміжна роль штучного інтелекту, консультативна роль штучного інтелекту, технічна роль штучного інтелекту, огляд літератури, критичний огляд літератури, ключові поняття, пошуковий запит, періодджерело, релевантність джерела, науковий статус джерела, актуальність публікації, рецензування, цитованість, вигадані джерела, фальшиві цитати, редагування тексту з використанням штучного інтелекту, мовне редагування, структурування тексту, академічний стиль, переклад наукового тексту з використанням штучного інтелекту, адаптація перекладу, авторський зміст, ризики використання штучного інтелекту, шаблонність тексту, недостовірна інформація, конфіденційні дані, персональні дані, академічна доброчесність під час використання штучного інтелекту, відповідальне використання штучного інтелекту, приховане використання штучного інтелекту, згенеровані результати дослідження, автоматичні висновки, фіктивні джерела.

1. Можливості штучного інтелекту для науковця.

Основні напрями використання штучного інтелекту під час підготовки та проведення наукового дослідження

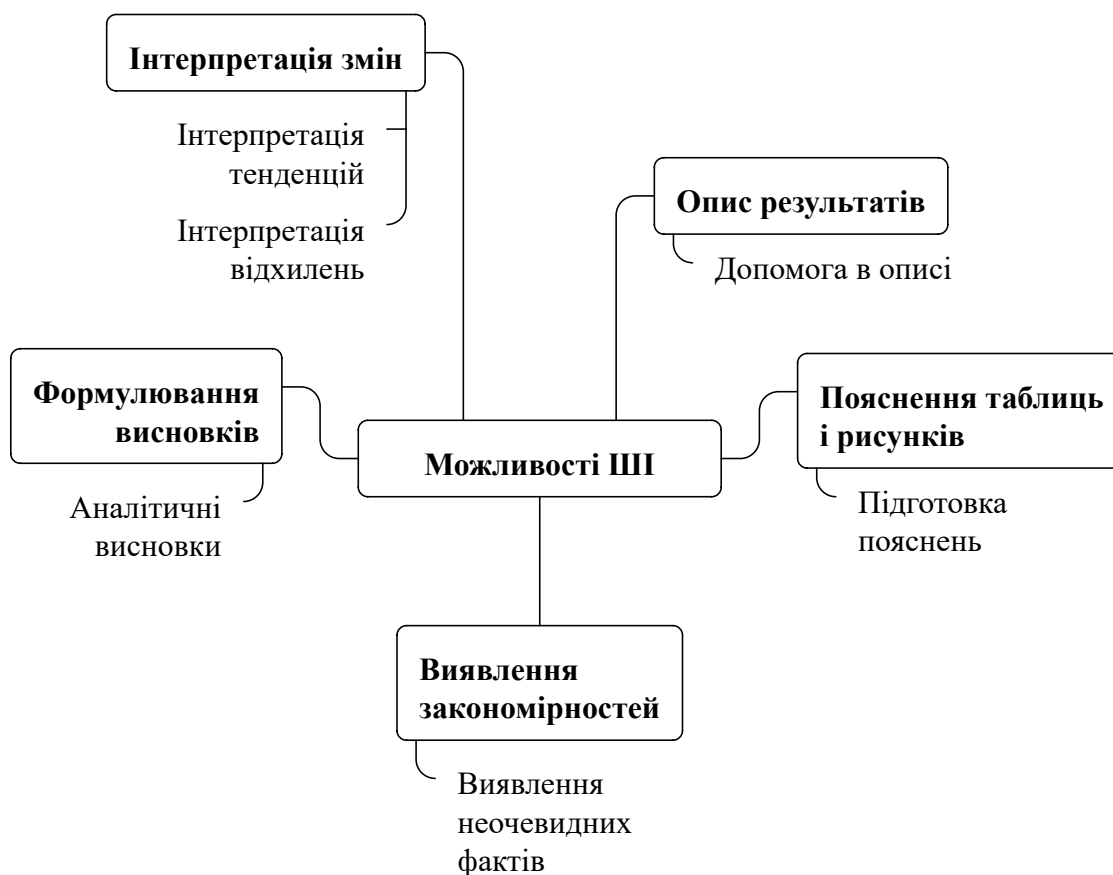
Що штучний інтелект не повинен робити замість науковця

Розподіл ролей між науковцем і штучним інтелектом

Науковець	Штучний інтелект
Визначає тему, проблему й мету дослідження	Допомагає уточнити формулювання
Обирає методи та джерела інформації	Пропонує варіанти структурування матеріалу
Аналізує результати й робить висновки	Допомагає узагальнити та візуалізувати дані
Несе відповідальність за достовірність і академічну доброчесність	Виконує допоміжну, консультативну та технічну роль

Можливості штучного інтелекту для наукового дослідження

Роль штучного інтелекту на різних етапах наукового дослідження

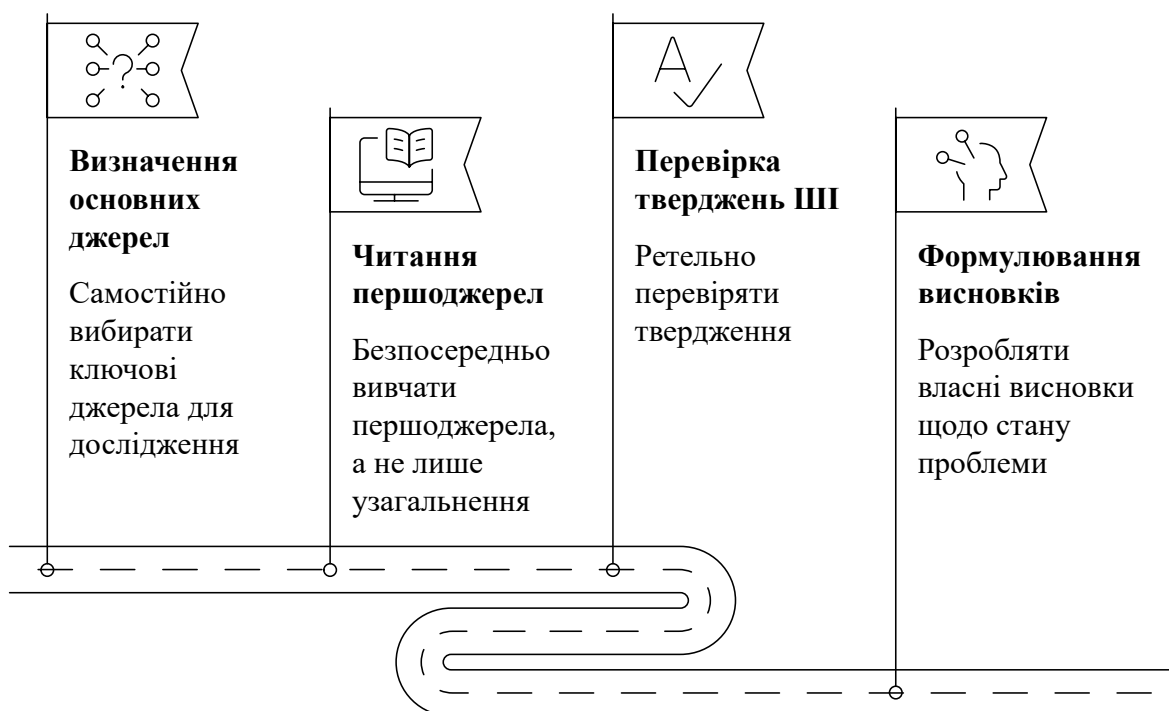
Етап	Роль штучного інтелекту
Формування задуму дослідження	Допомагає уточнити тему, окреслити проблему, сформулювати мету, завдання, дослідницькі питання та попередню структуру роботи
Опрацювання наукової інформації	Сприяє систематизації джерел, порівнянню наукових підходів, узагальненню великих обсягів тексту та виокремленню ключових ідей
Підготовка наукового тексту	Допомагає структурувати матеріал, удосконалювати логіку викладу, редагувати стиль
Робота з даними й результатами	Може використовуватися для інтерпретації результатів, аналітики
Мовна адаптація матеріалів	Допомагає перекладати назви, анотації, ключові слова, окремі фрагменти тексту та адаптувати матеріали до вимог академічної англійської мови
Підготовка до оприлюднення	Сприяє перевірці узгодженості структури, анотації, ключових слів, висновків, списку джерел і загальної відповідності вимогам видання

2. Штучний інтелект у підготовці літературного огляду.

Способи використання штучного інтелекту під час підготовки огляду літератури

Алгоритм критичного огляду літератури

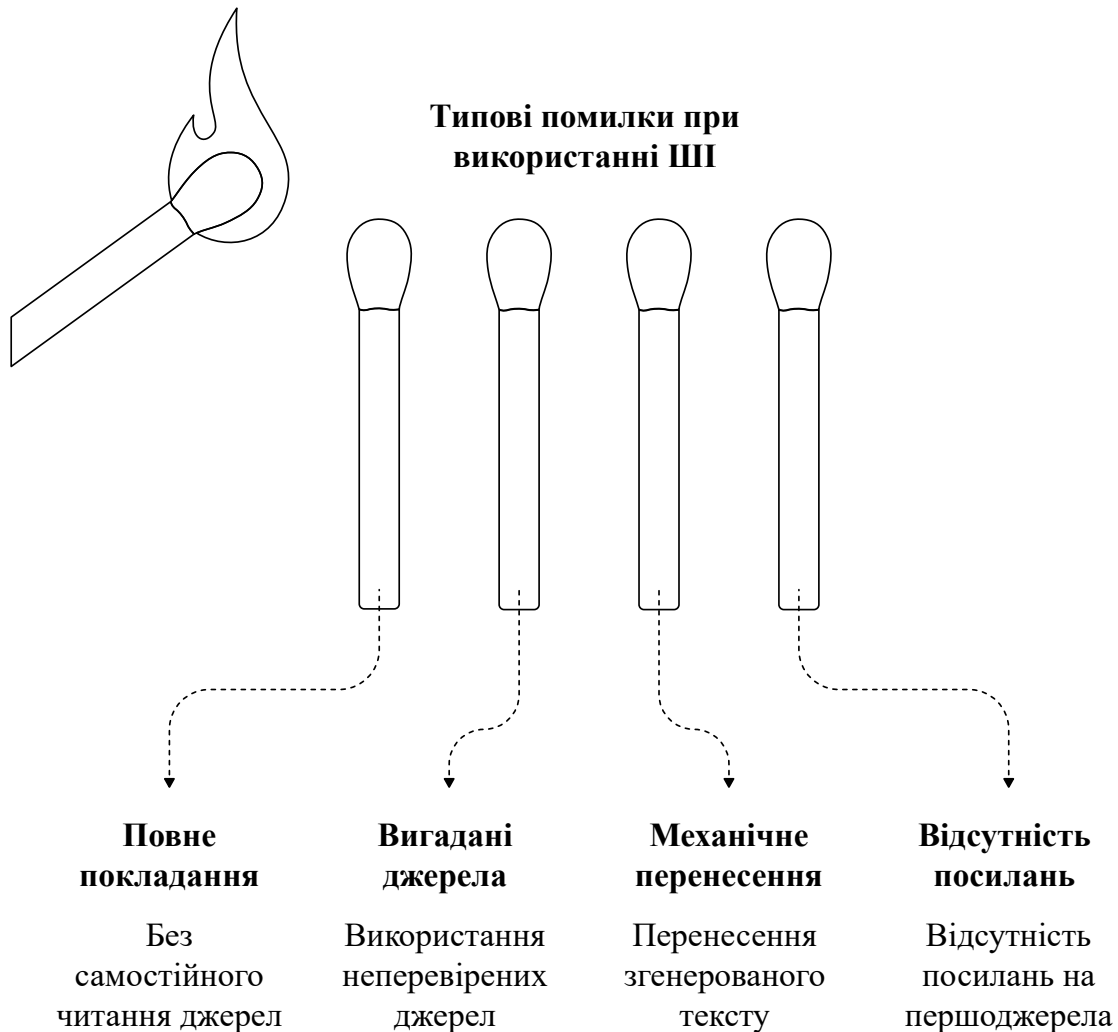
Критерії добору джерел для підготовки огляду літератури

Приклади коректних запитів до штучного інтелекту для підготовки огляду літератури

№	Приклад запиту
1.	Запропонуй ключові слова для пошуку літератури за темою «...»
2.	Сформулюй англomовні пошукові запити для Google Scholar за темою «...»
3.	Допоможи згрупувати ці джерела за тематичними напрямками
4.	На основі наведених анотацій визнач спільні та відмінні підходи авторів
5.	Побудуй таблицю аналізу джерел за колонками: автор, рік, значення для дослідження
6.	Визнач, яких типів джерел бракує в цьому огляді

Типові помилки під час використання штучного інтелекту для огляду літератури

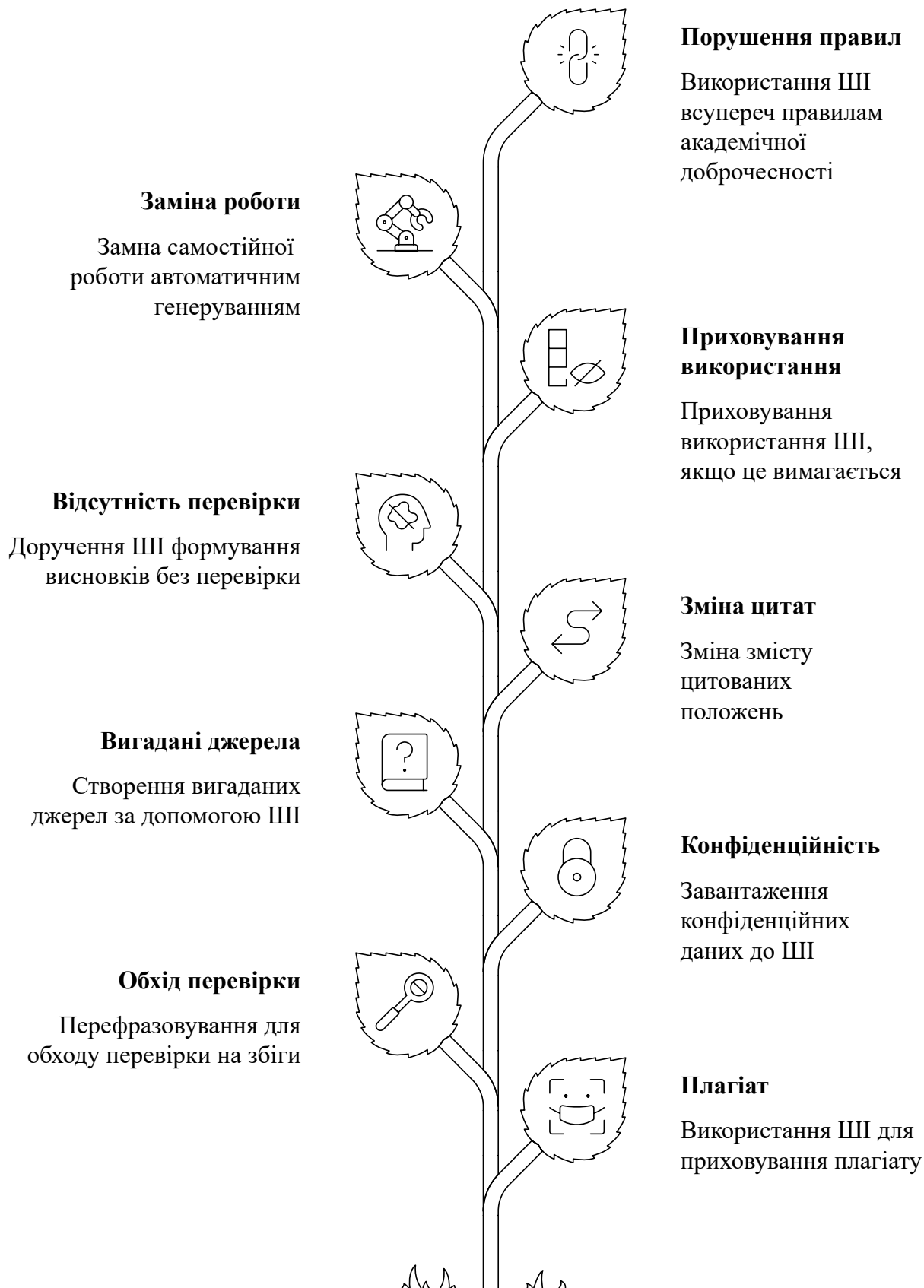

Процедура перевірки джерел знайдених штучним інтелектом

3. Застосування штучного інтелекту під час роботи з текстом.

Етичні обмеження використання штучного інтелекту для текстової роботи

Використання штучного інтелекту для редагування тексту

Виправлення помилок

Виправлення граматичних і стилістичних помилок

Покращення логіки

Покращення логічної послідовності та переходів

Поліпшення стилю

Поліпшення академічності стилю та чіткості

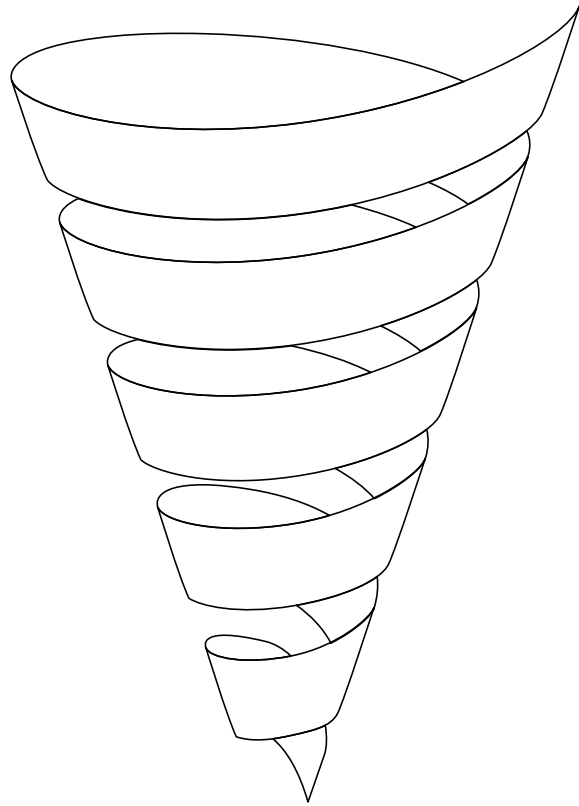
Узгодження термінології

Забезпечення узгодженості термінології

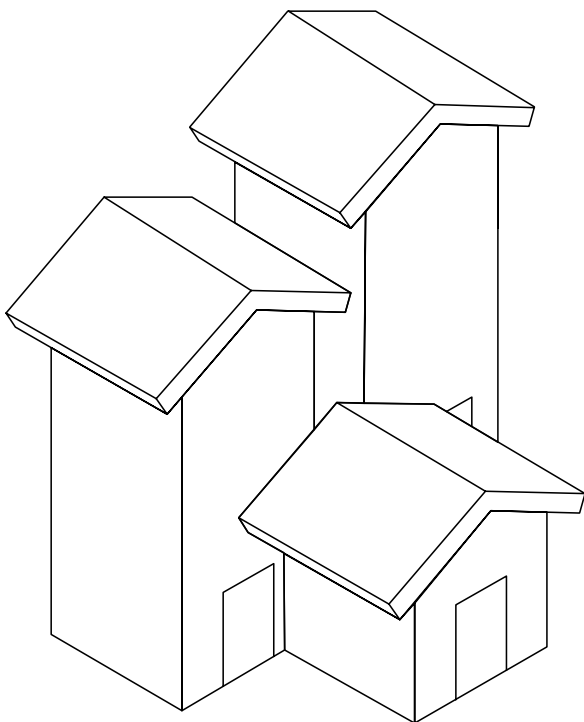

Перевірка теми

Перевірка відповідності тексту темі та структурі

Використання штучного інтелекту для структурування тексту

1

Логіка розміщення

ШІ може запропонувати нову логіку розміщення розділів і підрозділів

2

Виявлення порушень

ШІ може виявити фрагменти, які порушують послідовність викладу

3

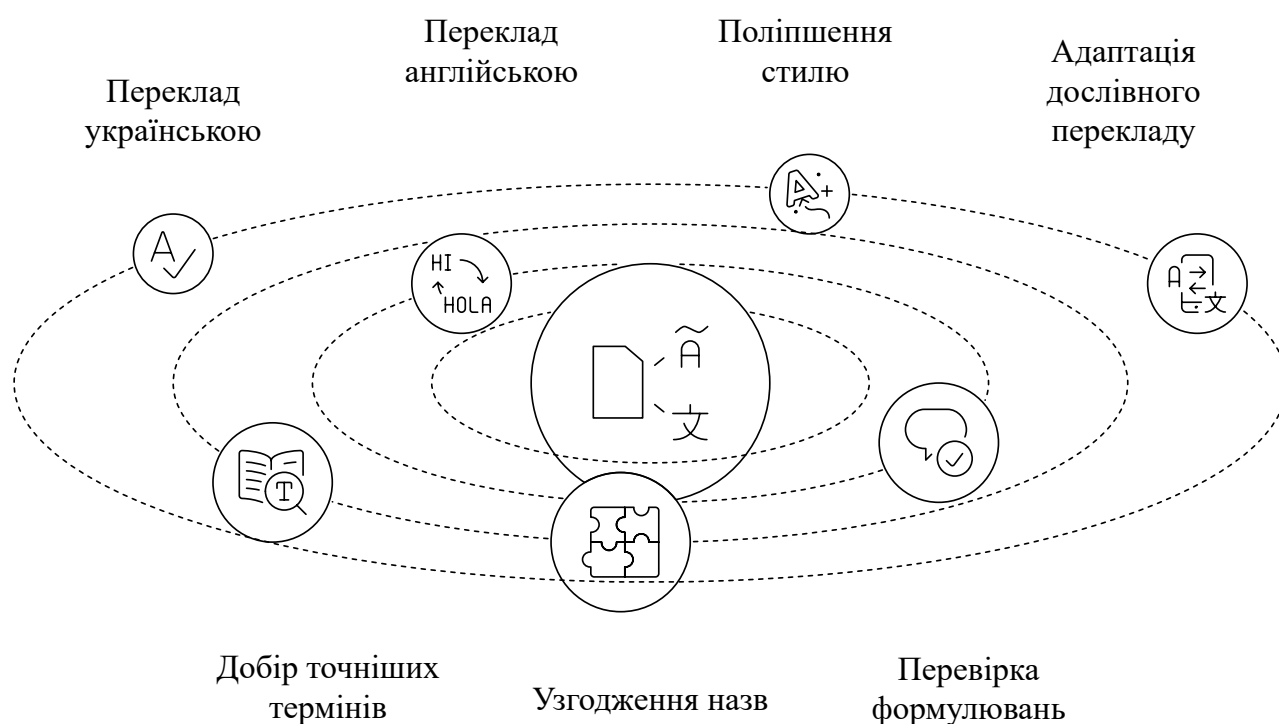
Поділ на блоки

ШІ може допомогти поділити великий текст

Особливості збереження авторського змісту під час редагування тексту з використанням штучного інтелекту

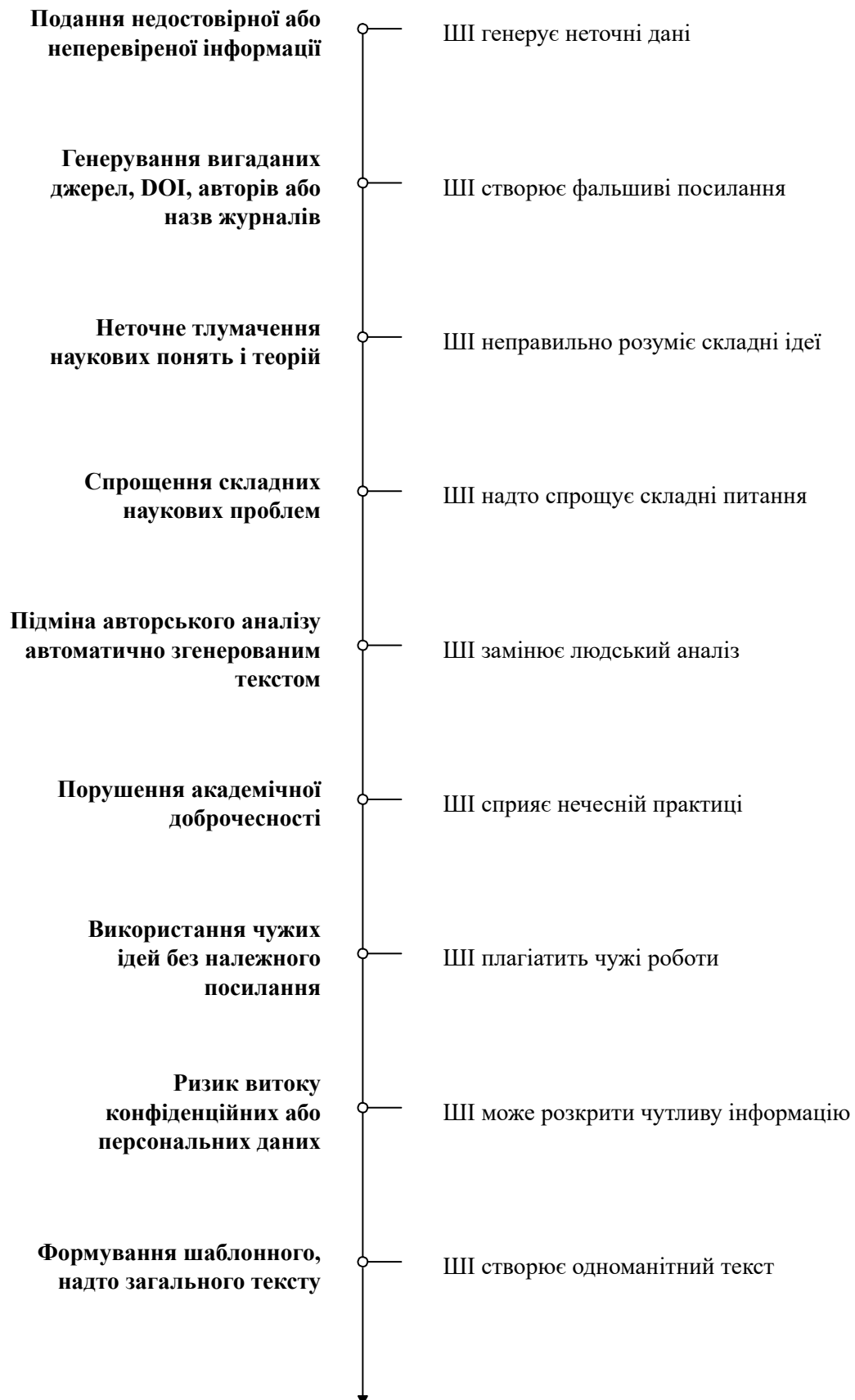

Можливості штучного інтелекту для перекладу наукового тексту

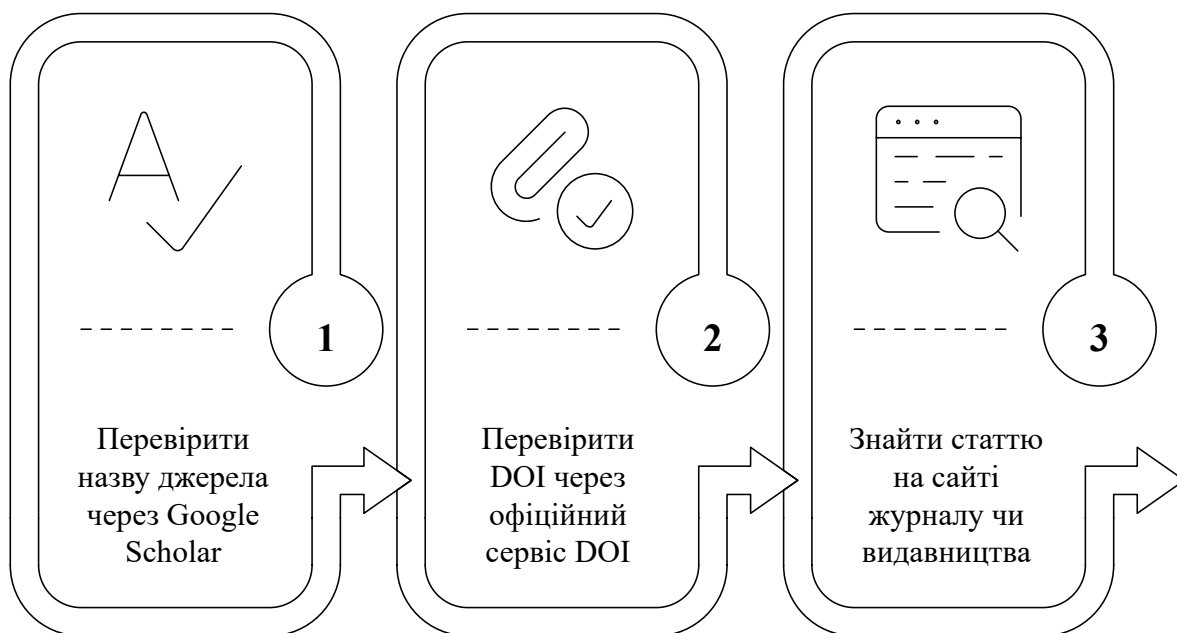

4. Ризики використання штучного інтелекту.

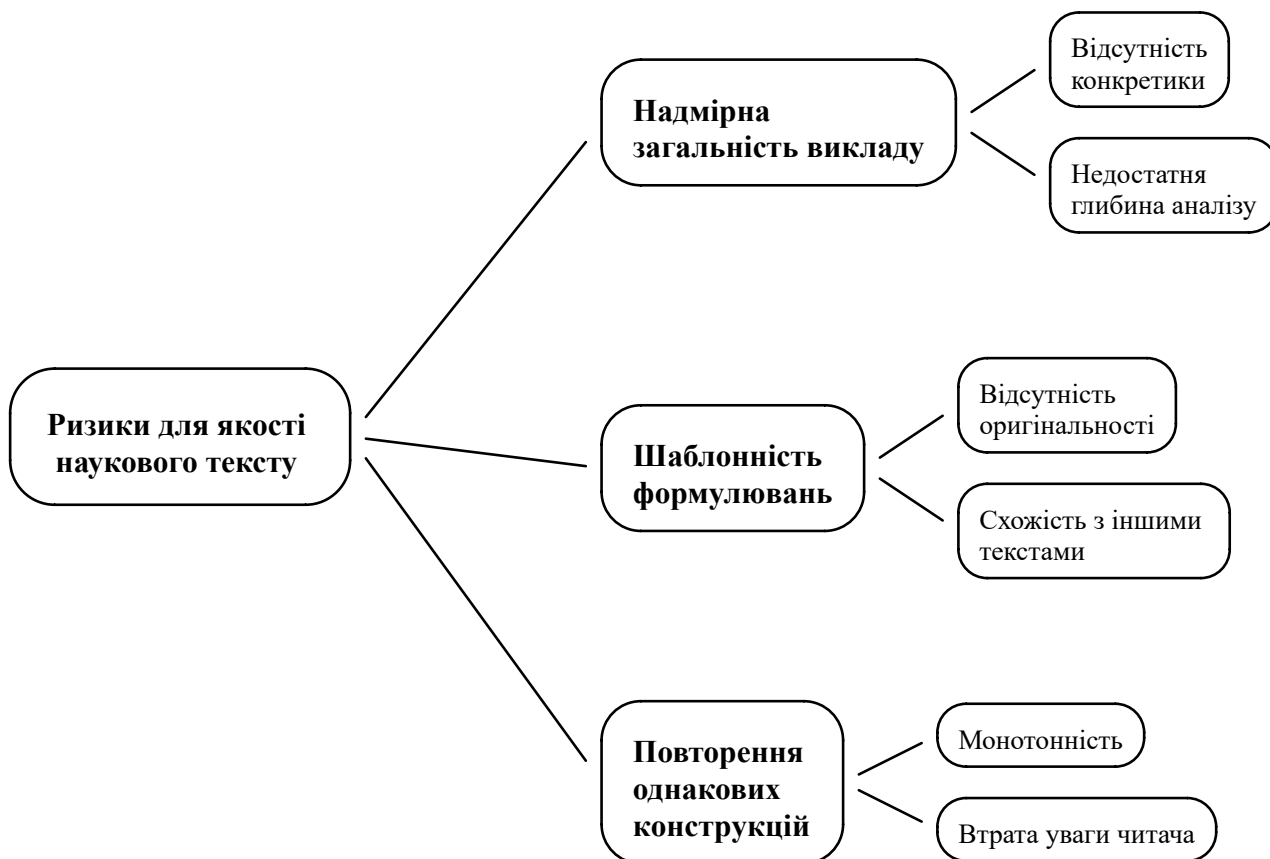
Основні ризики використання штучного інтелекту в науковій роботі

Перевірка джерел, запропонованих штучним інтелектом

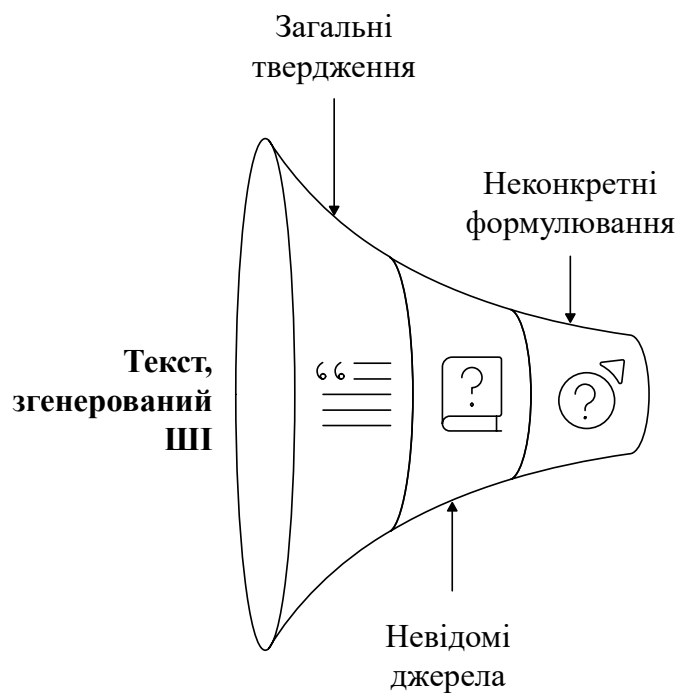
Ризики використання штучного інтелекту для забезпечення якості наукового тексту

Ризики використання штучного інтелекту під час роботи з даними

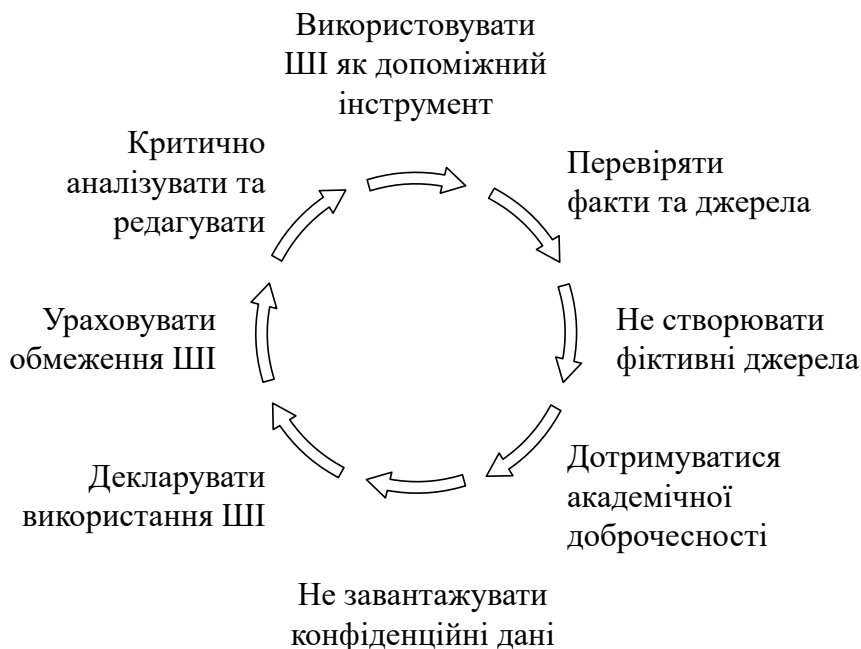

Ознаки генерації тексту штучним інтелектом

5. Принципи відповідального використання штучного інтелекту.

Основні принципи відповідального використання штучного інтелекту

Правила роботи з джерелами під час використання штучного інтелекту

Захист даних під час роботи з штучним інтелектом

Приклади формулювань для декларації про використання штучного інтелекту

№	Приклад формулювання
1.	Автор використовував інструменти штучного інтелекту для мовного редагування тексту
2.	Остаточний зміст, висновки та формулювання перевірені й відредаговані автором
3.	Інструменти штучного інтелекту застосовувалися для поліпшення академічного стилю
4.	Автор використовував штучного інтелекту для формування назв підрозділів і таблиць
5.	Штучний інтелект застосовувався для технічного скорочення тексту без зміни змісту
6.	Усі джерела, факти, статистичні дані та висновки перевірені автором
7.	Штучний інтелект не використовувався для створення результатів дослідження
8.	Остаточна відповідальність за зміст публікації належить автору
9.	Під час використання штучного інтелекту не завантажувалися конфіденційні дані
10.	Використання штучного інтелекту здійснювалося з дотриманням принципів доброчесності

Недобросчесні способи використання штучного інтелекту

Повне генерування роботи

Повністю згенерувати статтю, курсову, магістерську або дисертаційну роботу й подати її як власну

Використати ШІ для прихованого перефразування чужого тексту

Приховане перефразування

Фальшиві джерела

Додати до списку джерел літературу, яку ШІ вигадав або яку автор не перевірів

Створити фальшиві цитати з реальних або неіснуючих джерел

Фальшиві цитати

Згенеровані результати

Згенерувати результати дослідження без фактичного проведення аналізу

Подати автоматично створені висновки без перевірки даних

Автоматичні висновки

Приховане використання

Приховати використання ШІ, якщо правила вимагають його декларування

Використовувати ШІ там, де завдання передбачає виключно самостійну роботу здобувача

Самостійна робота

Порушення конфіденційності

Завантажити до ШІ персональні, службові чи неопубліковані дані без дозволу

Рівні залучення штучного інтелекту в наукову діяльність

Рівень	Характеристика
Допоміжний	Ідеї, редагування, переклад
Аналітичний	Систематизація й узагальнення інформації
Організаційний	Планування структури та підготовка матеріалів
Контрольний	Перевірка логіки, точності й повторів

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні напрями використання штучного інтелекту в науковій діяльності.
2. Які ролі може виконувати штучний інтелект на різних етапах наукового дослідження?
3. Як штучний інтелект може допомогти при підготовці критичного огляду літератури? Наведіть приклади ефективних промптів.
4. Які етичні обмеження існують при використанні штучного інтелекту для редагування та структурування тексту?
5. У чому полягають основні ризики використання штучного інтелекту в науковій роботі?
6. Назвіть ознаки тексту, який імовірно згенеровано штучним інтелектом.
7. Які принципи відповідального використання штучного інтелекту ви знаєте?
8. Як правильно писати декларацію про використання штучного інтелекту?
9. Чим відрізняється допоміжна роль штучного інтелекту від повноцінної заміни авторської роботи?
10. Які правила захисту даних і конфіденційності потрібно дотримуватися під час роботи зі штучним інтелектом?

Тестові завдання

1. Штучний інтелект у науковій діяльності повинен виконувати:

- а) повну заміну автора при написанні роботи;
- б) допоміжну, консультативну та технічну роль;
- в) лише переклад тексту;
- г) створення висновків і рекомендацій.

2. Коректне використання штучного інтелекту для огляду літератури:

- а) «Напиши мені весь огляд літератури за темою...»;
- б) «Запропонуй ключові слова та структуруй ці джерела за напрямками»;
- в) «Знайди мені 10 джерел і напиши за них текст»;
- г) «Згенеруй цитати з авторів».

3. Використання в роботі штучного інтелекту для редагування тексту є допустимим, якщо:

- а) автор повністю замінює свій текст на згенерований;
- б) автор перевіряє, редагує та несе відповідальність за остаточний зміст;
- в) штучний інтелект використовується без зазначення;
- г) весь текст перекладено та відредаговано штучним інтелектом.

4. Одним із серйозних ризиків використання штучного інтелекту є:

- а) автоматичне створення фіктивних джерел і фальшивих цитат;
- б) занадто висока точність інформації;
- в) неможливість редагувати текст;
- г) повна відсутність шаблонності.

5. ORCID, Scopus Author ID та Google Scholar Profile – це:

- а) інструменти штучного інтелекту;
- б) цифрові ідентифікатори науковця;
- в) стилі цитування;
- г) бази даних.

6. Принцип відповідального використання штучного інтелекту передбачає:

- а) приховування факту використання штучного інтелекту;
- б) обов'язкове зазначення використання штучного інтелекту та перевірку всіх результатів автором;

- в) повну довіру до згенерованого тексту;
- г) використання штучного інтелекту тільки для перекладу.

7. Фабрикація джерел штучним інтелектом – це порушення:

- а) тільки технічне;
- б) академічної доброчесності;
- в) авторського права;
- г) тільки стилю оформлення.

8. Найкращий спосіб використання в роботі штучного інтелекту для структурування тексту:

- а) доручити штучному інтелекту написати всю структуру;
- б) запропонувати штучному інтелекту варіанти структури, а потім критично їх оцінити та доопрацювати;
- в) копіювати структуру з іншої роботи;
- г) не використовувати штучний інтелект взагалі.

9. Декларація про використання штучного інтелекту в роботі повинна містити:

- а) тільки «штучний інтелект не використовувався»;
- б) конкретні інструменти, етапи використання та підтвердження контролю;
- в) лише назву штучного інтелекту;
- г) нічого не вказувати.

10. Штучний інтелект не може замінити науковця в:

- а) редагуванні стилю;
- б) формулюванні проблеми, критичному аналізі та формулюванні висновків;
- в) перекладі тексту;
- г) пошуку ключових слів.

Тематика рефератів

1. Можливості та обмеження генеративного штучного інтелекту в наукових дослідженнях.
2. Використання штучного інтелекту для підготовки критичного огляду літератури: методика та етичні аспекти.
3. Ризики та загрози використання штучного інтелекту в академічній діяльності.
4. Принципи відповідального використання штучного інтелекту в підготовці наукових робіт.
5. Цифрова трансформація наукової діяльності: роль штучного інтелекту у сучасній науці та освіті.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) штучний інтелект може повністю замінити автора при написанні статті;
- 2) факт використання штучного інтелекту для редагування тексту потрібно обов'язково зазначати;
- 3) штучний інтелект завжди наводить достовірні джерела;
- 4) автор несе повну відповідальність за зміст роботи, навіть якщо використовував штучний інтелект;
- 5) використання штучного інтелекту для генерації висновків є допустимим.

2. Заповніть пропущені слова

Унікальний цифровий ідентифікатор науковця – _____.

Згенерований текст без авторського контролю порушує _____ доброчесність.

Основний ризик штучного інтелекту – створення _____ джерел і цитат.

Приклад коректного використання штучного інтелекту – _____ і структурування тексту.

Декларація про використання штучного інтелекту є проявом _____ використання технології.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Ролі штучного інтелекту та науковця»:

Етап дослідження	Роль науковця	Роль штучного інтелекту (допоміжна)
Формування теми та мети		
Огляд літератури		
Структурування тексту		
Редагування та переклад		
Висновки та рекомендації		

4. Кейс-завдання

Кейс: Здобувач подав магістерську роботу, у якій 40 % тексту згенеровано штучним інтелектом (включаючи висновки), 8 джерел виявилися вигаданими, а факт використання штучного інтелекту не зазначено.

Питання:

1. Які порушення академічної доброчесності допущено?
2. Які ризики реалізувалися?
3. Які санкції можуть бути застосовані?
4. Як правильно оформити використання штучного інтелекту в такій роботі?

5. Творче завдання

Напишіть коротку декларацію (5–7 речень) про використання штучного інтелекту у будь-якій вашій науковій роботі з чітким описом, на яких етапах і з якою метою застосовувався штучний інтелект.

Тема 14. Підготовка наукової публікації та вибір журналу

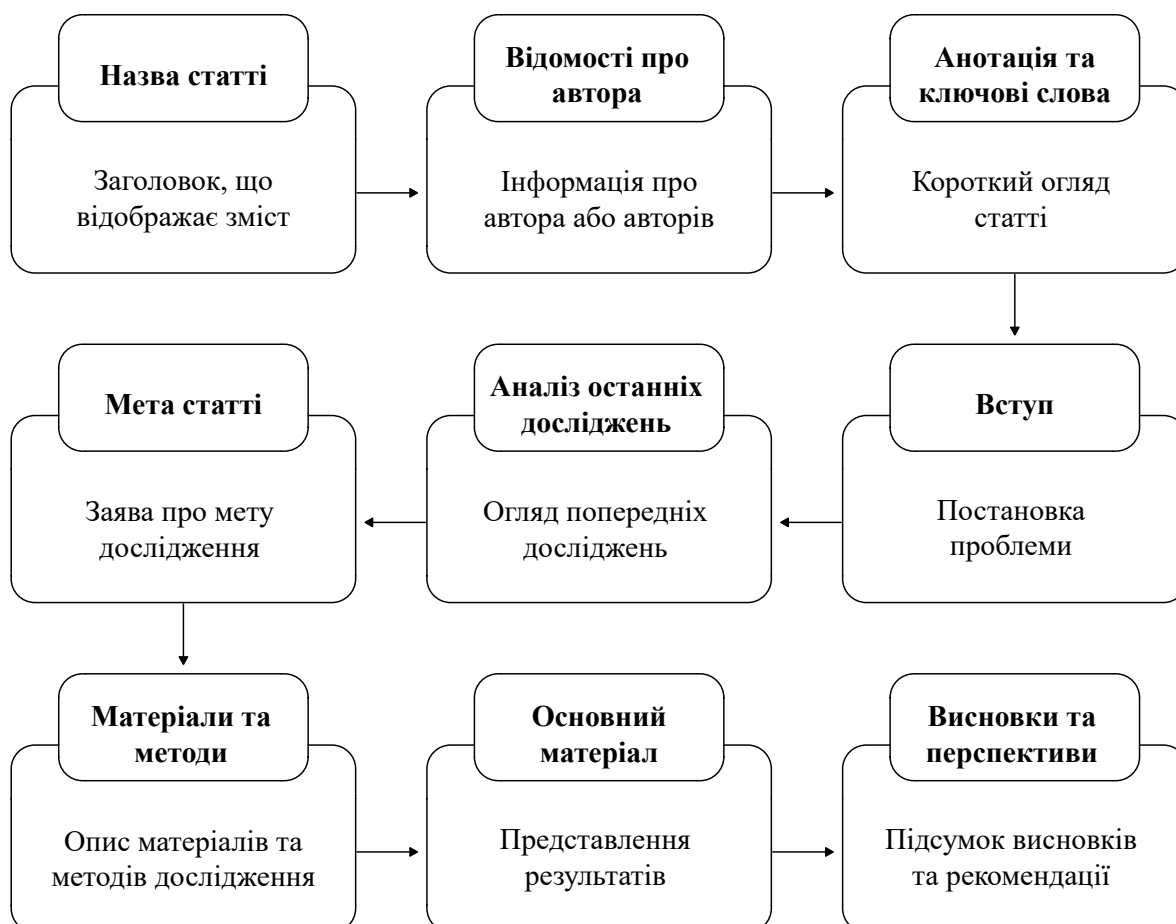
1. Структура наукової статті.
2. Написання анотації та визначення ключових слів.
3. Вимоги до складання списку використаних джерел.
4. Вибір журналу для публікації.
5. Особливості застосування DOI.

Основні терміни і поняття: наукова публікація, наукова стаття, рукопис, структура наукової статті, назва статті, відомості про автора, вступ, постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета дослідження, матеріали та методи, основний матеріал, результати дослідження, висновки дослідження, перспективи подальших досліджень, анотація, розширена анотація, ключові слова, наукова новизна, практичне значення дослідження, обмеження дослідження, УДК, JEL-класифікація, список використаних джерел, бібліографічний опис, цитування, стиль цитування, ДСТУ, APA style, Chicago style, Harvard style, вимоги до авторів, редакційна колегія, рецензування, індексація журналу, Scopus, Web of Science, DOAJ, відкритий доступ, ISBN, ISSN, DOI, декларація про використання інтелектуального інтелекту, конфлікт інтересів, внесок авторів, інформація про фінансування.

1. Структура наукової статті.

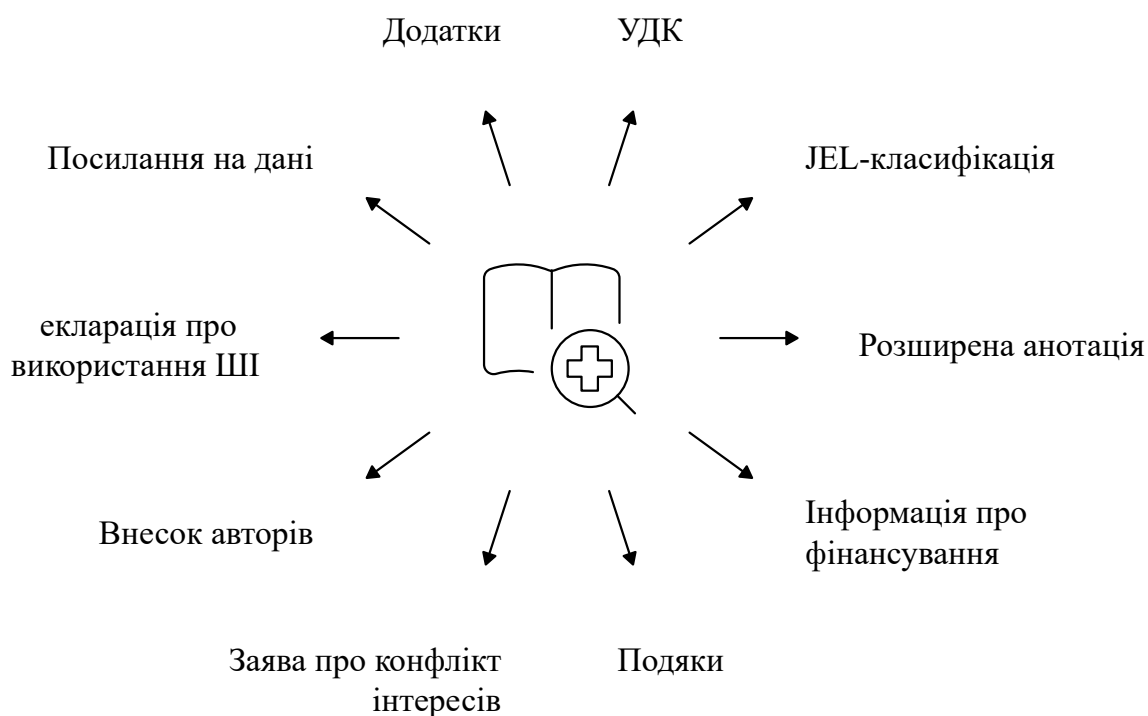
Основні структурні елементи наукової статті

Композиційна побудова наукової статті

Вступна частина	Теоретична частина
Методична частина	Основна частина
Підсумкова частина	

Додаткові елементи, які можуть бути в науковій статті

Рекомендації щодо формулювання назви наукової статті

Порівняння типових помилок та правильної структури наукової статті

Назва не
відповідає змісту

Назва відображає
зміст

Вступ надто
загальний

Вступ містить
конкретну
проблему

Аналіз джерел –
простий перелік

Аналіз джерел –
критична оцінка

Мета нечітка або
надто широка

Мета чітко
сформульована

Методи лише
перелічені

Методи пояснено
застосування

Основний
матеріал без
логіки

Основний
матеріал має
логіку

Таблиці/рисунки
без аналізу

Таблиці/рисунки
з аналізом

Висновки
повторюють
текст

Висновки
узагальнюють
результати

Немає чітко
вираженої
овизни

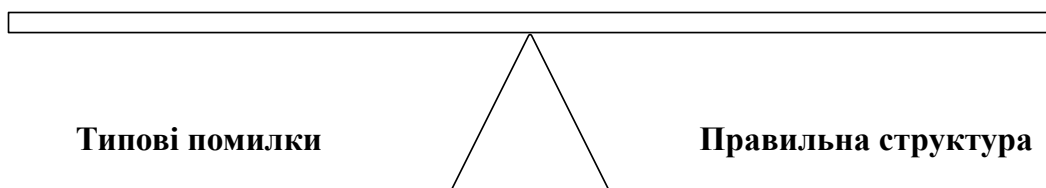
Є чітко виражена
новизна

Список джерел
не відповідає
цитуванням

Список джерел
відповідає
цитуванням

Типові помилки

Правильна структура

Логіка побудови наукової статті

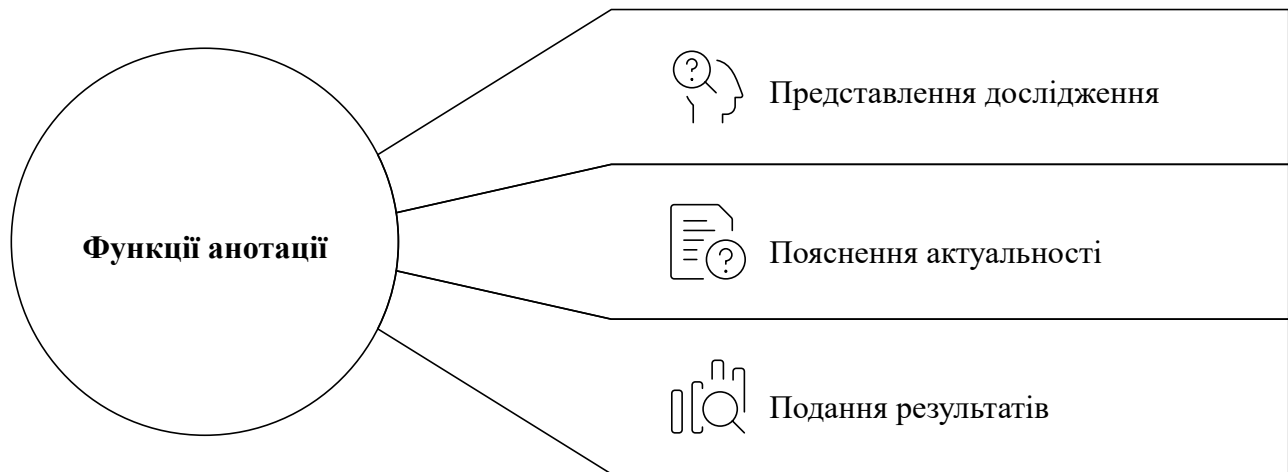
Питання, на яке відповідає частина статті	Відповідний елемент статті
Чому ця тема є актуальною?	Постановка проблеми
Що вже досліджено з цієї теми?	Аналіз останніх досліджень і публікацій
Що саме потрібно з'ясувати?	Мета статті
Як і на основі чого проведено дослідження?	Матеріали та методи
Які результати отримано та що вони означають?	Результати дослідження і висновки

Особливості написання висновків наукових статей

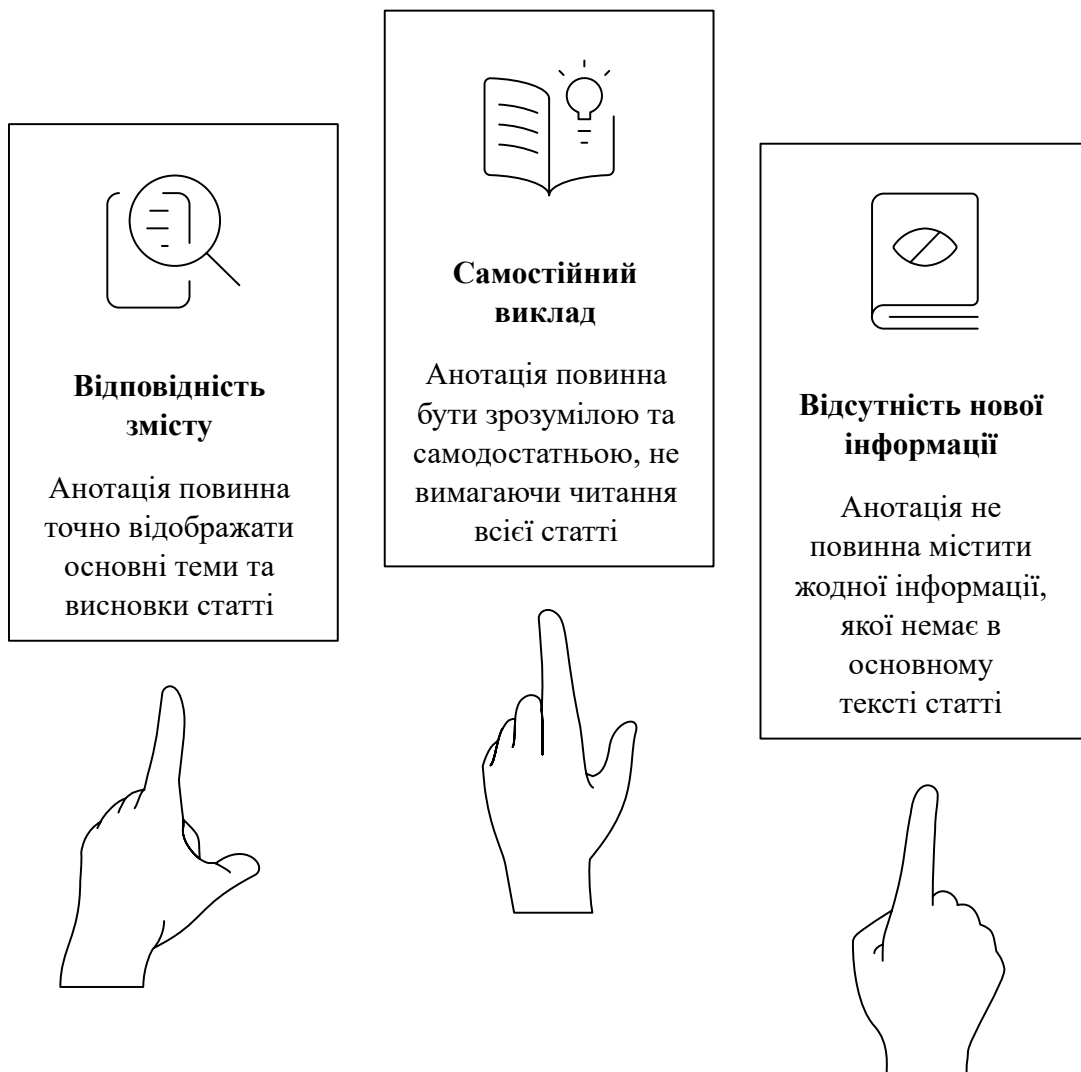

2. Написання анотації та визначення ключових слів.

Основні функції анотації в науковій статті

Вимоги до якісної анотації

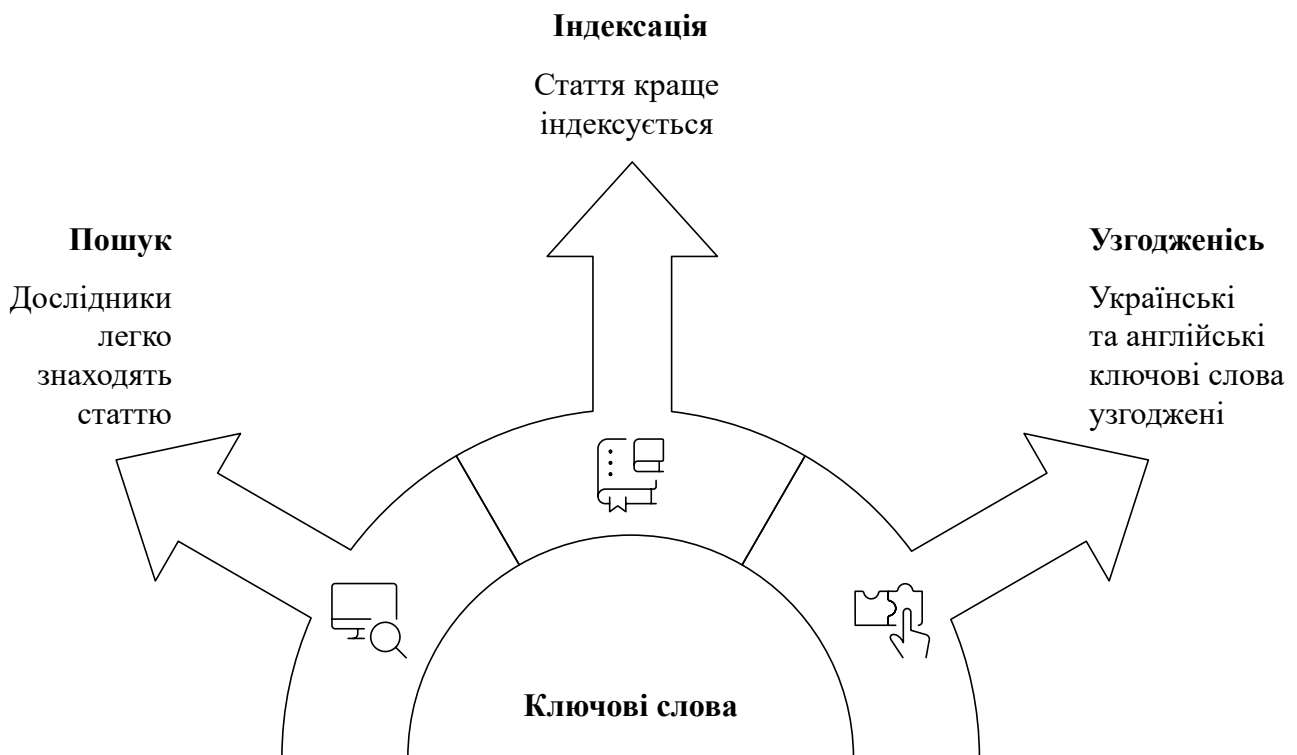
Змістові блоки розширеної анотації

Структурний елемент	Змістове наповнення
Постановка проблеми	Коротке обґрунтування актуальності теми дослідження, пояснення наукової або практичної проблеми, яка потребує розв'язання
Мета дослідження	Чітке формулювання головного наукового завдання, на досягнення якого спрямована стаття. Мета має відображати кінцевий результат дослідження
Методологія дослідження	Короткий опис методів, підходів і прийомів, використаних для досягнення поставленої мети. Варто не лише перелічити методи, а й за можливості зазначити їх призначення
Інформаційна база	Перелік основних джерел, на яких ґрунтується дослідження. Це можуть бути наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, статистичні дані, аналітичні звіти, нормативно-правові акти, матеріали міжнародних організацій тощо
Основні результати	Стислий виклад найважливіших положень, отриманих у процесі дослідження. Основні результати мають безпосередньо відповідати меті дослідження й відображати його наукову цінність
Наукова новизна	Відображення того, що саме в дослідженні є новим або має елементи наукового розвитку
Практичне значення дослідження	Пояснення того, як і де можуть бути використані результати дослідження. Доцільно зазначити можливості їх застосування в практичній діяльності підприємств, установ, органів управління, освітньому процесі, наукових дослідженнях, розробленні стратегій, програм, методичних рекомендацій або управлінських рішень
Обмеження дослідження	Зазначення меж, у яких отримані результати є коректними та можуть бути інтерпретовані. Обмеження можуть стосуватися періоду дослідження, території, галузі, вибірки, кількості джерел, доступності статистичних даних, застосованих методів або рівня деталізації аналізу
Перспективи подальших досліджень	Визначення питань, які не були повністю розкриті в та потребують подальшого наукового опрацювання
Висновок	Стислий підсумок основного наукового результату дослідження. Він має відображати головну ідею статті, логічно завершувати виклад і показувати, як отримані результати розв'язують поставлену проблему або поглиблюють наукове розуміння досліджуваного явища

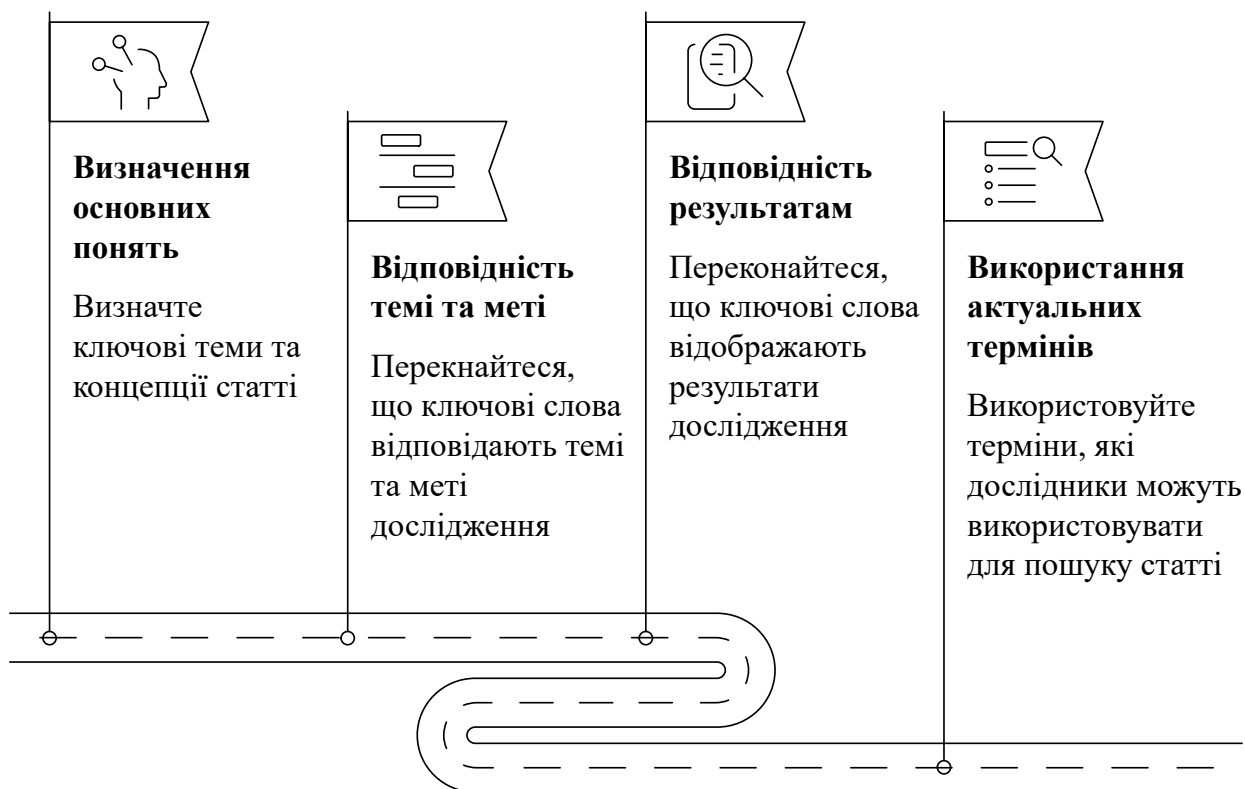
Приклади вдалих і невдалих ключових слів

Вдало	Невдало
міжнародна економічна інтеграція	економіка
конкурентоспроможність підприємства	підприємство
академічна доброчесність	освіта
цифрова трансформація бізнесу	трансформація
інноваційний розвиток аграрних підприємств	розвиток
державна підтримка малого бізнесу	бізнес
управління витратами підприємства	витрати
європейська економічна інтеграція	Європа
економічна безпека	безпека
економічна ефективність	ефективність
сталий розвиток територіальних громад	громади
інвестиційна привабливість регіону	інвестиції
зовнішньоекономічна діяльність підприємства	діяльність
стратегічне управління підприємством	управління

Значення ключових слів у науковій статті

Процес вибору ключових слів

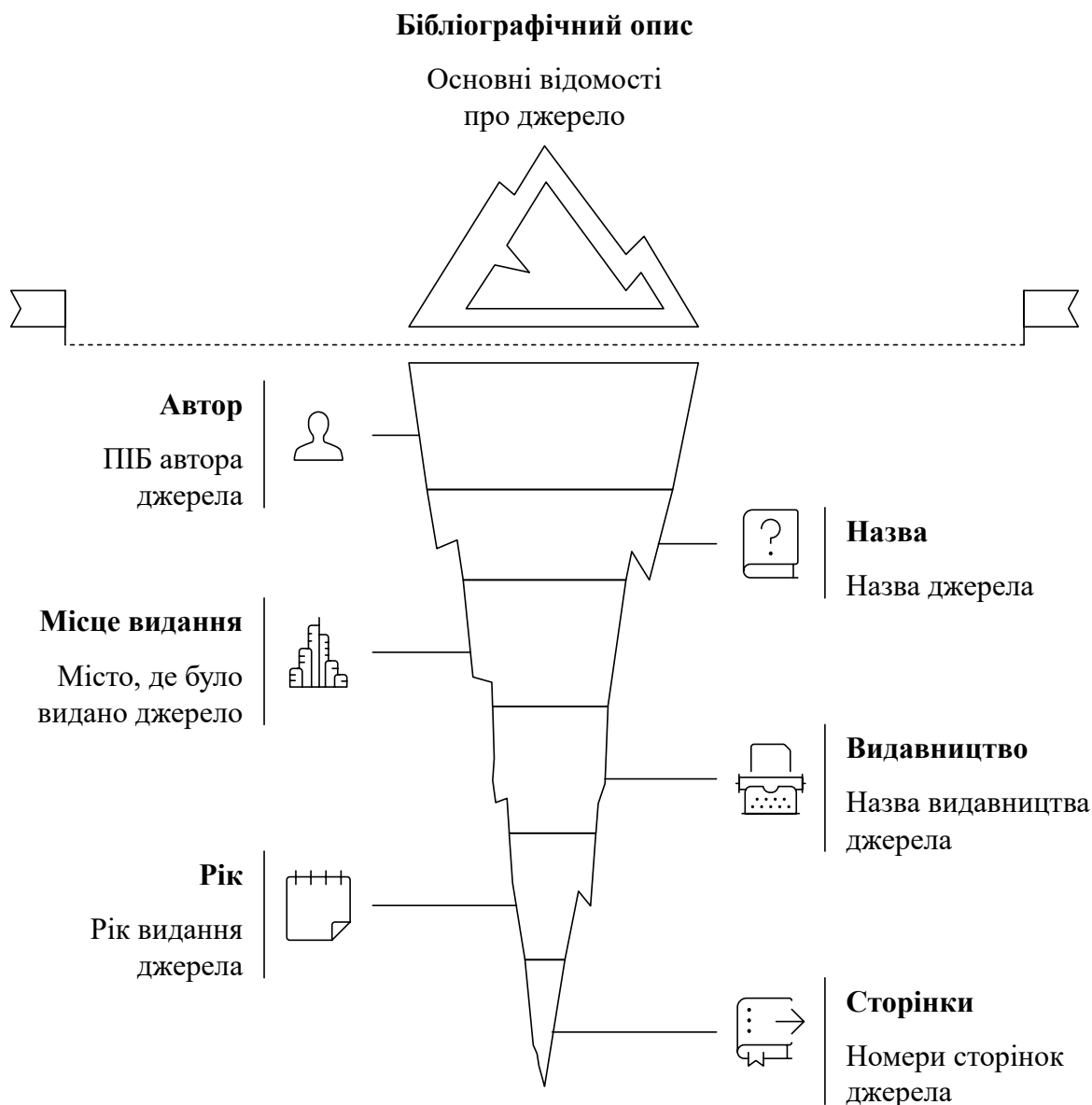

3. Вимоги до складення списку використаних джерел.

Види джерел, які можуть включатися до списку

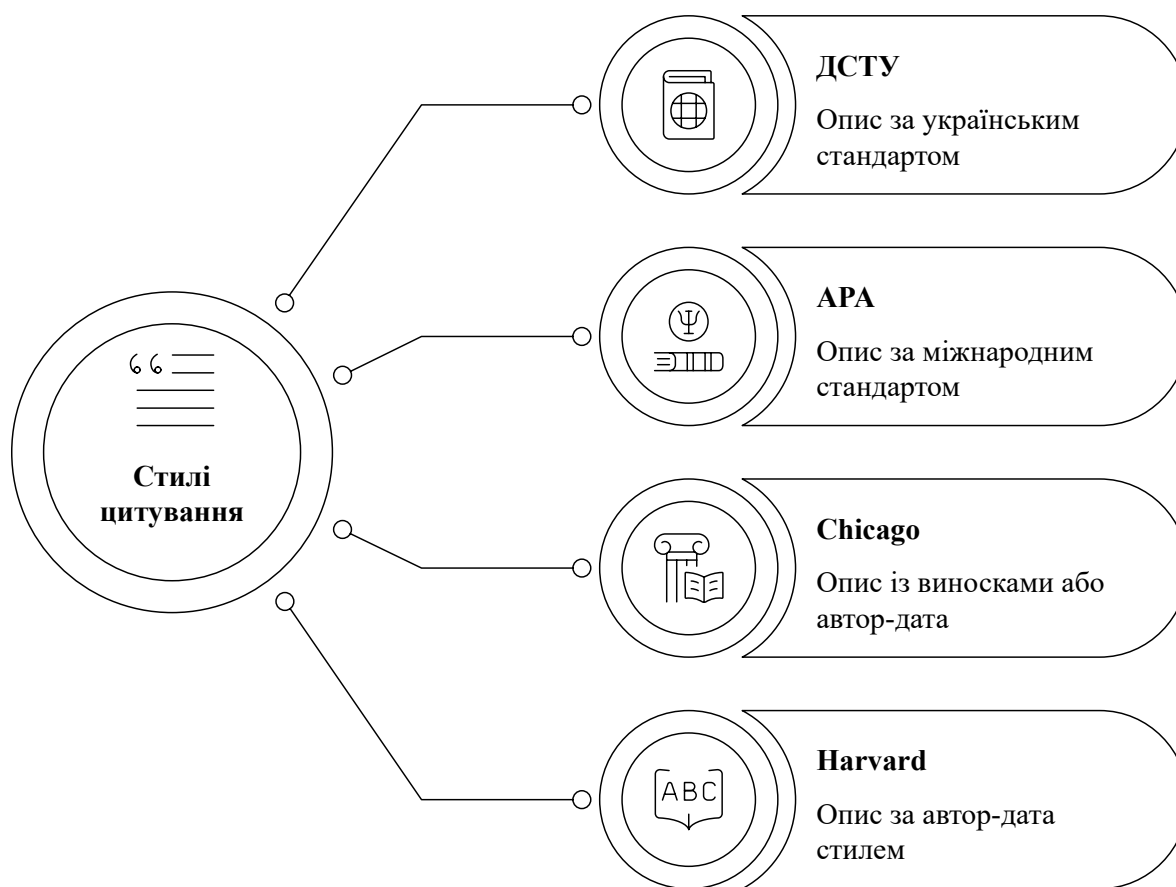
Основні складові оформлення джерела

Рекомендації щодо розміщення публікації у відкритому доступі

№	Рекомендація
1.	Перед оформленням списку уважно перевірити вимоги журналу
2.	Використовувати один стиль оформлення в межах усієї статті
3.	Перевіряти відповідність між посиланнями в тексті та списком джерел
4.	Уточнювати DOI для статей, монографій і матеріалів, якщо він є
5.	Не копіювати бібліографічні описи без перевірки
6.	Зберігати єдність мови, пунктуації та скорочень
7.	Для іноземних джерел не перекладати назви, якщо стиль цього не вимагає
8.	Для електронних ресурсів перевіряти функціонування посилань

Відмінності між стандартами оформлення джерел

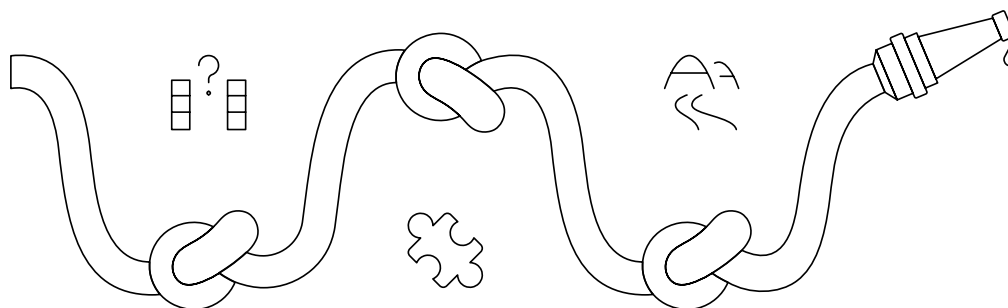
Типові помилки у списку джерел

Невикористані джерела

Джерела без посилань у тексті

Неузгоджені стилі

Різні стилі оформлення джерел

Відсутні джерела

Посилання на джерела, яких немає у списку

4. Вибір журналу для публікації.

Інформація, яку потрібно перевірити на сайті журналу

1	Перевірити повну назву журналу Переконайтеся, що назва журналу повна та точна
2	Перевірити ISSN Перевірте ISSN друкованої та/або електронної версії
3	Перевірити тематичне спрямування Переконайтеся, що тематичне спрямування журналу відповідає
4	Перевірити редакційну колегію Зверніть увагу на склад редакційної колегії, наукову репутацію її членів, їхні афіліції та відповідність профілю журналу
5	Перевірити вимоги до авторів Переконайтеся, що ви розумієте вимоги до авторів
6	Перевірити процедуру рецензування Переконайтеся, що журнал описує порядок рецензування, етапи розгляду статті, строки ухвалення рішення та критерії оцінювання
7	Перевірити періодичність виходу З'ясуйте, як часто виходить журнал, чи дотримується заявленої періодичності та чи регулярно публікуються нові випуски
8	Перевірити архів попередніх випусків Перевірте архів попередніх випусків
9	Перевірити умови публікації Уточніть вартість публікації, порядок оплати, можливі додаткові платежі, строки публікації та умови відкритого доступу до статті
10	Перевірити контактні дані Переконайтеся, що ви маєте контактні дані редакції

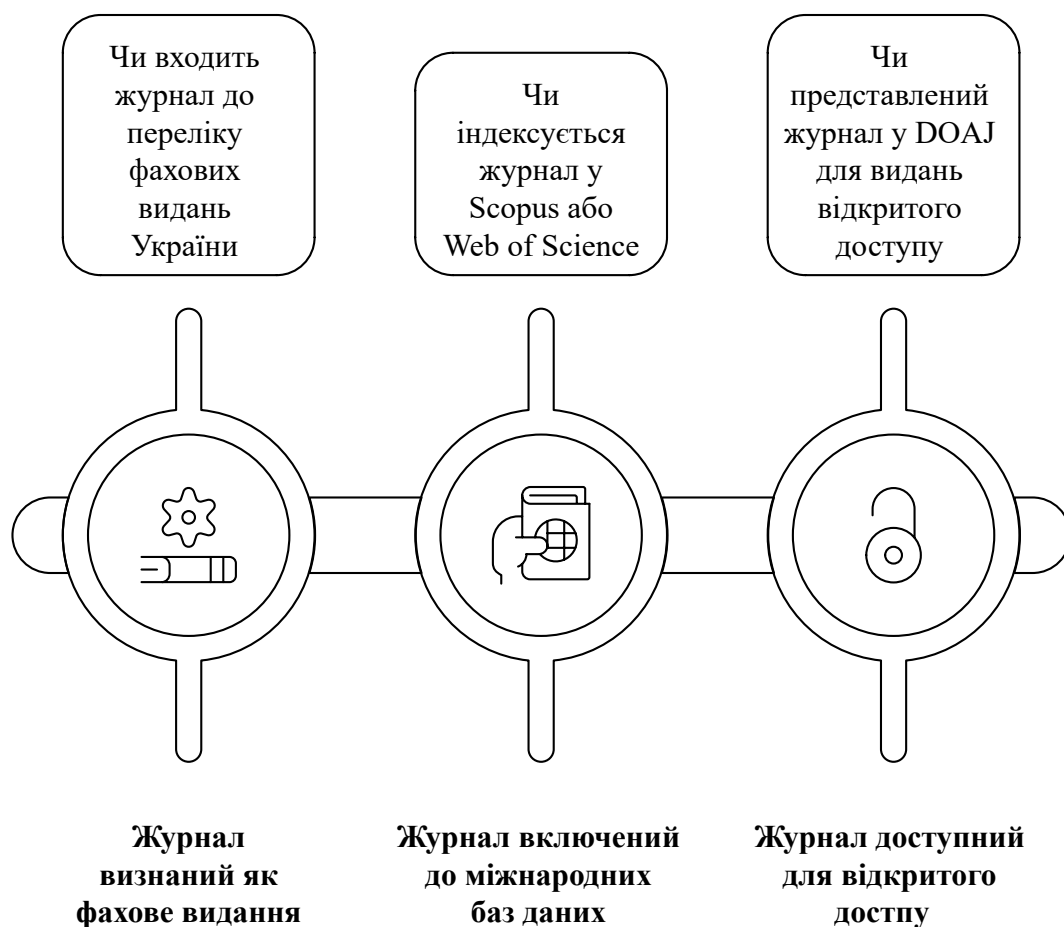
Критерії відповідності журналу темі статті

Послідовність дій автора під час вибору журналу

№	Дія автора
1.	Сформулювати тему, мету й основні результати статті
2.	Скласти перелік потенційних журналів за тематикою дослідження
3.	Перевірити офіційні сайти журналів
4.	Ознайомитися з вимогами до авторів
5.	Переглянути кілька останніх випусків кожного журналу
6.	Перевірити індексацію журналу в офіційних базах
7.	Оцінити строки, вартість і процедуру рецензування
8.	Вибрати один найбільш відповідний журнал
9.	Адаптувати статтю до вимог обраного видання
10.	Подати рукопис через офіційний канал подання й очікувати рішення редакції

Процес перевірки індексації журналу

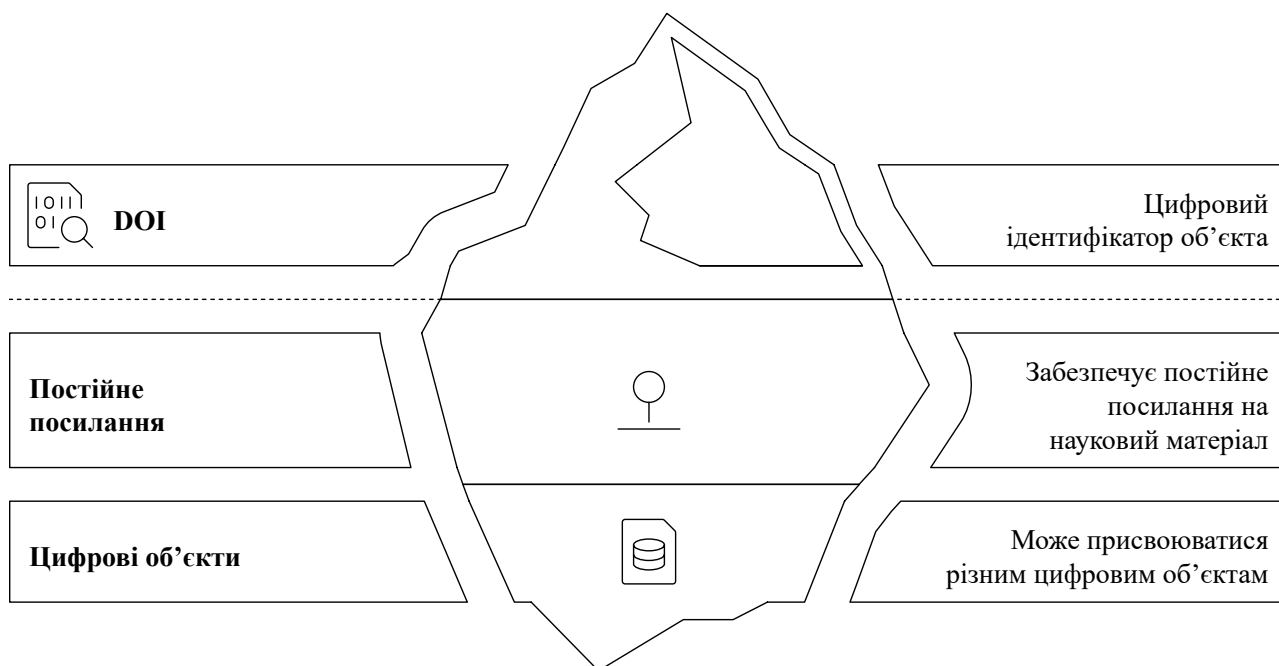

Ознаки добре підготовленого рукопису для подання в журнал

5. Особливості застосування DOI.

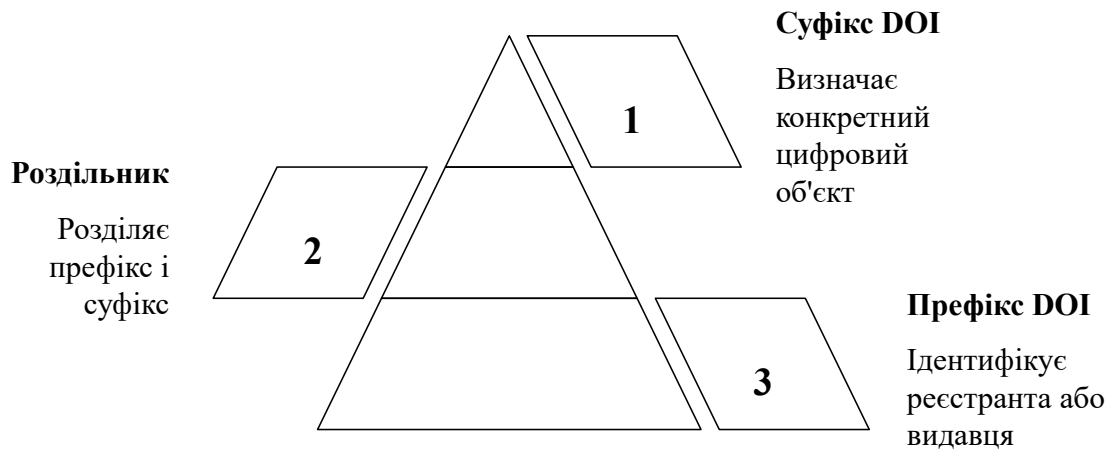
Що таке DOI і для чого він потрібен

Які матеріали можуть отримувати DOI

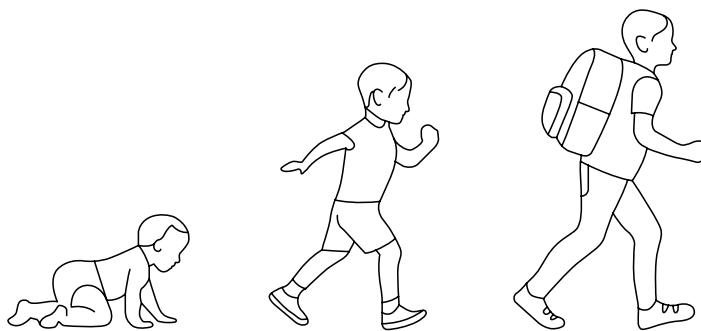
Основні елементи DOI

Типові помилки під час роботи з DOI

Процедура отримання DOI

Визначення типу матеріалу

Наукова стаття,
монографія,
дані тощо

Забезпечення сталих метаданих

Надання повної
інформації про
об'єкт

Подання заявки на DOI

Через
реєстраційне
агентство

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні структурні елементи наукової статті та їх призначення.
2. Яка логіка побудови наукової статті? Які питання повинна відповідати кожна її частина?
3. Які вимоги висуваються до назви наукової статті? Наведіть рекомендації щодо її формулювання.
4. Які функції виконує анотація? Назвіть основні блоки розширеної анотації.
5. Як правильно добирати ключові слова? Наведіть приклади вдалих і невдалих варіантів.
6. Які основні вимоги до оформлення списку використаних джерел?
7. Порівняйте основні стилі цитування (ДСТУ, APA, Harvard, Chicago).
8. За якими критеріями слід обирати журнал для публікації наукової статті?
9. Яку інформацію обов'язково потрібно перевірити на сайті журналу перед поданням рукопису?
10. Що таке DOI? Для чого він потрібен і які матеріали можуть його отримувати?

Тестові завдання

1. Назва наукової статті повинна бути:

- а) якомога довшою і детальною;
- б) стислою, інформативною та відображати основний результат або проблему;
- в) тільки з ключовими словами;
- г) у формі питання.

2. Розширена анотація обов'язково повинна містити:

- а) тільки мета і висновки;
- б) постановку проблеми, мету, методи, результати, новизну та практичне значення;
- в) лише ключові слова;
- г) повний текст статті.

3. Ключові слова повинні:

- а) бути максимально загальними;
- б) відображати основний зміст статті і використовуватися в пошукових системах;
- в) повторювати назву статті;
- г) складатися лише з одного слова.

4. Список використаних джерел оформлюється:

- а) у довільному порядку;
- б) відповідно до вимог журналу одним обраним стилем (ДСТУ, АРА тощо);
- в) тільки в алфавітному порядку;
- г) без DOI навіть якщо він є.

5. DOI – це:

- а) ідентифікатор автора;
- б) унікальний цифровий ідентифікатор документа;
- в) стиль цитування;
- г) назва журналу.

6. При виборі журналу найважливішим критерієм є:

- а) тільки імпакт-фактор;
- б) відповідність тематики журналу, індексація, вимоги до авторів і рецензування;
- в) тільки вартість публікації;
- г) кількість сторінок у журналі.

7. У розділі «Аналіз останніх досліджень і публікацій» необхідно:

- а) лише перелічити авторів;
- б) проаналізувати, узагальнити та виявити прогалини в попередніх дослідженнях;
- в) викласти власні результати;
- г) описати методику.

8. Висновки наукової статті повинні:

- а) повторювати вступ;
- б) містити підсумок результатів, відповідь на поставлену мету та перспективи;
- в) бути дуже великими;
- г) містити нові джерела.

9. Відкритий доступ (Open Access) означає:

- а) статтю можна читати безкоштовно;
- б) автор платить за публікацію;
- в) статтю не рецензують;
- г) журнал не індексується.

10. При поданні статті до журналу обов'язково подається:

- а) тільки текст статті;
- б) рукопис, відомості про авторів та інші необхідні дані;
- в) тільки оплата;
- г) лише рецензія.

Тематика рефератів

1. Структура сучасної наукової статті: вимоги міжнародних і вітчизняних журналів.
2. Написання якісної анотації та ключових слів: методика та типові помилки.
3. Оформлення списку літератури відповідно до різних стилів цитування/
4. Алгоритм вибору наукового журналу для наукової публікації: критерії та практичні рекомендації.
5. Роль DOI у сучасній науковій комунікації та процедура його отримання.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Вірно / Невірно

- 1) назва статті може бути довільною і не відображати зміст;
- 2) анотація пишеться після завершення всієї статті;
- 3) усі джерела в списку повинні бути процитовані в тексті;
- 4) журнал з високим імпакт-фактором завжди підходить для будь-якої теми;
- 5) DOI присвоюється лише статтям у журналах.

2. Заповніть пропущені слова

Короткий зміст статті, який розміщується перед основним текстом – _____.

Унікальний ідентифікатор наукової публікації – _____.

Перелік літератури оформлюється за обраним _____ цитування.

Розділ, у якому автор аналізує попередні дослідження – «_____ останніх досліджень і публікацій».

Журнали відкритого доступу часто позначаються як _____ Access.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Структура наукової статті»:

Частина статті	Основне питання, на яке відповідає	Обов'язковий зміст
Вступ / Постановка проблеми		
Аналіз останніх досліджень		
Мета і завдання		
Матеріали і методи		
Результати та висновки		

4. Практичне завдання

Напишіть для своєї (або умовної) статті:

- назву (10–12 слів);
- анотацію українською мовою (150–200 слів);
- анотацію англійською мовою (150–200 слів);
- 8–10 ключових слів (українською та англійською).

5. Кейс-завдання

Кейс: Автор надіслав статтю до журналу, індексованого в Scopus. Назва – «Деякі питання економіки». Анотація – 80 слів, без чіткої мети. Список літератури – 12 джерел (половина старше 10 років). Стаття не пройшла попереднє рецензування.

Питання:

1. Які основні недоліки рукопису?
2. Що потрібно виправити перед повторним поданням?
3. Які кроки слід зробити для правильного вибору журналу?

6. Додаткове практичне завдання

Оберіть 2–3 наукових журнали за вашою спеціальністю. Проаналізуйте їхні вимоги до авторів і складіть порівняльну таблицю (індексація, мова, вартість, термін рецензування, наявність Open Access).

Тема 15. Відкрита наука та управління дослідницькими даними

1. Відкрита наука: сутність і принципи.
2. Відкритий доступ до наукових публікацій.
3. Репозиторії академічних текстів.
4. Дослідницькі дані та принципи FAIR.
5. Ліцензії Creative Commons.

Основні терміни і поняття: відкрита наука, принципи відкритої науки, відкритий доступ, наукова публікація, журнал відкритого доступу, репозиторій, академічний текст, метадані, DOI, ORCID, препринт, постпринт, дослідницькі дані, якість дослідницьких даних, принципи FAIR, відкриті дані, сумісність дослідницьких даних, машинозчитуваність, ліцензії Creative Commons, атрибуція, авторське право, конфіденційність, повторне використання наукових даних.

1. Відкрита наука: сутність і принципи.

Мета відкритої науки

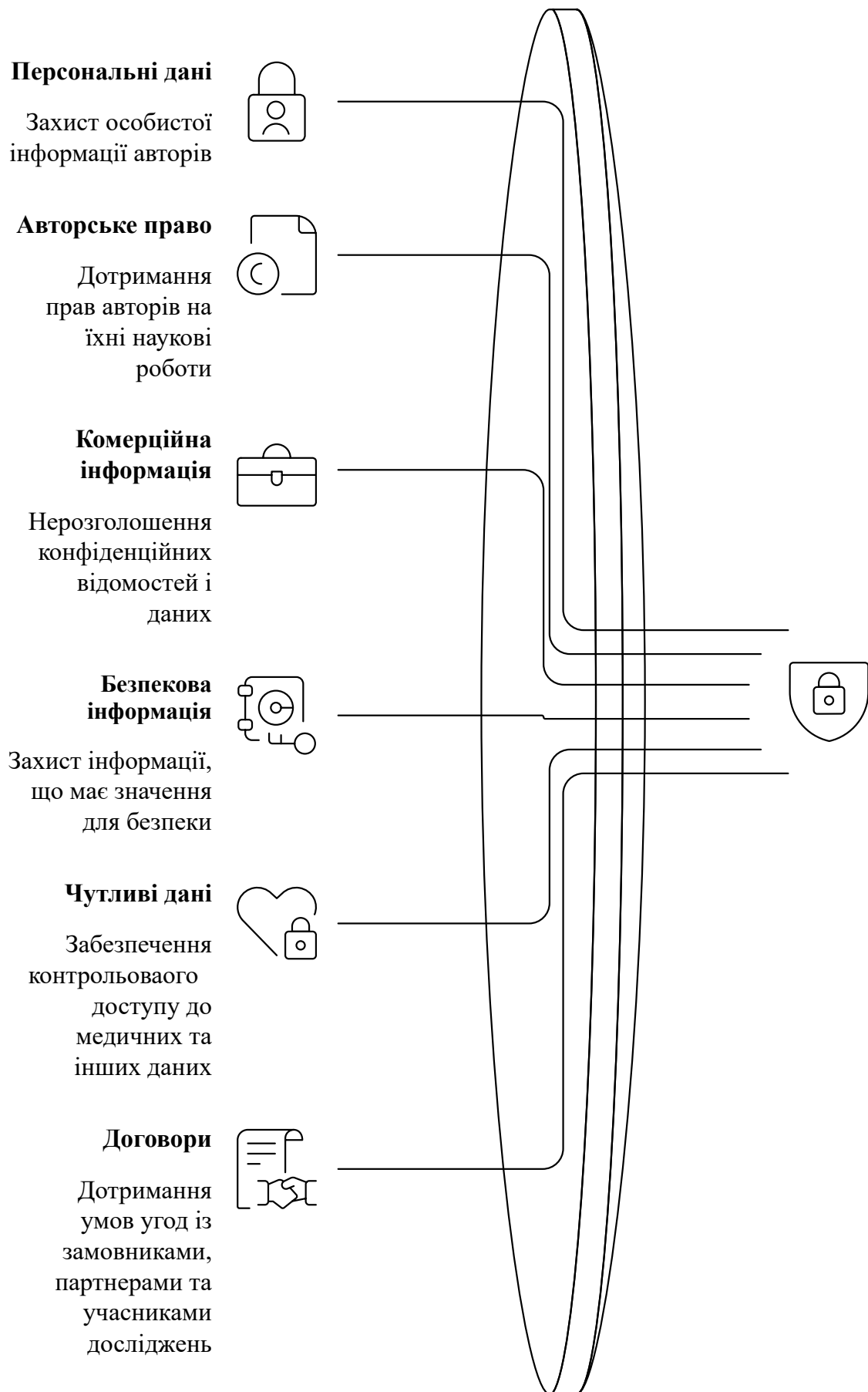
Принципи відкритої науки

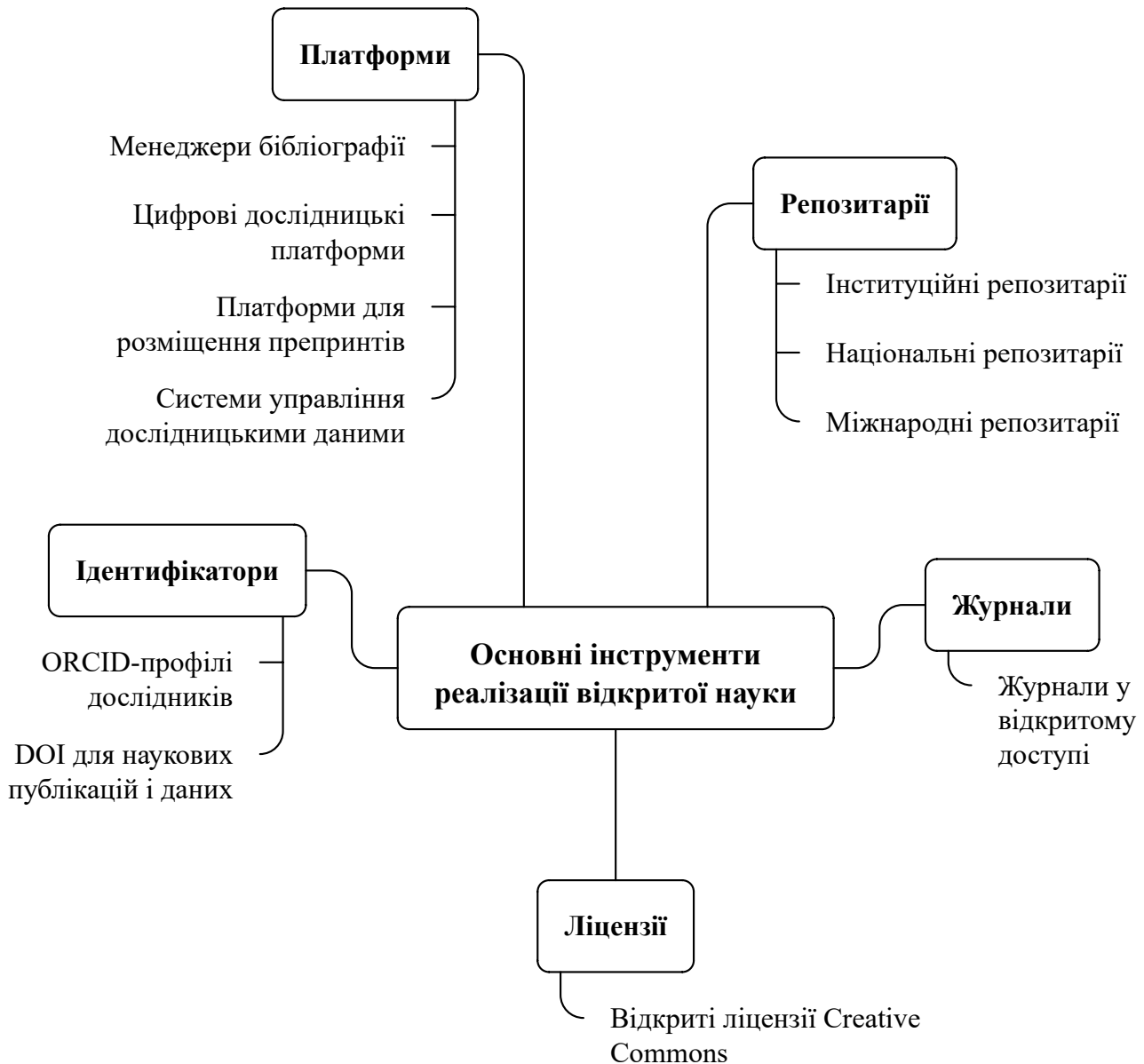
Ключові напрями впровадження відкритої науки в Україні

Бар'єри відкритості в науці

Основні інструменти реалізації відкритої науки

Переваги відкритої науки для дослідника

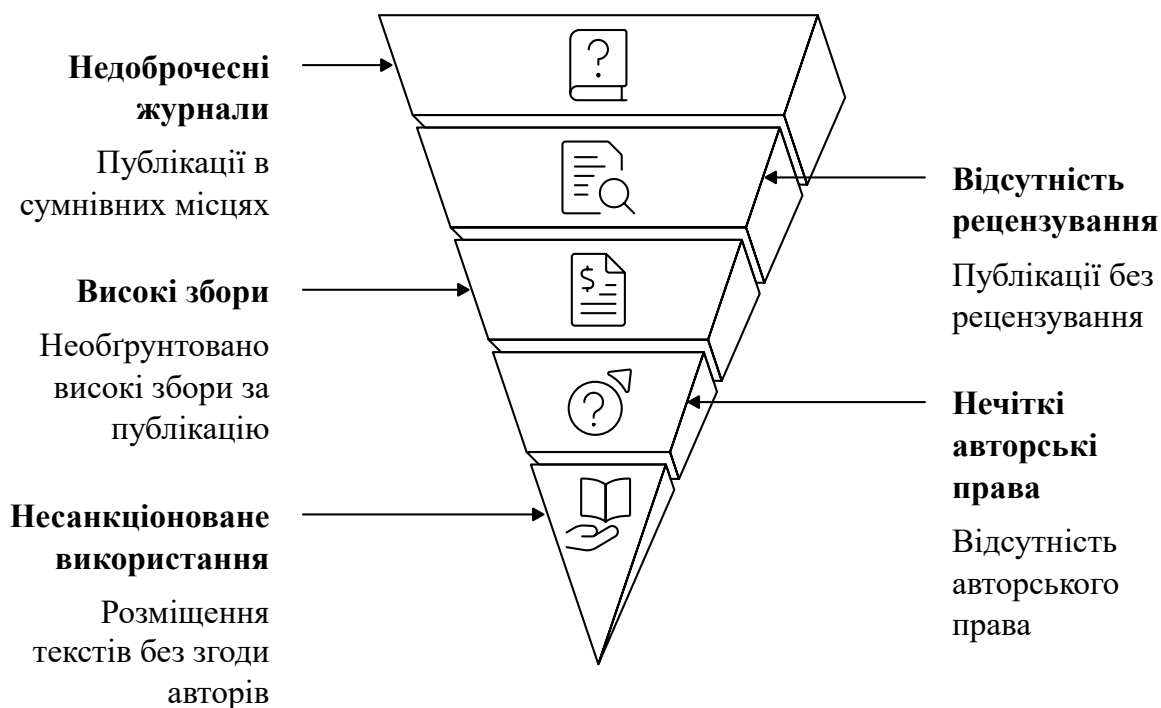
№	Перевага
1.	Підвищення видимості публікацій
2.	Зростання цитованості наукових праць
3.	Розширення можливостей для міжнародної співпраці
4.	Швидше поширення результатів дослідження
5.	Спрощення доступу до наукових джерел
6.	Можливість повторного використання власних і чужих дослідницьких даних
7.	Формування позитивної академічної репутації
8.	Підвищення прозорості власної наукової діяльності

2. Відкритий доступ до наукових публікацій.

Основні види відкритого доступу

Ризики та проблеми відкритого доступу

Процедура перевірки журналу відкритого доступу

Офіційний сайт

Чи має журнал офіційний сайт із повною інформацією про редакцію

Чи вказано склад редакційної колегії

Редакційна колегія

Процедура рецензування

Чи описано процедуру рецензування

Чи зазначено вимоги до авторів

Вимоги до авторів

Плата за публікацію

Чи наведено інформацію про плату за публікацію, якщо вона передбачена

Чи має журнал ISSN

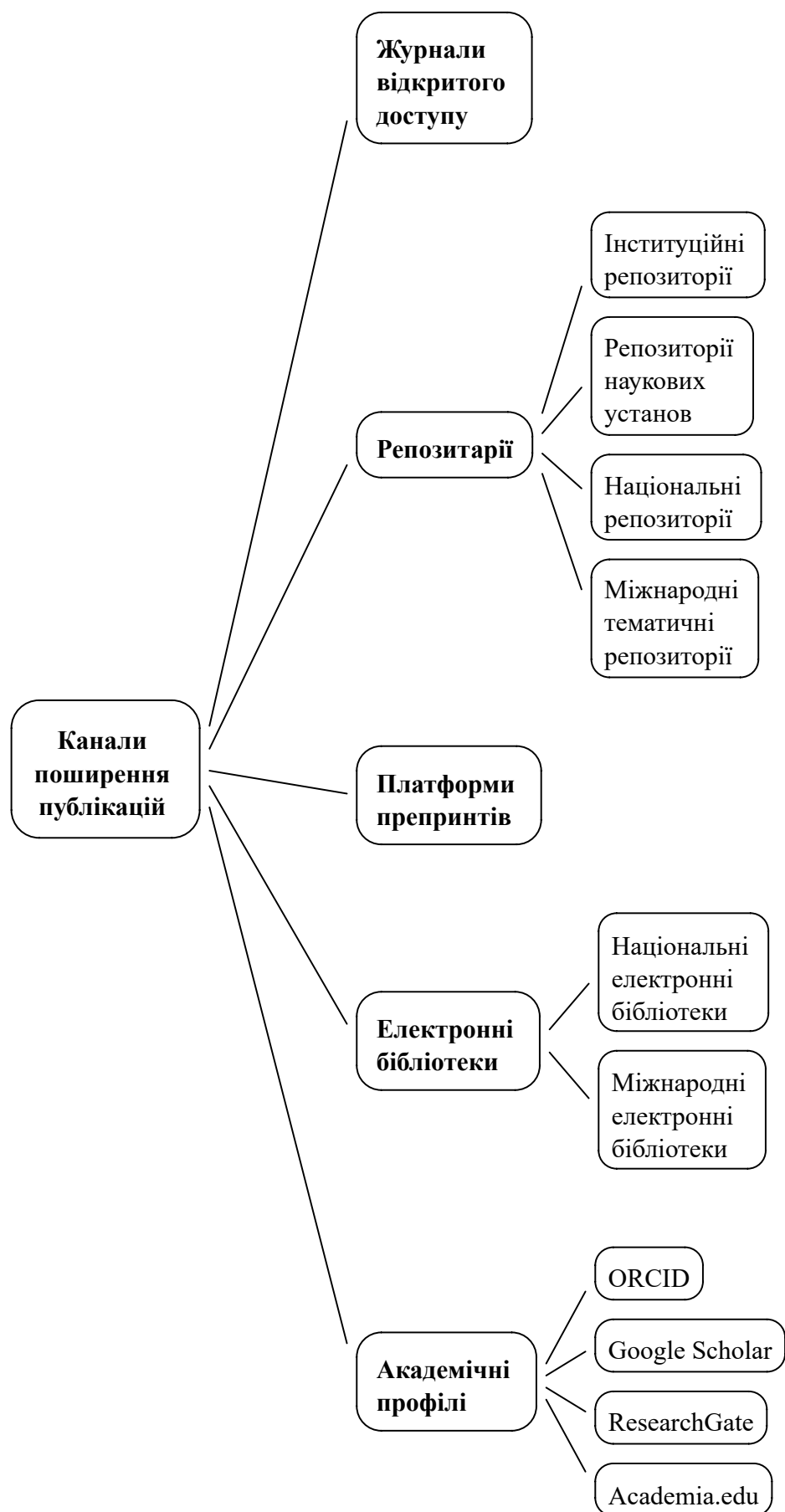
ISSN

DOI

Чи присвоюються статтям DOI

Основні канали поширення публікацій у відкритому доступі

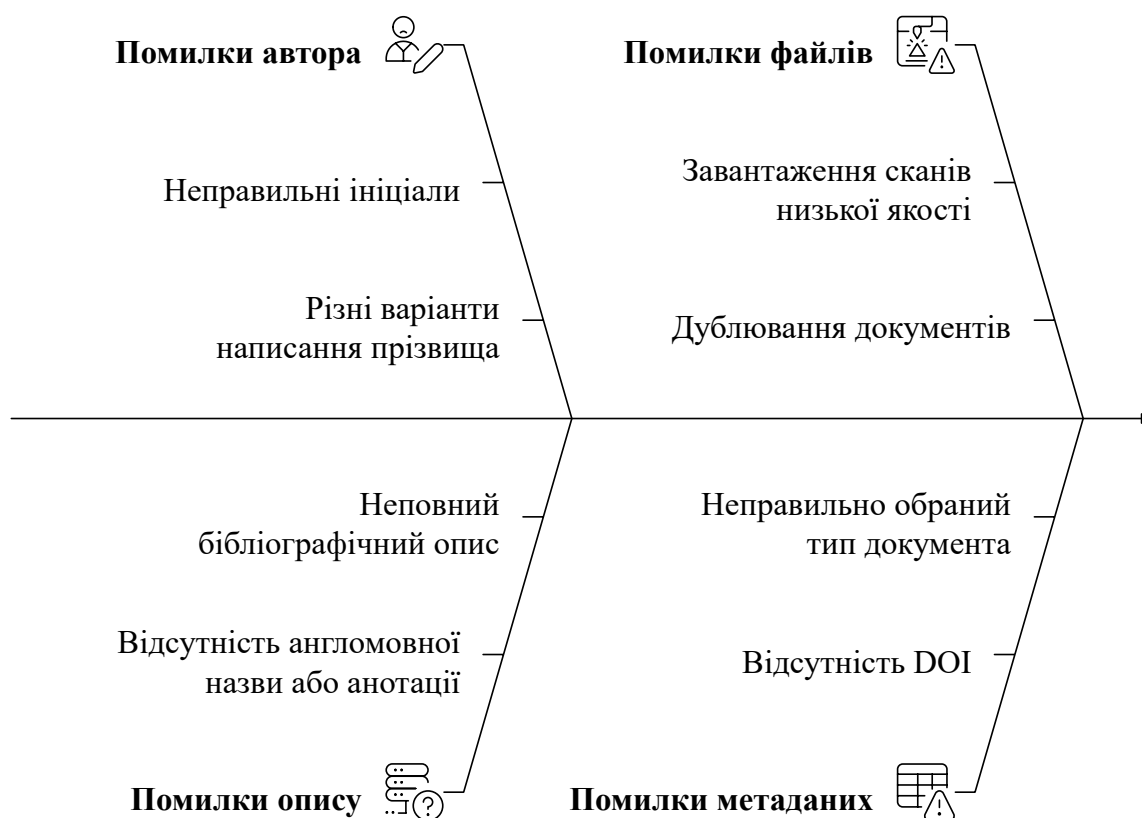

Рекомендації щодо розміщення публікації у відкритому доступі

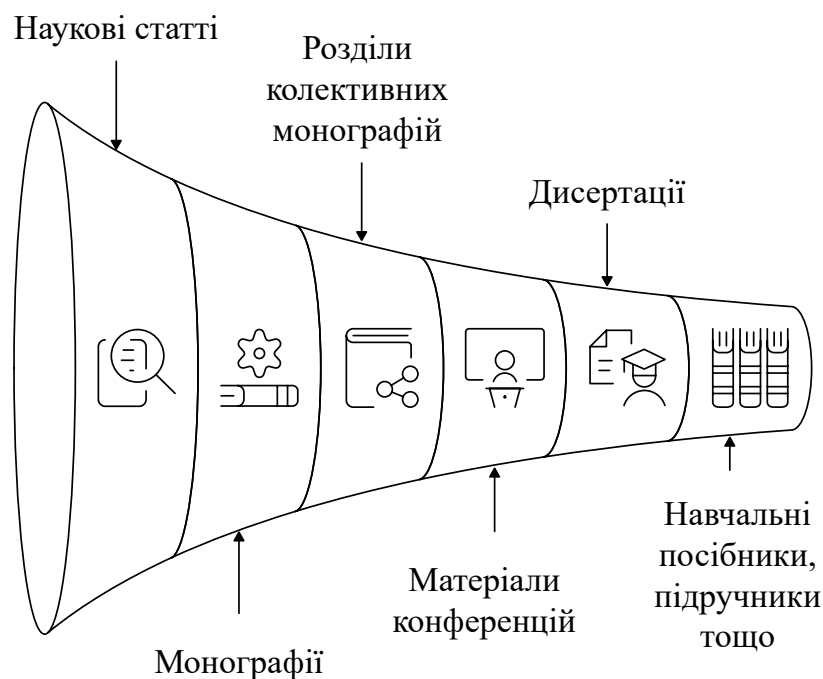
№	Рекомендація
1.	Перевірити політику журналу щодо відкритого доступу
2.	З'ясувати, яку версію статті можна розміщувати в репозиторії
3.	Обрати надійний журнал або репозиторій для поширення публікації
4.	Перевірити наявність DOI, ISSN та інформації про рецензування
5.	Уважно ознайомитися з умовами авторського договору
6.	Обрати відповідну ліцензію для поширення матеріалу
7.	Зберегти фінальну авторську версію публікації
8.	Додати публікацію до ORCID, Google Scholar або іншого наукового профілю
9.	Правильно оформити бібліографічний опис публікації
10.	Поширювати публікацію з дотриманням авторських прав і правил академічної доброчесності
11.	Перевірити повноту метаданих публікації перед розміщенням
12.	Переконатися, що текст не містить конфіденційної інформації

3. Репозиторії академічних текстів.

Типові помилки під час заповнення репозиторію

Які академічні тексти розміщують в репозиторіях

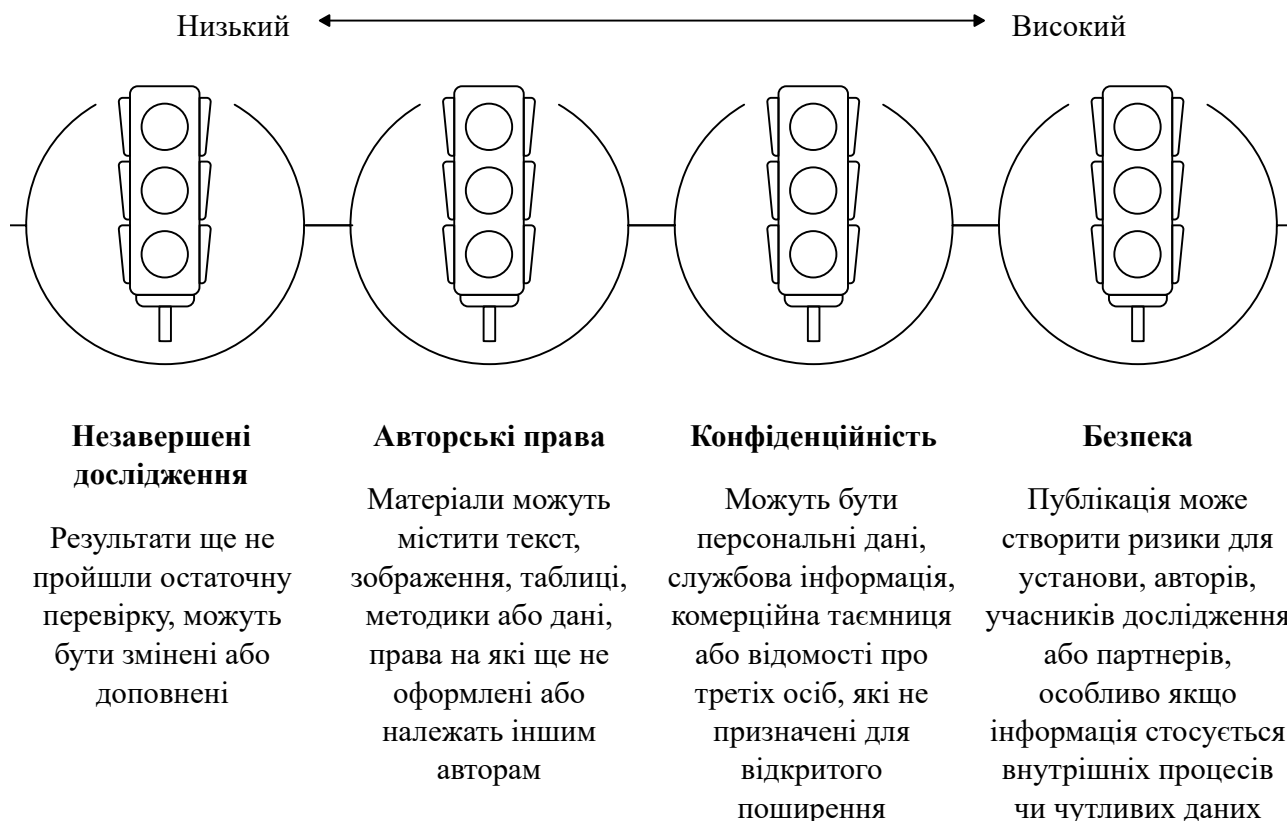
Ролі учасників у роботі з репозиторієм

Роль	Опис
Автор	Готує текст і надає інформацію про публікацію
Співавтори	Погоджують розміщення матеріалу
Бібліотекар або адміністратор	Перевіряє метадані
Відповідальна особа установи	Контролює політику репозиторію
Редактор видання	Уточнює дозволені версії тексту
ІТ-фахівець	Забезпечує технічну роботу системи
Науковий керівник	Консультує здобувача щодо розміщення роботи
Репозитарій	Забезпечує збереження та доступ до матеріалу
Користувач	Здійснює пошук і використовує текст
Установа	Підтримує розвиток репозиторію як елемента відкритої науки
Модератор репозиторію	Перевіряє коректність поданих матеріалів перед їх оприлюдненням
Фахівець з академічної доброчесності	Перевіряє матеріали на плагіат, коректність цитування та дотримання етичних вимог
Правовласник	Надає дозвіл на розміщення матеріалу або визначає умови його використання

Процедура заповнення метаданих академічного тексту в репозиторії

11		Ліцензія та умови доступу Вкажіть умови використання
10		Посилання на повний текст Вкажіть посилання на повний текст документа
9		Ідентифікатор Надайте DOI, ISBN, ISSN або інший унікальний ідентифікатор
8		Галузь знань Вкажіть галузь або спеціальність, до якої належить документ
7		Ключові слова Визначте терміни, що описують основні теми документа
6		Анотація Надайте короткий опис змісту документа
5		Назва видання Вкажіть назву журналу або конференції
4		Рік публікації Вкажіть рік, коли документ був опублікований або створений
3		Тип документа Класифікуйте документ
2		Назва Вкажіть повну назву документа
1		Автор Визначте автора або авторів документа

Ступінь ризику розміщення матеріалів у репозиторії

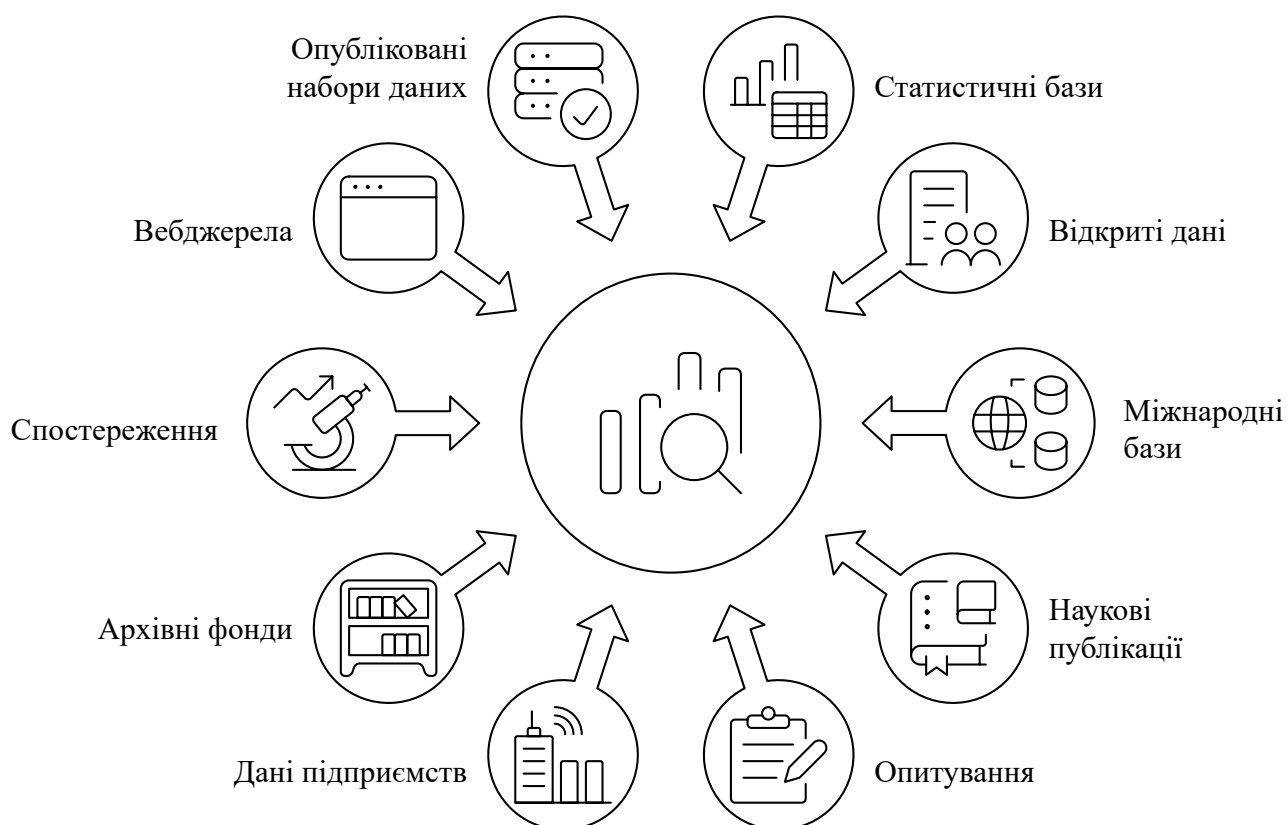

4. Дослідницькі дані та принципи FAIR.

Види дослідницьких даних

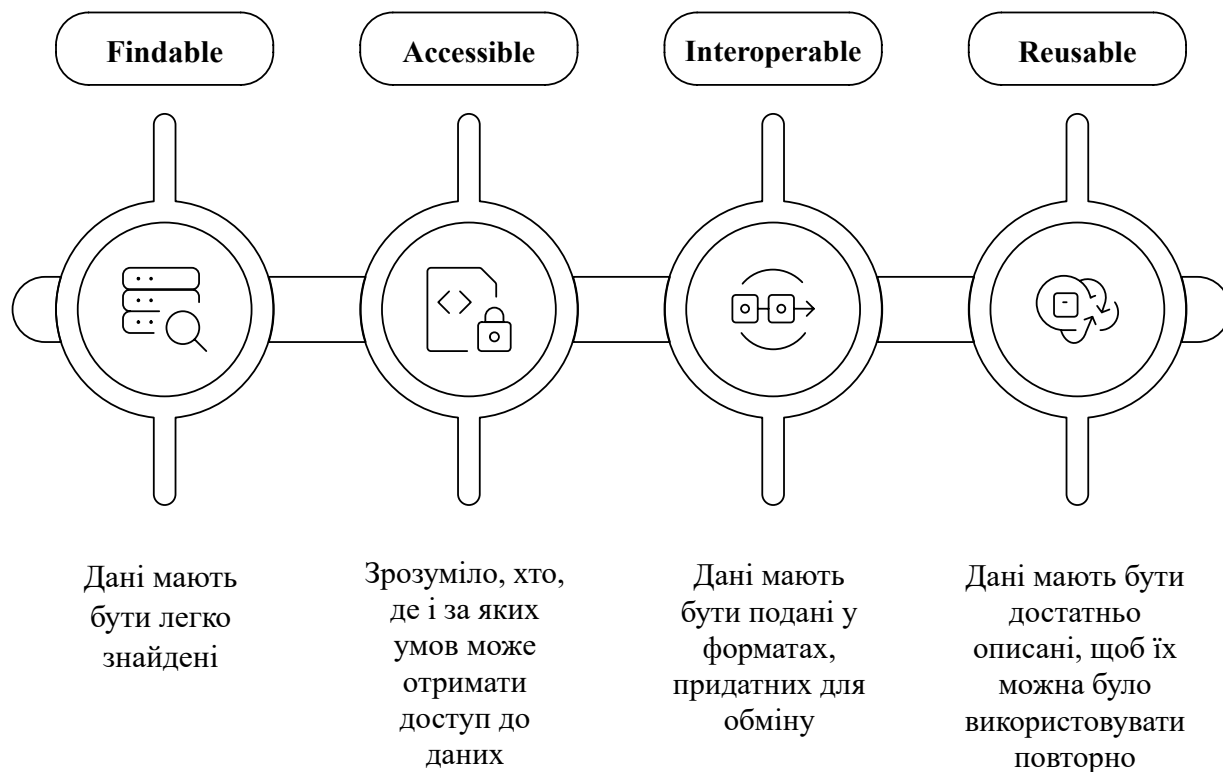
Джерела отримання дослідницьких даних

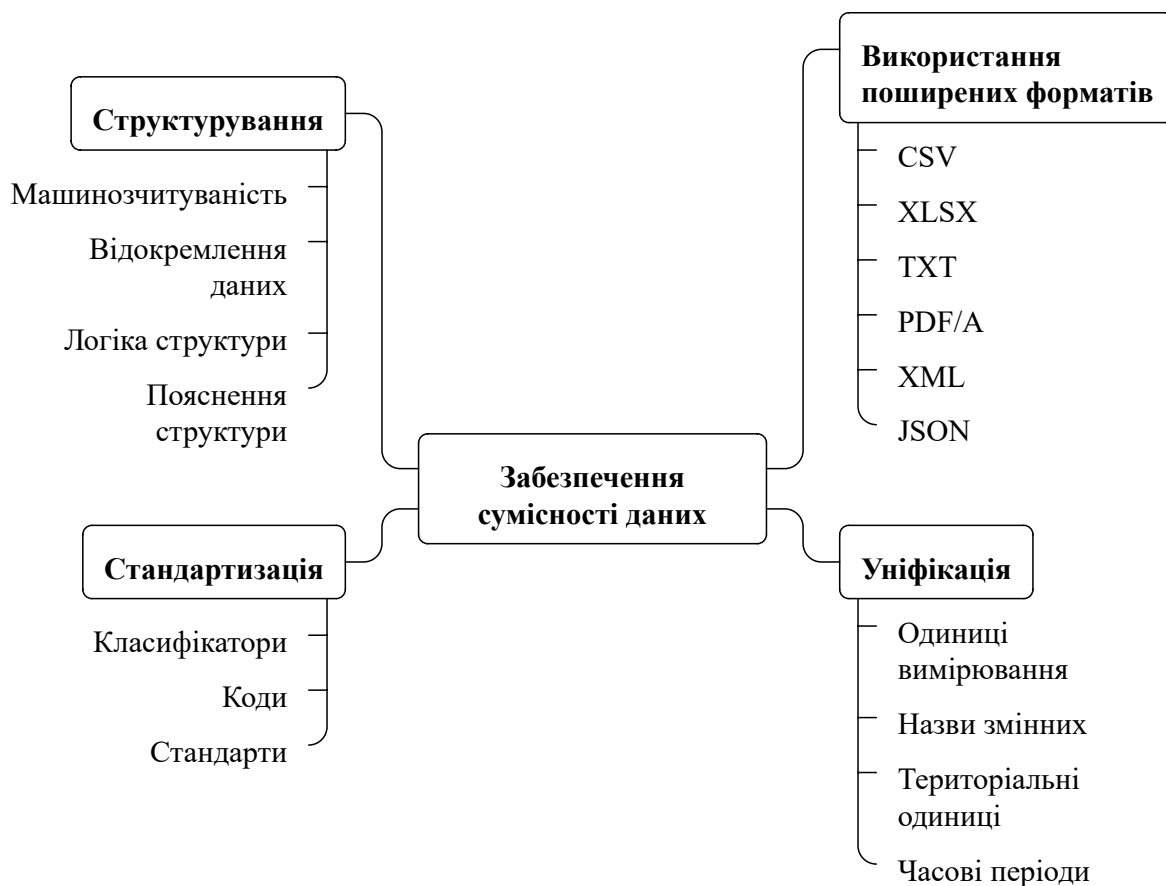
Основні вимоги до якості дослідницьких даних

Вимога	Опис
Достовірність	Дані мають відповідати реальним та актуальним фактам, вимірюванням або джерелам
Повнота	Обсяг даних має бути достатнім для розв'язання поставлених перед дослідженням завдань
Актуальність	Дані мають відповідати часовим межах і меті дослідження
Точність	Показники повинні бути подані без арифметичних, технічних або логічних помилок
Порівнюваність	Дані мають бути придатними для зіставлення за періодами, об'єктами або групами
Репрезентативність	Дані повинні адекватно відображати досліджувану сукупність
Прозорість походження	Має бути зрозуміло, звідки отримано дані
Відтворюваність обробки	Інший дослідник має розуміти, як отримано кінцеві результати
Узгодженість форматів	Дані мають бути впорядковані в єдиній логіці
Етичність використання	Робота з даними не повинна порушувати права, безпеку чи приватність осіб та організацій

Принципи FAIR для дослідницьких даних

Забезпечення сумісності дослідницьких даних

5. Ліцензії Creative Commons.

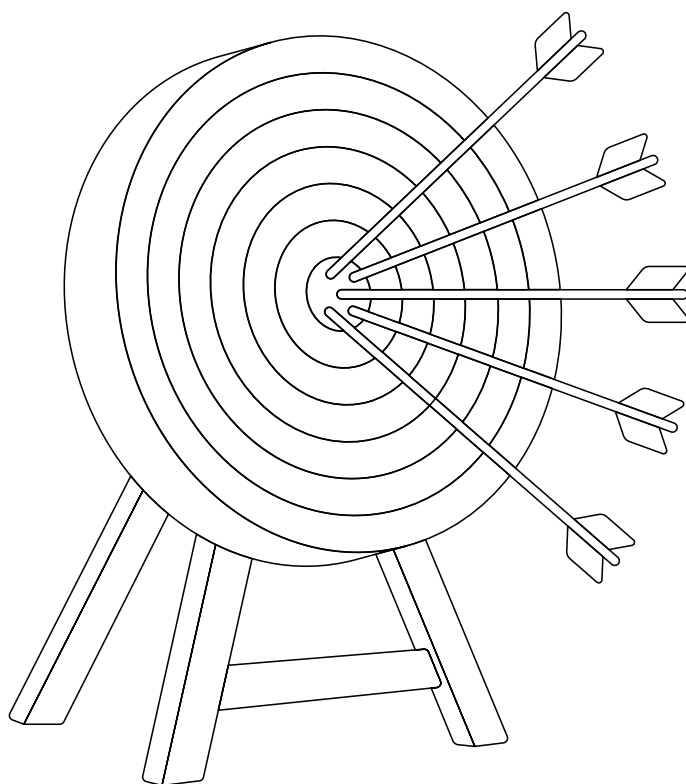
Основні типи ліцензій Creative Commons

Позначення	Пояснення
CC BY	Дозволяє поширювати, змінювати й використовувати твір, зокрема комерційно, за умови зазначення автора
CC BY-SA	Дозволяє змінювати й поширювати твір, але похідні матеріали мають мати таку саму ліцензію
CC BY-NC	Дозволяє використовувати й змінювати твір лише з некомерційною метою із зазначенням автора
CC BY-NC-SA	Дозволяє некомерційне використання й адаптацію, але похідні матеріали мають поширюватися на тих самих умовах
CC BY-ND	Дозволяє поширення твору без змін, у тому числі комерційне, із зазначенням автора
CC BY-NC-ND	Дозволяє лише завантаження й поширення твору без змін і без комерційного використання
CC0	Дає змогу використовувати матеріал максимально вільно без обмежень, наскільки це дозволено законодавством

Основні елементи ліцензій Creative Commons

Позначення		Пояснення
BY	Attribution	Із зазначенням авторства: користувач повинен вказати автора твору
SA	ShareAlike	Поширення на тих самих умовах: похідні матеріали мають поширюватися за такою самою ліцензією
NC	NonCommercial	Некомерційне використання: твір можна використовувати лише з некомерційною метою
ND	NoDerivatives	Без похідних творів: твір не можна змінювати, адаптувати або переробляти
CC0	Public Domain Dedication	Передання в суспільне надбання: автор максимально відмовляється від майнових прав у дозволених законом межах
Поєднання елементів BY, SA, NC і ND формує конкретний тип ліцензії		
Кожна ліцензія має юридичний текст, коротке пояснення для користувача і машинозчитуваний код		
Ліцензія визначає не лише дозвіл, а й обов'язки користувача		
Усі ліцензії Creative Commons вимагають дотримання авторства, окрім CC0		
Чим більше обмежувальних елементів має ліцензія, тим менше можливостей для повторного використання матеріалу		

Особливості використання ліцензій Creative Commons у відкритій науці

Відкрита наука

Основна мета ліцензій Creative Commons

Законне поширення

Дозволяє вільно ділитися матеріалами

Репозиторії відкритого доступу

Сприяє доступності досліджень

Захист авторства

Забезпечує визнання авторів

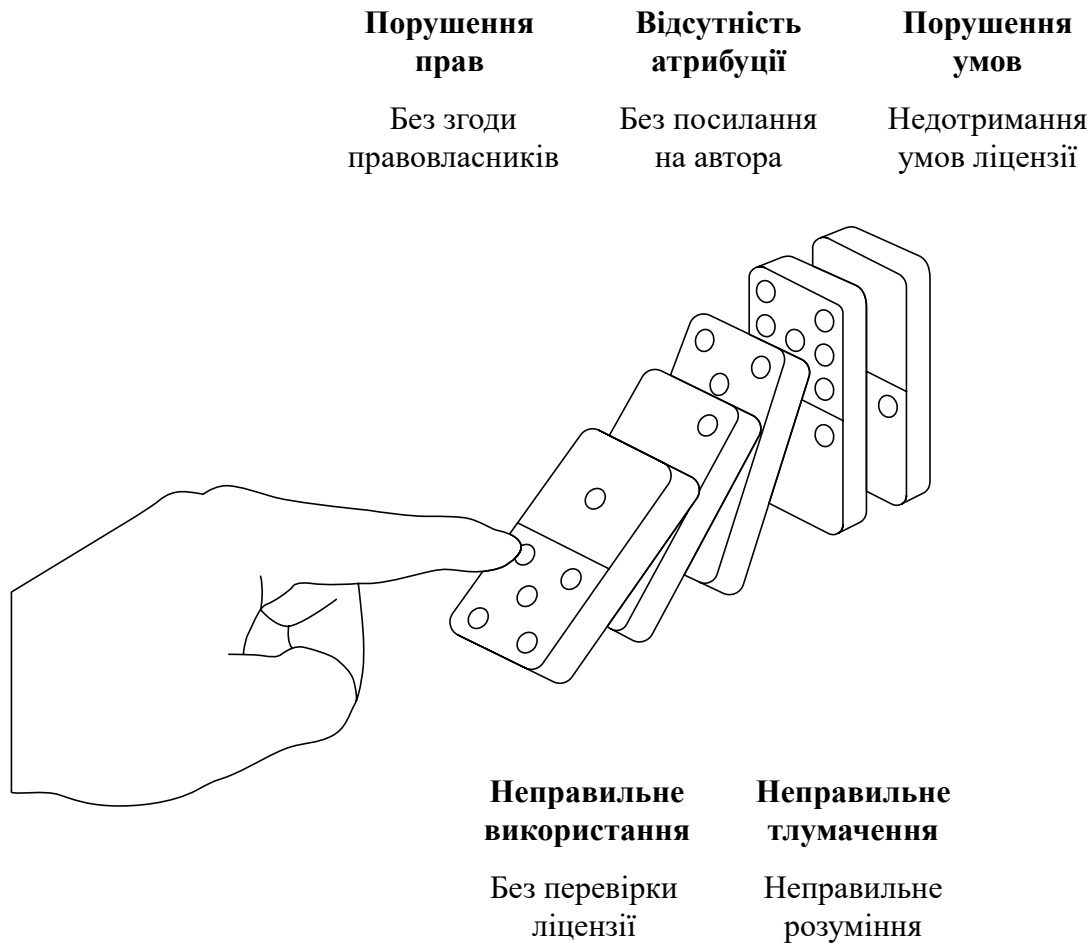
Правила перероблення

Встановлює умови для адаптації

Приклади застосування ліцензій Creative Commons у науковій та освітній діяльності

№	Приклад застосування
1.	Розміщення наукової статті у журналі відкритого доступу за ліцензією CC BY
2.	Публікація навчального посібника в репозиторії за відкритою ліцензією
3.	Поширення презентації лекції з дозволом на використання за умови зазначення автора
4.	Розміщення набору дослідницьких даних із можливістю повторного аналізу
5.	Використання відкритих зображень у навчальних матеріалах
6.	Переклад фрагмента відкритого освітнього ресурсу з обов'язковим зазначенням змін
7.	Адаптація методичних матеріалів для іншої освітньої програми
8.	Використання відкритої схеми або таблиці в науковій статті з належним посиланням
9.	Підготовка електронного курсу на основі відкритих освітніх ресурсів
10.	Створення похідного навчального матеріалу з дотриманням умов ліцензії

Типові помилки під час використання ліцензій Creative Commons

Питання для самоконтролю

1. Що таке відкрита наука? Назвіть її основні принципи.
2. Які переваги забезпечує відкрита наука для окремого дослідника, закладу вищої освіти, наукової установи та наукової спільноти загалом?
3. Охарактеризуйте основні моделі відкритого доступу до наукових публікацій – Gold, Green, Hybrid і Diamond. У чому полягають їхні спільні та відмінні ознаки?
4. Що таке репозиторій? Яке його призначення та які типи репозиторіїв існують за змістом, сферою охоплення і формою організації?
5. Які матеріали можна і потрібно розміщувати в репозиторіях?
6. Поясніть принципи FAIR для дослідницьких даних.
7. Які вимоги висуваються до якості дослідницьких даних?
8. Назвіть основні елементи ліцензій Creative Commons та поясніть їх значення.
9. Які правові, фінансові, технічні, організаційні та етичні ризики й бар'єри можуть виникати у процесі впровадження принципів відкритої науки?
10. Які чинники необхідно враховувати під час вибору ліцензії Creative Commons для наукової публікації?

Тестові завдання

1. Головна мета відкритої науки – це:

- а) зробити всі дослідження платними;
- б) забезпечити вільний доступ до наукових результатів і даних;
- в) обмежити поширення наукової інформації;
- г) тільки комерціалізація результатів.

2. Принцип FAIR означає, що дані повинні бути:

- а) Fast, Accurate, Interesting, Reliable;
- б) Findable, Accessible, Interoperable, Reusable;
- в) Free, Available, Indexed, Readable;
- г) Formal, Academic, Innovative, Relevant.

3. Gold Open Access – це:

- а) розміщення препринту в репозиторії;
- б) публікація статті у журналі відкритого доступу з можливим APC;
- в) тільки зелений доступ;
- г) закритий доступ.

4. CC BY – це ліцензія, яка дозволяє:

- а) тільки читати матеріал;
- б) поширювати, змінювати та використовувати комерційно за умови зазначення автора твору;
- в) забороняє будь-які зміни;
- г) тільки некомерційне використання.

5. Репозиторій – це:

- а) платна база даних;
- б) цифровий архів для зберігання та відкритого поширення академічних текстів;
- в) лише бібліотека журналів;
- г) соціальна мережа для вчених.

6. Preprint – це:

- а) фінальна версія статті після рецензування;
- б) попередня версія статті до рецензування;
- в) тільки анотація;
- г) рецензія на статтю.

7. Принцип «Interoperable» (сумісність) у FAIR означає:

- а) дані легко знайти;
- б) дані можуть інтегруватися з іншими даними та системами;
- в) дані доступні безкоштовно;
- г) дані можна комерційно використовувати.

8. CC0 – це:

- а) найжорсткіша ліцензія з усіма обмеженнями;
- б) передача твору в суспільне надбання (відмова від авторських прав);
- в) тільки некомерційне використання;
- г) заборона на поширення.

9. Одним із головних бар'єрів відкритої науки є:

- а) надто багато відкритих журналів;
- б) відсутність культури відкритості, страх втрати авторських прав, високі APC;
- в) надто швидке поширення результатів;
- г) відсутність репозиторіїв.

10. При розміщенні статті в репозиторії автор повинен:

- а) розміщувати тільки фінальну версію видавця;
- б) дотримуватися політики журналу щодо версії статті (preprint/postprint);
- в) не вказувати ліцензію;
- г) розміщувати без метаданих.

Тематика рефератів

- 1. Відкрита наука в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку.
- 2. Моделі відкритого доступу до наукових публікацій: переваги та недоліки.
- 3. Принципи FAIR та управління дослідницькими даними в сучасній науці.
- 4. Ліцензії Creative Commons у науковій і освітній діяльності.
- 5. Роль репозиторіїв у поширенні наукових знань та формуванні відкритої науки.

Завдання для індивідуальної роботи**1. Вірно / Невірно**

- 1) відкрита наука передбачає повну відмову від авторських прав;
- 2) принцип «Reusable» у FAIR означає, що дані можна повторно використовувати;
- 3) усі журнали відкритого доступу є безкоштовними для авторів;
- 4) CC BY-ND забороняє створювати похідні твори;
- 5) preprint можна розміщувати в репозиторії без обмежень.

2. Заповніть пропущені слова

Дані, що відповідають принципам FAIR, є _____, Accessible, Interoperable, Reusable.

Попередня версія наукової статті, яку автор поширює до проходження процедури наукового рецензування та офіційного опублікування, називається _____.

Ліцензія Creative Commons, яка дозволяє копіювання, поширення, комерційне використання та адаптацію твору за умови обов'язкового зазначення авторства, позначається _____.

Цифровий архів академічних текстів установи – це _____.

Модель відкритого доступу, за якої наукова стаття одразу публікується у відкритому доступі, а витрати на її опрацювання та опублікування зазвичай сплачує автор, його установа або грантодавець, називається _____ Open Access.

3. Заповнення таблиці

Заповніть таблицю «Ліцензії Creative Commons»:

Ліцензія	Повна назва	Дозволяє комерційне використання	Дозволяє зміни	Основна умова
CC BY				
CC BY-SA				
CC BY-NC-ND				
CC0				

4. Практичне завдання

Оберіть одну зі своїх наукових робіт (статтю, тези, курсову). Підготуйте метадані для розміщення в репозиторії (назва, анотація, ключові слова, автор, ORCID, рік). Оберіть найоптимальнішу ліцензію Creative Commons і обґрунтуйте свій вибір.

5. Кейс-завдання

Кейс: Дослідник опублікував статтю у журналі відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND. Через рік він хоче адаптувати матеріал для навчального посібника та розмістити його в репозиторії.

Питання:

1. Чи може він це зробити без додаткового дозволу?
2. Яку ліцензію краще було б обрати для більшої гнучкості?
3. Які кроки потрібно виконати для коректного розміщення?

6. Творче завдання

Напишіть короткий текст (150–200 слів) «Чому я підтримую відкриту науку» з обов'язковим згадуванням принципів FAIR та переваг для молодого дослідника.

Індивідуальне завдання

Варіант 1

1. Опрацювати матеріали з теми «Наукове пізнання та система наукового знання» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за основними поняттями теми: знання, пізнання, наукове пізнання, емпіричний рівень, теоретичний рівень, суб'єкт пізнання, об'єкт пізнання, методологія, науковий факт, наукова теорія.
3. Скласти термінологічний словник основних понять теми в обсязі не менше 10 термінів.
4. Підготувати порівняльну таблицю «Чуттєве та раціональне пізнання: сутність, форми, особливості та приклади».
5. Розробити структурно-логічну схему «Етапи формування наукового знання».
6. Підготувати аналітичну довідку про співвідношення життєво-досвідного, філософського, релігійного, мистецького та наукового пізнання.
7. Скласти таблицю «Основні філософські теорії пізнання та їх характеристика».
8. Підготувати презентацію на тему «Наукове пізнання як особлива форма пізнавальної діяльності».
9. Написати есе на тему «Роль наукового пізнання у розвитку суспільства».
10. Підібрати 8–10 наукових джерел з проблематики наукового пізнання та підготувати до них короткі анотації.
11. Розробити тестові завдання за темою «Концептуальні основи наукового пізнання» в кількості не менше 10 питань.
12. Скласти логічну схему взаємозв'язку понять: знання, пізнання, наукове пізнання, наука, методологія, дослідження.

Варіант 2

1. Опрацювати матеріали з теми «Організація наукової діяльності та підготовка наукових кадрів в Україні» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за основними поняттями теми: наукова діяльність, науково-технічна діяльність, науковий працівник, наукова установа, аспірантура, докторантура, грант, науковий проєкт.
3. Скласти термінологічний словник понять, що характеризують організацію наукової діяльності в Україні.
4. Підготувати структурно-логічну схему «Суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності в Україні».

5. Розробити таблицю «Форми підготовки наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти».
6. Підготувати аналітичну довідку про роль закладів вищої освіти у розвитку науки.
7. Скласти порівняльну таблицю «Наукові установи та заклади вищої освіти як суб'єкти наукової діяльності».
8. Підготувати огляд основних напрямів державної підтримки науки та розвитку кадрового потенціалу.
9. Розробити схему «Шлях здобувача від магістра до доктора філософії / доктора наук».
10. Підготувати презентаційні матеріали до теми «Організація наукової діяльності в Україні».
11. Розробити тестові завдання за темою «Наукова діяльність в Україні» в кількості не менше 10 питань.
12. Написати коротке есе на тему «Проблеми та перспективи розвитку наукової діяльності в Україні».

Варіант 3

1. Опрацювати матеріали з теми «Засади підготовки та проведення наукового дослідження» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за поняттями: наукове дослідження, проблема, тема, мета, завдання, об'єкт, предмет, гіпотеза, результат, новизна.
3. Скласти термінологічний словник основних понять теми в обсязі не менше 10 термінів.
4. Розробити структурно-логічну схему власного магістерського дослідження.
5. Сформулювати проблему, мету, завдання, об'єкт і предмет за темою магістерської роботи.
6. Підготувати таблицю «Взаємозв'язок проблеми, теми, мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження».
7. Провести аналіз актуальності обраної теми магістерського дослідження.
8. Скласти перелік очікуваних результатів магістерської роботи та визначити їх наукову й практичну значущість.
9. Підготувати коротке обґрунтування вибору теми магістерського дослідження.
10. Розробити тестові завдання за темою «Наукове дослідження як форма наукової діяльності».
11. Підготувати презентацію «Логіка побудови наукового дослідження».
12. Скласти паспорт наукового дослідження за темою магістерської роботи.

Варіант 4

1. Опрацювати матеріали з теми «Методологія, логіка та технологія наукового дослідження» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.

2. Розробити кросворд за поняттями: методологія, методика, принцип, логіка дослідження, аргументація, доказ, гіпотеза, аналіз, синтез.
3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 10 позицій.
4. Розробити логічну модель проведення наукового дослідження.
5. Підготувати таблицю «Методологія, методика і метод: спільні та відмінні ознаки».
6. Скласти схему «Основні етапи дослідницької роботи».
7. Підготувати аналітичну довідку про роль логічних законів і правил у науковому дослідженні.
8. Розробити приклад аргументації наукової позиції.
9. Скласти перелік типових помилок у побудові наукового дослідження та способів їх уникнення.
10. Підготувати презентацію до теми «Методологія наукового дослідження».
11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.
12. Скласти індивідуальну карту виконання магістерського дослідження.

Варіант 5

1. Опрацювати матеріали з теми «Інформаційне забезпечення та опрацювання наукових джерел» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за поняттями: інформація, наукова інформація, джерело, бібліографія, анотація, конспект, виписка, огляд літератури.
3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 10 термінів.
4. Підготувати список літературних джерел за темою магістерського дослідження в обсязі 55–60 позицій.
5. Підготувати анотації до 8–10 наукових статей, монографій або розділів книг за темою магістерської роботи.
6. Розробити алгоритм пошуку наукової інформації за темою магістерського дослідження.
7. Скласти таблицю «Види джерел наукової інформації та їхні особливості».
8. Підготувати порівняльну характеристику традиційних і електронних джерел наукової інформації.
9. Розробити схему «Етапи роботи з науковою літературою».
10. Скласти бібліографічний опис 10 джерел відповідно до чинних вимог.
11. Розробити тестові завдання за темою «Інформаційне забезпечення наукового дослідження».
12. Підготувати короткий науковий огляд літератури за темою магістерської роботи.

Варіант 6

1. Опрацювати матеріали з теми «Методичний інструментарій наукового дослідження» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.

2. Розробити кросворд за поняттями: метод, емпіричний рівень, теоретичний рівень, аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, експеримент.
3. Скласти термінологічний словник основних методів наукового дослідження.
4. Підготувати таблицю «Емпіричний і теоретичний рівні дослідження: зміст, методи, результати».
5. Розробити класифікаційну схему методів наукового дослідження.
6. Визначити методи, які доцільно використати у власному магістерському дослідженні.
7. Підготувати обґрунтування вибору методів дослідження за темою магістерської роботи.
8. Скласти порівняльну таблицю загальнонаукових, конкретнонаукових і спеціальних методів.
9. Розробити приклади застосування методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та моделювання.
10. Підготувати презентацію на тему «Методи наукового дослідження».
11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.
12. Скласти методичну карту дослідження із зазначенням методів для кожного етапу роботи.

Варіант 7

1. Опрацювати матеріали з теми «Результативність та ефективність науково-дослідної роботи» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за поняттями: науковий результат, ефективність, результативність, апробація, впровадження, цитованість, h-індекс.
3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 10 позицій.
4. Підготувати таблицю «Види ефективності науково-дослідних робіт».
5. Розробити схему «Від наукового результату до практичного впровадження».
6. Провести аналіз можливої ефективності власного магістерського дослідження.
7. Визначити наукову, практичну, соціальну або економічну значущість результатів магістерської роботи.
8. Підготувати порівняльну характеристику кількісних і якісних показників ефективності науково-дослідної роботи.
9. Скласти таблицю показників оцінювання результативності наукової роботи.
10. Підготувати презентацію «Оцінювання ефективності науково-дослідних робіт».
11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.
12. Скласти коротке обґрунтування можливостей упровадження результатів магістерського дослідження.

Варіант 8

1. Опрацювати матеріали з теми «Грантова діяльність та проєктне управління у сучасних наукових дослідженнях» та підготувати структурований опорний конспект

із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.

2. Розробити кросворд за поняттями: грант, грантова заявка, грантодавець, грантоотримувач, грантовий проєкт, бюджет проєкту, ризик проєкту, моніторинг проєкту.

3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 10 термінів.

4. Розробити коротку концепцію грантового проєкту за темою власного наукового дослідження.

5. Підготувати календарний графік реалізації грантового проєкту із зазначенням основних етапів, строків виконання та відповідальних осіб.

6. Скласти структурно-логічну схему життєвого циклу грантового проєкту.

7. Підготувати таблицю «Основні етапи життєвого циклу грантового проєкту».

8. Розробити перелік основних вимог до підготовки грантової заявки.

9. Підготувати порівняльну таблицю «Науковий проєкт і грантовий проєкт».

10. Скласти приклад матриці ризиків грантового проєкту із зазначенням можливих ризиків, їхніх наслідків та заходів реагування.

11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.

12. Підготувати презентацію на тему «Грантова діяльність як інструмент підтримки наукових досліджень».

Варіант 9

1. Опрацювати матеріали з теми «Організація науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.

2. Розробити кросворд за поняттями: магістерська робота, дисертація, аспірант, науковий керівник, рецензія, відгук, захист, апробація.

3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 10 термінів.

4. Розробити індивідуальний план виконання магістерського дослідження.

5. Підготувати календарний графік підготовки магістерської роботи.

6. Скласти структурно-логічну схему магістерської роботи.

7. Підготувати таблицю «Основні етапи виконання магістерської роботи».

8. Розробити перелік вимог до оформлення магістерської роботи.

9. Підготувати порівняльну таблицю «Магістерська робота і дисертаційне дослідження».

10. Скласти зразок рецензії на магістерську роботу.

11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.

12. Підготувати презентацію на тему «Організація науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти».

Варіант 10

1. Опрацювати матеріали з теми «Підготовка та представлення наукових результатів» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.

2. Розробити кросворд за поняттями: презентація, доповідь, тези, стаття, постер, науковий звіт, апробація, профіль науковця.
3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 10 позицій.
4. Написати тези доповіді відповідно до проблематики магістерського дослідження.
5. Підготувати структуру наукової статті за темою магістерської роботи.
6. Розробити презентацію для представлення результатів власного дослідження.
7. Підготувати науковий постер за темою магістерської роботи.
8. Скласти таблицю «Форми представлення результатів наукового дослідження».
9. Підготувати коротку усну доповідь за результатами магістерського дослідження.
10. Розробити схему «Від отримання результатів дослідження до їх оприлюднення».
11. Проаналізувати профіль науковця в Google Академії, ORCID або ResearchGate.
12. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.

Варіант 11

1. Опрацювати матеріали з теми «Академічна доброчесність і етика наукового дослідження» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за поняттями: академічна доброчесність, плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, цитування, етика.
3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 10 термінів.
4. Підготувати таблицю «Основні види порушень академічної доброчесності».
5. Розробити схему «Причини, прояви та наслідки академічної недоброчесності».
6. Підготувати аналітичну довідку про способи запобігання академічному плагіату.
7. Скласти пам'ятку для здобувача щодо дотримання академічної доброчесності під час написання магістерської роботи.
8. Проаналізувати приклади коректного й некоректного цитування наукових джерел.
9. Розробити чек-лист перевірки наукового тексту на відповідність принципам академічної доброчесності.
10. Підготувати презентацію «Етика наукового дослідження».
11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.
12. Написати есе на тему «Академічна доброчесність як основа довіри до науки».

Варіант 12

1. Опрацювати матеріали з теми «Цифрові інструменти наукового дослідження» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за поняттями: база даних, пошукова система, ORCID, DOI, Google Академія, Scopus, Web of Science, Zotero, Mendeley.
3. Скласти термінологічний словник цифрових інструментів наукового дослідження.
4. Провести порівняльний аналіз 5–7 цифрових інструментів, корисних для виконання магістерської роботи.

5. Підготувати таблицю «Цифрові інструменти для пошуку, збереження, аналізу та презентації наукової інформації».
6. Розробити алгоритм пошуку наукових джерел в електронних базах даних.
7. Підготувати інструкцію зі створення або оновлення профілю науковця в ORCID.
8. Проаналізувати можливості Google Академії для моніторингу цитувань.
9. Скласти схему організації електронного архіву матеріалів магістерського дослідження.
10. Підготувати презентацію «Цифрові інструменти сучасного науковця».
11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.
12. Скласти чек-лист цифрової організації наукового дослідження.

Варіант 13

1. Опрацювати матеріали з теми «Штучний інтелект у науковій та освітній діяльності» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за поняттями: штучний інтелект, промпт, алгоритм, автоматизація, ризик, верифікація, відповідальне використання.
3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 10 позицій.
4. Підготувати таблицю «Можливості використання штучного інтелекту у науковому дослідженні».
5. Розробити таблицю «Ризики використання штучного інтелекту».
6. Підготувати приклади коректного й некоректного використання штучного інтелекту під час написання наукового тексту.
7. Скласти пам'ятку відповідального використання штучного інтелекту в науковій діяльності.
8. Розробити алгоритм перевірки інформації, отриманої за допомогою використання штучного інтелекту.
9. Підготувати аналітичну довідку про використання штучного інтелекту під час підготовки огляду літератури.
10. Підготувати презентацію «Штучний інтелект як інструмент підтримки наукової роботи».
11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.
12. Написати есе на тему «Штучний інтелект у науці: помічник дослідника чи джерело ризиків?».

Варіант 14

1. Опрацювати матеріали з теми «Підготовка наукової публікації та вибір журналу» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за поняттями: наукова стаття, анотація, ключові слова, журнал, рецензування, DOI, індексація, список джерел.
3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 10 термінів.

4. Підготувати структуру наукової статті за темою магістерської роботи.
5. Написати анотацію та ключові слова до умовної або власної наукової статті.
6. Підібрати 5 наукових журналів за тематикою магістерського дослідження.
7. Проаналізувати вимоги до авторів одного наукового журналу.
8. Підготувати таблицю «Критерії вибору журналу для публікації результатів дослідження».
9. Розробити схему «Етапи підготовки наукової публікації».
10. Скласти список джерел до наукової статті відповідно до сучасних вимог.
11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.
12. Підготувати коротку аналітичну довідку про значення DOI для ідентифікації наукових публікацій.

Варіант 15

1. Опрацювати матеріали з теми «Відкрита наука та управління дослідницькими даними» та підготувати структурований опорний конспект із виокремленням ключових понять, основних положень, логічних взаємозв'язків і коротких висновків.
2. Розробити кросворд за поняттями: відкрита наука, відкритий доступ, репозиторій, дослідницькі дані, FAIR, метадані, Creative Commons, ліцензія.
3. Скласти термінологічний словник понять теми в обсязі не менше 25 позицій.
4. Підготувати таблицю «Основні принципи відкритої науки».
5. Розробити схему «Життєвий цикл дослідницьких даних».
6. Скласти план управління даними за темою магістерської роботи.
7. Підготувати порівняльну таблицю видів відкритого доступу.
8. Проаналізувати можливості використання репозиторіїв для поширення результатів дослідження.
9. Підготувати аналітичну довідку про принципи FAIR та їх значення для науки.
10. Скласти таблицю «Ліцензії Creative Commons та умови їх використання».
11. Розробити тестові завдання за темою в кількості не менше 10 питань.
12. Підготувати презентацію «Відкрита наука як сучасна модель наукової комунікації».

Словник термінів

А

Абстрагування – це метод наукового пізнання, що полягає в мисленнєвому відокремленні істотних ознак об'єкта від другорядних або несуттєвих.

Автор – це фізична особа, яка своєю працею створила академічний твір (його частину) чи навчальну роботу (її частину).

Авторське право – це сукупність прав автора на створений ним твір, що охоплює особисті немайнові та майнові права щодо використання, поширення й захисту твору.

Авторський зміст – це сукупність ідей, аргументів, висновків, результатів і наукової позиції автора, які становлять змістову основу його роботи.

Академік – це вище академічне звання, що надається вченому за видатні наукові здобутки, значний внесок у розвиток науки та визнання в науковій спільноті.

Академічна відповідальність – це захід забезпечення академічної доброчесності, що полягає у застосуванні до особи, яка вчинила порушення академічної доброчесності, санкцій, визначених Законом України «Про академічну доброчесність», спеціальними законами у сфері освіти і науки.

Академічна доброчесність – це сукупність цінностей, принципів і заснованих на них правил, якими мають керуватися суб'єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності

Академічна доброчесність під час використання штучного інтелекту – це дотримання чесності, прозорості, відповідальності, перевірки фактів і джерел під час застосування інструментів штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності.

Академічна пошукова система – це електронний сервіс, призначений для пошуку наукових публікацій, авторів, цитувань, журналів, дисертацій та інших академічних джерел.

Академічний плагіат – це оприлюднення (частково або повністю) наукового (творчого) результату, отриманого іншою особою (іншими особами), як результату власної академічної діяльності та/або відтворення в академічному творі чи навчальній роботі (частково або повністю) раніше оприлюдненого (опублікованого) твору (навчальної роботи) іншого автора (інших авторів) без посилання на відповідне джерело інформації та/або його (її) автора (авторів) (за наявності інформації про автора/авторів), та/або оприлюднення в академічному творі (навчальній роботі) перекладу іншомовного твору (його частини) без зазначення автора (авторів) перекладеного твору.

Академічний саботаж – це діяння (дія чи бездіяльність) педагогічного, науково-педагогічного, наукового працівника, здобувача освіти, вступника, учасника конкурсу, що перешкоджає реалізації прав, свобод і законних інтересів іншої особи в її академічній діяльності.

Академічний стиль – це стиль наукового викладу, що характеризується точністю, логічністю, обґрунтованістю, об'єктивністю, термінологічною чіткістю та послідовністю.

Академічний твір – це твір у сфері освіти чи науки, виражений у формі дисертації, творчого мистецького проєкту, кваліфікаційної роботи, курсової роботи, наукової монографії, наукової статті, підручника, навчального посібника або в іншій формі, визначеній законодавством та/або внутрішнім актом.

Академічний текст – це текст, створений у межах освітньої або наукової діяльності, який має науковий стиль, логічну структуру, аргументацію, посилання на джерела та відповідає вимогам академічної доброчесності.

Акт упровадження – це документ, який підтверджує практичне використання результатів наукового дослідження в діяльності установи, підприємства, організації, освітньому процесі або іншій сфері практики.

Актуальність інформації – це відповідність інформації сучасному стану науки, практики, суспільних потреб або досліджуваного явища.

Актуальність проєкту – це обґрунтування важливості проблеми, яку передбачено розв'язати в межах проєкту, з урахуванням наукових, освітніх, економічних, соціальних або практичних потреб.

Актуальність публікації – це відповідність наукової публікації сучасному стану розвитку проблеми, новизні підходів, поточним умовам і потребам наукової або практичної діяльності.

Актуальність теми – це обґрунтування важливості, своєчасності та необхідності дослідження певної наукової або практичної проблеми.

Аналіз – це метод наукового дослідження, що полягає в уявному або практичному поділі об'єкта, явища чи процесу на складові частини для їх окремого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій – це частина наукової роботи, у якій розглядаються праці інших авторів, визначаються основні підходи до проблеми, дискусійні питання та аспекти, що потребують подальшого дослідження.

Аналогія – це метод наукового пізнання, за якого висновок про один об'єкт або явище робиться на основі його подібності до іншого об'єкта чи явища.

Анкетування – це метод збирання інформації шляхом отримання письмових або електронних відповідей респондентів на заздалегідь підготовлені запитання.

Анотація – це коротка характеристика змісту наукової праці, у якій стисло подано її тему, мету, основні результати, висновки та значення.

Апробація результатів дослідження – це представлення, обговорення та перевірка основних положень і результатів наукової роботи на конференціях, семінарах, круглих столах, у публікаціях або інших формах наукової комунікації.

Аргумент – це доказ, факт, положення або судження, що використовується для обґрунтування певної тези, висновку чи наукової позиції.

Аспірант – це особа, зарахована до закладу вищої освіти (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії/доктора мистецтва.

Аспірантура – це форма підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти для здобуття ступеня доктора філософії або доктора мистецтва.

Атрибуція – це належне зазначення автора, джерела, походження тексту, ідеї, даних, зображення або іншого використаного матеріалу.

Афіліація – це офіційна належність автора до певної установи, організації, закладу вищої освіти, наукового підрозділу або іншої інституції.

Б

Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180–240 кредитів ЄКТС.

Балансовий метод – це метод дослідження, що ґрунтується на зіставленні взаємопов'язаних показників, ресурсів, витрат, результатів або джерел їх формування.

Бенефіціари – це особи, групи, організації або громади, які отримують користь від реалізації проєкту та його результатів.

Бібліографічний запис – це сукупність бібліографічних відомостей про документ або джерело, необхідних для його пошуку, ідентифікації та використання.

Бібліографічний опис – це структурований опис джерела, що містить відомості про автора, назву, місце видання, видавництво, рік, сторінки, DOI, URL або інші дані.

Бібліографічний покажчик – це довідкове видання або електронний ресурс, що містить упорядкований перелік джерел за певною темою, автором, галуззю знань або періодом.

Бібліографічний пошук – це процес виявлення потрібних джерел за допомогою каталогів, бібліографічних покажчиків, електронних ресурсів або списків літератури.

Бібліографія – це упорядкований перелік джерел за певною темою, проблемою, автором, науковим напрямом або видом документа.

Бібліотека – це інформаційна установа, що забезпечує збирання, зберігання, систематизацію, пошук і використання друкованих та електронних джерел.

Бібліотечний каталог – це система обліку й пошуку документів, що містяться у фондах бібліотеки та описуються за автором, назвою, темою або іншими ознаками.

Бюджет проєкту – це фінансовий план проєкту, який визначає обсяг коштів, структуру витрат і джерела фінансування, необхідні для запланованих робіт.

В

Взаємозв'язок елементів дослідження – це логічна узгодженість між проблемою, темою, метою, завданнями, об'єктом, предметом, методами, результатами та висновками наукової роботи.

Вигадані джерела – це неіснуючі або неправдиво подані публікації, автори, назви журналів, DOI чи бібліографічні дані, які не можна підтвердити за реальними науковими ресурсами.

Вимірювання – це метод дослідження, що полягає у встановленні кількісних характеристик за допомогою певних одиниць і засобів вимірювання.

Вимоги до авторів – це правила журналу, збірника або видавництва щодо структури, оформлення, обсягу, стилю цитування, подання рукопису та супровідних матеріалів.

Виписки – це дослівно або стисло записані фрагменти з джерела, які містять важливі цитати або положення для подальшого використання в дослідженні.

Висновки дослідження – це узагальнені результати наукового пошуку, що показують, як виконано завдання дослідження та яких наукових положень досягнуто.

Витрати на науково-дослідну роботу – це сукупність ресурсів, використаних для виконання науково-дослідної роботи.

Відгук наукового керівника – це письмова характеристика наукового керівника, у якій оцінюються самостійність здобувача, якість виконаної роботи, рівень дослідження та готовність до захисту.

Відкрита наука – це підхід до організації наукової діяльності, що передбачає відкритість наукових знань, даних, методів, публікацій і результатів досліджень для ширшого використання науковою спільнотою та суспільством.

Відкритий доступ – це режим доступу до наукових матеріалів, за якого користувачі можуть безоплатно читати, завантажувати, поширювати й використовувати публікації відповідно до умов ліцензії.

Відкриті дані – це дані, доступні для вільного перегляду, використання, повторного використання та поширення за умови дотримання встановлених правил.

Відповідальне використання штучного інтелекту – це застосування інструментів штучного інтелекту як допоміжного засобу з обов'язковою перевіркою фактів, джерел, висновків, дотриманням академічної доброчесності та захистом даних.

Відчуження авторства – це передача автором (авторами) створеного ним (ними) на замовлення або без такого замовлення, платно чи безоплатно, академічного твору (його частини) іншій особі та подальше оприлюднення такого академічного твору (його частини) із зазначенням як автора особи, яка не є його (її) автором.

Відомості про автора – це інформація про автора наукової праці, що може містити прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посаду, місце роботи, ORCID, електронну адресу та інші ідентифікаційні дані.

Візуалізація результатів дослідження – це подання наукових даних, висновків і результатів у вигляді таблиць та рисунків для кращого сприйняття й аналізу інформації.

Внутрішній акт – це документ закладу освіти, наукової установи, іншого суб'єкта академічної діяльності, затверджений у встановленому порядку його колегіальним органом управління, що стосується питань академічної доброчесності.

Впровадження результатів науково-дослідної роботи – це використання результатів науково-дослідної роботи у виробництві, управлінні, освітньому процесі, діяльності установ, підприємств, організацій або в подальших дослідженнях.

Вступ – це початкова частина роботи, у якій обґрунтовується актуальність теми, визначається проблема, мета, завдання, методи та загальна логіка дослідження.

Вторинне джерело – це джерело, у якому подано аналіз, узагальнення, інтерпретацію, огляд або систематизацію інформації з первинних джерел.

Вчене звання – це офіційне звання, що присвоюється науковим або науково-педагогічним працівникам за досягнення у науковій, педагогічній, методичній та організаційній діяльності.

Г

Генеративний штучний інтелект – це різновид штучного інтелекту, здатний створювати новий текст, зображення, таблиці, плани, узагальнення, формулювання або інші матеріали на основі запиту користувача.

Гіпотеза дослідження – це попереднє наукове припущення щодо можливого розв’язання проблеми, пояснення об’єкта або очікуваного результату дослідження, яке перевіряється в процесі наукової роботи.

Гіпотетичний метод – це метод наукового дослідження, що ґрунтується на висуненні припущення для пояснення певного явища, процесу або закономірності з подальшою його перевіркою.

Грант – це фінансова або інша підтримка, що надається на конкурсній основі для виконання наукового дослідження, реалізації проєкту, участі в наукових заходах або розвитку наукової діяльності.

Грантова діяльність – це діяльність, пов’язана з пошуком грантових можливостей, підготовкою заявок, отриманням фінансування, виконанням грантових проєктів і звітуванням про їх результати.

Грантова заявка – це документ або пакет документів, у якому обґрунтовується необхідність фінансування проєкту, описуються його мета, завдання, методологія, команда, бюджет, очікувані результати, ризики та механізми звітування.

Грантова програма – це система конкурсної підтримки проєктів, що має визначені пріоритети, умови участі, вимоги до заявників, строки реалізації, обсяг фінансування та порядок звітування.

Грантова угода – це офіційний документ між грантодавцем і грантоотримувачем, у якому визначаються умови фінансування, строки виконання, права й обов’язки сторін, порядок використання коштів і звітування.

Грантовий проєкт – це науковий, освітній, інноваційний або прикладний проєкт, що реалізується за рахунок грантової підтримки відповідно до умов грантової програми чи угоди.

Грантодавець – це організація, установа, фонд, програма або інший суб’єкт, який надає фінансову чи організаційну підтримку для виконання проєкту.

Грантоотримувач – це фізична особа, науковий колектив, заклад вищої освіти, наукова установа або інша організація, яка отримала грантову підтримку та відповідає за виконання проєкту.

Графік – це візуальна форма подання кількісних даних, що відображає зміну показників, тенденції, динаміку або залежності між величинами.

Графічний метод – це метод наочного подання й аналізу результатів дослідження за допомогою графіків, діаграм, схем, рисунків та інших візуальних засобів.

Д

Дедукція – це метод логічного мислення, за якого окремий висновок виводиться із загального положення, правила, закону або теорії.

Декларація про використання штучного інтелекту – це повідомлення автора про застосування інструментів штучного інтелекту під час підготовки, редагування, перекладу, структурування або технічного опрацювання наукового тексту.

Джерела наукової інформації – це наукові статті, монографії, дисертації, матеріали конференцій, звіти, статистичні дані, нормативні документи, бази даних, електронні ресурси та інші матеріали, що містять наукові відомості.

Джерело інформації – це друковане чи електронне видання, архівний матеріал, інтернет-ресурс, особиста комунікація, інше джерело, з якого отримано інформацію, що використовується в академічному творі чи навчальній роботі.

Динамічна система – це система, що постійно змінюється, розвивається та реагує на вплив внутрішніх і зовнішніх чинників.

Дисертація – це самостійна кваліфікаційна наукова праця, що містить нові науково обґрунтовані результати та подається для здобуття наукового ступеня.

Діаграма – це графічне зображення даних, яке використовується для порівняння показників, відображення структури, співвідношень або результатів дослідження.

Діаграма Ганта – це інструмент візуального планування, який показує послідовність, тривалість і взаємозв'язок робіт у межах проєкту.

Діалектичний підхід – це науковий підхід, за якого явища та процеси розглядаються у розвитку, взаємозв'язку, суперечностях, змінах і взаємному впливі.

Доведення – це логічний процес обґрунтування істинності певної тези за допомогою аргументів, фактів, доказів і послідовних міркувань.

Додатки – це допоміжні матеріали до наукової роботи, які доповнюють основний текст і можуть містити таблиці, рисунки, розрахунки, анкети, документи, схеми або інші матеріали.

Доказ – це факт, аргумент, положення або сукупність міркувань, що підтверджують істинність певної тези, висновку чи наукового твердження.

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

Доктор філософії – це освітній і водночас науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра.

Докторант – особа, зарахована або прикріплена до закладу вищої освіти (наукової установи) для здобуття ступеня доктора наук.

Докторантура – це форма підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, спрямована на підготовку докторської дисертації та здобуття ступеня доктора наук.

Допоміжна роль штучного інтелекту – це використання штучного інтелекту як інструмента підтримки науковця для редагування, перекладу, структурування або систематизації матеріалу без заміни авторського аналізу й відповідальності.

Доповідь – це усне представлення результатів наукового дослідження перед аудиторією на конференції, семінарі, засіданні або іншому науковому заході.

Допустимі витрати – це витрати, які відповідають правилам грантової програми, безпосередньо пов'язані з реалізацією проєкту та можуть бути профінансовані за рахунок гранту.

Дослідницьке питання – це конкретне питання, на яке дослідник прагне отримати відповідь у процесі наукового дослідження.

Дослідницькі дані – це фактичні, кількісні або якісні відомості, зібрані, створені чи використані під час проведення наукового дослідження.

Достовірність інформації – це властивість інформації бути правдивою, точною, перевіреною та підтвердженою надійними джерелами.

Доцент – це вчене звання, що присвоюється науково-педагогічним працівникам за наукову, педагогічну, методичну та організаційну діяльність.

ДСТУ – це державний стандарт України, який установлює вимоги, правила або норми у певній сфері, зокрема щодо оформлення бібліографічних описів і списків використаних джерел.

Е

Екологічна ефективність – це результативність діяльності або дослідження, що виявляється у зменшенні негативного впливу на довкілля, раціональному використанні ресурсів і підтриманні сталого розвитку.

Економіко-математичні методи – це методи дослідження економічних явищ і процесів за допомогою математичних моделей, розрахунків, рівнянь, статистичних показників і кількісного аналізу.

Економічна ефективність – це співвідношення між отриманим економічним результатом або ефектом і витратами ресурсів, необхідними для його досягнення.

Економічна категорія – це узагальнене наукове поняття, що відображає суттєві властивості, зв'язки та відносини економічних явищ і процесів.

Економічна наука – це система наукових знань про економічні явища, процеси, відносини, закономірності виробництва, розподілу, обміну та споживання благ.

Економічна система – це сукупність економічних відносин, інститутів, ресурсів, суб'єктів і механізмів, що забезпечують організацію господарської діяльності суспільства.

Економічне пізнання – це процес вивчення економічних явищ, процесів і відносин з метою пояснення їхньої сутності, причин, наслідків і закономірностей розвитку.

Економічний ефект – це корисний економічний результат, виражений у прирості доходу, прибутку, економії витрат, підвищенні продуктивності або іншому кількісному показнику.

Економічний закон – це об'єктивний, стійкий і повторюваний зв'язок між економічними явищами, процесами або відносинами.

Експеримент – це метод наукового дослідження, що передбачає активне втручання дослідника в об'єкт або процес для перевірки гіпотези, виявлення зв'язків чи встановлення закономірностей.

Експериментальні розробки – це діяльність, спрямована на створення або вдосконалення технологій, матеріалів, продуктів, процесів, методик чи технічних рішень на основі наукових знань.

Експертне оцінювання – це метод отримання наукової інформації на основі суджень, висновків і оцінок фахівців у певній галузі.

Електронна база даних – це організований цифровий ресурс, що містить упорядковані відомості, документи, публікації, статистичні дані або інші матеріали для пошуку й використання.

Електронна бібліотека – це цифровий інформаційний ресурс, який забезпечує доступ до електронних копій книжок, статей, навчальних матеріалів та інших джерел.

Електронний каталог – це цифрова система пошуку бібліотечних або інформаційних ресурсів за автором, назвою, темою, ключовими словами чи іншими ознаками.

Електронний ресурс – це джерело інформації, доступне в цифровій формі через Інтернет, бази даних, електронні бібліотеки, репозиторії або сайти установ.

Емпіричне пізнання – це рівень пізнання, що ґрунтується на безпосередньому вивченні фактів, спостереженні, вимірюванні, описі, порівнянні та експерименті.

Етапи наукового дослідження – це послідовні стадії виконання наукової роботи, що охоплюють вибір теми, обґрунтування актуальності, визначення мети й завдань, добір методів, збирання інформації, аналіз результатів і формулювання висновків.

Ефект науково-дослідної роботи – це конкретний позитивний результат, отриманий унаслідок виконання або впровадження науково-дослідної роботи.

Ефективність науково-дослідної роботи – це співвідношення між отриманими науковими, економічними, соціальними, технічними чи практичними результатами та витратами ресурсів на виконання науково-дослідної роботи.

Ефективність роботи вченого – це оцінка результативності наукової діяльності окремого дослідника за якістю, кількістю, цитованістю, практичним значенням і впливом його наукових результатів.

Ефективність роботи наукового колективу – це оцінка спільної результативності групи дослідників за отриманими науковими результатами, публікаціями, цитуваннями, проектами, упровадженнями та внеском у розвиток науки.

Ж

Життєвий цикл грантового проєкту – це послідовність етапів від формування ідеї, пошуку конкурсу й підготовки заявки до реалізації, моніторингу, звітування, завершення та поширення результатів.

Журнал відкритого доступу – це наукове періодичне видання, публікації якого доступні читачам безоплатно в мережі Інтернет відповідно до умов відкритого доступу.

З

Завдання дослідження – це конкретні послідовні дії, які необхідно виконати для досягнення мети наукового дослідження.

Завдання науки – це виявлення фактів, пояснення явищ, формулювання законів і закономірностей, розроблення теорій, методів, прогнозів і практичних рекомендацій.

Завдання проєкту – це конкретні дії або напрями роботи, виконання яких забезпечує досягнення мети проєкту.

Загальнонаукові методи дослідження – це методи, що застосовуються в різних галузях науки для пізнання, аналізу, пояснення та узагальнення явищ і процесів.

Загальнонаукові принципи дослідження – це основні вимоги до організації наукового пізнання, які забезпечують об'єктивність, системність, доказовість, достовірність і логічність дослідження.

Заклад вищої освіти – це окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Закон виключеного третього – це логічний закон, за яким із двох суперечливих тверджень одне є істинним, а друге хибним, а третього варіанта не існує.

Закон достатньої підстави – це логічний закон, за яким кожне твердження має бути належно обґрунтоване достатніми доказами, аргументами або підставами.

Закон несуперечності – це логічний закон, за яким два взаємовиключні твердження не можуть бути одночасно істинними щодо одного об'єкта в одному значенні.

Закон тотожності – це логічний закон, за яким кожне поняття або твердження має зберігати визначений зміст у межах одного міркування.

Закономірність – це стійкий, повторюваний і суттєвий зв'язок між явищами, процесами або їхніми властивостями, що виявляється за певних умов.

Запис прочитаного – це фіксація основного змісту, важливих положень, цитат, фактів, висновків і власних думок під час опрацювання джерела.

Запит до штучного інтелекту – це інструкція, питання або завдання, яке користувач формулює для отримання відповіді, пояснення, тексту, структури, перекладу чи іншого результату від інструмента штучного інтелекту.

Захист наукової роботи – це публічне представлення результатів наукового дослідження перед комісією, спеціалізованою радою або іншою уповноваженою аудиторією з метою оцінювання якості виконаної роботи.

Звіт про виконання наукової роботи – це документ, у якому відображаються мета, завдання, етапи, методи, результати, висновки та стан виконання дослідження.

Звітність проєкту – це підготовка й подання грантодавцю інформації про виконані роботи, досягнуті результати, використані ресурси та проблеми.

Згенеровані результати дослідження – це результати, створені інструментом штучного інтелекту без фактичного проведення дослідження.

Здобувач вищої освіти – це особа, яка навчається у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Знання – це результат пізнавальної діяльності людини, що відображає відомості, уявлення, поняття, судження та висновки про явища, процеси й закономірності дійсності.

I

Ідеалізація – це метод наукового пізнання, що полягає у створенні уявного об'єкта або моделі, у якій виділяються істотні ознаки та відкидаються другорядні чи випадкові властивості.

Індекс цитування – це наукометричний показник, який відображає кількість посилань на публікації автора, наукового колективу, установи або видання.

Індексація журналу – це включення наукового журналу до бібліографічної, реферативної, наукової або наукометричної бази даних.

Індивідуальний план аспіранта – це документ, що визначає освітню, наукову, публікаційну, педагогічну та організаційну траєкторію підготовки аспіранта.

Індикатори проєкту – це кількісні або якісні показники, за допомогою яких оцінюється ступінь виконання завдань і досягнення результатів проєкту.

Індукція – це метод логічного мислення, за якого загальний висновок формується на основі аналізу окремих фактів, випадків або спостережень.

Інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на створення, впровадження та поширення нових ідей, технологій, методик або управлінських рішень.

Інституційний репозиторій – це електронне сховище закладу освіти, наукової установи або організації, у якому розміщуються, зберігаються та поширюються наукові, навчальні й дослідницькі матеріали.

Інструмент штучного інтелекту – це програмний засіб на основі штучного інтелекту, який використовується для генерування, редагування, перекладу, аналізу або систематизації інформації.

Інтелектуальна власність – це права на результати творчої, наукової, технічної або іншої інтелектуальної діяльності.

Інтерв'ю – це метод збирання інформації шляхом усної бесіди дослідника з респондентом за визначеною темою, планом або переліком запитань.

Інтернет-інформація – це інформація, розміщена в мережі Інтернет, яка може використовуватися в науковому дослідженні за умови перевірки її достовірності, актуальності та авторитетності джерела.

Інфографіка – це візуальне подання інформації, даних або результатів дослідження за допомогою схем, діаграм, піктограм, числових показників і коротких пояснень.

Інформаційна база дослідження – це сукупність джерел та інших відомостей, використаних для виконання дослідження.

Інформація – це відомості, дані, факти, повідомлення або знання про об'єкти, явища, процеси та зв'язки між ними.

Інформація про фінансування – це відомості про гранти, програми, установи, організації або інші джерела, які забезпечили фінансову підтримку дослідження, публікації чи наукового проєкту.

Історичний метод – це метод наукового дослідження, що передбачає вивчення явищ і процесів у їх виникненні, становленні, розвитку та зміні в конкретних історичних умовах.

К

Кадровий потенціал науки – це сукупність наукових, науково-педагогічних та інших фахівців, які забезпечують проведення наукових досліджень.

Календарний план – це документ або таблиця, у якій визначаються основні етапи, заходи, строки виконання, відповідальні особи та проміжні результати проєкту.

Кваліфікаційна робота – це підсумкова наукова або навчально-дослідна робота здобувача вищої освіти, яка підтверджує рівень його теоретичної, практичної та дослідницької підготовки.

Керівник проєкту – це особа, яка здійснює загальне управління проєктом, координує роботу команди, контролює строки, бюджет, якість результатів і взаємодію з грантодавцем.

Кількісні показники науково-дослідної роботи – це вимірювані характеристики науково-дослідної роботи, зокрема кількість публікацій, цитувань, патентів, звітів, упродовження, грантів або підготовлених кадрів.

Класифікація – це метод упорядкування об'єктів, явищ, понять або джерел за певними ознаками, групами, видами чи типами.

Класифікація наук – це систематизований поділ наук за певними ознаками, зокрема за об'єктом дослідження, предметом, методами, рівнем узагальнення або практичним призначенням.

Ключові поняття – це основні терміни, категорії або смислові одиниці, які розкривають зміст теми дослідження та визначають його теоретичну основу.

Ключові слова – це основні слова або словосполучення, що відображають зміст наукової праці та використовуються для її пошуку, індексації й тематичної ідентифікації.

Колекція джерел – це група збережених і впорядкованих джерел, об'єднаних за темою, розділом, проєктом, автором, роком, типом документа або іншим критерієм.

Команда проєкту – це група осіб, які беруть участь у проєкті, виконують визначені функції та несуть відповідальність за досягнення запланованих результатів.

Комерціалізація результатів науково-дослідної роботи – це перетворення результатів науково-дослідної роботи на продукцію, технології, послуги, розробки або інші об'єкти, які можуть бути впроваджені та використані з економічною вигодою.

Комплексне дослідження – це дослідження, у якому об'єкт вивчається з різних сторін із використанням кількох методів, підходів та джерел інформації.

Комплексний підхід – це науковий підхід, що передбачає всебічне вивчення об'єкта з урахуванням різних аспектів, умов, зв'язків і наслідків його розвитку.

Конкурентоспроможність науковця – це здатність дослідника досягати наукового визнання, публікувати результати досліджень, отримувати цитування, гранти, брати участь у проєктах і розвивати професійну репутацію.

Конкурс грантів – це процедура відбору проєктних заявок на основі критеріїв, експертного оцінювання та відповідності пріоритетам грантодавця.

Конкретизація – це метод наукового пізнання, що полягає в уточненні загальних положень через їх застосування до конкретних об'єктів, явищ, умов або ситуацій.

Конкретнонаукові методи дослідження – це методи, властиві певній науці або групі наук, які застосовуються з урахуванням специфіки їхнього предмета, об'єкта та дослідницьких завдань.

Консорціум – це об'єднання кількох організацій або установ для спільної підготовки та реалізації грантового проєкту, найчастіше у межах міжнародних або міжінституційних програм.

Конспект – це стислий систематизований запис змісту джерела, що відображає його основні положення, логіку викладу, ключові ідеї та висновки.

Консультативна роль штучного інтелекту – це використання штучного інтелекту для надання порад, варіантів формулювань, ідей, структури або пояснень, тоді як остаточні рішення й відповідальність залишаються за людиною.

Контент-аналіз – це метод дослідження змісту інформаційних матеріалів шляхом їх систематичного опрацювання, класифікації та інтерпретації.

Конфіденційні дані – це інформація з обмеженим доступом, яка не підлягає вільному поширенню та може стосуватися персональних, службових, комерційних, наукових або інших закритих відомостей.

Конфіденційність – це режим захисту інформації, що передбачає обмеження доступу до неї та недопущення її розголошення без належного дозволу.

Конфлікт інтересів – це ситуація, за якої особисті, фінансові, професійні або інші інтереси можуть впливати на об'єктивність, неупередженість і доброчесність рішень чи дій особи.

Концепція дослідження – це загальна система ідей, підходів і положень, яка визначає задум, логіку, структуру та основний напрям наукового дослідження.

Кошторис – це деталізований розрахунок витрат за окремими статтями бюджету, що підтверджує фінансову обґрунтованість.

Критерії ефективності науково-дослідної роботи – це ознаки, за якими оцінюють результативність науково-дослідної роботи, зокрема новизну, практичну значущість, достовірність, економічний ефект, упровадження та науковий вплив.

Критерії оцінювання наукової роботи – це ознаки, за якими визначають якість наукової роботи, зокрема актуальність, новизну, логічність, обґрунтованість, самостійність, практичну значущість і правильність оформлення.

Критичний огляд літератури – це аналітичне опрацювання наукових джерел, що передбачає не лише їх опис, а й порівняння підходів, оцінювання аргументів, виявлення суперечностей і невирішених аспектів проблеми.

Круглий стіл – це форма наукової дискусії, що передбачає обговорення актуальної проблеми за участю всіх зацікавлених осіб.

Л

Ліцензії Creative Commons – це стандартизовані відкриті ліцензії, які визначають умови використання, поширення, адаптації та цитування матеріалів.

Логіка дослідження – це послідовність і взаємозв'язок основних елементів наукової роботи: теми, проблеми, мети, завдань, методів, результатів і висновків.

Логіко-структурна матриця – це інструмент планування проєкту, що відображає зв'язок між метою, завданнями, результатами, заходами, індикаторами, джерелами перевірки та ризиками.

Логічна помилка – це порушення правил мислення, доказу або аргументації, що призводить до неправильного, суперечливого чи недостатньо обґрунтованого висновку.

Логічний метод – це метод наукового пізнання, що передбачає вивчення об'єкта через виявлення його внутрішньої структури, зв'язків, закономірностей і логіки розвитку.

Логічні оператори – це спеціальні слова або символи, які використовуються для уточнення пошукового запиту, лапки, дужки або інші засоби пошуку.

М

Магістр – це ступінь вищої освіти, що здобувається на другому рівні вищої освіти та передбачає поглиблену професійну, наукову або дослідницьку підготовку.

Матеріали конференції – це збірник тез доповідей підготовлених за результатами проведення наукової конференції.

Матеріали та методи – це структурна частина наукової статті або роботи, у якій описуються джерела інформації, дані, методи, підходи та прийоми, використані для проведення дослідження.

Матриця ризиків – це інструмент управління ризиками, який дає змогу визначити ймовірність виникнення ризику, силу його впливу та заходи реагування.

Машинозчитуваність – це властивість даних або документів бути поданими у форматі, який може автоматично оброблятися комп'ютерними програмами без потреби ручного введення чи перетворення.

Межі дослідження – це просторові, часові, галузеві, методичні або змістові обмеження, у межах яких проводиться наукове дослідження та інтерпретуються його результати.

Менеджер бібліографії – це програма або електронний сервіс для збереження, упорядкування, цитування і автоматичного формування списку використаних джерел.

Мета дослідження – це очікуваний кінцевий науковий результат, на досягнення якого спрямоване дослідження.

Мета науки – це отримання, обґрунтування, систематизація та використання достовірних знань про природу, суспільство, людину, мислення й закономірності розвитку явищ.

Мета проєкту – це узагальнений кінцевий результат, якого планується досягти в процесі реалізації проєкту.

Метадані – це описові відомості про джерело, публікацію, набір даних або інший цифровий об'єкт, зокрема автор, назва, рік, видавець, журнал, DOI, URL, ключові слова та інші характеристики.

Метод дослідження – це спосіб пізнання, аналізу або вивчення об'єкта, який використовується для отримання наукових результатів.

Методика дослідження – це сукупність способів, процедур, інструментів і послідовних дій, що застосовуються для виконання дослідницьких завдань.

Методологія дослідження – це система принципів, підходів, методів і правил, які визначають логіку, організацію та спосіб проведення конкретного наукового дослідження.

Методологія науки – це вчення про принципи, підходи, методи, способи й логіку організації наукового пізнання.

Методологія наукового дослідження – це система наукових принципів, підходів, методів, правил і прийомів, що забезпечують планування, проведення, обґрунтування та перевірку результатів дослідження.

Міждисциплінарне дослідження – це дослідження, що поєднує знання, методи, підходи та інструменти різних наук для комплексного вивчення складного об'єкта або проблеми.

Міждисциплінарність – це поєднання підходів, понять, методів і результатів різних наук для глибшого та комплексного дослідження явищ і процесів.

Мовне редагування – це поліпшення граматики, лексики, стилю, точності, зрозумілості та академічності тексту без зміни його авторського змісту.

Моделювання – це метод наукового дослідження, що полягає у створенні моделі об'єкта, явища або процесу для вивчення його властивостей, зв'язків, структури чи поведінки.

Моніторинг проєкту – це систематичне спостереження за ходом виконання проєкту, використанням ресурсів, досягненням індикаторів і дотриманням умов грантової угоди.

Монографічний метод – це метод поглибленого вивчення окремого об'єкта, явища, підприємства, установи, регіону, процесу або проблеми.

Монографія – це наукова праця, у якій комплексно, системно й поглиблено досліджено певну проблему, тему або науковий напрям.

Н

Навчальна робота – це результат виконання здобувачем освіти навчального завдання (навчальних завдань), відображений у текстовій, візуальній, аудіовізуальній, пластичній, цифровій чи іншій формі.

Назва статті – це заголовок наукової публікації, який стисло й точно відображає її тему, зміст, об'єкт або основну ідею дослідження.

Наука – це сфера людської діяльності, спрямована на отримання, обґрунтування, систематизацію та використання достовірних знань про природу, суспільство, людину й мислення.

Наукова аргументація – це логічне обґрунтування наукових положень, тверджень і висновків за допомогою фактів, доказів, джерел і послідовних міркувань.

Наукова дискусія – це обговорення наукових ідей, підходів, результатів або висновків з метою їх уточнення, критичного аналізу та розвитку.

Наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань, розв'язання наукових проблем і практичне використання результатів досліджень.

Наукова ідея – це основна думка, задум або положення, що визначає напрям, логіку та зміст наукового дослідження.

Наукова інформація – це інформація, що відображає результати наукового пізнання, досліджень, спостережень, експериментів, узагальнень і висновків.

Наукова інфраструктура – це сукупність установ, лабораторій, обладнання, баз даних, бібліотек, репозиторіїв, інформаційних систем і сервісів, які забезпечують проведення наукових досліджень.

Наукова комунікація – це обмін науковою інформацією, результатами досліджень, ідеями та висновками між ученими, здобувачами освіти, установами й іншими учасниками наукової діяльності.

Наукова концепція – це система поглядів, ідей і теоретичних положень, що визначає певний підхід до пояснення явища, процесу або наукової проблеми.

Наукова конференція – це організований науковий захід, на якому дослідники представляють, обговорюють і апробують результати своїх досліджень.

Наукова лабораторія – це підрозділ або заклад, де проводяться експериментальні, аналітичні, прикладні чи теоретичні дослідження.

Наукова література – це сукупність друкованих та електронних праць, у яких висвітлюються результати досліджень, теорії, методи, підходи й висновки.

Наукова новизна – це характеристика результатів дослідження, яка показує, що саме є новим, уточненим, удосконаленим або подальше розвиненим у роботі.

Наукова обґрунтованість – це відповідність положень, висновків і результатів дослідження фактам, доказам, джерелам, методам і логіці наукового пізнання.

Наукова парадигма – це визнана науковою спільнотою система положень, методів, цінностей і підходів, яка визначає спосіб пояснення певної групи явищ.

Наукова проблема – це складне теоретичне або практичне питання, яке потребує наукового осмислення, обґрунтування та розв'язання.

Наукова програма – це сукупність взаємопов'язаних наукових проєктів, тем і заходів, об'єднаних спільною метою, тематикою та очікуваними результатами.

Наукова публікація – це оприлюднений результат наукової діяльності, у якому викладено наукові положення, результати, висновки й рекомендації.

Наукова репутація – це узагальнена оцінка професійного рівня, результативності, добросовісності та визнання науковця в академічній спільноті.

Наукова робота – це результат наукової діяльності, поданий у формі статті, монографії, дисертації, звіту, проєкту, методики, розробки або іншого наукового продукту.

Наукова стаття – це вид наукової публікації, у якому подано постановку проблеми, аналіз досліджень, мету, методи, результати, висновки та список використаних джерел.

Наукова установа – це організація, основною діяльністю якої є проведення наукових, науково-технічних, дослідно-конструкторських або експериментальних робіт.

Наукова школа – це спільнота науковців, об'єднаних спільним напрямом досліджень, методологією, науковими традиціями та підготовкою нових дослідників.

Наукове дослідження – це цілеспрямований процес вивчення об'єкта, явища або процесу з використанням наукових методів для отримання нових знань, висновків і практичних рекомендацій.

Наукове консультування – це надання здобувачеві або досліднику наукової, методичної та організаційної допомоги під час виконання дослідження.

Наукове пізнання – це особливий вид пізнавальної діяльності, що ґрунтується на об'єктивності, доказовості, системності, логічності та використанні наукових методів.

Науковий апарат дослідження – це сукупність основних елементів наукової роботи: актуальності, проблеми, мети, завдань, об'єкта, предмета, методів, новизни, практичного значення та результатів.

Науковий висновок – це узагальнене положення, отримане в результаті дослідження та логічно пов'язане з його метою, завданнями й результатами.

Науковий ефект – це результат дослідження, що виявляється в отриманні нових знань, розвитку теорії, методології, понять або дослідницького інструментарію.

Науковий звіт – це документ, у якому подано мету, завдання, методи, хід виконання, результати та висновки науково-дослідної роботи.

Науковий закон – це об’єктивний, істотний, стійкий і повторюваний зв’язок між явищами, процесами або їхніми властивостями.

Науковий керівник – це науково-педагогічний або науковий працівник, який спрямовує дослідження здобувача, надає консультації та контролює виконання наукової роботи.

Науковий колектив – це група дослідників, які спільно виконують науково-дослідну роботу, реалізують науковий проєкт або працюють над спільною проблематикою.

Науковий огляд – це узагальнений аналіз наукових джерел за темою дослідження з метою визначення стану вивчення проблеми, основних підходів і дискусійних питань.

Науковий підхід – це загальна орієнтація дослідника на певний спосіб розуміння, аналізу та пояснення об’єкта дослідження.

Науковий працівник – це фахівець, який професійно здійснює наукову, науково-технічну або науково-організаційну діяльність.

Науковий проєкт – це комплекс взаємопов’язаних дослідницьких завдань, спрямованих на досягнення конкретного наукового результату.

Науковий результат – це нове знання, висновок, положення, модель, методика, технологія, рекомендація або інший продукт, отриманий у процесі наукової діяльності.

Науковий статус джерела – це характеристика джерела, що відображає його наукову надійність, авторитетність, рецензованість, академічне визнання та придатність для використання в дослідженні.

Науковий ступінь – це офіційне визнання рівня наукової кваліфікації особи, здобуте за результатами виконання та захисту наукового дослідження.

Науковий факт – це достовірно встановлена й перевірена інформація про явище, процес, подію або зв’язок, яка використовується як основа для наукового аналізу.

Науковий центр – це організація або підрозділ, що об’єднує науковців, лабораторії, проєкти чи установи для проведення досліджень у певному напрямі.

Науково-дослідна робота – це цілеспрямована наукова діяльність, спрямована на отримання нових знань, розв’язання наукових або практичних проблем і створення наукових результатів.

Науково-дослідна робота здобувачів – це система навчальної, пошукової, аналітичної та дослідницької діяльності здобувачів освіти, спрямована на формування наукових компетентностей і отримання дослідницьких результатів.

Науково-дослідний інститут – це спеціалізована наукова установа, що проводить фундаментальні, прикладні або експериментальні дослідження у певній галузі науки.

Науково-педагогічний працівник – це працівник закладу вищої освіти, який поєднує освітню, методичну, наукову та організаційну діяльність.

Науково-технічна діяльність – це діяльність, пов’язана зі створенням, розвитком, удосконаленням і впровадженням нових технологій, технічних рішень.

Науково-технічний потенціал – це сукупність кадрових, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, організаційних та інтелектуальних ресурсів, необхідних для розвитку науки й технологій.

Наукові нотатки – це короткі записи, виписки, коментарі, узагальнення або ідеї дослідника, створені під час опрацювання джерел і виконання наукової роботи.

Наукометрична база даних – це електронна база, що містить відомості про наукові публікації, авторів, журнали, цитування та використовується для аналізу наукової активності й впливу.

Наукометричні показники – це кількісні характеристики наукової діяльності та впливу дослідника, колективу, установи або журналу, зокрема кількість публікацій, цитувань і h-індекс.

Національна академія наук України – це вища наукова організація України, що об'єднує наукові установи та координує фундаментальні й прикладні дослідження.

Національний репозиторій – це електронна система збереження, накопичення та надання доступу до наукових, освітніх або дослідницьких матеріалів на рівні держави.

Недоборчесне використання результатів – це оприлюднення текстів, зображень, моделей, даних, інших результатів, згенерованих штучним інтелектом, як результатів власної академічної діяльності, якщо цей факт не зазначено в академічному творі чи супровідних матеріалах до нього.

Недоборчесне оцінювання – це свідоме порушення вимог щодо оцінювання, визначених Законом України «Про академічну доборчесність», законодавством, внутрішніми актами, умовами конкурсу, що призвело до завищення або заниження оцінки результатів академічної діяльності.

Недозволена допомога – це надання допомоги, не передбаченої умовами навчального, конкурсного завдання, яка призвела або могла призвести до викривлення оцінки результатів академічної діяльності.

Недостовірна інформація – це інформація, яка не підтверджена надійними джерелами, містить помилки, неточності, викривлені факти або неправдиві відомості.

Несамостійне виконання завдання – це виконання навчального, конкурсного завдання, зокрема під час оцінювання результатів навчання, із залученням не дозволених для використання джерел інформації, технічних засобів та/або недозвальної допомоги іншої особи (інших осіб).

Нормативно-правові акти – це офіційні документи, що встановлюють, змінюють або скасовують правові норми та можуть використовуватися як джерела інформації в дослідженні.

О

Об'єкт дослідження – це явище, процес, система або сукупність відносин, на які спрямована пізнавальна діяльність дослідника.

Об'єкт пізнання – це частина реальності, явище, процес або система, на які спрямована пізнавальна діяльність суб'єкта.

Обґрунтування теми дослідження – це пояснення вибору теми, її актуальності, наукової значущості, практичної потреби та зв'язку з наявними дослідженнями.

Обман – це свідоме (умисне) надання чи оприлюднення будь-якої неправдивої інформації про себе (інших осіб) чи про результати своєї (інших осіб) академічної діяльності.

Обмеження дослідження – це межі, у яких отримані результати є коректними та можуть бути інтерпретовані, зокрема часові, просторові, галузеві, методичні або інформаційні обмеження.

Огляд літератури – це частина наукової роботи, у якій аналізуються попередні дослідження, порівнюються підходи і визначаються невирішені аспекти проблеми.

Опис – це метод фіксації ознак, властивостей, стану або особливостей об'єкта дослідження.

Оприлюднення результатів дослідження – це доведення результатів наукової роботи до наукової спільноти або громадськості через публікації, виступи, репозиторії, електронні ресурси чи профілі науковця.

Організаційна ефективність – це здатність результатів діяльності або науково-дослідної роботи покращувати організацію праці, управління, планування, координацію чи використання ресурсів.

Організація науки – це сукупність установ, органів управління, механізмів фінансування, програм, проєктів і форм взаємодії, які забезпечують функціонування та розвиток наукової сфери.

Організація науково-дослідної роботи – це планування, координація, виконання, контроль і оцінювання дослідницьких завдань у межах наукової, освітньої або освітньо-наукової діяльності.

Основний матеріал – це центральна частина наукової статті або роботи, у якій викладаються результати дослідження, їх аналіз, обґрунтування, інтерпретація та авторські висновки.

Оформлення наукової роботи – це дотримання установлених вимог до структури, тексту, посилань, таблиць, рисунків, списку джерел, додатків і загального вигляду наукової праці.

Оцінювання проєкту – це аналіз результативності, ефективності, якості, впливу та сталості проєкту на основі визначених критеріїв і показників.

Очікувані результати – це конкретні продукти, зміни або ефекти, які мають бути досягнуті внаслідок реалізації проєкту.

П

Патент – це охоронний документ, що засвідчує право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок або інше технічне рішення.

Партнерство – це форма співпраці між учасниками проєкту, що передбачає розподіл ролей, ресурсів, відповідальності та спільне досягнення результатів.

Первинне джерело – це джерело, у якому вперше подано оригінальні результати дослідження, фактичні дані, авторські висновки або нові наукові положення.

Переказ джерела – це передання змісту ідей, положень або висновків іншого автора власними словами з обов'язковим посиланням на джерело.

Переклад наукового тексту з використанням штучного інтелекту – це застосування інструментів штучного інтелекту для перекладу фрагментів статей або інших академічних матеріалів з обов'язковою авторською перевіркою точності.

Персональні дані – це відомості про конкретну особу, за якими її можна прямо або опосередковано ідентифікувати.

Перспективи подальших досліджень – це напрями наукового опрацювання проблеми, які залишилися нерозкритими або потребують поглибленого вивчення.

Першоджерело – це оригінальне джерело інформації, у якому безпосередньо подано авторську ідею, результати дослідження, фактичні дані або висновки.

Пізнавальний пошук – це процес виявлення, аналізу, пояснення та розв’язання наукової проблеми шляхом послідовного використання методів дослідження.

Пізнання – це процес активного відображення людиною дійсності, спрямований на отримання, осмислення, перевірку та систематизацію знань.

Плагіат – це використання чужих текстів, ідей, результатів, даних, зображень або інших матеріалів без належного зазначення автора чи джерела.

Повторне використання наукових даних – це застосування раніше зібраних, створених або оприлюднених дослідницьких даних для нових наукових завдань, перевірки результатів або подальшого аналізу.

Показники ефективності науково-дослідної роботи – це кількісні або якісні характеристики, за допомогою яких оцінюють результативність, наукову цінність, практичну значущість і вплив науково-дослідної роботи.

Поняття – це форма мислення, що відображає істотні ознаки предмета, явища, процесу або зв’язку між ними.

Попередній захист – це обговорення готової або майже готової наукової роботи на кафедрі, у науковому підрозділі чи перед фахівцями до офіційного захисту.

Порівняння – це метод дослідження, що полягає у встановленні подібностей і відмінностей між об’єктами, явищами, процесами або показниками.

Порушення академічної доброчесності – це дія чи бездіяльність суб’єкта академічної діяльності, передбачена Законом України «Про академічну доброчесність» або спеціальними законами.

Посилання на джерело – це вказівка на використане джерело інформації, яка дає змогу ідентифікувати автора, назву, рік публікації та інші бібліографічні відомості.

Постановка проблеми – це обґрунтування наукової або практичної проблеми, яка потребує дослідження, пояснення чи розв’язання.

Постпринт – це версія наукової публікації після рецензування та внесення авторських правок, яка може відрізнитися від остаточної видавничої версії.

Поширення результатів – це комплекс дій, спрямованих на інформування наукової спільноти, цільових груп, партнерів і громадськості про результати проєкту через публікації, презентації, заходи, вебресурси, звіти або рекомендації.

Пошук наукової інформації – це процес виявлення, відбору та аналізу наукових джерел, даних і матеріалів, необхідних для виконання дослідження.

Пошуковий запит – це слово, словосполучення, фраза або комбінація ключових слів і операторів, за допомогою яких здійснюється пошук інформації.

Практичне значення дослідження – це можливість використання результатів наукової роботи у практичній діяльності або подальших дослідженнях.

Практичний результат – це результат дослідження, який може бути безпосередньо застосований для розв’язання конкретних виробничих, економічних, соціальних, освітніх або управлінських завдань.

Презентація – це форма візуального подання інформації, що містить основні положення, результати, висновки або рекомендації у вигляді слайдів, схем, таблиць, рисунків чи діаграм.

Презентація результатів дослідження – це публічне представлення основних положень, результатів, висновків і практичного значення наукового дослідження.

Предмет дослідження – це конкретні властивості, зв'язки, або закономірності об'єкта, які безпосередньо вивчаються в межах наукової роботи.

Предмет пізнання – це окремі сторони, властивості, зв'язки або закономірності об'єкта, на які спрямована пізнавальна діяльність суб'єкта.

Препринт – це версія наукової роботи, оприлюднена до офіційного рецензування та публікації у журналі або збірнику.

Прикладний результат – це результат науково-дослідної роботи, що має практичне значення та може бути використаний для розв'язання конкретних завдань у певній сфері діяльності.

Прикладні дослідження – це наукові дослідження, спрямовані на практичне використання знань для розв'язання конкретних виробничих, економічних, соціальних, управлінських або технологічних завдань.

Принципи FAIR – це принципи організації дослідницьких даних, за якими вони мають бути доступними для пошуку, доступу, взаємодії з іншими системами та повторного використання.

Принципи відкритої науки – це основні засади наукової діяльності, що передбачають відкритий доступ до публікацій, даних, методів, результатів досліджень і прозору наукову комунікацію.

Приписування авторства – це оприлюднення твору, серед авторів якого зазначена особа, яка не брала участі у його створенні.

Приховане використання штучного інтелекту – це застосування інструментів штучного інтелекту без повідомлення про це у випадках, коли правила установи, журналу або завдання вимагають декларування такого використання.

Проблемна ситуація – це стан наукового пізнання або практики, за якого наявних знань недостатньо для пояснення певного явища, процесу чи розв'язання конкретного завдання.

Проектна ідея – це початковий задум проєкту, який відображає проблему, можливий спосіб її розв'язання, очікуваний результат і значущість для науки, освіти, практики або суспільства.

Проектне управління – це система планування, організації, координації, контролю та оцінювання робіт, спрямованих на досягнення визначених результатів у межах установлених строків, бюджету й вимог до якості.

Промпт – це чітко сформульований запит або інструкція для штучного інтелекту із зазначенням завдання, теми, очікуваного формату, стилю, обсягу чи критеріїв відповіді.

Професор – це вчене звання, що присвоюється фахівцям із вагомими науковими здобутками, високим рівнем педагогічної майстерності та значним внеском у підготовку кадрів.

Профіль науковця – це електронна сторінка або обліковий запис дослідника, що містить інформацію про його публікації, наукові інтереси, цитування, ідентифікатори та результати наукової діяльності.

Публікаційна активність – це інтенсивність оприлюднення результатів наукової діяльності у вигляді статей, монографій, тез, звітів, розділів монографій та інших наукових праць.

Публічний виступ – це усне представлення результатів дослідження або іншої інформації перед аудиторією з дотриманням логіки викладу, наукового стилю та встановленого регламенту.

Р

Регламент виступу – це встановлений порядок і тривалість представлення доповіді, відповідей на запитання та обговорення результатів дослідження.

Редакційна колегія – це група фахівців, відповідальна за наукову політику журналу або збірника, організацію рецензування, добір матеріалів і ухвалення редакційних рішень.

Редагування тексту з використанням штучного інтелекту – це застосування інструментів штучного інтелекту для виправлення мовних, стилістичних, логічних або структурних недоліків тексту без зміни його авторського змісту.

Результативність науково-дослідної роботи – це ступінь досягнення мети, виконання завдань і отримання запланованих наукових, практичних або прикладних результатів науково-дослідної роботи.

Результати дослідження – це нові або уточнені знання, висновки, положення, моделі, методики, рекомендації чи інші здобутки, отримані в процесі наукової роботи.

Рекомендації – це практично спрямовані пропозиції, сформульовані на основі результатів наукового дослідження для їх подальшого використання.

Релевантність джерела – це відповідність наукового джерела темі, меті, завданням, предмету та проблематиці дослідження.

Релевантність інформації – це відповідність знайденої інформації темі, меті, завданням і предмету наукового дослідження.

Репозиторій – це електронне сховище для збереження, систематизації, поширення та забезпечення доступу до наукових, освітніх або дослідницьких матеріалів.

Ресурси науково-дослідної роботи – це засоби, необхідні для виконання науково-дослідної роботи.

Реферування – це стислий виклад змісту джерела із зазначенням його основних ідей, положень, результатів і висновків.

Рецензент – це фахівець, який здійснює експертне оцінювання наукової роботи, статті, дисертації, проєкту або іншого академічного матеріалу та готує висновок щодо його якості.

Рецензування – це процедура експертного оцінювання наукової праці з метою визначення її актуальності, новизни, обґрунтованості, достовірності, якості та відповідності встановленим вимогам.

Рецензія – це письмовий відгук фахівця на наукову роботу, у якому подано її оцінку, зауваження, переваги, недоліки та висновок щодо можливості захисту, публікації або доопрацювання.

Ризики використання штучного інтелекту – це можливі негативні наслідки застосування штучного інтелекту, зокрема помилки, вигадані джерела, недостовірна інформація, порушення академічної доброчесності або витік даних.

Ризик проєкту – це потенційна подія або обставина, яка може негативно вплинути на строки, бюджет, якість, результати або репутацію проєкту.

Рисунок – це візуальний елемент наукової роботи, який може містити схему, графік, діаграму, модель, карту, зображення або інший ілюстративний матеріал для пояснення результатів дослідження.

Рівні наукового дослідження – це ступені пізнання об'єкта дослідження, що відображають різну глибину його вивчення.

Розділ монографії – це самостійна частина одноосібної або колективної монографії, присвячена окремому аспекту наукової проблеми та оформлена як завершений науковий текст.

Розрахунково-аналітичний метод – це метод дослідження, що поєднує кількісні розрахунки з аналітичним поясненням отриманих результатів, тенденцій, зв'язків або закономірностей.

Розширена анотація – це детальний виклад змісту наукової праці, який може містити постановку проблеми, мету, методологію, інформаційну базу, результати, новизну, практичну значущість і висновки.

Роль науки – це значення науки у розвитку суспільства, економіки, освіти, культури, техніки, управління та практичної діяльності людини.

Рукопис – це текст наукової статті, монографії, дисертації або іншого матеріалу, підготовлений автором для подання.

С

Самоплагіат – це оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів без зазначення інформації про джерело попереднього оприлюднення.

Самостійність дослідження – це здатність дослідника самостійно формулювати проблему, визначати мету й завдання, добирати методи, аналізувати джерела, отримувати результати та робити висновки.

Санкція за порушення академічної доброчесності – це визначений Законом України «Про академічну доброчесність», спеціальними законами у сфері освіти і науки захід впливу на фізичну особу, яка вчинила порушення академічної доброчесності.

Семінар – це форма наукового або навчального обговорення, під час якої розглядаються результати дослідження, методичні питання, теоретичні положення або окремі наукові проблеми.

Синтез – це метод наукового дослідження, що полягає в об'єднанні окремих елементів, ознак, частин або результатів у цілісне уявлення про об'єкт.

Систематизація – це метод упорядкування знань, фактів, джерел, даних або результатів дослідження за певною логікою, критеріями, групами чи ознаками.

Системний метод – це метод наукового дослідження, за якого об'єкт розглядається як цілісна система взаємопов'язаних елементів, що функціонують у певному середовищі.

Системний підхід – це науковий підхід, який передбачає вивчення об’єкта як цілісної системи з урахуванням її структури, елементів, зв’язків, функцій і взаємодії із зовнішнім середовищем.

Соціальна ефективність – це результативність діяльності або науково-дослідної роботи, що виявляється у позитивному впливі на суспільство, якість життя, освіту, працю, управління або соціальну безпеку.

Соціальний ефект – це позитивні зміни в суспільстві, соціальних умовах, якості життя, зайнятості, освіті або управлінні, спричинені використанням результатів дослідження.

Соціологічні методи – це методи збирання й аналізу інформації про соціальні явища, думки, поведінку, оцінки та потреби людей, зокрема анкетування, інтерв’ю, спостереження та опитування.

Спеціальні методи дослідження – це методи, що використовуються для розв’язання конкретних дослідницьких завдань у межах певної галузі науки, теми або об’єкта дослідження.

Список використаних джерел – це перелік джерел, на які автор посилається в тексті наукової роботи та які були використані під час проведення дослідження.

Співфінансування – це частина ресурсів, що надається заявником, партнерами або іншими джерелами для реалізації проекту.

Спостереження – це емпіричний метод цілеспрямованого й систематичного вивчення об’єкта, явища або процесу без активного втручання дослідника в його перебіг.

Спростування – це логічне обґрунтування хибності, помилковості або недостатньої доведеності певного твердження, тези чи аргументу.

Сталість результатів – це здатність отриманих результатів проекту зберігатися, використовуватися або розвиватися після завершення грантового фінансування.

Старший дослідник – це вчене звання, що присвоюється науковим працівникам за вагомі результати наукової діяльності, дослідницький досвід і професійні досягнення.

Статистичний метод – це метод збирання, оброблення, аналізу та інтерпретації кількісних даних для виявлення тенденцій, закономірностей, зв’язків і відмінностей.

Статистичні дані – це кількісні показники, що характеризують явища, процеси, об’єкти або тенденції та використовуються для аналізу в науковому дослідженні.

Стейкхолдери – це зацікавлені сторони, які впливають на проєкт або зазнають впливу його результатів, зокрема грантодавці, партнери, виконавці, цільові групи, органи влади, бізнес, громадськість.

Стиль цитування – це система правил оформлення посилань у тексті та списку використаних джерел, наприклад ДСТУ, APA, Chicago або Harvard.

Структура наукової статті – це логічно впорядкована сукупність основних елементів статті, зокрема назви, відомостей про автора, анотації, ключових слів, вступу, мети, методів, результатів, висновків і списку джерел.

Структурний метод – це метод дослідження, спрямований на вивчення будови об’єкта, його складових елементів, внутрішніх зв’язків і співвідношень між ними.

Суб’єкт пізнання – це особа, група осіб або наукова спільнота, які здійснюють пізнавальну діяльність і отримують знання про об’єкт.

Суб'єкти академічної діяльності – це педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники, інші вчені, здобувачі освіти, вступники, учасники та організатори конкурсів, експерти у сфері освіти і науки, суб'єкти освітньої діяльності, суб'єкти наукової діяльності.

Судження – це форма мислення, у якій стверджується або заперечується певний зв'язок між предметами, явищами, поняттями чи їх ознаками.

Сумісність дослідницьких даних – це властивість даних бути придатними для поєднання, обміну, порівняння та використання в різних інформаційних системах, форматах і дослідницьких середовищах.

Суспільні науки – це група наук, що вивчають суспільство, соціальні відносини, економіку, політику, право, культуру, поведінку людей і закономірності суспільного розвитку.

Схиляння до порушення академічної доброчесності – це прохання, вмовляння, доручення (вказівка), погроза, примушування, тиск чи будь-яка інша форма спонукання особи до вчинення порушення академічної доброчесності.

Схема – це умовне графічне зображення зв'язків, етапів, елементів, структури або логіки досліджуваного процесу чи явища.

Т

Таблиця – це форма систематизованого подання інформації, даних або результатів дослідження у вигляді рядків і стовпців.

Табличний метод – це метод подання, систематизації та аналізу даних у вигляді таблиць для полегшення їх порівняння, узагальнення й інтерпретації.

Тези доповіді – це стислий виклад основних положень, результатів і висновків дослідження, підготовлений для участі в конференції або іншому науковому заході.

Тема дослідження – це стисло сформульований напрям наукового пошуку, який відображає зміст, межі, об'єкт, предмет і проблематику дослідження.

Теоретичне пізнання – це рівень наукового пізнання, спрямований на узагальнення фактів, формування понять, гіпотез, теорій, моделей і виявлення закономірностей.

Теорія – це система наукових положень, понять, принципів, законів і висновків, що пояснює певну сферу явищ та розкриває їхні закономірності.

Технічна ефективність – це результативність діяльності або науково-дослідної роботи, що виявляється у створенні, удосконаленні чи поліпшенні технологій, обладнання, матеріалів, процесів або технічних рішень.

Технічна роль штучного інтелекту – це використання штучного інтелекту для допоміжних операцій, зокрема редагування, перекладу, форматування, скорочення, перевірки повторів або впорядкування тексту.

Технологія дослідницької роботи – це послідовна організація етапів, процедур, методів і дій, спрямованих на отримання, перевірку, узагальнення та оформлення наукових результатів.

У

УДК – це універсальна десяткова класифікація, яка використовується для тематичного індексування наукових, навчальних і бібліотечних матеріалів.

Узагальнення – це метод наукового пізнання, що полягає в переході від окремих фактів, ознак або результатів до ширших висновків, положень чи закономірностей.

Умовивід – це форма мислення, за допомогою якої з одного або кількох суджень логічно виводиться нове судження.

Уповноважена особа – це педагогічний, науково-педагогічний, науковий працівник закладу освіти, наукової установи, уповноважений відповідно до Закону України «Про академічну доброчесність» реагувати на порушення академічної доброчесності, розглядати повідомлення про порушення академічної доброчесності та/або застосовувати заходи реагування на порушення академічної доброчесності, визначені відповідно до Закону України «Про академічну доброчесність» внутрішнім актом.

Уповноважений орган – це колегіальний орган закладу освіти, наукової установи, уповноважений відповідно до Закону України «Про академічну доброчесність» розглядати повідомлення про порушення академічної доброчесності та/або застосовувати заходи реагування на порушення академічної доброчесності, визначені відповідно до Закону України «Про академічну доброчесність» внутрішнім актом.

Управління наукою – це система організаційних, правових, фінансових, адміністративних та інформаційних заходів, спрямованих на розвиток, координацію й підтримку наукової діяльності.

Ф

Фабрикація – це вигадкування суб'єктом академічної діяльності даних чи фактів про результати власної академічної діяльності.

Факт – це достовірно встановлена подія, явище, показник або обставина, що використовується як основа для аналізу, доказу чи наукового висновку.

Фальсифікація – це свідома зміна чи модифікація наявних даних, що призводить до створення завідомо неправдивої інформації щодо результатів академічної діяльності.

Фальшиві цитати – це цитати, які не відповідають реальному тексту джерела, приписані не тому автору або створені без існування справжнього першоджерела.

Фіктивні джерела – це джерела, які не існують, не були реально використані автором або мають неправдиво подані бібліографічні відомості.

Філософське пізнання – це вид пізнання, спрямований на осмислення буття, мислення, суспільства, людини та її місця у світі.

Фільтрація джерел – це відбір знайдених наукових матеріалів за певними критеріями, зокрема роком публікації, мовою, типом документа, тематикою, авторитетністю або релевантністю.

Фінансова звітність – це частина звітності, що підтверджує цільове й обґрунтоване використання коштів на основі кошторисів, договорів, актів, платіжних документів та інших підтвердних матеріалів.

Формалізація – це метод наукового пізнання, що полягає у поданні змісту явищ, процесів або зв'язків за допомогою символів, формул, схем, моделей чи логічних структур.

Форми наукової діяльності – це способи організації та реалізації наукової роботи, зокрема дослідження, проекти, експерименти, публікації, конференції, експертизи, розробки та звіти.

Формулювання завдань дослідження – це визначення конкретних послідовних дій, які необхідно виконати для досягнення мети наукового дослідження.

Формулювання мети дослідження – це чітке визначення очікуваного кінцевого наукового результату, на досягнення якого спрямована дослідницька робота.

Фундаментальні дослідження – це наукові дослідження, спрямовані на отримання нових теоретичних знань про основні закономірності розвитку природи, суспільства, економіки, людини або мислення.

Функціональний метод – це метод дослідження, що передбачає вивчення об'єкта через його функції, призначення, роль і взаємодію з іншими елементами системи.

Ц

Цитата – це дослівно відтворений фрагмент тексту іншого автора, який береться в лапки та супроводжується посиланням на джерело.

Цитованість – це кількість посилань інших авторів на наукові праці дослідника, наукового колективу, установи або видання.

Цитування – це використання фрагментів, ідей, даних, положень або висновків інших авторів із належним посиланням на джерело.

Цифрова присутність науковця – це представлення дослідника в електронному науковому просторі через профілі, публікації, ідентифікатори, репозиторії, сайти установ і наукометричні бази.

Цифровий ідентифікатор науковця – це унікальний електронний ідентифікатор, який дає змогу точно розпізнати автора та пов'язати його з публікаціями, проектами, грантами й іншими результатами діяльності.

Цифрові інструменти наукового дослідження – це електронні сервіси, програми, бази даних і платформи, які використовуються для пошуку, збереження, аналізу, цитування, організації та представлення наукової інформації.

Цільова аудиторія – це група осіб, для яких призначене представлення результатів дослідження, зокрема науковці, здобувачі освіти, викладачі, практики, управлінці або громадськість.

Цільова група – це група осіб, організацій або спільнот, на потреби яких спрямований проєкт і які безпосередньо залучаються до його реалізації або використання результатів.

Ч

Член-кореспондент – це академічне звання, що надається вченому, обраному до складу академії наук за значні наукові здобутки, високий рівень професійної діяльності та вагомий внесок у розвиток певної галузі науки.

Ш

Шаблонність тексту – це надмірна типовість, загальність і повторюваність формулювань, що знижує оригінальність, глибину та наукову якість викладу.

Штучний інтелект – це сукупність цифрових технологій і програмних систем, здатних виконувати завдання, пов’язані з аналізом інформації, генеруванням тексту, узагальненням, перекладом, пошуком закономірностей або прийняттям рішень.

Я

Якісні показники науково-дослідної роботи – це характеристики результатів науково-дослідної роботи, що показують їхню новизну, обґрунтованість, достовірність, оригінальність, практичну значущість і наукову цінність.

Якість дослідницьких даних – це сукупність характеристик, що визначають їхню точність, повноту, достовірність, актуальність, узгодженість, придатність до аналізу та повторного використання.

А

APA style – це міжнародний автор-дата стиль оформлення посилань і джерел, поширений переважно в соціальних, поведінкових та освітніх науках.

С

Chicago style – це міжнародний стиль цитування, який передбачає оформлення джерел за системою приміток і бібліографії або за системою автор-дата.

Crossref – це міжнародна реєстраційна агенція DOI та сервіс для перевірки цифрових ідентифікаторів, метаданих і зв’язку між DOI та сторінкою матеріалу.

D

DOAJ – це міжнародний каталог рецензованих наукових журналів відкритого доступу, який використовується для пошуку та перевірки видань.

DOI – це цифровий ідентифікатор об’єкта, який забезпечує постійне посилання на наукову публікацію, набір даних або інший цифровий об’єкт.

G

Google Scholar – це академічна пошукова система, що дає змогу знаходити наукові публікації, цитування, профілі авторів, повні тексти джерел і бібліографічні відомості.

Н

Harvard style – це міжнародний автор-дата стиль цитування, у якому в тексті зазначаються прізвище автора та рік публікації, а повний опис джерела подається у списку літератури.

h-індекс – це наукометричний показник, який одночасно враховує кількість наукових публікацій автора та рівень їх цитованості.

I

ISBN – це міжнародний стандартний книжковий номер, який ідентифікує окреме книжкове видання.

ISSN – це міжнародний стандартний номер серіального видання, який використовується для ідентифікації журналів та інших періодичних ресурсів.

J

JEL-класифікація – це система тематичної класифікації економічних досліджень, яка використовується для позначення напрямку, проблематики та галузі наукової публікації.

O

ORCID – це міжнародний унікальний цифровий ідентифікатор дослідника, який дає змогу точно пов'язати автора з його публікаціями, проектами, грантами та іншими результатами наукової діяльності.

S

Scopus – це міжнародна наукометрична база даних, що індексує рецензовані наукові видання та містить інформацію про публікації, авторів, цитування і наукові журнали.

W

Web of Science – це міжнародна наукометрична база даних, яка використовується для пошуку наукових публікацій, аналізу цитувань, перевірки індексації журналів і оцінювання наукового впливу.

Список рекомендованих джерел

Законодавство України

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 01.04.2026).
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Про академічну доброчесність : Закон України від 18.12.2025 р. № 4742-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20> (дата звернення: 01.04.2026).
4. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 01.04.2026).
5. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14> (дата звернення: 01.04.2026).
6. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-п> (дата звернення: 01.04.2026).
7. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-п> (дата звернення: 01.04.2026).
8. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17> (дата звернення: 01.04.2026).
9. Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук : Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.09.2019 р. № 1220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-19> (дата звернення: 01.04.2026).
10. Про затвердження форми рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2024 р. № 578. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0667-24> (дата звернення: 01.04.2026).

Навчальні матеріали

11. Вировой В. М., Коробко О. О., Суханова С. В., Суханов В. Г. Наукові дослідження. Основи методології : навч. посіб. Одеса : ОДАБА, 2024. 148 с.
12. Дзьобань О. П. Методологія, організація та технологія наукових досліджень : навч. посіб. для аспірантів. Київ ; Одеса : Фенікс, 2025. 284 с.

13. Дороніна М. С., Хаустова В. Є., Доронін А. В. Методологія і технологія соціально-економічних наукових досліджень (схеми, визначення, приклади) : навч. посіб. 3-тє вид. Харків : Лібуркіна Л. М., 2023. 173 с.

14. Дударєв І. М., Кузьмін О. В. Практикум з методології наукових досліджень : навч. посіб. Одеса : Олді+, 2023. 277 с.

15. Кеца О. В., Волощук О. М., Копильчук Г. П., Марченко М. М. Методологія й організація наукових досліджень : навч.-метод. посіб. Чернівці : Рута, 2025. 155 с.

16. Курок О. І., Зінченко В. П., Лівінський О. М., Гридякін В. О. Методологія і методи наукових досліджень : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2024. 215 с.

17. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / Л. О. Єльнікова та ін. Дніпро : Укр. держ. ун-т науки і технологій, 2024. 226 с.

18. Мокін Б. І., Мокін О. Б., Мокін В. Б. Методологія та організація наукових досліджень : підручник. Вінниця : ВНТУ, 2023. 229 с.

19. Петровський П. М. Методологія наукового дослідження публічно-управлінської сфери : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2023. 307 с.

20. Смолюк І. О., Смолюк А. І., Смолюк С. В., Смолюк В. І. Методологія та методика науково-педагогічних досліджень : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 340 с.

21. Creswell J. W., Creswell J. D. Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. 6th ed. Thousand Oaks : SAGE Publications, Inc., 2022. 320 p.

22. Kumar R. Research methodology: a step-by-step guide for beginners. 5th ed. London : SAGE Publications Ltd, 2019. 528 p.

24. Leedy P. D., Ormrod J. E. Practical research: design and process. 13th global ed. Harlow : Pearson Education Limited, 2023. 525 p.

23. Saunders M. N. K., Lewis P., Thornhill A. Research methods for business students. 9th ed. Harlow : Pearson Education Limited, 2023. 860 p.

25. Walliman N. Research methods: the basics. 4th ed. London : Routledge, 2026. 346 p.

Наукові публікації

26. Абрамова О. В., Кононенко Л. В., Ткачук А. І. Інформаційні технології в наукових дослідженнях: методологія та організація. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 84 (2). С. 159–164. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/84.2.31>.

27. Вдовічен А. А., Корольок Ю. Г., Вдовічена О. Г. Інноваційні компетентності методології та організації науково-прикладних досліджень в підготовці фахівця галузей економіки. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.9>.

28. Воронкова В., Гарбар Г., Арабаджієв Д. Методологія наукових досліджень у галузі менеджменту та економіки: соціально-філософський аналіз. *Humanities studies*. 2025. Вип. 23. С. 153–165. <https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-16>.

29. Нікіфоров П. О., Бабух І. Б. Методологія наукових досліджень як особлива галузь економічної науки: сучасне розуміння та нові підходи. *Механізм регулювання економіки*. 2023. № 3 (101). С. 73–77. <https://doi.org/10.32782/mer.2023.101.11>.

30. Ніколаєску І. О., Соловей Ю. О. Розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти через освоєння методології наукових досліджень. *Імідж сучасного педагога*. 2025. № 5. С. 21–26 [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5\(224\)-21-26](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5(224)-21-26).
31. Новікова Н. Методологія як теоретична модель наукового дослідження. *European scientific journal of economic and financial innovation*. 2025. № 2. С. 414–420. <http://doi.org/10.32750/2025-0238>.
32. Поперешняк С. В., Жебка В. В., Лащевська Н. О., Герцюк М. М. Концептуальні підходи до інтеграції цифрових технологій у методологію та організацію наукових досліджень. *Наука і техніка сьогодні. Серія: Педагогіка; Право; Економіка; Фізико-математичні науки; Техніка*. 2025. № 11. С. 2597–2611. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11\(52\)-2597-2611](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-11(52)-2597-2611).
33. Семикіна М. В., Дмитришин Б. В. Методологічні аспекти наукового дослідження розвитку соціально-економічних систем в умовах глобалізації. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2024. Вип. 12. С. 68–80. [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.12\(45\).68-80](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.12(45).68-80).
34. Сьомченко В. В., Пушкар І. В., Боровіков О. І. Трансформація методології наукових досліджень в обліку, економічному аналізі та аудиті в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2025. № 9. С. 78–85. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-9-78-85>.
35. Шульський М. Г. Суть методологічних підходів у науковому дослідженні. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2024. № 1. С. 269–283. <https://doi.org/10.32403/1998-6912-2024-1-68-269-283>.
36. Johnson R. B., Onwuegbuzie A. J. Mixed methods research: a research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*. 2004. Vol. 33 (7). P. 14–26. <https://doi.org/10.3102/0013189X033007014>.
37. Promoting an open research culture / B. A. Nosek et al. *Science*. 2015. Vol. 348. P. 1422–1425. <https://doi.org/10.1126/science.aab2374>.
38. Resnik D. B., Shamoo A. E. Reproducibility and research integrity. *Accountability in Research*. 2017. Vol. 24 (2). P. 116–123. <https://doi.org/10.1080/08989621.2016.1257387>.
39. Snyder H. Literature review as a research methodology: an overview and guidelines. *Journal of Business Research*. 2019. Vol. 104. P. 333–339. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>.
40. Taherdoost H. What are different research approaches? Comprehensive review of qualitative, quantitative, and mixed method research, their applications, types, and limitations. *Journal of Management Science & Engineering Research*. 2022. Vol. 5. P. 53–63. <https://doi.org/10.30564/jmser.v5i1.4538>.

Інформаційні ресурси

41. Державна науково-технічна бібліотека України. URL: <https://dntb.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
42. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026).

43. НАН України. URL: <https://nas.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
44. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <https://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
45. Національна електронна науково-інформаційна система НАУКА. URL: <https://nauka.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
46. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
47. Національний репозитарій академічних текстів. URL: <https://nrat.ukrintei.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
48. Національний фонд досліджень України. URL: <https://nrfu.org.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
49. Реєстр наукових видань України. URL: <https://nfv.ukrintei.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
50. Репозитарій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/everlib> (дата звернення: 01.04.2026).
51. Crossref. URL: <https://www.crossref.org> (дата звернення: 01.04.2026).
52. DOAJ. URL: <https://doaj.org> (дата звернення: 01.04.2026).
53. DOI Foundation. URL: <https://www.doi.org> (дата звернення: 01.04.2026).
54. GO FAIR. URL: <https://www.go-fair.org> (дата звернення: 01.04.2026).
55. Google Scholar. URL: <https://scholar.google.com> (дата звернення: 01.04.2026).

Наукове видання

**Методологія
та організація
наукових досліджень
(у структурно-логічних
схемах та таблицях)**

Навчальний посібник

Надруковано у ПП «Астроя»
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія ДК № 5599 від 19.09.2017 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б, кв. 4
Підписано до друку 23.12.2025 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 39,1.
Наклад 300 пр.

Видавництво ПП «Астроя»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5599 від 19.09.2017 р.

Друк ПП «Астроя»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 010089

Навчальний посібник присвячений методології та організації наукових досліджень, поданий у форматі структурно-логічних схем і таблиць. Видання охоплює ключові етапи наукового процесу – від вибору теми, формулювання проблеми, мети й завдань дослідження до добору методів, інтерпретації результатів та оформлення наукових публікацій.

Посібник спрямований на формування системного уявлення про логіку наукового пізнання, організацію дослідницької роботи та практичне застосування методологічного інструментарію в різних галузях знань.

Видання буде корисним для здобувачів вищої освіти, молодих учених, науково-педагогічних працівників, а також усіх, хто прагне ефективно організовувати, проводити й презентувати результати наукових досліджень.

У навчальному посібнику подано:

- структурно-логічні схеми етапів наукового дослідження;
- класифікацію методів і підходів до проведення досліджень;
- таблиці для систематизації теоретичного матеріалу;
- рекомендації щодо організації дослідницької роботи;
- орієнтири для оформлення результатів наукового пошуку;
- приклади практичного застосування.

Наглядність

Матеріал подано у
схемах і таблицях

Практичність

Містить рекомендації
для наукової роботи

Універсальність

Може використовуватися
у професійній діяльності

Авторський колектив:

Медвідь В. Ю., доктор економічних наук, професор
Галич О. А., кандидат економічних наук, професор
Лесюк В. С., доктор філософії з економіки